

проф. д-р Марија Леонтиќ

**КОНТРАСТИВНА ГРАМАТИКА
НА ТУРСКИОТ И НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК**

**A a, B b, C c, Ç ç, D d, E e, F f, G g, Ğ ğ, H h, İ i, I i, J j, K k, L l, M m, N n, O o,
Ö ö, P p, R r, S s, Ş ş, T t, U u, Ü ü, V v, Y y, Z z**

**А а, Б б, В в, Г г, Д д, Ѓ ѓ, Е е, Ж ж, З з, С с, И и, Ј ј, К к, Л л, Љ љ,
М м, Н н, Њ њ, О о, П п, Р р, С с, Т т, Ќ ќ, У у, Ф ф, Х х, Ц ц, Ч ч, Џ џ, Ш ш**

проф. д-р Марија Леонтиќ

КОНТРАСТИВНА ГРАМАТИКА
НА ТУРСКИОТ И НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Авторка:

проф. д-р Марија Леонтиќ

Наслов на публикацијата:

КОНТРАСТИВНА ГРАМАТИКА НА ТУРСКИОТ И НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Рецензенти:

проф. д-р Октај Ахмед
проф. д-р Назим Ибрахим
проф. д-р Симон Саздов

Лектор на македонскиот текст:

проф. д-р Симон Саздов

Лектор на турскиот текст:

доц. д-р Хусејин Озбај

Лектор на англискиот текст:

проф. д-р Марија Кусевска

Техничко уредување:

проф. д-р Марија Леонтиќ

Издавач:

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Објавено во е-библиотека:

<https://e-lib.ugd.edu.mk>

CIP - Каталогизација во публикација - Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

811.512.161'362:811.163.3'362

811.163.3'362:811.512.161'362

ЛЕОНТИЌ, Марија

Контрастивна граматика на турскиот и на македонскиот јазик

[Електронски извор] / Марија Леонтиќ. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев"-Штип, Филолошки факултет, 2018

Начин на пристап (URL): <https://e-lib.ugd.edu.mk/780>.

Текст во PDF формат, содржи 221 стр., табели, слика на авторката.

Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 30.11.2018.

Биографија на Марија Леонтиќ: стр. 219-221. - Библиографија: стр. 214-218

ISBN 978-608-244-580-9

а) Турски јазик - Граматика - Компарација со македонски б) Македонски

јазик - Граматика - Компарација со турски

COBISS.MK-ID 109006858

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

проф. д-р Марија Леонтиќ

**КОНТРАСТИВНА ГРАМАТИКА
НА ТУРСКИОТ И НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК**

Штип, 2018

СОДРЖИНА

Предговор	13
Рецензија за учебникот „Контрастивна граматика на турскиот и на македонскиот јазик“ од проф. д-р Марија Леонтиќ (проф. д-р Октај Ахмед, проф. д-р Назим Ибрахим)	15
Рецензија за учебникот „Контрастивна граматика на турскиот и на македонскиот јазик“ од проф. д-р Марија Леонтиќ (проф. д-р Симон Саздов)	17
Кратенки	19
ФОНЕТИКА И ФОНОЛОГИЈА	
I. Фонетика и фонологија на турскиот и на македонскиот јазик	23
II. Гласовите и нивната поделба во турскиот и во македонскиот јазик	24
1. Поврзаноста на гласовите со турската и со македонската азбука	24
2. Поделба на гласовите во турскиот и во македонскиот јазик	27
2.1. Самогласки (вокали) во турскиот и во македонскиот јазик	27
2.2. Согласки (консонанти) во турскиот и во македонскиот јазик	29
3. Резиме	33
III. Транскрипцијата на турските лични имиња според правописот на македонскиот јазик	35
1. Дефинирање на транскрипцијата во македонската лингвистика	35
2. Правописот на македонскиот литературен јазик и транскрипцијата од турски на македонски јазик	35
3. Транскрипцијата на турските лични имиња во македонскиот јазик	36
4. Транскрипцијата на буквите со знак за корекција од турски на македонски јазик	42
5. Транскрипцијата на двојните вокали и консонанти од турски на македонски јазик	42
6. Резиме	43
МОРФОЛОГИЈА И МОРФОСИНТАКСА	
I. Морфологија и морфосинтакса на турскиот и на македонскиот јазик	46
II. Зборовни класи во турскиот и во македонскиот јазик	47
1. Видови класификација на зборовните класи во турскиот и во македонскиот јазик	47
2. Семантичка класификација на зборовните класи во турскиот и во македонскиот јазик	47
3. Морфолошка класификација на зборовните класи во турскиот и во македонскиот јазик	50
4. Синтаксичка класификација на зборовните класи во турскиот и во македонскиот јазик	51
5. Резиме	52
III. Граматички категории во турскиот и во македонскиот јазик	53
1. Видови граматички категории во турскиот и во македонскиот јазик	53
2. Граматичката категорија број	54
3. Граматичката категорија род	56
4. Граматичката категорија падеж	57
5. Граматичката категорија определеност	61
6. Граматичката категорија степен	67
7. Граматичката категорија време	68
8. Граматичката категорија начин	69
9. Граматичката категорија лице	70
10. Граматичката категорија преодност	71
11. Граматичката категорија залог (дијатеза)	72
12. Граматичката категорија вид	73
13. Резиме	74

IV. Начини на изразување на родот во турскиот и во македонскиот јазик	76
1. Природниот род наспроти граматичкиот род	76
2. Начини на изразување на родот во турскиот јазик	76
2.1. Изразување на родот со странски суфикси кои се содржат во заемките во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик	77
2.2. Изразување на родот со посебни лексеми во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик	78
2.2.1. Лексеми со кои се изразува природниот машки, женски и среден род во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик	79
2.2.2. Лексеми со кои се изразува само природниот машки и женски род во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик	80
2.2.3. Лексеми со кои се изразува само еден природен род во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик	80
2.3. Изразување на родот со сложенки во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик	81
2.4. Изразување на родот со составнопомошни зборови во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик	81
2.5. Изразување на половата припадност со инверзија на лексемите во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик	82
3. Граматичкиот род во македонскиот јазик	82
4. Резиме	83
V. Степенување на придавките во турскиот и во македонскиот јазик	84
1. Придавките кои се степенуваат во турскиот и во македонскиот јазик	84
2. Позитив во турскиот и во македонскиот јазик	84
3. Екватив во турскиот и во македонскиот јазик	85
4. Степенот компаратив во турскиот и во македонскиот јазик	85
5. Степенот суперлатив во турскиот и во македонскиот јазик	86
6. Степенот прекумерност во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик	87
7. Степенот апсолутен суперлатив во македонскиот јазик и негово предавање во турскиот јазик	88
8. Резиме	88
VI. Личните заменки во турскиот и во македонскиот јазик	90
1. Дефинирање на личните заменки во турските и во македонските граматички	90
2. Карактеристики на личните заменки во турскиот и во македонскиот јазик	91
2.1. Номинатив кај личните заменки во турскиот и во македонскиот јазик	93
2.2. Акузатив кај личните заменки во турскиот и во македонскиот јазик	93
2.3. Датив кај личните заменки во турскиот и во македонскиот јазик	94
2.4. Локатив кај личните заменки во турскиот јазик и неговото предавање со предлошки предмет (предмет со предлог) во македонскиот јазик	94
2.5. Аблатив кај личните заменки во турскиот јазик и неговото предавање со предлошки предмет во македонскиот јазик	95
2.6. Инструментал кај личните заменки во турскиот јазик и неговото предавање со предлошки предмет во македонскиот јазик	95
2.7. Екватив кај личните заменки во турскиот јазик и неговото предавање со предлошки предмет во македонскиот јазик	96
2.8. Генитив кај личните заменки во турскиот јазик и неговото предавање во македонскиот јазик	96
3. Резиме	97
VII. Помошниот глагол -i во турскиот јазик и помошниот глагол сум во македонскиот јазик	100

1. Дефинирање на помошниот глагол во турскиот и во македонскиот јазик	100
2. Сегашно и сегашно-идно време од помошниот глагол <i>i-</i> во турскиот јазик и сегашно време од помошниот глагол <i>sum</i> во македонскиот јазик	101
3. Минато определено време од помошниот глагол <i>i-</i> во турскиот јазик и минато определено време од помошниот глагол <i>sum</i> во македонскиот јазик	102
4. Минато неопределено време од помошниот глагол <i>i-</i> во турскиот јазик и минато неопределено време од помошниот глагол <i>sum</i> во македонскиот јазик	104
5. Идно време од помошниот глагол <i>sum</i> во македонскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик	106
6. Можен начин од помошниот глагол <i>sum</i> во македонскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик	107
7. Условниот начин од помошниот глагол <i>i-</i> во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик	108
8. Резиме	110

VIII. Простите времиња и начини во турскиот јазик и нивните еквиваленти во македонскиот јазик

1. Видови прости времиња и начини во турскиот и во македонскиот јазик	112
2. Специфичности при додавање на наставките за време и начин на глаголите во турскиот и во македонскиот јазик	113
3. Сегашно време во турскиот и во македонскиот јазик	114
3.1. Дефинирање на сегашното време	114
3.2. Морфолошката структура на глаголите во сегашно време во турскиот и во македонскиот јазик	115
3.3. Значење на сегашното време во турскиот и во македонскиот јазик	117
3.4. Резиме	119
4. Идно време во турскиот и во македонскиот јазик	121
4.1. Дефинирање на идното време	121
4.2. Морфолошката структура на глаголите во идно време во турскиот и во македонскиот јазик	122
4.3. Значење на идното време во турскиот и во македонскиот јазик	124
4.4. Резиме	126
5. Сегашно-идно време во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик	127
5.1. Дефинирање на сегашно-идното време	127
5.2. Морфолошката структура на глаголите во сегашно-идно време во турскиот јазик	127
5.3. Значење на сегашно-идното време во турскиот јазик	128
5.4. Резиме	129
6. Минато определено свршено време во турскиот и во македонскиот јазик	130
6.1. Дефинирање на минато определено свршено време	130
6.2. Морфолошката структура на глаголите во минато определено свршено време во турскиот и во македонскиот јазик	130
6.3. Значење на минато определено свршено време во турскиот и во македонскиот јазик	132
6.4. Резиме	132
7. Минато неопределено време во турскиот и во македонскиот јазик	133
7.1. Дефинирање на минато неопределено време	133
7.2. Морфолошката структура на глаголите во минато неопределено време во турскиот и во македонскиот јазик	134
7.3. Значење на минато неопределено време во турскиот и во македонскиот јазик	135
7.4. Резиме	137
8. Заповеден начин во турскиот и во македонскиот јазик	138
8.1. Дефинирање на заповедниот начин	138
8.2. Морфолошката структура на глаголите во заповеден начин во турскиот и во македонскиот јазик	139
8.3. Значење на заповедниот начин во турскиот и во македонскиот јазик	140
8.4. Резиме	141

9. Желбениот начин во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик	141
9.1. Дефинирање на желбениот начин	141
9.2. Морфолошката структура на глаголите во желбен начин во турскиот јазик	142
9.3. Значењето на желбениот начин во турскиот јазик	143
9.4. Резиме	144
10. Желбено-условниот начин во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик	144
10.1. Дефинирање на желбено-условниот начин	144
10.2. Морфолошката структура на желбено-условниот начин	144
10.3. Значењето на желбено-условниот начин	146
10.4. Резиме	146
11. Наложителниот начин во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик	147
11.1. Дефинирање на наложителниот начин	147
11.2. Морфолошката структура на наложителниот начин	147
11.3. Значењето на наложителниот начин во турскиот јазик	148
11.4. Резиме	149

IX. Глаголската именка, глаголската придавка и глаголскиот прилог во турскиот и во македонскиот јазик

1. Дефинирање на глаголската именка, глаголската придавка и глаголскиот прилог во турскиот и во македонскиот јазик	150
2. Глаголските именки во турскиот јазик и нивниот еквивалент во македонскиот јазик.....	150
3. Глаголските придавки во турскиот јазик и нивниот еквивалент во македонскиот јазик	152
4. Глаголските прилози во турскиот јазик и нивниот еквивалент во македонскиот јазик	156
5. Резиме	160

СИНТАКСА

I. Синтакса на турскиот и на македонскиот јазик	165
II. Граматичка структура на реченицата во турскиот и во македонскиот јазик	166
1. Реченични членови во турскиот и во македонскиот јазик	168
2. Прирокот (предикатот) во македонскиот и во турскиот јазик	168
3. Подметот (субјектот) во турскиот и во македонскиот јазик	170
4. Предметот (објектот) во турскиот и во македонскиот јазик	170
5. Прилошките определби во турскиот и во македонскиот јазик	174
6. Резиме	176

III. Видови реченици во турскиот јазик и нивните еквиваленти во македонскиот јазик

.....	177
1. Дефинирање на реченицата во турските и во македонските граматика	177
2. Видови реченици според видот на прирокот во турскиот јазик и нивните еквиваленти во македонскиот јазик	178
3. Видови реченици според значењето на прирокот во турскиот јазик и нивните еквиваленти во македонскиот јазик	180
4. Видови реченици според местото на прирокот во реченицата и нивните еквиваленти во македонскиот јазик	182
5. Видови реченици според структурата во турскиот јазик и нивните еквиваленти во македонскиот јазик	182
6. Резиме	184

ДОДАТОЦИ

I. Турско - македонско - англиски речник на граматички и лингвистички термини	185
II. Македонско - турско - англиски речник на граматички и лингвистички термини.....	200

БЛАГОДАРНОСТ

- на единствениот и заеднички Творец, кој кај двата народа има различни имиња – Allah, Tanrı (турски), Господ, Бог (македонски) и кој ми даде здравје, трпение и инспирација за да ја подготвам оваа книга
- на моето семејство, кое ме поддржува во одот на патот на науката и уметноста
- на почитуваниот професор Хусејин Озбај, кој несебично ми ги пренесуваше финесите на турскиот јазик и на турската граматика
- на почитуваните професори Зузана Топољинска, Лидија Арсова-Николиќ, Нина Чундева, Алекса Попоски, Петар Атанасов, Звонко Никодиновски, Авзи Мустафа и Зозе Мургоски, кои со своите предавања на втор циклус студии во кои применуваа контрастивни приоди директно или индиректно влијаеја на моите понатамошни контрастивни проучувања
- на почитуваната професорка Нина Чундева, која на постдипломските студии ми ја даде првата семинарска работа од областа на турско-македонската контрастивна анализа
- на анонимните рецензенти од различни научни списанија во Македонија, кои со години ги читаа и рецензираа моите контрастивни трудови и со своите забелешки ме охрабруваа да пронајдам решенија што ќе бидат прифатливи и за турколозите и за македонистите, а воедно ме поттикнуваа да продолжам со турско-македонските контрастивни истражувања
- на Филолошкиот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“, кој на самиот почеток (учебна година 2009 – 2010) на сите катедри воведо контрастивна анализа на прв и втор циклус студии, а според ова и на Групата за турски јазик и книжевност, како резултат на што за прв пат во Македонија почна да се изучува контрастивна анализа на турскиот и на македонскиот јазик
- на наставникот Халил Ач’кџоз, кој при консултациите за акредитациите за прв и втор циклус ја истакнуваже важноста на контрастивната граматика
- на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кој со години даваше можност на нивните меѓународни конференции да се учествува со турско-македонски и македонско-турски контрастивни трудови кои се филтрираа преку конфронтацијата на мојот став како турколог и на ставовите на македонистите кои се најбројни на овие конференции
- на Филолошкиот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“, кој на своите меѓународни конференции дава можност да се настапи со турско-македонски и македонско-турски контрастивни истражувања
- на студентите, кои со своите прашања на предавањата и на вежбите по контрастивна анализа на турскиот и на македонскиот јазик ме инспирираа за нови трудови
- на турските и на македонските граматичари, кои создадоа бројни граматики во Турција и во Македонија, а кои се основа за добра контрастивна граматика
- на Турската амбасада во Скопје и на Институтот „Јунус Емре“ во Скопје, кои со години донираа турски граматики во турколошките центри и во универзитетските библиотеки во Македонија
- на многу граматичари кои индивидуално се потрудија нивните граматики или граматиките на нивните колеги да бидат достапни за читателите во турколошките центри и во универзитетските библиотеки во Македонија
- на мојот почитуван наставник Хусејин Озбај, кој трпеливо го читаше и лекторираше турскиот текст на оваа книга
- на мојот почитуван колега Симон Саздов, кој трпеливо го читаше и лекторираше македонскиот текст на оваа книга
- на моите почитувани колеги Октај Ахмед, Назим Ибрахим и Симон Саздов, кои напишаа рецензии за оваа книга
- на почитуваните колешки Севин Алил-Арслан и Виолета Димова, кои ме поттикнуаа да се вратам во туркологијата, а тоа придонесе да се посветам на креирање материјали за настава, а да ја запоставам турската поезија, која беше моја дотогашна пасија.

ПРЕДГОВОР

Кога доаѓаат во допир со два јазика, луѓето свесно или несвесно почнуваат да ги споредуваат и да ги пронаоѓаат сличностите и разликите меѓу нив. На овој начин се развила контрастивната граматика чии сознанија денес се применуваат при учење јазици, преведување и подготвување двојазични речници.

Во Турција и во Македонија постојат историска (дијахрониска), описна (дескриптивна) и споредбена (контрастивна, компаративна) граматика. По стандардизацијата на турскиот и на македонскиот јазик, поголемо внимание ѝ се посвети на описната (дескриптивна) и на историската (дијахрониска) граматика, а споредбената (контрастивна) граматика во Турција и во Македонија стана актуелна во поново време и почна да се изучува на прв и на втор циклус студии. Споредбената граматика го проучува јазичниот систем на еден јазик во однос на јазичниот систем на друг јазик. Имајќи ги предвид неколкувековните културни врски меѓу македонскиот и турскиот народ од минатото до денес, повеќе од очигледно е дека турскиот и македонскиот јазик заслужуваат да имаат контрастивна граматика.

Денес во светот се зборуваат околу 6000 јазици, коишто се класификуваат врз основа на нивното потекло и сродност (генетска класификација) и според сличностите во граматичката структура и формалните карактеристики (типолошка класификација). Денес, според генеалогската класификација, познати се следниве јазични семејства: 1. Индоевропско јазично семејство (Hint-Avrupa Dilleri Ailesi); 2. Хамитско-семитско јазично семејство (Hami-Sami Dilleri Ailesi); 3. Банту јазично семејство (Bantu Dilleri Ailesi); 4. Кинеско-тибетско јазично семејство (Çin-Tibet Dilleri Ailesi); 5. Уралско-алтајско јазично семејство (Ural-Altay Dilleri Ailesi). Според типолошката класификација, јазиците во светот можат да бидат: 1. флективни (зборовите ја менуваат својата форма со флексија и еден збор може да има повеќе форми); 2. аглутинативни (на коренот на зборот што не се менува му се додаваат афикси); 3. коренски (секој збор е корен и не се менува); 4. полисинтетички (зборовите се сложени и својата функција ја добиваат во реченицата). Турскиот и македонскиот јазик, иако генеалогски и типолошки се различни јазици даваат богат материјал и претставуваат предизвик за контрастивните истражувања.

Турскиот јазик, според генеалогската класификација спаѓа во алтајската јазична гранка на уралско-алтајското јазично семејство, а по структурата е аглутинативен јазик.

турски јазик < алтајски јазици (турски, монголски, манчу-тунгуски, корејски, јапонски) < **уралско-алтајски јазици** (угро-фински, самоједски, турски, монголски, манчу-тунгуски, корејски, јапонски)

Македонскиот јазик според генеалогската класификација спаѓа во јужнословенската група јазици во рамките на словенските јазици и индоевропското јазично семејство, а според структурата е флективен јазик.

македонски јазик < јужнословенски јазици (македонски, бугарски, српски, хрватски, словенечки) < **словенски јазици** (македонски, бугарски, српски, хрватски, словенечки, руски, белоруски, украински, полски, чешки, словачки, долнолужички, горнолужички, кашупски) < **индоевропски јазици** (германски, италски, романски, келтски, гоиделски, хеленски, словенски, балтички и индоперсиски јазици)

Современата лингвистика сè повеќе за тема на своите проучувања ги зема јазиците што не се сродни меѓу себе, а во кои се присутни слични или идентични јазични појави, односно типолошки особености. Во последно време посебно се разви контрастивната граматика со која се разгледуваат типолошките врски меѓу јазиците, односно нивните специфичности, блискости и разновидности.

При подготвување на турско-македонската контрастивна граматика авторката си ги постави следните цели:

- да се усоврши нашето познавање за турската граматика преку македонската граматика и да се подобри и развие познавањето на македонската граматика преку турската граматика, кои иако имаат различни традиции, во новите истражувања покажуваат слични тенденции бидејќи во слично време почнаа да ги применуваат најновите светски лингвистички достигнувања

- да се олесни изучувањето и примената на турската граматика и на македонската граматика на часовите по современ турски јазик, по современ македонски јазик, преведување од турски на македонски и обратно

- да се воспостави врска и поврзаност меѓу турскиот и македонскиот јазик, да се согледаат и сфатат основните специфичности, сличности и разлики меѓу турскиот и македонскиот јазик, да се запознаат еквивалентите на турските граматички единици во македонскиот јазик и обратно, а потоа да се приложат различни начини на предавање на специфичните турски граматички појави во македонскиот јазик и обратно.

Во контрастивната граматика одредени теми што се од поголемо значење или несвојствени за македонскиот јазик се обработени подетално или во одделни глави. Турските суфикси поради поголема прегледност се приложени со сите варијанти кои се јавуваат како резултат на вокалната и на консонантската хармонија. Граматичкиот род, членувањето на именките и придавките и слични теми што се нетипични за турскиот јазик, а се многу важни при предавање од турски на македонски јазик и обратно, се обработени подетално и со повеќе примери. При разгледување на јазичните појави, тие што се присутни и во турскиот и во македонскиот јазик се прикажани со заеднички примери, а тие што се својствени само за турскиот или за македонскиот јазик се дадени низ превод.

Граматичките термини во текстот се дадени на турски и на македонски јазик, а тие што не се типични за македонскиот јазик се приложени и на англиски јазик. На крајот на книгата има мал турско-македонско-англиски речник и македонско-турско-англиски речник на граматички и на лингвистички термини што може да им биде корисен на студентите.

Турскиот и македонскиот јазик понекогаш имаат различен граматички опис за ист поим. Поради ова авторката, за да им даде можност за споредба на читателите, приложува дефиниции од светските, турските и од македонските лингвисти. Дефинициите од турските лингвисти се дадени и во оригинал со фус нота. Турските и македонските граматика за одредени поими имаат различни класификации. Авторката се трудеше за ист поим да воспостави класификација со ист критериум. Но некои поими во турската и во македонската граматика се разгледуваат на различни рамништа и не е возможно да се воспостави ист критериум. Бидејќи е ова турско-македонска контрастивна граматика, за појдовна точка се зедоа критериумите на класификација во турските граматика, но при ова се објасни со кои термини и со кои класификации се разгледуваат истите содржини во македонските граматика.

Ова дело содржи основни контрастивни истражувања од областа на фонетиката, морфологијата и синтаксата. Се надеваме дека овој учебник ќе биде корисен за понатамошните турско-македонски контрастивни истражувања, за студентите и лингвистите кои турскиот и македонскиот јазик сакаат да го запознаат преку контрастивна граматика, за преведувачите кои бараат разновидни преводни еквиваленти на граматички план, за балканолошките студии и слично.

Сметам дека книгава ќе пополни една празнина што се чувствуваше кај нас во однос на контрастивната граматика на турскиот и на македонскиот јазик. Авторката им изразува благодарност на рецензентите и на лекторите за соработката и за направените забелешки и корекции. Таа им се заблагодарува и на анонимните рецензенти на нејзините контрастивни трудови во изминатите десет години кои ѝ сугерираа да продолжи со истражувања во областа на контрастивната граматика на турскиот и на македонскиот јазик. Авторката ќе им биде благодарна на сите оние кои со свои сугестии ќе придонесат за дополнување, корекција и усовршување на оваа книга.

Скопје, 17.1.2018

проф. д-р Марија Леонтиќ
Универзитет „Гоце Делчев“
Филолошки факултет
Група за турски јазик и книжевност

РЕЦЕНЗИЈА НА УЧЕБНИКОТ „КОНТРАСТИВНА ГРАМАТИКА НА ТУРСКИОТ И НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК“ ОД ПРОФ. Д-Р МАРИЈА ЛЕОНТИЌ

Ракописот што Рецензентската комисија го доби за рецензирање ги содржи следниве податоци:

Општи податоци за ракописот – Насловот на ракописот е „Контрастивна граматика на турскиот и на македонскиот јазик“ од проф. д-р Марија Леонтиќ, вонреден професор на Групата за турски јазик и книжевност на Филолошкиот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип. Учебникот е наменет за истоимениот предмет *Контрастивна анализа на турскиот и на македонскиот јазик*, којшто е задолжителен за студентите во првиот семестар на Групата за турски јазик и книжевност на истиот Факултет и со неделен фонд на часови од 2+2.

По деталниот преглед на добиениот ракопис, Комисијата потврдува дека приложениот ракопис во целост е изработен во согласност со наставната програма. Студиската програма по овој предмет е во целост опфатена, обработена и детално елаборирана во приложениот ракопис.

Податоци за обемот на ракописот – Ракописот се состои од вкупно 220 страници компјутерски обработен текст, без проред. На крајот на учебникот се дадени два прилози: 1. Турско-македонско-англиски речник на граматички и лингвистички термини; 2. Македонско-турско-англиски речник на граматички и лингвистички термини.

Форматот на ракописот е А4, со користен фонт Times New Roman. Текстот изобилува и со голем број на табели, за полесно контрастирање и паралелно елаборирање на темите во двата јазици.

Авторката д-р Марија Леонтиќ е наставник по истоимениот предмет. Имајќи ги предвид сите потреби по тој предмет, обемот на ракописот по содржина ги задоволува сите критериуми според бројот на часови, како и според одредбите од Правилникот за единствените основи за остварување на издавачката дејност на Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип.

Податоци за постоење на сличен или ист наслов – Учебник или монографија со иста или слична тематика ни од далеку не постои во земјава, но и во странство. Ова е единствен труд кој на оригинален начин контрастивно ги дава граматиките на овие два апсолутно неповрзани јазици, од сосема различни јазични семејства. Различната генеолошка етимологија на турскиот и на македонскиот јазик го прави контрастирањето исклучително тешко, но д-р Марија Леонтиќ тоа многу умешно го прави.

Фактот што таков труд до сега воопшто не е објавен, а од друга страна постоењето на таков предмет на УГД, го прави овој учебник исклучително потребен.

Краток опис на содржината – Ракописот, покрај предвидено место на почетокот за рецензија и предговор, се состои од повеќе поглавја, односно опфатени се сите поважни дисциплини од турската лингвистика:

ФОНЕТИКА И ФОНОЛОГИЈА – Како и во сите делови на ракописот, паралелно се опфатени, обработени и објаснети фонетиката и фонологијата на турскиот и на македонскиот јазик:

- I. Фонетика и фонологија на турскиот и на македонскиот јазик
- II. Гласовите и нивната поделба во турскиот и во македонскиот јазик
- III. Транскрипцијата на турските лични имиња според правописот на македонскиот јазик

МОРФОЛОГИЈА И МОРФОСИНТАКСА – Во ова поглавје, д-р Марија Леонтиќ многу успешно ги контрастира двата јазици на морфолошко и морфосинтаксичко ниво. Темите кои се опфатени се следниве:

- I. Морфологија и морфосинтакса на турскиот и на македонскиот јазик
- II. Зборовни класи во турскиот и во македонскиот јазик
- III. Граматички категории во турскиот и во македонскиот јазик
- IV. Начини на изразување на природниот род во турскиот и во македонскиот јазик
- V. Степенување на придавките во македонскиот и во турскиот јазик
- VI. Личните заменки во турскиот и во македонскиот јазик

VII. Помошниот глагол *-i* во турскиот јазик и помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик

VIII. Простите времиња и начини во турскиот јазик и нивните еквиваленти во македонскиот јазик

IX. Глаголската именка, глаголската придавка и глаголскиот прилог во турскиот и во македонскиот јазик

СИНТАКСА – Турската синтакса не е многу работена на македонски јазик. Оваа празнина д-р Марија Леонтиќ се обидува да ја пополни со контрастирање на турската и македонската синтакса. Темиште што ги опфаќа се:

I. Синтакса на турскиот и на македонскиот јазик

II. Граматичката структура на реченицата во македонскиот и во турскиот јазик

III. Видови реченици во турскиот јазик и нивните еквиваленти во македонскиот јазик

ДОДАТОЦИ – На крајот на ракописот се дадени следниве два додатоци кои го олеснуваат совладувањето на материјалот, односно замислени се како мали речници во кои студентите во секое време ќе можат да го пребараат еквивалентот на еден поим од еден во друг јазик:

I. Турско-македонско-англиски речник на граматички и лингвистички термини

II. Македонско-турско-англиски речник на граматички и лингвистички термини.

Учебникот „Контрастивна граматика на турскиот и на македонскиот јазик“ од проф. д-р Марија Леонтиќ во целост ги задоволува критериумите на едно вакво наставно помагало по истоимениот предмет. Несомнено трудот ќе им биде од корист не само на студентите од Групата за турски јазик и книжевност, туку и на пошироката научна и стручна јавност, како и на сите граѓани кои се интересираат со турскиот или со македонскиот јазик, односно како еден дел од едниот јазик се дава во другиот јазик.

Авторката многу сериозно и систематски приоѓа на оваа комплексна материја и овој труд е резултат на тој сериозен пристап. Научните квалитети и научниот придонес несомнено се големи. Трудот долго време ќе биде првиот извор што ќе го привлече вниманието на сите кои се интересираат за овие два јазика и нивното контрастивно учење и проучување.

Предлогот на Рецензентската комисија е овој ракопис да се објави на Филолошкиот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип и истиот да биде задолжително помагало, односно задолжителен учебник за студентите кои го слушаат истоимениот предмет.

Скопје, 7 ноември 2018 година

проф. д-р Октај Ахмед
проф. д-р Назим Ибрахим
Универзитет Св. „Кирил и Методиј“
Филолошки факултет „Блаже Конески“
Катедра за турски јазик и книжевност

РЕЦЕНЗИЈА ЗА УЧЕБНИКОТ „КОНТРАСТИВНА ГРАМАТИКА НА ТУРСКИОТ И НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК“ ОД ПРОФ. Д-Р МАРИЈА ЛЕОНТИЌ

Учебникот „Контрастивна граматика на турскиот и на македонскиот јазик“ од проф. д-р Марија Леонтиќ, професор на Катедрата за турски јазик при Филолошкиот факултет на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип претставува мошне драгоцено учебно помагало за студентите по турски јазик, но и пошироко – за сите оние што имаат желба да научат нешто повеќе за турскиот и за македонскиот јазик.

Учебникот има обем од 220 страници и, покрај содржината, предговорот, списокот на скратувања користени во учебникот, користената литература и биографијата на авторката, има три поголеми поглавја, насловени соодветно Фонетика и фонологија, Морфологија и морфосинтакса и Синтакса. Учебникот исто така содржи и два додатака – Турско-македонско-англиски речник на лингвистички и граматички термини и Македонско-турско-англиски речник на лингвистички и граматички термини.

Првото поглавје содржи три глави и е посветено на фонетиката и фонологијата на двата контрастирани јазици, турскиот и македонскиот. Во него авторката дава прегледен опис на гласовите и нивната поделба во двата јазици, ги претставува двете азбуки со соодветни примери покрај секој глас, а поглавјето завршува со дел посветен на транскрипцијата на турските лични имиња според Правописот на македонскиот јазик. На тој начин се дава дополнителен практичен придонес кон изучувањето на турскиот јазик во Република Македонија. На крајот на секоја глава од поглавјето е дадено резиме, кое претставува успешно сумирање на претходно кажаното, а воедно им дава можност на оние читатели што сакаат накратко да се информираат за содржината на главата, тоа да го направат брзо и ефикасно.

Второто поглавје е најобемното во учебникот. Тоа содржи девет глави, во кои авторката на повеќе од сто страници ги контрастира зборовните групи во двата јазици, граматичките категории на зборовните групи, а потоа преминува на одделни зборовни групи, односно граматички категории карактеристични за некои од нив. Така, посебна глава им посветува на начините на изразување на природниот род во турскиот и во македонскиот јазик, со оглед на тоа што турскиот јазик не разликува граматички род, потоа на степенувањето на придавките во двата јазици, а посебна глава им посветува и на личните заменки во двата јазици. Најголемиот дел од второто поглавје им е посветен на глаголите, особено на основните помошни глаголи во двата јазици, на простите времиња и начини во турскиот јазик и нивните соодветници во македонскиот, како и на глаголската именка, глаголската придавка и глаголскиот прилог во двата јазици. Во ова поглавје низ многубројни примери и голем број табели многу прегледно се претставени богатството зборовни форми на турскиот и на македонскиот јазик.

Третото поглавје ѝ е посветено на синтаксата во турскиот и во македонскиот јазик. Слично како и првото, ова поглавје содржи три глави, на кој начин се остварува една симетрија во изложувањето на материјалот. Во ова поглавје авторката се задржува на граматичката структура на реченицата во македонскиот и во турскиот јазик, како и на видовите реченици во двата јазици.

Треба да се истакне богатиот илустративен материјал што го содржи овој учебник. Имено, авторката се потрудила со огромен број примери да го поткрепи и објасни она што се обработува теоретски во учебникот. Тоа го направила многу умешно, со современи и интересни примери, низ кои ненаметливо пласира значајни културолошки информации.

Посебно треба да се нагласи импозантното познавање и претставување на пошироките научни испитувања во конкретните јазични поддисциплини од страна на проф. д-р Марија Леонтиќ. Имено, на почетокот на секое поглавје во овој учебник, таа прави опстоен преглед на авторите и делата релевантни за конкретната научна проблематика, што само ја потврдува како одличен познавач на лингвистичките области кои се контрастираат во овој учебник.

Имајќи го предвид претходно кажаното, сам по себе се наметнува заклучокот дека пред нас е еден мошне успешно сработен лингвистички труд, кој несомнено го заслужил своето публикување, на огромно задоволство на големиот број потенцијални интересенти.

Скопје, 5 ноември 2018 година

**проф. д-р Симон Саздов
Универзитет Св. „Кирил и Методиј“
Филолошки факултет „Блаже Конески“
Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици**

КРАТЕНКИ	
<i>арап.</i>	арапски
<i>англ.</i>	англиски
<i>вр.</i>	време
<i>грч</i>	грчки
<i>едн.</i>	еднина
<i>ж.и.</i>	женско име
<i>итал.</i>	италијански
<i>јаз.</i>	јазик
<i>л.</i>	лице
<i>мак.</i>	македонски
<i>м.и.</i>	машко име
<i>мин.</i>	минато
<i>мн.</i>	множина
<i>мож.</i>	можен
<i>нар.гов.</i>	народен говор
<i>нач.</i>	начин
<i>неопр.</i>	неопределено
<i>опр.</i>	определено
<i>пер.</i>	персиски
<i>пр.</i>	пример
<i>прев.</i>	превод
<i>рус.</i>	руски
<i>сег.</i>	сегашно
<i>слов.</i>	словенски
<i>тур.</i>	турски
<i>усл.</i>	условен
<i>фран.</i>	француски
<i>хебр.</i>	хебрејско-еврејски

**ФОНЕТИКА
И
ФОНОЛОГИЈА**

I. ФОНЕТИКА И ФОНОЛОГИЈА НА ТУРСКИОТ И НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Граматиката (gramer, dil bilgisi) е дел од лингвистиката (dil bilimi, lengüistik) и ги опфаќа фонетиката (fonetik, ses bilimi), морфологијата (morfoloji, biçim bilgisi, şekil bilgisi), синтаксата (sentaks, söz dizimi, cümle bilgisi) и семантиката (semantik, anlam bilimi).

Фонетиката и фонологијата се дел од лингвистиката (науката на јазикот) кои го проучуваат гласовното рамниште на јазиците. Во тесна врска со фонетиката и фонологијата се правописот (ортоепија) и правописот (ортографија).

Фонетиката и фонологијата на турскиот јазик, како дел од граматиките на турскиот јазик наменети за настава, ја имаат работено Мухарем Ергин (Muharrem Ergin), Тахсин Бангуоглу (Tahsin Banguoğlu), Нежат Генџан (Nejat Gencan), Хајдар Едискун (Haydar Ediskun) и други граматичари, кои создадоа темел за подлабоки фонетски и фонолошки истражувања. Одделни монографии за фонетиката и фонологијата на турскиот јазик објавија: Доѓан Аксан „Фонологија на турскиот јазик“ (Doğan Aksan, “Türkiye Türkçesi Gelişmeli Sesbilimi”, 1978), Ергенч Ицљал „Фонологија на турскиот јазик“ (Ergenç İclâl, “Türkiye Türkçesinin Görevsel Sesbilimi”, 1989), Џошкун Волкан „Фонетика на турскиот јазик“ (Coşkun Volkan, “Türkçenin Ses Bilgisi”, 2010), Нуретин Демир и Емине Ј’лмаз „Фонетика на турскиот јазик“ (Nurettin Demir ve Emine Yılmaz, “Türkçe Ses Bilgisi”, 2011) и др.

Фонетиката и фонологијата на македонскиот јазик како дел од граматиките на македонскиот јазик наменети за настава ја имаат работено Круме Кепески, Блаже Конески, Живко Цветковски, Симон Саздов, Виолета Николовска, Виолета Јанушева и други граматичари кои создадоа основа за подлабоки фонетски и фонолошки истражувања. Одделни монографии за фонетиката и фонологијата на македонскиот јазик се следните: Блаже Конески „Историска фонологија на македонскиот јазик“ (2001)¹ и Ирена Савицка и Људмил Спасов „Фонологија на современиот македонски стандарден јазик“ (1991).

Според Дејвид Кристал (1985: 71) фонетиката е „наука која ги испитува карактеристиките на произведените гласови кај луѓето, посебно на гласовите употребени во говорот и создава методи за нивна дескрипција, класификација и транскрипција.“

Според Зејнеп Коркмаз (1992: 128) фонетиката е „гранка од граматиката што ги истражува гласовите на еден јазик од аспект на нивното образување, нивните артикулациски својства, нивното редување во зборовите, функциите што ги имаат и промените што ги доживуваат.“²

Според Живко Цветковски (1998: 70): „Фонетиката го проучува создавањето на гласовите со говорните органи (артикулација) и нивните звучни својства (акустика). Потпирајќи се врз фонетските проучувања, фонологијата го проучува гласот како елемент кој има функција во јазикот да прави разлика меѓу две јазични единици. Фонологијата, со други зборови, може да се нарече функционална фонетика.“

¹ Оваа книга на англиски е објавена во 1983 година под наслов “A historical phonology of the Macedonian language”, а македонската верзија од 1977 година иако се користела во ракопис е објавена во 2001 година под наслов „Историска фонологија на македонскиот јазик“, за жал по смртта на Блаже Конески (1921-1993).

² Bir dilin seslerini; oluşmaları, boğumlanma özellikleri, kelimelerdeki sıralanışları, yüklendikleri görevler ve uğradıkları çeşitli değişmeler açısından inceleyen gramer dalı.

II. ГЛАСОВИТЕ И НИВНАТА ПОДЕЛБА ВО ТУРСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

1. Поврзаноста на гласовите со турската и со македонската азбука

Фонетиката (fonetik, ses bilimi) и **фонологијата (fonoloji, görevsel ses bilimi)**, коишто се делови од науката за јазикот имаат важна улога во изучувањето, проучувањето и анализата на јазиците. Секое студирање и проучување на јазиците започнува на фонетско и на фонолошко рамниште. Фонетиката и фонологијата го проучуваат гласовното рамниште на јазикот. Бидејќи овие две науки го проучуваат гласот со различен пристап, се сметаат за сродни науки што се дополнуваат меѓу себе.

Фонетиката го проучува создавањето на гласовите со одредени говорни органи (усни, непце, заби и сл.) и нивните физички (звучни) својства (јачина, висина, должина, боја). На пример, според местото на образување согласките **b, p, m / б, п, м** во турскиот и во македонскиот јазик се третираат како уснени согласки, бидејќи усните учествуваат во нивното создавање. Во турскиот збор *hala* (тетка) самогласките /a/ имаат нормална должина, додека во *hâlâ* (сè уште) самогласките /â/ се долги. Во вториот пример може да се согледа дека должината на истата самогласка врши разликувачка (диференцијална) функција во турскиот јазик. Затоа фонетиката се дели на **артикулациска фонетика**, која ги проучува гласовите од аспект на тоа кои говорни органи учествуваат во нивното создавање, и на **акустичка фонетика**, која ги анализира физичките (звучните) карактеристики на гласовите, како што се јачина, висина, должина и сл. Фонетиката ги проучува и гласовните карактеристики, правилата на спојување или редување на гласовите, гласовните појави и гласовните промени. Значи, фонетиката ги разгледува само статичките промени.

Фонологијата го проучува функционирањето на гласовите во јазикот, па затоа се нарекува и функционална фонетика. За фонологијата гласот е елемент кој има функција во јазикот да прави разлика меѓу две или повеќе јазични единици (зборовите). Фонологијата ги проучува смислоразликувачките гласови и динамичките гласовни промени. Пр. *masa / kasa // маса / каса*. Во овие примери има фонолошки гласовни промени, бидејќи гласовите /m/, /k/ во турскиот јазик и гласовите /м/, /к/ во македонскиот јазик даваат различно значење. Според ова, може да се заклучи дека фонологијата ја разгледува **смислоразликувачката функција** на гласовите.

Во **фонетиката** предмет на истражување е говорниот глас што се разгледува од неговата материјална, физичка, физиолошка, артикулациска и акустичка страна и се користи терминот **глас**. Во **фонологијата** се испитува говорниот глас од аспект на внесување значенски разлики во зборовите и се употребува терминот **фонема**.

Фонетиката и фонологијата, покрај гласовите, го проучуваат слогот, акцентот, интонацијата и сл. Во тесна врска со овие науки е и правописот.

За секој говорен глас во стандардниот турски и македонски јазик постои графиски знак што се нарекува **буква**. Целокупноста на изразот на гласовите со букви според одреден редослед се нарекува **азбука (алфабет)**. Целокупноста на изразот на гласовите во современиот турски јазик со букви според одреден редослед се нарекува турска азбука (турски алфабет). Во **турската азбука (Türk Alfabeti)** има **29 букви** што се наредени според овој редослед: **A a, B b, C c, Ç ç, D d, E e, F f, G g, Ğ ğ, H h, I ı, İ i, J j, K k, L l, M m, N n, O o, Ö ö, P p, R r, S s, Ş ş, T t, U u, Ü ü, V v, Y y, Z z**. Целокупноста на изразот на гласовите во современиот македонски јазик со букви според одреден редослед се нарекува македонска азбука (македонски алфабет). Во **македонската азбука (Makedon Alfabeti)** има **31 буква** што се наредени според следниот редослед: **A a, Б б, В в, Г г, Д д, Ѓ ѓ, Е е, Ж ж, З з, S s, И и, Ј ј, К к, Л л, Љ љ, М м, Н н, Њ њ, О о, П п, Р р, С с, Т т, Ќ ќ, У у, Ф ф, Х х, Ц ц, Ч ч, Џ џ, Ш ш**.

TÜRK ALFABESİ / ТУРСКА АЗБУКА						
Kitap yazısı Печатни букви			Makedoncadaki Karşılığı Еквивалент во македонскиот	Harfin okunuşu Читање на буквата		Örnekler Примери
Büyük ve küçük Големи и мали				Türkçede во турскиот	Makedoncada во македонскиот	
1.	A	a	А а	a	a	ananas
2.	B	b	Б б	be	бе	banka
3.	C	c	Ц ц	ce	це	caz
4.	Ç	ç	Ч ч	çe	че	çikolata
5.	D	d	Д д	de	де	dede
6.	E	e	Е е	e	e	ergen
7.	F	f	Ф ф	fe	фе	film
8.	G	g	Г г	ge	ге	galeri
9.	Ğ	ğ	–	yumuşak ge / меко ге		dağ
10.	H	h	Х х	he	хе	hamburger
11.	I	ı	темен вокал ’	ı	’ (ă)	Irak
12.	İ	i	И и	i	и	internet
13.	J	j	Ж ж	je	же	jelatin
14.	K	k	К к	ke	ке	kayısı
15.	L	l	Л л	le	ле	limon
16.	M	m	М м	me	ме	müzik
17.	N	n	Н н	ne	не	nane
18.	O	o	О о	o	o	ortak
19.	Ö	ö	–	ö	–	Özbekistan
20.	P	p	П п	pe	пе	profesör
21.	R	r	Р р	re	ре	radio
22.	S	s	С с	se	се	spor
23.	Ş	ş	Ш ш	şe	ше	şişe
24.	T	t	Т т	te	те	taksi
25.	U	u	У у	u	у	urağan
26.	Ü	ü	–	ü	–	üniversite
27.	V	v	В в	ve	ве	vişne
28.	Y	y	Ј ј	ye	је	yoga
29.	Z	z	З з	ze	зе	zebra

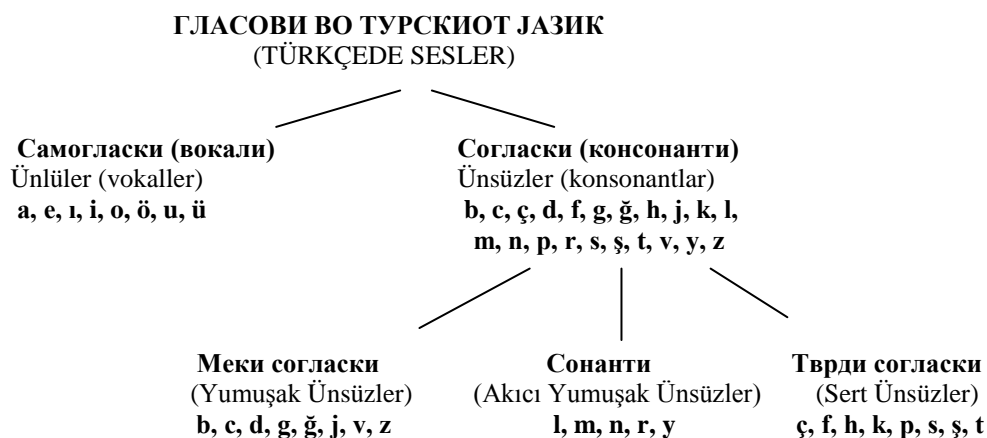
MAKEDON ALFABESİ / МАКЕДОНСКА АЗБУКА							
Kıril Makedon Alfabeti / Македонска кирилска азбука			Latin Makedon Alfabeti / Македонска латинска азбука		Türkçedeki Karşılığı Еквивалент во турскиот	Makedon Harflerin Türkçede okunuşu Читање на македонските букви во турскиот	Örnekler Примери
Kitap yazısı Печатни букви			Kitap yazısı Печатни букви				
Büyük ve küçük Големи и мали			Büyük ve küçük Големи и мали				
1.	А	а	A	a	A a	a	ананас
2.	Б	б	B	b	B b	bı	банка
3.	В	в	V	v	V v	vı	вишна
4.	Г	г	G	g	G g	gı	галерија
5.	Д	д	D	d	D d	dı	дедо
6.	Ѓ	ѓ	G', Gj	g', gj	—	gyı	ѓеврек
7.	Е	е	E	e	E e	e	ерген
8.	Ж	ж	Ž, Zj	ž, zj	J j	jı	желатин
9.	З	з	Z	z	Z z	zı	зебра
10.	С	с	Dz	dz	—	dzı	свезда
11.	И	и	İ	i	İ i	i	интернет
12.	Ј	ј	J	j	Y y	jı	јога
13.	К	к	K	k	K k	kı	кајсија
14.	Л	л	L	l	L l	lı	лимон
15.	Љ	љ	L', Lj	l', lj	—	lyı	Љубљана
16.	М	м	M	m	M m	mı	музика
17.	Н	н	N	n	N n	nı	нане
18.	Њ	њ	N', Nj	n', nj	—	nyı	Њујорк
19.	О	о	O	o	O o	o	ортак
20.	П	п	P	p	P p	pı	професор
21.	Р	р	R	r	R r	rı	радио
22.	С	с	S	s	S s	sı	спорт
23.	Т	т	T	t	T t	tı	такси
24.	Ќ	ќ	K', Kj	k', kj	—	kyı	ќофте
25.	У	у	U	u	U u	u	ураган
26.	Ф	ф	F	f	F f	fı	филм
27.	Х	х	H	h	H h	hı	хамбургер
28.	Ц	ц	Ts	ts	—	tsı	Џејлон
29.	Ч	ч	Ç, Cj	ç, cj	Ç ç	çı	чоколадо
30.	Џ	џ	Dž, Dzj	dž, dzj	C c	cı	џез
31.	Ш	ш	Ş, Sj	ş, sj	Ş ş	şı	шише

Во дијалектологијата на секој јазик има повеќе гласови отколку што постојат букви во азбуката и гласови во стандардниот (литературен) јазик. Буквите во азбуката на секој јазик се подготвуваат според гласовите на говорот или говорите што се земаат за основа на стандардниот јазик. **Стандардниот турски јазик** е базиран на **истанбулскиот говор** и **турската азбука** има **29 букви**. Турската азбука, земајќи ги за основа латинските букви, се усвои на 1 ноември 1928 год. **Стандардниот македонски јазик**, во поширока смисла, за основа го има **западномакедонското наречје** што ги опфаќа **велешкиот, прилепскиот, поречкиот, кичевскиот, дебарскиот, охридскиот, демирхисарскиот и битолскиот говор** и **македонската азбука** има **31 буква** (Конески, 1987: 61–63). Македонската азбука, земајќи ги за основа кирилските букви, се прогласи на 5 мај 1945 година од страна на Народната влада на Федерална Македонија.

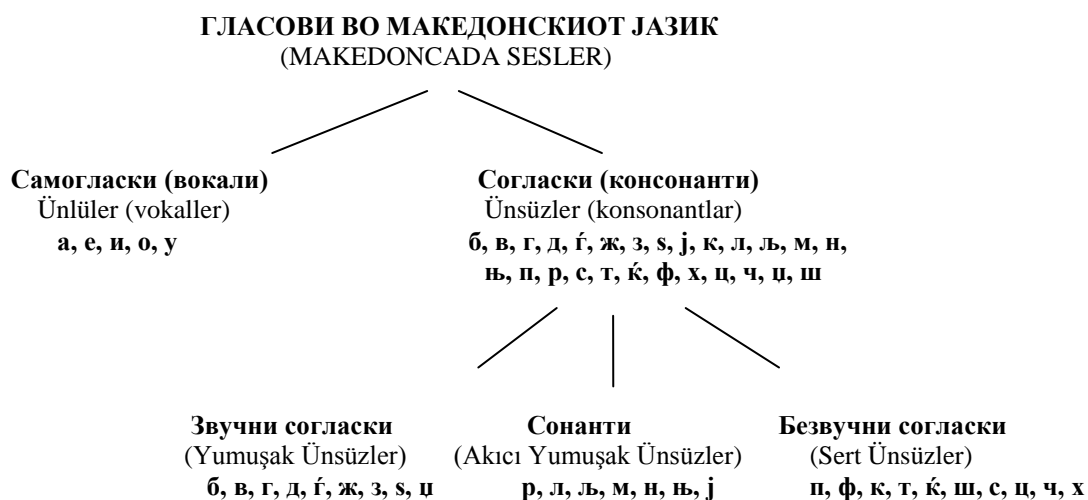
2. Поделба на гласовите во турскиот и во македонскиот јазик

Гласовите во турскиот и во македонскиот јазик се делат на **самогласки/вокали (ünlü/vokal)** и **согласки/консонанти (ünsüz/konsonant)**. При изговарање на вокалите, воздушната струја не наидува на пречка и затоа тие во турскиот и во македонскиот јазик се позвучни од консонантите. При изговорот на консонантите, воздушната струја среќава пречки што предизвикуваат намалување на звучноста на консонантите. Консонантите, зависно од пречката, се разликуваат со различен степен на звучност во турскиот и во македонскиот јазик – најзвучни се сонантите, помалку звучни се звучните консонанти, а најмалку звучни се беззвучните согласки.

Во стандардниот турски јазик има осум самогласки: **a, e, i, ı, o, ö, u, ü** и дваесет и една согласка: **b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z**³.

Во стандардниот македонски јазик има пет самогласки: **a, e, и, o, у** и 26 согласки: **б, в, г, д, Ѓ, ж, з, s, ј, к, л, љ, м, н, њ, п, р, с, т, Ќ, ф, х, ц, ч, ц, ш**.

³ Во турскиот јазик со истите букви се одбележуваат долгите вокали **a, i, u** (uzun a, i, u), меките вокали **â, û, ô** (kalın ince arası â, û, ô) и тврдите консонанти **k, g, l, h, n** (kalın k, g, l, h, n).

2.1. Самогласки (вокали) во турскиот и во македонскиот јазик

2.1.1. Во стандардниот турски јазик има осум самогласки (*тур. ünlü/vokal*): **a, e, i, ı, o, ö, u, ü**. Во изворниот турски јазик самогласките имаат нормална должина. Долгите самогласки во турскиот јазик се навлезени од други јазици.

Самогласките во турскиот јазик се класификуваат според следниве критериуми:

A. според местото на образување и положбата на јазикот (*Çıkış yeri ve dilin durumuna göre*)

Б. според положбата на усните (*Dudakların durumuna göre*)

В. според степенот на отвореност на устата (*Ağzın açıklığına göre*).

A. Според местото на образување и положбата на јазикот во усната празнина (*Çıkış yeri ve dilin durumuna göre*): самогласките се образуваат на предната или задната страна на усната празнина. Кога јазикот се наоѓа во задниот дел на усната празнина, се образуваат тврдите (задни) самогласки, а кога се наоѓа во предниот дел, се создаваат меките (предни) самогласки. Според ова, самогласките во турскиот јазик се класификуваат на:

а) тврди (задни) самогласки (*kalın/art ünlüler*): **a, ı, o, u**

б) меки (предни) самогласки (*ince/ön ünlüler*): **e, i, ö, ü**.

Б. Според положбата на усните (*Dudakların durumuna göre*): Кога се образуваат самогласките, усните се исправаат или се заокружуваат. При права положба на усните се образуваат рамни самогласки, а при кружна форма на усните се создаваат кружни самогласки. Самогласките според положбата на усните се делат на:

а) рамни (незаокружени) самогласки (*düz ünlüler*): **a, e, ı, i**

б) кружни (заокружени) самогласки (*yuvarlak ünlüler*): **o, ö, u, ü**.

В. Според степенот на отвореност на устата (*Ağzın açıklığına göre*): Кога долната и горната вилица се оддалечуваат, се образуваат широки самогласки. При меѓусебно доближување на долната и на горната вилица се стеснува отвореноста на устата и се создаваат тесни самогласки. Во турскиот јазик самогласките според степенот на отвореност на устата се класификуваат на:

а) широки самогласки (*geniş ünlüler*): **a, e, o, ö**

б) тесни самогласки (*dar ünlüler*): **ı, i, u, ü**.

Карактеристиките на самогласките во турскиот јазик можеме да ги прикажеме на следнава табела:

Класификација на самогласките во турскиот јазик <i>Türkçede Ünlülerin Sınıflandırılması</i>					
	2. според положбата на усните <i>Dudakların durumuna göre</i>	рамни/незаокружени вокали <i>düz ünlüler</i>		заокружени вокали <i>yuvarlak ünlüler</i>	
	3. според степенот на отвореност на устата <i>Ağzın açıklığına göre</i>	широки <i>geniş</i>	тесни <i>dar</i>	широки <i>geniş</i>	тесни <i>dar</i>
1. според местото на образување и положбата на јазикот <i>Çıkış yeri ve dilin durumuna göre</i>	тврди (задни) самогласки <i>kalın (art) ünlüler</i>	a	ı	o	u
	меки (предни) самогласки <i>ince (ön) ünlüler</i>	e	i	ö	ü

Самогласките се гласови кои може самостојно да се пројават. Во турскиот јазик само самогласките може да образуваат слог. Во турскиот јазик еден збор има онолку слогови колку

што има самогласки. Самогласките самостојно може да бидат слогови (ü-ni-ver-si-te/универзитет, e-tik/етика, a-na-nas/ананас).

2.1.2. Во стандардниот македонски јазик има пет самогласки/ вокали (ünlü, vokal): а, е, и, о, у. Самогласките во турскиот јазик се класификуваат според следниве критериуми:

А. според положбата на јазикот во усната празнина во хоризонтала

Б. според степенот на издигањето на јазикот кон непцето во вертикала

В. според положбата на усните.

А. Според положбата на јазикот во усната празнина во хоризонтала (Ağızda dilin durumuna göre): Самогласките се образуваат на предната, средната или задната страна на усната празнина со движењето на јазикот напред или назад. Кога предниот дел на јазикот се наоѓа во предниот дел на усната празнина, се образуваат предните самогласки **е** и **и**, кога се наоѓа во средниот дел, се создава средната самогласка **а**, а кога е во задниот дел, се образуваат задните самогласки **о** и **у**. Според ова, самогласките во македонскиот јазик се класификуваат на:

а) предни самогласки (ön ünlüler): е, и

б) средна самогласка (orta ünlüler): а

в) задни самогласки (art ünlüler): о, у.

Б. Според степенот на издигањето на јазикот кон непцето во вертикала (Ağızda dilin yüksekliğine göre): При изговорот на самогласките степенот на издигањето на јазикот кон непцето е различен. Јазикот е високо издигнат при изговорот на самогласките **и** и **у**, средно е издигнат при образувањето на **е** и **о**, а е ниско издигнат при артикулацијата на самогласката **а**. Според ова самогласките во македонскиот јазик се групираат на:

а) високи самогласки (yüksek ünlüler): и, у

б) средно високи самогласки (orta yüksek ünlüler): е, о

в) ниска самогласка (alçak ünlüler): а.

В. Според положбата на усните (Dudakların durumuna göre): Кога се образуваат самогласките, усните се исправаат или се заокружуваат. При права положба на усните се образуваат незаокружените самогласки **а, е, и**, а при кружна форма на усните се создаваат заокружените самогласки **о** и **у**. Самогласките според положбата на усните се делат на:

а) незаокружени самогласки (düz ünlüler): а, е, и

б) заокружени самогласки (yuvarlak ünlüler): о, у.

Карактеристиките на самогласките во македонскиот јазик можеме да ги прикажеме на следнава табела:

Класификација на самогласките во македонскиот јазик				
	3. според положбата на усните	незаокружени вокали		заокружен и вокали
	1. според положбата на јазикот во усната празнина во вертикала	предни самогласки	средна самогласка	задни самогласки
2. според степенот на издигањето на јазикот кон непцето во вертикала	високи самогласки	и		у
	средни самогласки	е		о
	ниска самогласка		а	

Во македонскиот јазик само самогласките можат да образуваат слог и во еден збор има онолку слогови колку што има самогласки. Самогласките самостојно можат да бидат слогови (у-ни-вер-зи-тет/üniversite, е-ти-ка/etik, а-на-нас/ananas). Само сонантот /p/, кога ќе се најде

меѓу две согласки или на почетокот на зборот пред согласка, може да функционира како самогласка и да биде носител на слог (вр-неж/yađış, вр-ба/söğüt, 'p-fo-cy-va/paslan-).

2.2. Согласки (консонанти) во турскиот и во македонскиот јазик

2.2.1. Во стандардниот турски јазик има дваесет и една согласка (*тур. ünsüz, konsonant*) што се прикажуваат со следните букви: **b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z.**

Согласките во турскиот јазик се класификуваат според следните карактеристики:

А. според треперењето на гласните жици (според звучност)

Б. според местото на образување

В. според начинот на образување.

А. Според треперењето на гласните жици (според звучност) (Ses tellerinin titreşimi bakımından): Во оваа класификација улогата на гласните жици е многу голема. Кога ќе ги затрепери гласните жици воздухот што доаѓа од белите дробови, се образуваат звучни (меки) согласки. Кога гласните жици нема да затреперат, се создаваат беззвучни (тврди) согласки. Согласките во турскиот јазик, зависно од тоа дали гласните жици треперат или не, се делат на:

а) сонанти (akıcı yumuşak ünsüzler): l, m, n, r, y

а) звучни (меки) согласки (yumuşak, sedalı, tonlu ünsüzler): b, c, d, g, ğ, j, v, z

б) беззвучни (тврди) согласки (sert, sedasız, tonsuz ünsüzler): ç, f, h, k, p, s, ş, t.

Одредени звучни согласки имаат свој беззвучен парник:

сонанти akıcı yumuşak ünsüzler	l	m	n	r	y			
звучни согласки yumuşak ünsüzler	b	c	d	g	ğ	j	v	z
беззвучни согласки sert ünsüzler	p	ç	t	k	h	ş	f	s

Звучните согласки **l, m, n, r, y** немаат свој беззвучен парник. Овие согласки со некои карактеристики личат на самогласките. Во некои јазици овие согласки се нарекуваат **сонанти (sonant, akıcı yumuşak ünsüz)**.

Б. Според место на образување (Oluşum noktalarına göre): Според овој критериум согласките се класификуваат според местата на пречки во устата. Согласките се образуваат наидувајќи на пречки како што се усни, заби-усни, заби, непца, непца-заби, грклан и сл. Според образувањето на согласките постојат следниве согласки:

а) уснени согласки (dudak ünsüzleri): b, p, m

б) забно-уснени (diş-dudak ünsüzleri): f, v

в) забни согласки (diş ünsüzleri): d, t, n, s, z

г) непчено-забни (damak-diş ünsüzleri): c, ç, j, ş

д) непчени согласки (damak ünsüzleri):

-преднонепчени согласки (ön damak ünsüzleri): g, ğ, k, l, r, y (со меки самогласки)⁴

-заднонепчени согласки (arka damak ünsüzleri): g, ğ, k, l (со тврди самогласки)

ѓ) грлена согласка (gırtlak ünsüzü): h.

В. Според начинот на образување (според степенот на допир на говорните органи) (Ses organlarının temas derecesi bakımından): Според оваа класификација степенот на допир на говорните органи е целосен или нецелосен.

⁴ Консонантите g, ğ, l, k се употребуваат и со тврди и со меки самогласки. Нивниот карактер се препознава од самогласката што се наоѓа до нив.

а) Преградни согласки (согласки со целосен допир на говорните органи) (Temas derecesi tam olanlar, süreksiz ünsüzler): b, c, ç, d, g, k, p, t. При образување на овие согласки гласовните органи што се наоѓаат на гласовниот пат се целосно споени, а тоа значи дека гласовните органи целосно го затвораат гласовниот пат.

б) Теснински согласки (согласки со нецелосен допир на говорните органи) (Temas derecesi tam olmayanlar, temas derecesi gevşek olanlar, sürekli ünsüzler): f, ğ, h, j, l, m, n, r, s, ş, v, y, z. При образување на овие согласки, гласовните органи што се наоѓаат на гласовниот пат не се целосно споени. Воздушната струја минува низ тесниот или широкиот отвор што се наоѓа на гласовниот пат и при тоа образува **теснинска согласка (sürekli ünsüz)**. Теснинските согласки според степенот на допир се делат на две групи:

- **Малотеснински согласки (sızıcı sürekli ünsüzler): f, ğ, h, j, s, ş, v, z.** Овие согласки се образуваат со минување, струење на воздушната струја низ тесен премин.

- **Широкотеснински согласки (akıcı sürekli ünsüzler): l, m, n, r, y.** Овие согласки се оформуваат со слободно минување на воздушната струја низ широк премин. Значи овие согласки се создаваат кога гласовниот пат е широк.

Карактеристиките на согласките во турскиот јазик можеме да ги прикажеме со следната табела:

Класификација на консонантите во турскиот јазик								
Türkçedeki Ünsüzlerin Sınıflandırılması								
3. според начин на образување Ses organlarının temas derecesi bakımından		2. според место на образување Oluşum noktalarına göre						
		уснени dudak	забно- уснени diş- dudak	забни diş	непчено- забни damak- diş	предно непчени ön damak	задно непчени art damak	грлени gırtlak
Преградни süreksiz		b, p		d, t	c, ç	g, k	g, k	
теснински sürekli	малотеснински sızıcı		v, f	s, z	j, ş	ğ	ğ	h
	широкотеснински akıcı	m		n		l, r, y	l	
1. според треперење на гласните жици (според звучност) Ses tellerinin titreşimi bakımından								
сонанти – akıcı yumuşak		l, m, n, r, y						
звучни – yumuşak		b, c, d, g, j, v, z, ğ						
беззвучни – sert		p, ç, t, k, ş, f, s, h						

Согласките во турскиот јазик се гласови што не можат самостојно да образуваат слог, само заедно со самогласка можат да формираат слог.

2.2.2. Во стандардниот македонски јазик има 26 согласки (консонанти) што се прикажуваат со следните букви: **б, в, г, д, ё, ж, з, с, ј, к, л, љ, м, н, њ, п, р, с, т, ќ, ф, х, ц, ч, ц, ш.**

Согласките во македонскиот јазик се класификуваат според следните карактеристики:

А. според звучност

Б. според место на образување

В. според начин на образување.

А. Според звучност: Воздушната струја при образување на сонантите и звучните согласки ги затреперува гласните жици, а при изговорот на беззвучните согласки тие не треперат, туку мируваат. Сонантите се позвучни од звучните согласки и според својата звучност тие се најблиски до самогласките. Затоа сонантот **р**, во одредени случаи, може да функционира како самогласка. Врз основа на акустичките својства, звучните и беззвучните согласки се редат во парови, при што секоја звучна согласка има беззвучен парник, а само **х**

нема свој звучен парник. Според треперењето или мирувањето на гласните жици согласките може да се поделат на следните групи:

- а) сонанти: **р, л, љ, м, н, њ, ј**
- б) звучни: **б, в, г, д, Ѓ, ж, з, с, ш, ц**
- в) безвучни: **п, ф, к, т, Ќ, ш, с, ц, ч, х.**

Звучните и безвучните согласки се групираат во парови, при што на секоја звучна согласка ѝ соодветствува една безвучна согласка.

звучни согласки	б	в	г	ѓ	ж	з	с	ш	ц	
безвучни согласки	п	ф	к	ќ	ш	с	ц	ч	х	

Б. Според местото на образување: Со овој критериум се укажува на местото каде што се создава пречка при изговорот на согласките (усна, заби, непца и сл.) Според местото на образување согласките се класификуваат на:

- а) уснени (лабијални): **б, п, м, в, ф**
- б) забновенечни (дентално-алвеоларни): **д, т, л, н, с, з, ц, ш**
- в) венечни (алвеоларни): **ж, ш, ц, ч, љ, р**
- г) тврдопечени (палатални): **ѓ, ќ, ј, њ**
- д) меконепчени (веларни): **к, г, х.**

В. Според начинот на образување: Оваа поделба се темели на видот на пречката на патот на воздушната струја при изговорот на согласките што може да биде во вид на преграда, теснина и преграда што веднаш преминува во теснина. Воздушната струја при изговорот на преградните согласки се задржува еден момент кај краткотрајната целосна преграда создадена од јазикот или усните и потоа ја руши, а кај теснинските согласки таа минува низ теснината направена од јазикот, забите и непцето. Кај преградно-теснинските согласки воздушната струја прво ја руши краткотрајната преграда на која наидува, а потоа почнува да струи во теснината што веднаш се создава на истото место. Според начинот на образување согласките се делат на:

- а) преградни или избувливи (оклузивни): **п, б, м, т, д, н, њ, к, г**
- б) теснински или струјни (фрикативни): **с, з, ш, ж, в, ф, л, љ, ј, р, х**
- в) преградно-теснински (африкативни): **ќ, Ѓ, ч, ц, ш, ц.**

Карактеристиките на согласките во македонскиот јазик можеме да ги прикажеме со следната табела:

Класификација на консонантите во македонскиот јазик					
2. според начин на образување	1. според место на образување				
	уснени (лабијални)	забновенечни (дентално-алвеоларни)	венечни (алвеоларни)	тврдопечени (палатални)	меконепчени (веларни)
преградни (избувливи)	б, п, м	д, т, н		њ	г, к
теснински (струјни)	в, ф	з, с, л	ж, ш, љ, р	ј	х
преградно-теснински (африкативни)		с, ц	ц, ч	ќ, Ѓ	
3. според звучност					
сонанти	р, л, љ, м, н, њ, ј				
звучни	б, в, г, д, Ѓ, ж, з, с, ш, ц				
безвучни	п, ф, к, т, Ќ, ш, с, ц, ч, х				

Согласките во македонскиот јазик заедно со самогласка може да формираат слог. Сонантот **р** може да биде согласка, а во одредени случаи и да има улога на самогласка и да биде **слоготворен глас**. Овој глас во улога на **самогласно (вокално)** или **слоготворно р** се

јавува во следниве случаи: 1. кога ќе се најде меѓу две согласки (прв/birinci, прст/parmak, врнеж/yağış, врба/söğüt) 2. кога ќе се најде на почетокот на зборот пред согласка (’рж/çavdar, ’рѓа/pas). Самогласното **р** на почетокот на зборот (’р-fo-сува/paslan-) и по префикс што завршува на самогласка (за’рѓа/paslan-) се бележи со **апостроф (’)**.

3. Резиме

Стандардниот турски јазик е базиран на истанбулскиот говор и турската азбука има 29 букви. Турската азбука, земајќи ги за основа латинските букви, се усвои на 1 ноември 1928 година.

Основата на стандардниот македонски јазик има свој развој. Во 1903 година Крсте Мисирков во делото „За македонските работи“ за основа на македонскиот литературен јазик ги предложи централните говори, односно велешкиот, прилепскиот, битолскиот и охридскиот говор. Јазичната комисија во 1945 година за основа на македонскиот литературен јазик го зеде централното наречје што ги опфаќа прилепскиот, битолскиот, велешкиот и кичевскиот говор. (Кепески, 1985: 42). Но, подоцна Блаже Конески забележа дека централните говори се влеваат во западномакедонското наречје што претставува најголема говорна целост и претставува основа на стандардниот македонски јазик. Западномакедонското наречје се распространува од Скопје кон Велес, Прилеп, Поречија, Кичево, Дебарца, Охрид, Демир Хисар и Битола. (Конески, 1987: 61–62). Според ова, стандардниот македонски јазик за основа го има западномакедонското наречје и македонската азбука има 31 буква. Македонската азбука, земајќи ги за основа кирилските букви, се прогласи на 5 мај 1945 година.

Во стандардниот турски јазик има осум самогласки: **а, е, и, о, ѓ, у, ѓ** и дваесет и една согласка: **б, с, ç, д, ф, г, ğ, х, ј, к, л, м, н, п, р, с, ş, т, в, у, з**. Во стандардниот македонски јазик има пет самогласки: **а, е, и, о, у** и дваесет и шест согласки: **б, в, г, д, Ѓ, ж, з, с, ј, к, л, љ, м, н, њ, п, р, с, т, к, ф, х, ц, ч, ц, ш**. При споредба на турската и на македонската азбука може да се заклучи дека во турскиот јазик нема посебна буква за гласовите **Ѓ, љ, к, њ, s** од македонскиот, а во македонскиот јазик нема посебна буква за гласовите **ѓ, ѓ, и** од турскиот јазик. Гласовите **њ** и **s** не постојат во турскиот јазик, а гласовите **Ѓ, љ, к** се јавуваат при изговор со меките вокали **е, и, ѓ, ѓ**, но нема посебна буква за нив (göl: езеро се изговара како гољ, kibrit: кибрит се изговара како кибрит, lütfen: молам се изговара како љutfen). Гласовите **ѓ, ѓ** не постојат во македонскиот јазик, а гласот **и** се смета за темен вокал од периферен карактер што според правописот се бележи со апостроф ⁵ /⁵, но за него нема посебна буква во македонската азбука.

Самогласките во турскиот јазик и во македонскиот јазик се класификуваат според следниве критериуми:

Класификација на самогласките во турскиот јазик	Класификација на самогласките во македонскиот јазик
<p>А. Според местото на образување и положбата на јазикот</p> <p>а) тврди (задни) самогласки : а, и, о, у</p> <p>б) меки (предни) самогласки: е, и, ѓ, ѓ</p> <p>Б. Според положбата на усните</p> <p>а) рамни/ незаокружени самогласки: а, е, и, и</p> <p>б) кружни/ заокружени самогласки: о, ѓ, у, ѓ</p> <p>В. Според степенот на отвореност на устата</p> <p>а) широки самогласки: а, е, о, ѓ</p> <p>б) тесни самогласки: и, и, у, ѓ</p>	<p>А. Според положбата на јазикот во усната празнина во хоризонтала</p> <p>а) предни самогласки: е, и</p> <p>б) средна самогласка: а</p> <p>в) задни самогласки: о, у</p> <p>Б. Според положбата на усните</p> <p>а) незаокружени самогласки: а, е, и</p> <p>б) заокружени самогласки: о, у</p> <p>В. Според степенот на издигањето на јазикот кон непцето во вертикала</p> <p>а) високи самогласки: и, у</p> <p>б) средно високи самогласки: е, о</p> <p>в) ниска самогласка: а</p>

⁵ Апострофот /⁵/ во македонскиот јазик претставува еквивалент за графемата како фонема /ə/ во европските јазици и за бугарското ъ. Во некои македонски дијалектолошки трудови темниот вокал се предава со графемата ѓ.

Согласките во турскиот јазик и во македонскиот јазик се класификуваат според следниве критериуми:

Класификација на самогласките во турскиот јазик	Класификација на самогласките во македонскиот јазик
<p>А. Според звучност а) сонанти: l, m, n, r, y б) звучни (меки) согласки: b, c, d, g, ğ, j, v, z в) беззвучни (тврди) согласки: ç, f, h, k, p, s, ş, t</p> <p>Б. Според место на образување а) уснени согласки: b, p, m б) забно-уснени: f, v в) забни согласки: d, t, n, s, z г) непчено-забни: ç, ğ, j, ş д) непчени согласки: - преднонепчени согласки: g, ğ, k, l, r, y (во опкружување со меки самогласки) - заднонепчени согласки: g, ğ, k, l (во опкружување со тврди самогласки) ё) грлена согласка (gırtlak ünsüzü): h</p> <p>В. Според начин на образување а) преградни согласки: b, c, ç, d, g, k, p, t б) теснински согласки: f, ğ, h, j, l, m, n, r, s, ş, v, y, z - малотеснински согласки: f, ğ, h, j, s, ş, v, z - широкотеснински согласки: l, m, n, r, y</p>	<p>А. Според звучност а) сонанти: p, l, љ, м, н, њ, ј б) звучни: б, в, г, д, Ѓ, ж, з, с, ш, ц в) беззвучни: п, ф, к, т, Ќ, ш, с, ц, ч, х</p> <p>Б. Според место на образување а) уснени: б, п, м, в, ф б) забновенечни: д, т, л, н, с, з, ц, ш в) венечни: ж, ш, ц, ч, љ, р г) тврдопечени: Ѓ, Ќ, ј, њ д) меконепчени: к, г, х</p> <p>В. Според начин на образување а) преградни или избувливи: п, б, м, т, д, н, њ, к, г б) теснински или струјни: с, з, ш, ж, в, ф, л, љ, ј, р, х в) преградно-теснински: Ќ, Ѓ, ч, ц, ш, ц</p>

Во турскиот и во македонскиот јазик самогласките образуваат слог и самостојно може да бидат слогови. Во двата јазика еден збор има онолку слогови колку што има самогласки. Согласките во турскиот и во македонскиот јазик се гласови што не можат самостојно да образуваат слог, само заедно со самогласка можат да формираат слог. Само сонантот **р** во македонскиот јазик, во одредени случаи, може да функционира како самогласка и да биде носител на слог.

Овие самогласки и согласки во турскиот и во македонскиот јазик, поврзувајќи се меѓусебно, ги создале зборовите со кои човекот успева да ги искаже своите најпрефинети мисли, чувства и желби во турскиот и во македонскиот јазик.

III. ТРАНСКРИПЦИЈАТА НА ТУРСКИТЕ ЛИЧНИ ИМИЊА СПОРЕД ПРАВОПИСОТ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

1. Дефинирање на транскрипцијата во македонската лингвистика

Во последните петнаесет години економските и културните врски меѓу Македонија и Турција сè повеќе се интензивираат. Како резултат на ова бројот на судските, стручните и литературните преводи значително се зголеми. Материјалите што се преведуваат од турски на македонски природно содржат голем број турски лични имиња што треба да се транскрибираат. Досега преведувачите се трудеа да се придржуваат на Правописот на македонскиот јазик во однос на транскрипцијата на турските имиња во македонскиот јазик, но воедно ја истакнуваа потребата од доуточнување.

Според стандарднојазичната норма на македонскиот јазик странските лични имиња во македонскиот јазик се предаваат со кирилица. Тие се транскрибираат, односно при нивното предавање со кирилица се поаѓа од нивниот изговор, а не од нивната форма. Според Правописот на македонскиот литературен јазик: „Туѓите имиња се пишуваат со наше писмо, по правило, онака како што се изговараат. При тоа нивните гласовни особености се прилагодуваат колку што е можно кон гласовниот систем на нашиот јазик, т.е. гласовите што ги нема во нашиот јазик се предаваат со наши слични гласови...“ (Правопис на македонскиот литературен јазик, 1998: 72).

2. Правописот на македонскиот литературен јазик и транскрипцијата од турски на македонски јазик

Во „Правопис на македонскиот литературен јазик“ авторите посветиле големо внимание на транскрипцијата на странските имиња, меѓу кои и на турските имиња во македонскиот јазик. Се разбира, ние како професори по турски јазик и како преведувачи од турски на македонски јазик во практика ги применуваме овие правила и согледуваме колку се тие подобни за пренесување на турските гласови во македонскиот јазик, но исто така осознаваме дека тие правила можат да се прошират и да се конкретизираат со што би се постигнало поцелисходна транскрипција на турските лични имиња.

Најтешката и најодговорна задача ја имаа првите составувачи на „Правописот на македонскиот литературен јазик“. Првиот правописен прирачник го подготвиле Блаже Конески и Крум Тошев под наслов „Македонски правопис со правописен речник“, а се објави во издание на Државното книгоиздателство на Македонија, во Скопје во 1950 год. Во 1969 год. излезе од печат, во издание на „Просветно дело“ во Скопје, „Правопис на македонскиот литературен јазик со правописен речник“ подготвен од страна на Крум Тошев, Божо Видоески, Тодор Димитровски, Кирил Конески и Радмила Угринова-Скаловска. Правописните правила од 1950 год. наваму доживуваа измени и дополнувања зависно од сознанијата до коишто се доаѓаше во јазичната практика. Во 1998 год. се издаде последното издание на „Правопис на македонскиот литературен јазик“ со изменет и дополнет текст од страна на Божо Видоески, Тодор Димитровски, Кирил Конески и Радмила Угринова - Скаловска, а во издание на „Просветно дело“ во Скопје. Во 2015 година се издаде подновен „Правопис на македонскиот јазик“ во издание на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ што доживеа второ коригирано издание во 2017 година во соработка со Друштвото за издавачка дејност „Култура“. Подновениот Правопис на македонскиот јазик (2015, 2017) претставува колективен труд, во чија работа учествуваа 48 автори и пет редактори: проф. д-р Живко Цветковски, проф. д-р Снежана Веновска-Антевска, проф. д-р Симона Груевска-Маџоска, проф. д-р Елка Јачева-Улчар и проф. д-р Симон Саздов. Во овие книги правописот во однос на транскрипцијата на турските имиња не доживеа значителни промени.

Ние како корисници чувствуваме должност да ги изложиме своите сознанија од преведувачката практика што можат да се исползуваат при следното проширено издание на Правописот. Всушност, и самите автори во предговорот на Правописот од 1970 година истакнуваат: „Принципите врз кои се засновува нашиот правопис и правописните правила се покажаа мошне солидни и ја издржаа пробата на времето. Меѓутоа, некои прашања во тој прирачник, со оглед на недоволната јазична практика, не можеа да бидат разработени.“ (Правопис, 1986: 1).

Составувањето на секое ново издание на Правописот на македонскиот јазик претставува голема одговорност и бара критичко препрочитување на стариот Правопис за да се дополнат или доуточнат одредени правила или доколку не се функционални да се исфрлат.

Преведувачите при преведувањето од турски на македонски во практиката стекнаа одредени сознанија за тоа колку се функционални правилата за транскрипција од турски на македонски јазик. Своите сознанија и потребата за доуточнување и дополнување на правописните правилата за транскрипција на турските лични имиња во македонскиот јазик ги истакнуваат на разни научни собири. Јазикот е жива материја што постојано се развива преку промените, а Правописот од една страна треба да ги насочува, а од друга страна да ги следи промените во јазикот.

3. Транскрипцијата на турските лични имиња во македонскиот јазик

Транскрипцијата на турските лични имиња од турски на македонскиот јазик е поврзана со фонолошката структура на двата јазика и со азбуката. Преводната еквиваленција од една страна е олеснета бидејќи македонскиот и турскиот правопис се базираат на фонетски принцип, а е отежната затоа што турскиот јазик содржи три вокали (**ö, ü, ı**) и еден консонант (**ğ**) што ги нема во македонскиот јазик. Турскиот јазик содржи осум вокали (**a, e, i, ı, u, ü, o, ö**) и дваесет и еден консонант (**b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z**), додека македонскиот јазик има пет вокали (**a, e, и, у, o**) и дваесет и шест консонанти (**б, в, г, д, ё, ж, з, с, ј, к, л, љ, м, н, њ, п, р, с, т, ќ, ф, х, ц, ч, џ, ш**). При пренесувањето на турските лични имиња во македонскиот јазик проблеми се јавуваат кога во нив се јавуваат вокалите **ı, ö, ü** и консонантот **ğ** (консонант што во турскиот јазик се нарекува „меко г“). Во вакви ситуации, гласовите што немаат соодветен корелат во македонскиот јазик, се предаваат со вокали и консонанти што се најблиски и најслични до оригиналниот турски глас.

Симетричноста на вокалите во турскиот јазик може да ни помогне при барање соодветни решенија за транскрипција од турски на македонски јазик. Во турскиот јазик симетричен вокал на **ö** е **o**, на **ü** е **u**, а на **ı** е **ı** и обратно на **o** е **ö**, на **u** е **ü**, на **ı** е **ı**.

Симетричност на турските вокали	
ö → o	o → ö
ü → u	u → ü
ı → ı	ı → ı

Проблеми се јавуваат посебно при пренесувањето на фреквентните турски лични имиња од арапско и од персиско потекло. Токму поради овие причини, за да се добие подобра претстава, транскрипцијата на секој турски глас е претставена со бројни примери.

А а : **А а** - Турскиот вокал **А а**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со вокалот **А а**. Пр. *ж. и. Aknur/Акнур, ж. и. Alanur/Аланур, ж. и. Albina/Албина, ж. и. Alnar/Алнар, ж. и. Arzucan/Арзуџан, м. и. Ahmet/Ахмет, м. и. Akay/Акај, м. и. Aktay/Актај, м. и. Ali/Али, м. и. Alper/Алпер* и др.

Во личните имиња од странско потекло може да се види вокалот **Â â** кој означува долг вокал. Должината на овој вокал не се предава, односно во македонскиот јазик се прави транскрипција со вокалот **А а**. Пр. *м. и. Âdem/Адем, м. и. Âlim/Алим* и др.

Во личните имиња од арапско и персиско потекло по консонантите **g, k, l** може да следи вокалот **â** што укажува дека тие консонанти се меки, а тоа во македонскиот ќе се прикаже со **í, í, љ**. Пр. *ж. и. Yadigâr/Јадиѓар, ж. и. Kâmile/Камиле, м. и. Lâmi/Љами* и др.

Во личните имиња согледаваме дека се јавува удвоениот вокал **aa** што во македонскиот јазик предлагаме да се предава со вокалот **a**. Пр. *м. и. Kaan/Кан, м. и. Maşaallah/Машалах* и др.

B b : Б б - Турскиот консонант **B b**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **Б б**. Пр. *ж. и. Bahar/Бахар, ж. и. Belgin/Белгин, ж. и. Berna/Берна, ж. и. Bilge/Билге, ж. и. Buket/Букет; м. и. Başar/Башар, м. и. Bayram/Бајрам, м. и. Bekir/Бекир, м. и. Boran/Боран, м. и. Bulut/Булут* и др.

Во личните имиња од странско потекло, пред сè арапско и персиско, забележавме дека се јавува удвоениот консонант **bb** што во македонскиот јазик предлагаме да се предава со консонантот **б**. Пр. *ж. и. Muhibbe/Мухибе, м. и. Abbas/Абас* и др.

C c : Ц ц - Турскиот консонант **C c**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **Ц ц**. Пр. *ж. и. Can/Џан, ж. и. Cansel/Џансел, ж. и. Cemile/Џемиле, ж. и. Seylan/Џејлан, ж. и. Cemre/Џемре; м. и. Candaş/Џандаш, м. и. Caner/Џанер, м. и. Cansu/Џансу, м. и. Celil/Џелил, м. и. Coşkun/Џошкун* и др.

Удвоениот консонант **cc** во личните имиња пред сè од арапско и од персиско потекло, во македонскиот јазик предлагаме да се предава со консонантот **ц**. Пр. *ж. и. Mübessel/Мубеџел, м. и. Nassas/Хаџаџ* и др.

Ç ç : Ч ч - Турскиот консонант **Ç ç**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **Ч ч**. Пр. *ж. и. Çiçek/Чичек, ж. и. Çilek/Чилек, ж. и. Çiler/Чилер, ж. и. Çise/Чисе, ж. и. Alsevinç/Алсевинч; м. и. Çakman/Чакман, м. и. Çaylan/Чајлан, м. и. Çelik/Челик, м. и. Çetin/Четин, м. и. Çevik/Чевик* и др.

D d : Д д - Турскиот консонант **D d**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **Д д**. Пр. *ж. и. Dalga/Далга, ж. и. Defne/Дефне, ж. и. Deniz/Дениз, ж. и. Derin/Дерин, ж. и. Duşu/Дуѓу; м. и. Deha/Деха, м. и. Demir/Демир, м. и. Dora/Дора, м. и. Durcan/Дурџан, м. и. Duysal/Дујсал* и др.

Удвоениот консонант **dd**, во македонскиот јазик предлагаме да се предава со консонантот **д**. Пр. *ж. и. Haddas/Хадас; м. и. Rafeddin/Рафедин* и др.

E e : Е е - Турскиот консонант **E e**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **Е е**. Пр. *ж. и. Ece/Еџе, ж. и. Eda/Еда, ж. и. Elif/Елиф, ж. и. Emel/Емел, ж. и. Esma/Есма, м. и. Ekim/Еким, м. и. Emre/Емре, м. и. Enis/Енис, м. и. Ercan/Ерџан, м. и. Ersoy/Ерсој* и др.

Во лични имиња од странско потекло, пред сè арапско и персиско, согледаваме дека се јавува удвоениот вокал **ee** што во македонскиот јазик предлагаме да се предава со вокалот **e**. Пр. *м. и. Bilgeer/Билгер* и др.

F f : Ф ф - Турскиот консонант **F f**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **Ф ф**. Пр. *ж. и. Fatma/Фатма, ж. и. Feride/Фериде, ж. и. Figen/Фиген, ж. и. Filiz/Филиз, ж. и. Firuze/Фирузе, м. и. Fatih/Фатих, м. и. Ferit/Ферит, м. и. Fersoy/Ферсој, м. и. Fikri/Фикри, м. и. Fuat/Фуат* и др.

Удвоениот консонант **ff**, во македонскиот предлагаме да се предава со консонантот **ф**. Пр. *ж. и. İffet/Ифет, м. и. Saffet/Сафет* и др.

G g : Г г - Турскиот консонант **G g**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **Г г**. Пр. *ж. и. Gaye/Гаје, ж. и. Gelincik/Гелинцик, ж. и. Gizem/Гизем, ж. и. Gonca/Гонџа, ж. и. Gül/Гул, м. и. Galip/Галип, м. и. Gani/Гани, м. и. Gencil/Генџел, м. и. Girdar/Гирџан, м. и. Gizay/Гизај* и др.

Кога меките вокали **ö, ü** ќе се најдат по консонантот **G g**, неговиот изговор се омекнува и во македонскиот јазик предлагаме да се предаде со **í**. Пр. *ж. и. Görkem/Горкем, ж. и. Aygönül/Ајѓонуљ, ж. и. Gül/Гуљ, ж. и. Begüm/Беѓум* и др.

ğ : г - Турскиот консонант **ğ** што може да биде на средина или на крајот на зборот, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со **г** или се испушта. Пр. *ж. и. Ağçiçek/Агчичек, Ачичек, ж. и. Ağbegim/Агбегим, Абегим, ж. и. Ağramuk/Агпамук, Апамук, м. и. Ağna/Агна, Ана, м. и. Batuğhan/Батугхан, Батухан, м. и. Çağ/Чаг, Ча* и др.

Преведувачката практика при транскрипцијата на турските лични имиња покажа дека давањето двојна алтернатива како кај вокалот **l l**, не се покажа најцелисходна. Се разбира, ние

што најмногу ја применуваме оваа транскрипција во практика може да укажеме на проблемите со кои се соочуваме, но и на можните решенија.

При транскрипцијата, доколку се испушти согласката **ğ**, се остава простор два вокала да дојдат еден до друг. Пр. *ж. и. Fesleğen/Феслеен, ж. и. Çiğil/Чиил, ж. и. Yağan/Јаан, м. и. Çağa/Чаа, м. и. Değer/Дегер, м. и. Ağar/Аар.* Во вакви случаи едниот вокал се исфрла и се добиваат формите Феслен, Чил, Јан, Ча, Дер и Ар што претставуваат прилично оддалечување од оригиналните лични имиња.

Тука сме должни да потсетиме дека честопати консонантот **ğ** има и дистинктивна функција и неговото испуштање би довело две различни имиња да се транскрибираат исто. Пр. *ж. и. Ferda/Ферда, ж. и. Ferdağ/Ферда, ж. и. Selda/Селда, ж. и. Seldağ/Селда.*

Затоа сметаме дека редовното транскрибирање на консонантот **ğ** со консонантот **g** во македонскиот јазик го надминува овој проблем. Пр. *ж. и. Феслеген, ж. и. Чигил, ж. и. ж. и. Јаган, м. и. Чага, м. и. Дегер, м. и. Агар, ж. и. Фердаг, ж. и. Селдаг.*

Во сложените лични имиња, кога консонантите **ğ** и **g** ќе дојдат еден до друг, при транскрипцијата предлагаме да се прикажат со еден консонант **g** бидејќи и двата консонанта во македонскиот се предаваат со **g**. Пр. *ж. и. Ağgeline/Агелин, ж. и. Ağgümüş/Агумуш, ж. и. Ağgün/Агун и др.*

h : **h** - Турскиот консонант **h**, според Правописот, во македонскиот јазик се транскрибира со консонантот **h**. Пр. *ж. и. Halise/Халисе, ж. и. Hatice/Хатице, ж. и. Hayat/Хаят, ж. и. Hayiye/Хајрије, ж. и. Hoşcan/Хошџан; м. и. Halil/Халил, м. и. Halim/Халим, м. и. Hasret/Хасрет, м. и. Haşim/Хашим, м. и. Hikmet/Хикмет и др.*

Удвоениот консонант **hh**, предлагаме во македонскиот да се предава со консонантот **h**. Пр. *ж. и. Müzehher/Музехер, м. и. Abdulkahhar/Абдулкахар и др.*

ı : **a** / ' - Турскиот вокал **ı**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со вокалот **a** или со знакот за темниот вокал **/'**. Пр. *ж. и. İlgı/лг', Алга, ж. и. İtir/т'р, Атар, ж. и. Kısmet/К'смет, Касмет, ж. и. Nazlı/Назл', Назла, ж. и. Pırılı/П'р'лт', Паралта, м. и. İlgaz/лгз, Алгаз, м. и. İncan/л'џан, Алаџан, м. и. İrmak/рмак, Армак, м. и. Işıksan/ш'кџан, Ашакџан, м. и. İşilti/ш'лт', Ашалта и др.*

При транскрипцијата секогаш се одбира истиот или најблискиот глас, а во овој случај тоа е темниот вокал. Воопшто не е прифатливо самогласката **ı** во македонската транскрипција да се предаде со вокалот **a**, бидејќи најблизок вокал на **ı** според своите артикулационски карактеристики е вокалот **и** (двата вокала се рамни и тесни).⁶ Пр. *ж. и. İlgı/лг', Илги, ж. и. İtir/т'р, Итир, ж. и. Kısmet/К'смет, Кисмет, ж. и. Nazlı/Назл', Назли, ж. и. Pırılı/П'р'лт', Пирилти, м. и. İlgaz/лгз, Илгаз, м. и. İncan/л'џан, Илиџан, м. и. İrmak/рмак, Ирмак, м. и. Işıksan/ш'кџан, Ишикџан, м. и. İşilti/ш'лт', Ишилти и др.*

Единствен проблем што се јавува при транскрипцијата е знакот за темниот вокал кој доколку е често присутен во рамките на еден збор, не изгледа најестетски, а доколку се наоѓа на крајот на името пред наводници нема да се забележи. Пр. „лг“, „Назл“, „П'р'лт“ и сл. За

⁶ Повеќе од очигледно е дека составувачите на новиот „Правопис на македонскиот јазик“ од 2015 и 2017 година во однос на транскрипцијата на турските имиња потпаднале под влијание на ставовите на Ирена Савицка и Људмил Спасов (1997: 46), според кои: „Во македонскиот јазик постојат пет самогласни фонеме /a/, /e/, /o/, /i/, /u/, како и факултативната фонема /ə/ чие јавување во културниот изговор е ограничено на неколку посебно маркирани зборови“. Според Савицка и Спасов (1997: 50): „Фонемата /ə/ во стандардниот јазик се допушта (во изговорот) на турцизмите и на некои презимиња или пак во експресивно маркираните варијанти и варијантите на некои лексеми. Во основната лексика /ə/ се јавува во повеќето дијалекти како регуларен континуант на некој прасловенски глас, или како нов глас настанат во некои контексти, посебно до /r/. Во стандардниот јазик /ə/ твори еднонасочна опозиција со фонемата /a/, што значи дека секое /ə/ може секогаш да биде заменето со /a/, но не и обратно, на пр. к'смет /kəsmet/ \\/kəsmet/, с'клет /səklet/ \\/səklet/ итн.“ Ставовите на Савицка и на Спасов се прифатливи за лексикологијата, но не и за транскрипцијата на турските лични имиња каде што важи правилото дека туѓите имиња се пишуваат на наше писмо, по правило, онака како што се изговараат (Правопис, 1998: 72), а еквивалент на вокалот /i/ од турскиот јазик е темниот вокал /ə/ во македонскиот јазик, а најсличен глас на вокалот /ə/ од турскиот јазик е вокалот /i/ во турскиот и во македонскиот јазик, а не вокалот /a/.

да се надмине овој проблем, наводниците можат да се испуштат, а насловите на книги или списанија кои содржат лични имиња можат да се прикажат со италики.

Вокалот **ı** во турскиот јазик е ист како вокалот **ъ** во бугарскиот јазик и најсоодветно е да се предава со знакот за темниот вокал, апостровот **’**, но не и со **а**. Многу лектори при лектура без да знаат дека симетричен вокал на **ı** е **î**, во личните имиња предавањето на **ı** со **а** го заменуваат со **и**. Тоа е уште една потврда дека теоријата на турската фонетика и практиката на македонските лектори спонтано се синхронизирале. Од гореизложеното може да се заклучи дека е неопходно да се доуточнат и дополнат правописните правила за транскрипција на турскиот вокал **ı** што може да се предаде со знакот за темниот вокал **’** или со симетричниот вокал **и**, но не и со вокалот **а**.

Давањето алтернатива остава простор за дублети во транскрипцијата на личните имиња, а тоа во преведувачката дејност создава вистинско шаренило што не остава убав впечаток посебно кога се работи за важни личности во минатото или денес. Само може да се замисли каква збрка е направена при преводот на бројни дела од различни преведувачи кои при преводот на автобиографиите вокалот **İ** **ı** исто како и консонантот **ğ** го транскрибирале на еден од можните два начина според личниот став. Токму поради овие причини општо е познато дека при составувањето на правописните правила, колку што е можно треба се одбегнуваат алтернативните решенија и да се создаде едно правило за една појава.

İ i : И и - Турскиот вокал **İ i**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со вокалот **И и**. Пр. *ж. и. İmge/Имге, ж. и. İnci/Инци, ж. и. İpek/Ипек, ж. и. İris/Ирис, ж. и. İzlem/Излем, м. и. İbrahim/Ибрахим, м. и. İlker/Илкер, м. и. İlksoy/Илксој, м. и. İnanç/Инанч, м. и. İsa/Иса* и др.

J j : Ж ж - Турскиот консонант **J j**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **Ж ж**. Пр. *ж. и. Jale/Жале, ж. и. Jalenur/Жаленур, ж. и. Jaleriz/Жалериз, ж. и. Jarin/Жарин, ж. и. Jülide/Жулиде, м. и. Jan/Жан, м. и. Janbek/Жанбек, м. и. Jankat/Жанкат, м. и. Jengar/Женгар, м. и. Jerfi/Жерфи* и др.

K k : К к - Турскиот консонант **K k**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **К к**. Пр. *ж. и. Kader/Кадер, ж. и. Kamelya/Камелја, ж. и. Karanfil/Каранфил, ж. и. Konca/Конца, ж. и. Kutlu/Кутлу, м. и. Karcan/Карцан, м. и. Kenan/Кенан, м. и. Kerim/Керим, м. и. Kutay/Кутај, м. и. Kutlu/Кутлу* и др.

Во личните имиња од арапско и персиско потекло по консонантите **k** може да се види вокалот **â** што укажува на тоа дека тој е мек, а тоа според Правописот во македонскиот јазик ќе се прикаже со **ќ**. Пр. *ж. и. Kâmrân/Ќамран, ж. и. Kâmurân/Ќамуран* и др.

Кога меките вокали **ö, ü** ќе се најдат во непосреден допир со консонантот **K k**, неговиот изговор се омекнува и во македонскиот јазик предлагаме да се прикаже со **ќ**. Пр. *ж. и. Akköz/Акоз, м. и. Köknar/Ќоќнар, м. и. Közer/Ќозер, ж. и. Kübra/Ќубра, м. и. Küntay/Ќунтај, м. и. Küren/Ќурен* и др.

Во личните имиња од странско потекло, пред сè арапско и персиско, согледаваме дека се јавува удвоениот консонант **kk** што во македонскиот јазик предлагаме да се предава со консонантот **к**. Пр. *ж. и. Akkar/Акар, м. и. Müzekkir/Музекир* и др. Проблем се јавува само кај незначителен мал број на слични имиња, пр. *м. и. Akkan/Акан* и *м. и. Akan/Акан* кои ќе се траскрибираат на ист начин, но во оригиналот тие се две различни имиња со различно значење. Само во вакви случаи, за да се разликуваат овие две лични имиња, едното лично име предлагаме да се прикаже со двоен консонант.

L l : Л л - Турскиот консонант **L l**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **Л л**. Пр. *ж. и. Lale/Лале, ж. и. Lamia/Ламиа, ж. и. Lara/Лара, ж. и. Latife/Латифе, ж. и. Leylagül/Лејлагул; м. и. Lami/Лами, м. и. Latif/Латиф, м. и. Levent/Левент, м. и. Levni/Левни, м. и. Lefif/Лефиф* и др.

Во личните имиња од арапско и персиско потекло по консонантите **l** може да се види вокалот **â** што покажува дека тој е мек, а тоа според Правописот во македонскиот ќе се прикаже како **љ**. Пр. *ж. и. Lâl/Љаљ, м. и. Lâmi/Љами* и др.

Кога меките вокали **ö, ü** ќе се најдат во допир со консонантот **L l**, неговиот изговор се омекнува и во македонскиот јазик предлагаме да се предаде со **љ**. Пр. *ж. и. Lütfiye/Љутифије, ж. и. Lübabe/Љубабе, м. и. Lütfullah/Љуtfootулах, м. и. Lütfi/Љуtfootуфи* и др.

Во личните имиња забележавме дека се јавува удвоен консонант **ll**, што во македонскиот предлагаме да се предава со консонантот **л**. Пр. *ж. и. Mualla/Муала, м. и. Abdullah/Абдулах* и др.

M m : М м - Турскиот консонант **M m**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **М м**. Пр. *ж. и. Manolya/Манолја, ж. и. Meltem/Мелтем, ж. и. Meral/Мерал, ж. и. Munise/Мунисе, ж. и. Mutlucan/Мутлудан, м. и. Mahmut/Махмут, м. и. Mehmet/Мехмет, м. и. Mert/Мерт, м. и. Mesut/Месут, м. и. Murat/Мурат* и др.

Во личните имиња од арапско и од персиско потекло согледавме дека се јавува удвоениот консонант **mm** што во македонскиот јазик предлагаме да се предава со консонантот **м**. Пр. *м. и. Muammer/Муамер; м. и. Himmeth/Химет* и др.

N n : Н н - Турскиот консонант **N n**, според Правописот, во македонскиот јазик се транскрибира со консонантот **Н н**. Пр. *ж. и. Narin/Нарин, ж. и. Nazan/Назан, ж. и. Nermin/Нермин, ж. и. Neşe/Неше, ж. и. Nuray/Нурај, ж. и. Nursen/Нурсен, м. и. Nadir/Надир, м. и. Nur/Нур, м. и. Necip/Неџип, м. и. Nesir/Несир, м. и. Nurel/Нурел* и др.

Во личните имиња од арапско и од персиско потекло се јавува удвоениот консонант **nn** што во македонскиот јазик предлагаме да се предава со консонантот **н**. Пр. *ж. и. Cennet/Џенет; ж. и. Tennur/Тенур* и др.

O o : О о - Турскиот вокал **O o**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со вокалот **О о**. Пр. *ж. и. Okşan/Окшан, ж. и. Olgu/Олгу, ж. и. Onur/Онур, ж. и. Oya/Oја, ж. и. Oyaz/Oјаз, м. и. Okan/Окан, м. и. Olgunay/Олгунај, м. и. Ongun/Онгун, м. и. Onur/Онур, м. и. Orhan/Орхан* и др.

Ö ö : О о - Турскиот вокал **Ö ö**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со вокалите **О о**. Пр. *ж. и. Özde/Озде, ж. и. Özge/Озге, ж. и. Özlem/Озлем, ж. и. Öznur/Ознур, ж. и. Özsevi/Озсеви; м. и. Ödül/Одуљ, м. и. Önder/Ондер, м. и. Öymen/Ојмен, м. и. Özcan/Озџан, м. и. Özgün/Озѓун* и др.

Кога мекиот турски вокал **ö** ќе се најде во допир со консонантите **g, k, l**, изговорот на овие консонанти се омекнува, а во македонскиот јазик предлагаме да се предадат со **ѓ, ќ, љ**. Пр. *ж. и. Başgöze/Башѓозе, ж. и. Gönen/Гонен, ж. и. Nurgök/Нурѓок, ж. и. Gökaу/Ѓоќај, ж. и. Gökben/Ѓокбен, ж. и. Gökçiçek/Ѓоќчиџек, ж. и. Gölge/Ѓољге, ж. и. Aygönül/Ајѓонуљ* и др.

P p : П п - Турскиот консонант **P p**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **П п**. Пр. *ж. и. Pamuk/Памук, ж. и. Papatya/Папатја, ж. и. Pembe/Пембе, ж. и. Petek/Петек, ж. и. Piraye/Пираје, м. и. Pars/Парс, м. и. Pekcan/Пекџан, м. и. Pertev/Пертев, м. и. Polat/Полат, м. и. Poğraz/Појраз* и др.

R r : Р р - Турскиот консонант **R r**, според Правописот, во македонскиот јазик се транскрибира со консонантот **Р р**. Пр. *ж. и. Rabia/Раба, ж. и. Raşan/Рахшан, ж. и. Rana/Рана, ж. и. Rengin/Ренгин, ж. и. Ruhan/Рухан, м. и. Ramis/Рамис, м. и. Rasim/Расим, м. и. Raşit/Рашит, м. и. Reser/Реџеп, м. и. Remzi/Ремзи* и др.

Во личните имиња од арапско и од персиско потекло се јавува удвоениот консонант **rr** што во македонскиот предлагаме да се предава со консонантот **р**. Пр. *ж. и. Berrak/Берак, м. и. Muharrem/Мухарем* и др.

S s : С с - Турскиот консонант **S s**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **С с**. Пр. *ж. и. Safiye/Сафије, ж. и. Seçgül/Сечѓуљ, ж. и. Selcan/Селџан, ж. и. Selin/Селџин, ж. и. Sevda/Севда, м. и. Sencan/Сенџан, м. и. Serhan/Серхан, м. и. Sezgin/Сезгин, м. и. Sinan/Синан, м. и. Sonay/Сонај* и др.

Во личните имиња од арапско и од персиско потекло се јавува удвоениот консонант **ss** што во македонскиот предлагаме да се предава со консонантот **с**. Пр. *ж. и. Müesser/Муесер, ж. и. Tebessüm/Тebesум* и др.

Ş ş : Ш ш - Турскиот консонант **Ş ş**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **Ш ш**. Пр. *ж. и. Şadan/Шадан, ж. и. Şehrazat/Шехразат, ж. и. Şencan/Шенџан, ж. и. Şirinaу/Ширинај, ж. и. Şükriye/Шукрије, м. и. Şaban/Шабан, м. и. Şafak/Шафак, м. и. Şener/Шенер, м. и. Şenol/Шенол, м. и. Şevki/Шевки* и др.

Во личните имиња од арапско и од персиско потекло се јавува удвоениот консонант **şş** што во македонскиот предлагаме да се предава со консонантот **ш**. Пр. *ж. и. Mübeşşer/Мубешер, м. и. Веşşar/Бешар* и др.

T t : Т т - Турскиот консонант **T t**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **Т т**. Пр. *ж. и. Tayla/Тајла, ж. и. Tamay/Тамај, ж. и. Tansu/Тансу, ж. и. Tomur/Томур, ж. и. Tutku/Тутку, м. и. Talat/Талат, м. и. Tekcan/Текџан, м. и. Tamer/Тамер, м. и. Tancan/Танџан, м. и. Taylan/Тајлан* и др.

Во личните имиња од арапско и од персиско потекло се јавува удвоениот консонант **tt**, што во македонскиот предлагаме да се предава со консонантот **т**. Пр. *ж. и. Muattar/Муатар, м. и. Hayrettin/Хајретин* и др.

U u : У у - Турскиот вокал **U u**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со вокалите **У у**. Пр. *ж. и. Ufuk/Уфук, ж. и. Ulvi/Улви, ж. и. Umut/Умут, ж. и. Umutlu/Умутлу, ж. и. Uygu/Ујгу, м. и. Ufukcan/Уфукџан, м. и. Ulu/Улу, м. и. Ulusoy/Улусој, м. и. Uyguner/Ујгунер, м. и. Uztaу/Узтај* и др.

Во личните имиња од арапско и од персиско потекло по консонантите **g, k, l** може да следи вокалот **û**, што укажува дека тие консонанти се меки, а тоа според Правописот во македонскиот ќе се прикаже со **ѓ, ќ, љ**. Пр. *м. и. Sükûti/Сукути, м. и. Halûk/Хаљук* и др.

Ü ü : У у - Турскиот вокал **Ü ü**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со вокалот **У у**. Пр. *ж. и. Üçgül/Учѓуљ, ж. и. Ülfer/Уљфер, ж. и. Ünaу/Унај, ж. и. Ünsev/Унсев, ж. и. Ürün/Урун, м. и. Ülkü/Уљку, м. и. Ümit/Умит, м. и. Üncan/Унџан, м. и. Ünlüsoy/Унљусој, м. и. Ünsever/Унсевер* и др.

Кога мекиот турски вокал **ü** ќе се најде во допир со консонантите **g, k, l**, изговорот на овие консонанти се омекнува, а во македонскиот јазик предлагаме да се предадат со **ѓ, ќ, љ**. Пр. *ж. и. Alagün/Алаѓун, ж. и. Aугür/Ајѓур, ж. и. Bestegül/Бестеѓуљ, ж. и. Öykü/Ојќу, ж. и. Ülkü/Уљку, ж. и. Akün/Аќун, ж. и. Yazgülü/Јазѓуљу, ж. и. Gülgün/Гуљѓун, ж. и. Gülüş/Гуљуш* и др.

V v : В в - Турскиот консонант **V v**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **В в**. Пр. *ж. и. Vahide/Вахиде, ж. и. Verim/Верим, ж. и. Vildan/Вилдан, ж. и. Vurgun/Вургун, ж. и. Vuslat/Вуслат; м. и. Vahit/Вахит, м. и. Varol/Варол, м. и. Vatan/Ватан, м. и. Veli/Вели, м. и. Volkan/Волкан* и др.

Во личните имиња од арапско и од персиско потекло се јавува удвоениот консонант **vv** што во македонскиот предлагаме да се предава со консонантот **в**. Пр. *ж. и. Münevver/Муневер; ж. и. Şevval/Шевал* и др. Проблем се јавува само кај незначително мал број слични имиња, пр. *ж. и. Havva/Хава* и *ж. и. Hava/Хава*, кои ќе се транскрибираат на ист начин, но во оригиналот тие се две различни имиња со различно значење. Само во вакви случаи, кога двете лични имиња ќе дојдат едно до друго, за да се разликуваат, едното лично име предлагаме да се прикаже со двоен консонант.

Y y : Ј ј - Турскиот консонант **Y y**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **Ј ј**. Пр. *ж. и. Yarcan/Јарџан, ж. и. Yasemin/Јасемин, ж. и. Yaşam/Јашам, ж. и. Yelcan/Јелџан, ж. и. Yelis/Јелис, м. и. Yakup/Јакуп, м. и. Yaşam/Јашам, м. и. Yergin/Јергин, м. и. Yetkin/Јеткин, м. и. Yunus/Јунус* и др.

Во личните имиња од арапско и од персиско потекло се јавува удвоениот консонант **yy** што во македонскиот предлагаме да се предава со консонантот **ј**. Пр. *ж. и. Müzeyyen/Музејен, ж. и. Süreyya/Суреја* и др.

Z z : З з - Турскиот консонант **Z z**, според Правописот, во македонскиот јазик се предава со консонантот **З з**. Пр. *ж. и. Zara/Зара, ж. и. Zarife/Зарифе, ж. и. Zekiye/Зекије, ж. и. Zeren/Зерен, ж. и. Zübeyde/Зубејде, м. и. Zafer/Зафер, м. и. Zeki/Зеки, м. и. Zeren/Зерен, м. и. Zirve/Зирве, м. и. Ziya/Зија* и др.

Во личните имиња од арапско и од персиско потекло се јавува удвоениот консонант **zz** што во македонскиот предлагаме да се предава со консонантот **з**. Пр. *ж. и. Muazzez/Муазез; м. и. Gazzali/Газали* и др.

4. Транскрипцијата на буквите со знак за корекција од турски на македонски јазик

Во турскиот јазик /ˆ/ е знак за корекција (düzeltme işareti) и се користи кај заемки од арапско и персиско потекло за изразување должина и омекнување на одреден глас. Пр. Во *м.и.* *Âşık* знакот за корекција изразува должина и вокалот **а** долго се изговара, но во македонскиот јазик должината не се бележи и се транскрибира со Аш'к. Во *м.и.* *Rüzgâr*, *м.и.* *Kâzım* и *ж.и.* *Hilâl*, знакот за корекција означува дека консонантите **g, k, l** се меки што во македонскиот јазик најсоодветно е да се предадат со **ѓ, ќ, љ** при транскрипцијата: Рузѓар, Каз'м, Хиљаљ.

Знакот за корекција /ˆ/ во турскиот јазик	
изразува долг глас	изразува мек глас
<i>м.и.</i> <i>Âşık</i> (вокалот â долго се изговара)	<i>м.и.</i> <i>Rüzgâr</i> (вокалот â меко се изговара) <i>м.и.</i> <i>Kâzım</i> (вокалот â меко се изговара) <i>ж.и.</i> <i>Hilâl</i> (вокалот â меко се изговара)
Транскрибирање во македонскиот јазик	
<i>м.и.</i> Аш'к	<i>м.и.</i> Рузѓар <i>м.и.</i> Каз'м <i>ж.и.</i> Хиљаљ

5. Транскрипцијата на двојните вокали и консонанти од турски на македонски јазик

Во турските имиња од странско потекло, пред сè персиско и арапско, се јавуваат удвоени вокали и консонанти. Според новиот Правопис од 2017 год. удвоените вокали и консонанти во турските лични имиња при транскрипција во македонскиот јазик да се предаваат со еден вокал или консонант. Пр.

Транскрипција на удвоените вокали и консонанти во турските лични имиња	
aa → a	<i>м. и.</i> Каан/Кан, <i>м. и.</i> Maşaallah/Машалах
bb → б	<i>ж. и.</i> Muhibbe/Мухибе, <i>м. и.</i> Abbas/Абас
cc → ц	<i>ж. и.</i> Mübeccel/Мубецел, <i>м. и.</i> Nassac/Хаџаџ
dd → д	<i>ж. и.</i> Haddas/Хадас; <i>м. и.</i> Rafeddin/Рафедин
ff → ф	<i>ж. и.</i> İffet/Ифет, <i>м. и.</i> Saffet/Сафет
hh → х	<i>ж. и.</i> Müzehher/Музехер, <i>м. и.</i> Abdulkahhar/Абдулкахар
kk → к	<i>ж. и.</i> Akkar/Акар, <i>м. и.</i> Müzekkir/Музекир
mm → м	<i>м. и.</i> Muammer/Муамер; <i>м. и.</i> Himmet/Химет
nn → н	<i>ж. и.</i> Cennet/Џенет; <i>ж. и.</i> Tennur/Тенур
rr → р	<i>ж. и.</i> Berrak/Берак, <i>м. и.</i> Muharrem/Мухарем
ss → с	<i>ж. и.</i> Müesser/Муесер, <i>ж. и.</i> Tebessüm/Тебесум
şş → ş	<i>ж. и.</i> Mübeşşer/Мубешер, <i>м. и.</i> Beşşar/Бешар
tt → т	<i>ж. и.</i> Muattar/Муатар, <i>м. и.</i> Hayrettin/Хажретин
vv → в	<i>ж. и.</i> Münevver/Муневвер; <i>ж. и.</i> Şevval/Шевал
yy → у	<i>ж. и.</i> Müzeyyen/Музејен, <i>ж. и.</i> Süreyya/Суреја
zz → з	<i>ж. и.</i> Muazzez/Муазез; <i>м. и.</i> Gazzali/Газали

6. Резиме

Турската азбука содржи 29 букви, од кои осум се вокали (а, е, и, ѓ, ѓ, о, ѓ) и дваесет и еден се консонанти (б, с, с, д, ф, г, г, х, ј, к, л, м, н, р, г, с, с, т, в, у, з), додека македонската азбука има 31 буква, од кои пет се вокали (а, е, и, у, о), а дваесет и шест се консонанти (б, в, г, д, г, ж, з, с, ј, к, л, љ, м, н, њ, п, р, с, т, к, ф, х, ц, ч, ц, ш).

Од гореизложеното може да се заклучи дека е неопходно да се доуточнат и дополнат правописните правилата за транскрипција на турските лични имиња во македонскиот јазик. Нашите залажби се:

- вокалот **І** да се предаде со знакот за темен вокал, апострофот **’**, или со вокалот **и** во македонскиот јазик и да се прецизира еден начин на транскрибирање;
- согласка **ğ** (меко г) редовно да се транскрибира со консонантот **г** во македонскиот јазик и да не се испушта;
- консонантите **k, g, I** во непосреден допир со тврдите вокали **a, ı, o, u** да се предадат како **к, г, л** во македонскиот јазик;
- консонантите **k, g, I** во непосреден допир со меките вокали **e, ı, ö, ü** да се предадат како **ќ, г, љ** во македонскиот јазик;
- консонантите **k, g, I** во непосреден допир со вокалите **â, û, î** кои имаат знак за корекција **^** во однос на мекоста да се предадат како **ќ, г, љ** во македонскиот јазик;
- двојниот вокал и двојниот консонант да се транскрибираат со еден вокал или консонант во македонскиот јазик;
- во енциклопедиите, во научните и стручните книги и воопшто во дела во кои се презентира турската култура и историја пожелно би било покрај транскрипцијата да се примени и оригиналот за на тој начин разновидната транскрипција да не влијае на квалитетот на овие дела;
- да се состави Речник на турски лични имиња со адаптација и транскрипција што ќе биде критериум при пишување и преведување на многу дела во кои се применуваат турски лични имиња.

Транскрипцијата на турските вокали во македонскиот јазик може да се прикаже со долуизложената табела:

Предавање на турските вокали според Правописот	Наш предлог за предавање на турските вокали во македонскиот јазик
ö → о Пр. <i>ж. и.</i> Özde → Озде	ö → о Пр. <i>ж. и.</i> Özde → Озде
ü → у Пр. <i>м. и.</i> Üncan → Унџан	ü → у Пр. <i>м. и.</i> Üncan → Унџан
ı → ’ / а Пр. <i>Ишлти</i> → ’ш’лт’, Ашалта	ı → ’ / и Пр. <i>м.и.</i> İşiltı → ’ш’лт’, ИШИЛТИ

Транскрипцијата на турското латинично писмо во македонското кирилско писмо може да се прикаже со долуизложената табела:

**Предавање на турската латинична азбука
со македонската кирилска азбука**

Печатни букви		Предавање во македонскиот	Примери Örnekler	
големи	мали		турски имиња	транскрипција
A	a	А а	Ahmet	Ахмет
B	b	Б б	Bekir	Бекир
C	c	Ц ц	Caner	Џанер
Ç	ç	Ч ч	Çetin	Четин
D	d	Д д	Demir	Демир
E	e	Е е	Enis	Енис
F	f	Ф ф	Fuat	Фуат
G + a, ı, o, u	g + a, ı, o, u	Г г	Gani	Гани
G + e, i, ö, ü	g + e, i, ö, ü	Ѓ ѓ	Gülşen	Ѓуљшен
G + â, û, î	g + â, û, î	Ѓ ѓ	Nigâh	Ниѓах
Ğ	ğ	Г г	Ağna	Агна
H	h	Х х	Hasret	Хасрет
İ	i	И и	İbrahim	Ибрахим
I	ı	' / а → и	Irmak	'рмак/ Армак → Ирмак
J	j	Ж ж	Jale	Жале
K + a, ı, o, u	k + a, ı, o, u	К к	Kader	Кадер
K + e, i, ö, ü	k + e, i, ö, ü	Ќ ќ	Köklü	Ќоќљу
K + â, û, î	k + â, û, î	Ќ ќ	Kâzım	Ќаз'м
L + a, ı, o, u	l + a, ı, o, u	Л л	Lara	Лара
L + e, i, ö, ü	l + e, i, ö, ü	Љ љ	Lütfiye	Љутфије
L + â, û, î	l + â, û, î	Љ љ	Lût	Љут
M	m	М м	Meltem	Мелтем
N	n	Н н	Nermin	Нермин
O	o	О о	Olgu	Олгу
Ö	ö	О о	Özlem	Озлем
P	p	П п	Pamuk	Памук
R	r	Р р	Rana	Рана
S	s	С с	Sevda	Севда
Ş	ş	Ш ш	Şencan	Шенџан
T	t	Т т	Tayla	Тајла
U	u	У у	Umut	Умут
Ü	ü	У у	Ünsev	Унсев
V	v	В в	Verim	Верим
Y	y	Ј ј	Yasemin	Јасемин
Z	z	З з	Zarife	Зарифе

Тука се обработени проблемите што се јавуваат при транскрипција на турските имиња и изложивме можни решенија. Најдобри решенија се изнаоѓаат во комисији составени од стручни лица по македонски и по турски јазик. Се надеваме дека при подготвувањето на следниот Правопис, во делот за транскрипција на турски имиња ќе бидат вклучени и специјалисти по турски јазик и ќе бидат земени предвид гореизложените забелешки и предлози.

**МОРФОЛОГИЈА
И
МОРФОСИНТАКСА**

I. МОРФОЛОГИЈА И МОРФОСИНТАКСА НА ТУРСКИОТ И НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Морфологијата е наука за формите на зборовите. Во тесна врска со оваа наука е **морфосинтаксата** која ја проучува употребата на зборовите во реченицата.

Морфологијата и морфосинтаксата на турскиот јазик како дел од граматиките на турскиот јазик наменети за настава ја имаат работено Мухарем Ергин (Muharrem Ergin), Тахсин Бангуоглу (Tahsin Banguoğlu), Тахир Нежат Генџан (Tahir Nejat Gencan), Хајдар Едискун (Haydar Ediskun) и други граматичари, а одделни книги за морфологијата или делови од морфологијата објавија: Зејнеп Коркмаз „Грамматика на турскиот јазик – морфологија“ (Zeynep Korkmaz, “Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi”, 2003); Нуретин Демир, Емине Ј’лмаз и Тахир Нежат Генџан „Морфологија на турскиот јазик“ (Nurettin Demir, Emine Yılmaz, Tahir Nejat Gencan “Türkçe Biçim Bilgisi”, 2013), Веџихе Хатибоглу „Наставки во турскиот јазик“ (Vecihe Hatiboğlu, “Türkçenin Ekleri”, 1974) и др. Најголемо влијание на морфолошките истражувања направи Зејнеп Коркмаз со своето најобемно дело за морфологијата на турскиот јазик.

Морфологијата на македонскиот јазик како дел од граматиките на македонскиот јазик наменети за настава ја имаат обработено Круме Кепески, Блаже Конески, Ружа Паноска, Живко Цветковски, Симон Саздов, Виолета Николовска, Виолета Јанушева и други граматичари, а одделен монографски труд за морфологијата или делови од морфологијата објавија: Борис Марков „Образување на придавките во македонскиот јазик“ (1988), Кирил Конески „Зборообразувањето во современиот македонски јазик“ (1995), Славица Велева „Тенденции во зборообразувањето во македонскиот јазик“ (2006), Искра Пановска-Димкова „Лимитативната видска конфигурација во македонскиот јазик“ (2002), „Видската категорија хабитуалност во македонскиот јазик“ (2011); Људмил Спасов „Резултативна видска (аспектна) конфигурација на глаголите во македонскиот јазик“ (2011) и др.

Дејвид Кристал (1985: 155) морфологијата ја дефинира како „гранка на граматиката што ги проучува структурните форми на зборовите, пред сè со помош на поделба на морфеми.“

Според Зејнеп Коркмаз⁷ (2017: 99): „Морфологијата е гранка од граматиката што ги истражува коренските зборови и наставки на еден јазик, начинот на спојување на корените и наставките, значењето и функциите на наставките, карактеристиките на зборообразувањето и конјугацијата и други теми поврзани со формата. Основни елементи на морфологијата се коренските зборови и наставките.“

Според Виолета Николовска (2012: 36): „Морфологијата е лингвистичка поддисциплина чиј предмет на изучување се единиците од знаковното ниво на јазикот, почнувајќи од најмалите – морфемите, завршувајќи со зборот, како единица со форма и значење.“

Според Живко Цветковски (1998: 89): „Дел од науката за јазикот што ги проучува формите на зборовите, правилата за нивното градење и нивните граматички значења се нарекува морфологија. Оваа наука се интересира за градбата (структурата) на зборовите, како и за нивните општи, апстрактни (граматички) значења според кои се обединуваат во групи.“

⁷ Şekil bilgisi, bir dilin kök kelimelerini, eklerini, köklerle eklerin birleşme yollarını, eklerin anlam ve görevlerini, türetme ve çekim özelliklerini ve şekille ilgili öteki konularını inceleyen gramer dalıdır. Şekil bilgisinin temel öğeleri kelime kökleri ve eklerdir.

II. ЗБОРОВНИ КЛАСИ ВО ТУРСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

1. Видови класификација на зборовните класи во турскиот и во македонскиот јазик

Морфологијата е дел од лингвистиката што се занимава со проучување на формите на зборовите, правилата за нивното градење, нивното расчленување на морфеми (најмали јазични единици што имаат значење) и нивните граматички карактеристики и значења. Зборовите во секој јазик врз основа на одредени општи заеднички признаци се поврзани меѓу себе, а тоа дава можност да ги обединиме формирајќи помали или поголеми зборовни класи или групи. Тие можат да бидат поврзани според значењето, формата, службата во реченицата и слично.

Во лингвистиката постојат различни класификации на зборовните класи, но најмногу се применуваат значенската (семантичка), формалната (морфолошка) и функционалната (синтаксичка) класификација. **Семантичката класификација** се базира на категоријалните значенски страни на зборовите и на нивните граматички значења. **Морфолошката класификација** ја разгледува менливоста и неменливоста на зборовите. **Синтаксичката класификација** ја испитува функцијата (службата) на зборовите во рамките на реченицата. Врз основа на овие три пристапа се определува припадноста на еден збор во некоја класа. Во турскиот и во македонскиот јазик за полесно проучување е направена класификација на зборовите во класи или групи.

2. Семантичка класификација на зборовните класи во турскиот и во македонскиот јазик

Значенската (семантичка) класификација на зборовните класи се базира на смисловната, значенската страна на зборовите. Според оваа класификација, зборовите се класификуваат во класи според нивните општи лексички и граматички значења. Во турскиот јазик според семантичката класификација се изделуваат следниве единаесет зборовни класи: **именки (isimler)**, **глаголски именки (isim-fiiller)**, **заменки (zamirler)**, **придавки (sifatlar)**, **глаголски придавки (sifat-fiiller)**, **прилози (zarflar)**, **глаголи (fiiller)**, **глаголски прилози (zarf-fiiller)**, **постпозиции (edatlar)**, **сврзници (bağlaçlar)** и **извици (ünlemler)**. Во турскиот јазик именките, глаголските именки, заменките, придавките, глаголските придавки и прилозите се сметаат за именски видови зборови, глаголите и глаголските прилози се сметаат за глаголски видови зборови, а постпозициите, сврзниците и извиците се сметаат за зборови кои немаат самостојно значење. Во македонскиот јазик според семантичката класификација зборовите се делат на следниве единаесет класи: **именки, придавки, броеви, заменки, глаголи, прилози, предлози, сврзници, честички, извици и модални зборови.**

Семантичка класификација на зборовите во турскиот јазик	Семантичка класификација на зборовите во македонскиот јазик
1. именки	1. именки
2. заменки	2. заменки
3. придавки	3. придавки
4. глаголи	4. глаголи
5. прилози	5. прилози
6. сврзници	6. сврзници
7. извици	7. извици
8. постпозиции	8. предлози
9. глаголски именки	9. броеви
10. глаголски придавки	10. честички
11. глаголски прилози	11. модални зборови

Секоја зборовна класа во турскиот и во македонскиот јазик има општи лексички и граматички значења.

Именките во турскиот и во македонскиот јазик се изделуваат во посебна зборовна класа според нивното општо лексичко значење да именуваат поими за живи суштества, предмети, појави и за дејства што се сфаќаат како опредметени. Општите граматички значења на именките во турскиот јазик се број, лице и падеж, а во македонскиот јазик се род, број и определеност.

тур. *Melis ve Ana İngiltere'ye uçak ile gittiler.*

мак. *Мелис и Ана во Англија отидоа со авион.*

Заменките во турскиот и во македонскиот јазик формираат посебна зборовна класа врз основа на нивното општо лексичко значење да означуваат или посочуваат лица, предмети или појави. Општите граматички значење на заменките во турскиот јазик се број, лице и падеж, а во македонскиот јазик се род, број и лице.

тур. *Biz ve o, bu kitabı okuyacağız.*

мак. *Ние и тој ќе ја прочитаме оваа книга.*

Придавките во турскиот и во македонскиот јазик образуваат посебна зборовна класа на база на нивното општо лексичко значење да изразуваат карактеристики, својства за некого или за нешто. Општото граматичко значење на придавките во турскиот јазик е степен, а во македонскиот јазик се род, број, степен и определеност.

тур. *En iyi öğrenci kitabı açtı ve ilk sayfaı okudu.*

мак. *Најдобриот ученик ја отвори книгата и ја прочита првата страница.*

Глаголите во турскиот и во македонскиот јазик се поврзуваат во посебна зборовна класа врз основа на нивното општо лексичко значење да искажуваат процес, дејство, работа, или состојба. Општите граматички значење на глаголите во турскиот јазик се време, начин, лице, преодност, број и залог, а во македонскиот јазик се број, време, начин, лице, вид, преодност и залог.

тур. *Kız aynanın önünde duruyor, taranıyor ve şarkı söylüyor.*

мак. *Девојчето стои пред огледало, се чешла и нее песна.*

Прилозите во турскиот и во македонскиот јазик се изделуваат во посебна зборовна класа врз основа на општото лексичко значење да укажуваат на различните околности (време, место, начин, количество и степен) под кои се врши одреден процес, дејство или работа. Општото граматичко значење на прилозите во турскиот јазик е степен, а и во македонскиот јазик одредени прилози (за начин и количество) имаат форми за степенување.

тур. *Bugün, o, kütüphanede sınav için dünden daha iyi ve daha çok çalışacak.*

мак. *Денес таа во библиотека за испит подобро и повеќе ќе учи во споредба со вчера.*

Сврзниците во турскиот и во македонскиот јазик се изделуваат во посебна зборовна класа, но немаат лексичко значење. Општото граматичко значење на сврзниците во турскиот и во македонскиот јазик е поврзување на зборовите во реченицата и дел-речениците во сложената реченица.

тур. *Sen ve ben restorana gidelim çünkü açız.*

мак. *Јас и ти да одиме во ресторан бидејќи сме гладни.*

Извиците во турскиот и во македонскиот јазик се изделуваат во посебна зборовна класа, но немаат лексичко значење. Тие служат за искажување чувствени реакции, за обрнување внимание, за обраќање или за довикување.

тур. *Eyvah, yarın sınavımız var, unutmuşum. Of, ne yapacağım? Hey, arkadaşım, bugün müsait misin? Aman, bana sınav için yardım et!*

мак. *Леле*, утре имаме испит, сум заборавил. *Оф*, што ќе правам? *Еј*, другаре мој, дали денес си слободен? *Аман*, помогни ми за испитот!

Постпозициите во турскиот јазик се izdelуваат во одделна зборовна класа, но немаат лексичко значење. Тие изразуваат различни релации меѓу зборовите во реченицата. Еквивалент на постпозициите во турскиот јазик се **предлозите во македонскиот јазик**, со таа разлика што постпозициите се употребуваат по зборот, а предлозите пред зборот.

тур. *Ana arkadaşları ile akşama kadar tartıştı. Ana'ya göre sınav için tartışma çok yararlıydı.*

мак. Ана со другарките до вечер дискутираше. *Според* Ана дискусијата беше многу корисна за испитот.

Глаголските именки во турскиот јазик се izdelуваат во одделна зборовна класа и претставуваат имиња на глаголите. Еквивалент на глаголските именки во турскиот јазик се **глаголските именки во македонскиот јазик** што не се izdelуваат во посебна зборовна класа.

тур. *Öğrenme sürecinde şu dört unsur çok önemlidir: dinlemek, okumak, konuşmak ve yazmak.*

мак. Во процесот на учењето овие четири елементи се многу важни: *слушање, читање, зборување и пишување.*

Глаголските придавки во турскиот јазик се izdelуваат во одделна зборовна класа и изразуваат разни карактеристики на именките. Еквивалент на глаголските придавки во турскиот јазик се **глаголските придавки во македонскиот јазик** што не се izdelуваат во посебна зборовна класа.

тур. *Okunan şiirlerden dolayı gelen dinleyiciler çok mutluordu.*

мак. Поради *прочитаните* песни *дојдените* слушатели беа многу среќни.

Глаголските прилози во турскиот јазик се izdelуваат во одделна зборовна класа и укажуваат на околностите на глаголите. Еквивалент на глаголските прилози во турскиот јазик се **глаголските прилози во македонскиот јазик** што не се izdelуваат во посебна зборовна класа.

тур. *Öğretmen şehirde gezerken öğrencilerine rastladı.*

мак. Наставникот *шеталки* во град ги сретна своите ученици.

Предлозите во македонскиот јазик се izdelуваат во одделна зборовна класа и немаат лексичко значење. Нивното граматичко значење служи за изразување различни релации и односи меѓу зборовите во реченицата. Еквивалент на предлозите во македонскиот јазик се **постпозициите во турскиот јазик**.

мак. Ана со другарките до вечер дискутираше. *Според* Ана дискусијата беше многу корисна за испитот.

тур. *Ana arkadaşları ile akşama kadar tartıştı. Ana'ya göre sınav için tartışma çok yararlıydı.*

Броевите во македонскиот јазик се izdelуваат во одделна зборовна класа врз основа на значењето избројливо количество. Општото граматичко значење на броевите во македонскиот јазик е определеност, а броевите еден и два имаат и форми за род (еден, една, едно, два, две). Еквивалент на броевите во македонскиот јазик се **вистинските броеви во турскиот јазик** што се наоѓаат во групата бројни придавки.

мак. Во книжарницата влегоа *два* ученика и купија *пет-шест* книги.

тур. *İki öğrenci kitapçıya girdiler ve beş altı kitap satın aldılar.*

Честичките во македонскиот јазик се izdelуваат во одделна зборовна класа и немаат лексичко значење. Општото граматичко значење на честичките се состои во изразување тврдење, одрекување и исклучување. Честичките од македонскиот јазик во турскиот јазик се

предаваат со разни зборови што се наоѓаат во рамките на прилозите и придавките во турскиот јазик, а не се izdelуваат во посебна зборовна класа.

мак. *Да*, сфаќам. *Не*, не се лутам. *Само* малку сум зачуден.

тур. *Evet*, anlıyorum. *Hayır*, kızmıyorum. *Sadece* biraz şaşkınım.

Модалните зборови во македонскиот јазик се izdelуваат во одделна зборовна класа и го изразуваат ставот на говорителот кон она што го кажува. Модалните зборови од македонскиот јазик во турскиот јазик се предаваат со разни зборови што се наоѓаат во рамките на прилозите и придавките во турскиот јазик, а не се izdelуваат во посебна зборовна класа.

мак. *Се разбира*, ќе дојдам. *За среќа*, времето е добро. *Впрочем* треба да сме среќни.

тур. *Tabii* geleceğim. *Şansımıza* hava iyi. *Aslında* mutlu olmalıyız.

3. Морфолошка класификација на зборовните класи во турскиот и во македонскиот јазик

Формалната (морфолошка) класификација на зборовните класи се заснова на менливоста и неменливоста на формата на зборовите во исказот. Според оваа класификација, зборовите се класификуваат во класи според менливоста и неменливоста. Менливи зборовни класи се оние што разликуваат граматички категории, а неменливи зборовни класи се оние што не разликуваат граматички категории. На пример во турскиот јазик зборот *kitap*/книга, може да се менува во формите: *kitabı*/книгата, *kitaplar*/книги, *kitapları*/книгите, а во македонскиот јазик зборот *книга*/kitap може да ги има формите: *книгата*, *книгава*, *книгана*/şu kitap, bu kitap, o kitap; *книги*/kitaplar, *книгите*/kitapları. Неменливите зборови и во турскиот и во македонскиот јазик секогаш се појавуваат во иста форма: *ve*/и, *gibi*/како, *göre*/според и др.

Во турскиот јазик менливи зборови се: именките, заменките, глаголите и глаголските именки, а неменливи се: придавките, глаголските придавки, прилозите, глаголските прилози, сврзниците, извиците и постпозициите. Иако придавките и прилозите во турскиот јазик се вклучуваат во неменливи зборови, описните придавки и некои прилози имаат форми за степен (*güzel ev*/убава куќа, *daha güzel ev*/поубава куќа, *en güzel ev*/најубава куќа // *güzel konuşuyor*/убаво зборува, *daha güzel konuşuyor*/поубаво зборува, *en güzel konuşuyor*/најубаво зборува). Исто така глаголските придавки и глаголските прилози се неменливи зборови со исклучок на глаголската придавка образувана со *-DİK* и сложенитот глаголски прилог образуван со *-DIĞİnDA* кои се менуваат (*yazdığım şiir*/песна напишана од мене, *yazdığın şiir*/песна напишана од тебе, *yazdığı şiir*/песна напишана од него/неа, *yazdığımız şiir*/песна напишана од нас, *yazdığınız şiir*/песна напишана од вас, *yazdıkları şiir*/песна напишана од нив // *geldiğimde*/кога јас пристигнав, *geldiğinde*/кога ти пристигна, *geldiğinde*/кога тој/таа/тоа пристигна, *geldiğimizde*/кога ние пристигнавме, *geldiğinizde*/кога вие пристигнавте, *geldiklerinde*/кога тие пристигнаа). Поради овие карактеристики, придавките и прилозите во турскиот јазик се на границата меѓу менливите и неменливите зборови, а глаголските придавки образувани со *-DİK* и глаголските прилози градени со *-DIĞİnDA* се јавуваат како исклучок.

Во македонскиот јазик менливи зборови се: именките, заменките, придавките, броевите и глаголите, а неменливи се: прилозите, предлозите, сврзниците, честичките, извиците и модалните зборови. Иако прилозите во македонскиот јазик се вклучуваат во неменливи зборови, некои прилози имаат форми за степен (*убаво зборува*/güzel konuşuyor, *поубаво зборува*/daha güzel konuşuyor, *најубаво зборува*/en güzel konuşuyor; *брзо зборуваме*/hızlı konuşuyoruz, *побрзо зборуваме*/daha hızlı konuşuyoruz, *најбрзо зборуваме*/en hızlı konuşuyoruz) и за определеност (*неколку/неколкете дојдоа*: birkaçı geldi). Поради ова, прилозите во македонскиот јазик се на границата меѓу менливите и неменливите зборови.

Морфолошка класификација на зборовите во турскиот јазик		Морфолошка класификација на зборовите во македонскиот јазик	
<i>Менливи зборови</i>	<i>Неменливи зборови</i>	<i>Менливи зборови</i>	<i>Неменливи зборови</i>
именки заменки глаголи глаголски именки	придавки глаголски придавки прилози глаголски прилози сврзници извици постпозиции глаголски придавки	именки заменки придавки броеви глаголи	прилози предлози сврзници честички извици модални зборови

4. Синтаксичка класификација на зборовните класи во турскиот и во македонскиот јазик

Функционалната (синтаксичка) класификација на зборовните класи се базира на функцијата (службата) на зборовите во реченицата. Според оваа класификација, зборовите се класификуваат во класи според можноста да имаат или да немаат синтаксичка функција на прирок, подмет, предмет, прилошка определба и друго во рамките на реченицата. Според **синтаксичката класификација** имаме **полнозначни и службени зборови**. Полнозначните зборови се зборови со поширока семантичка содржина, со лексичко и со граматичко значење и имаат функција на самостојни членови во реченицата (прирок, подмет, предмет, прилошка определба и др.). Службените зборови имаат само граматичко значење и немаат самостојна функција во реченицата, туку помагаат во изразувањето на различни односи меѓу зборовите, односно се во служба на зборовите кои можат да бидат самостојни членови во реченицата.

Според синтаксичката класификација **во турскиот јазик** **полнозначни зборови се: глаголите, именките, заменките, придавките, прилозите, глаголските именки и глаголските придавки, а службени зборови се: постпозициите, сврзниците и глаголските прилози**. Во турскиот јазик се изделени извиците, кои се блиску до службените зборови, но немаат функција на службени зборови.

Според синтаксичката класификација **во македонскиот јазик** **полнозначни зборови се: глаголите, именките, заменките, придавките, прилозите и броевите, а службени зборови се: предлозите, сврзниците и честичките**. Во македонскиот јазик од оваа класификација се изземаат извиците и модалните зборови, кои се блиску до службените зборови, но немаат функција на службени зборови.

И во турскиот и во македонскиот јазик со вистинска самостојност се изделуваат глаголите, именките и заменките, а другите полнозначни зборови имаат ограничена синтаксичка независност.

Синтаксичка класификација на зборовите во турскиот јазик		Синтаксичка класификација на зборовите во македонскиот јазик	
<i>Полнозначни зборови</i>	<i>Службени зборови</i>	<i>Полнозначни зборови</i>	<i>Службени зборови</i>
глаголи именки заменки придавки прилози глаголски именки глаголски придавки	постпозиции сврзници глаголски прилози	глаголи именки заменки придавки прилози броеви	предлози сврзници честички

5. Резиме

Заради полесно поучување и истражување, лингвистите ги класификуваат зборовите во зборовни класи или групи. Во лингвистиката од минатото до денес се развиле различни класификации на зборовните класи, но денес најмногу се применуваат семантичката (значенска), морфолошката (формална) и синтаксичката (функционална) класификација. Семантичката класификација се базира на категоријалните значенски страни на зборовите и на нивните граматички значења. Морфолошката класификација ја разгледува менливоста и неменливоста на зборовите. Синтаксичката класификација ја испитува функцијата (службата) на зборовите во рамките на реченицата. Врз основа на овие три пристапа се определува припадноста на еден збор во некоја класа.

Според семантичката класификација во турскиот јазик се izdelуваат следниве единаесет зборовни класи: именки (isimler), глаголски именки (isim-fiiller), заменки (zamirler), придавки (sifatlar), глаголски придавки (sifat-fiiller), прилози (zarflar), глаголи (fiiller), глаголски прилози (zarf-fiiller), постпозиции (edatlar), сврзници (baglaçlar) и извици (ünlemler). Во македонскиот јазик според семантичката класификација зборовите се делат на следниве единаесет класи: именки, придавки, броеви, заменки, глаголи, прилози, предлози, сврзници, честички, извици и модални зборови.

Според морфолошката класификација во турскиот јазик менливи зборови се: именките, заменките, глаголите и глаголските именки, а неменливи се: придавките, глаголските придавки, прилозите, глаголските прилози, сврзниците, извиците и постпозициите. Во македонскиот јазик менливи зборови се: именките, заменките, придавките, броевите и глаголите, а неменливи се: прилозите, предлозите, сврзниците, честичките, извиците и модалните зборови.

Според синтаксичката класификација во турскиот јазик полнозначни зборови се: глаголите, именките, заменките, придавките, прилозите, глаголските именки и глаголските придавки, а службени зборови се: постпозициите, сврзниците и глаголските прилози. Во македонскиот јазик полнозначни зборови се: глаголите, именките, заменките, придавките, прилозите и броевите, а службени зборови се: предлозите, сврзниците и честичките.

Бидејќи семантичката, морфолошката и синтаксичката класификација не можат да бидат секогаш доследни, се јавуваат исклучоци, некои зборови се на границата меѓу две зборовни класи, а некои зборови се исклучуваат од одредена класификација. Затоа припадноста на еден збор во некоја зборовна класа најдобро се определува ако се земат предвид сите три класификации и ако зборот се анализира во рамките на реченицата.

III. ГРАМАТИЧКИ КАТЕГОРИИ ВО ТУРСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

1. Видови граматички категории во турскиот и во македонскиот јазик

ГраMATичките категории не се јазични рефлексии на надворешнојазичната содржина. Во различни јазици не постојат одредени граматички категории, но говорителите немаат проблем бидејќи тие се изразуваат со други средства на различно рамниште. Турскиот и македонскиот јазик имаат одредени граматички категории што помагаат да се сфати структурата и функционирањето на овие два јазика.

Зборовните класи меѓусебно се разликуваат врз основа на некој општ, заеднички признак и според граматичките категории. ГраMATичките категории се збир на формални карактеристики што доаѓаат до израз при употреба на зборот во реченицата или во зборовната група. Зузана Тополињска (2008: 11) под граматичка категорија подразбира „семантичка категорија со граматикализирано јадро, односно семантичка категорија чии најважни членови за чинот на јазичната комуникација имаат регуларни и предвидливи показатели.“ За пример може да ја дадеме категоријата број која во турскиот и во македонскиот јазик има граматички показатели (еднина: çiçek/цвеќе; множина: çiçekler/цвеќиња). Бидејќи содржината ‘еден’ и ‘повеќе од еден’ во турскиот и во македонскиот јазик е пренесена со граматички средства, се нарекува граматикализирана информација и во морфосинтаксичките конструкции има задолжителни предвидливи показатели.

Во турскиот и во македонскиот јазик зборовните класи се карактеризираат со одредени граматички категории.

ГраMATички категории на зборовните класи во турскиот јазик
<ol style="list-style-type: none">1. именки: број, падеж2. заменки: број, лице, падеж3. придавки: степен4. глаголи: број, лице, време, начин, предност, залог5. прилози: степен
ГраMATички категории на зборовните класи во македонскиот јазик
<ol style="list-style-type: none">1. именки: број, род, определеност2. заменки⁸: број, род, лице, падеж, определеност3. придавки⁹: број, род, лице, определеност, степен4. глаголи: број, род, лице, време, начин, вид, предност, залог5. прилози¹⁰: степен, определеност6. броеви: број, род, определеност

Бидејќи граматичките категории функционираат на ниво на реченица или зборовна група (синтагма), примерите за граматичките категории во турскиот и во македонскиот јазик ќе ги даваме на ниво на реченица или зборовна група. Прво ќе ги разгледаме граматичките категории кои се типични за именките и именските видови зборови, а потоа тие што се карактеристични за глаголот.

⁸ Личните заменки ги разликуваат граматичките категории: број, род, лице, падеж и определеност. Лично-предметните заменки се карактеризираат со број, род, определеност и падеж, а показните заменки со број, род и определеност.

⁹ Само присвојните заменски придавки, освен број, род и определеност, разликуваат и категорија лице.

¹⁰ Прилозите по правило не разликуваат граматички категории. Исклучок се прилозите изведени од квалитативни придавки што може да се степенуваат и количествените прилози што може да се членуваат (Таа чита *брзо*. Таа чита *побрзо*. Таа чита *најбрзо*. / О, *çabuk okuyor*. О, *dağa çabuk okuyor*. О, *en çabuk okuyor*.).

2. Граматичката категорија број

Граматичката категорија број (sayı) се развила како потреба за количествено пресметување и оценување на материјалните предмети и настани. Според Зузана Тополињска (2008: 167): „Основата во количествената евалуација на нештата е опозицијата: *еден ентитет* ~ *множество ентитети* и токму таа опозиција е најстрого граматикализирана. Од своја страна, множеството може да биде *избројливо* или *неизбројливо*, а избројливото множество може да биде маркирано како *избројано*, т. е. со точно определен број на ентитети, или, пак, може да биде маркирано како *колективно*, т. е. со тежиште врз она што ги поврзува собраните во него ентитети.“

Граматичката категорија број во турскиот јазик е својствена за именките, личните заменки и глаголите, а во македонскиот јазик е карактеристична за именките, личните заменки, придавките и глаголите. И во двата јазика граматичката категорија број е примарно обележје на именските видови зборови и на именските синтагми, а секундарно за глаголите. Количествената карактеристика на именките и именските синтагми бара согласување по број од страна на прирокот (предикатот) изразен со глагол.

Граматичката категорија број кај именките во турскиот и во македонскиот јазик се изразува на морфолошки план во однос на опозицијата: **еднина (teklik)** и **множина (çokluk)**. **Еднината** означува едно суштество, еден предмет или една појава (Lale/Лале, öğrenci/студент, şimşek/молња), а **множината** повеќе суштества, предмети или појави (öğrenciler/студенти, şimşekler/молњи).

	Турски јазик	Македонски јазик
еднина teklik	Lale kütüphanede okuyor. Öğrenci kütüphanede okuyor. Şimşek çakıyor.	Лале учи во библиотека. Студентот учи во библиотека. Молњата светка.
множина çokluk	Öğrenciler kütüphanede okuyor. Şimşekler çakıyor.	Студентите учат во библиотека. Молњите светкаат.

Турскиот јазик разликува три вида множина: **обична множина** (adamlar/мажи, kadınlar/жени, çocuklar/деца), **избројана множина** (beş defter/пет тетратки) и **колективна (збирна) множина** (ordu/војска; çete/чета; grup/група; takım/тим; sürü/стадо, јато; demet/врзоп, китка, сноп). И македонскиот јазик има три вида множина: **обична множина** (дедовци/dedeler, баби/nineler, внуци/torunlar), **избројана множина** (три книги/üç kitap) и **колективна (збирна) множина** (ридје/bayırlar, житја/tahıllar, краишта/bölgeler).

Обичната множина во турскиот и во македонскиот јазик означува дека станува збор за повеќе предмети или лица што може да се бројат, но не се избројани (öğrenciler/студенти). Обичната множина во турскиот јазик се образува со наставката **+IAr**¹¹ што има две варијанти: **+lar** и **+ler**. Во македонскиот јазик обичната множина кај именки од машки род се образува со наставките **-и, -ови/-еви, -вци/-овци** (учител-учители, број-бројеви, мост-мостови, татко-татковци, тетин-тетиновци / öğretmen-öğretmenler, sayı-sayılar, köprü-köprüler, baba-babalar, enişte-enişteleler), кај именките од женски род со наставката **-и** (мајка-мајки / anne-anneler), а кај именки од среден род со наставките: **-а, -иња** (село-села, поле-полиња / köy-köyler, kır-kırlar).

Избројаната множина во турскиот и во македонскиот јазик дава информација дека бројливите предмети и лица се избројани. Во турскиот јазик кај избројаната множина бројната придавка и именката се во еднина (altı hanım/шест госпоѓи), но конечното множинско значење се однесува и на двата члена на синтагмата. Во македонскиот јазик кај избројаната множина бројната придавка е во еднина, а именката е во множина (шест госпоѓи/altı hanım). Именките

¹¹ Пред наставките во турскиот јазик се ставаат знаците „+“ и „-“. Со „+“ се бележат формообразувачките афикси кои се додаваат на именски видови зборови (çiçek+ler / цвеќиња), а со знакот „-“ се означуваат формообразувачките афикси кои се додаваат на глаголски видови зборови (gel-esek / ќе дојде).

во избројаната множина најчесто се употребуваат со број и само оние од машки род што завршуваат на согласка имаат посебна форма, односно ја добиваат наставката **-а**: три дена, пет часа, десет молива / üç gün, beş saat, on kalem и др.

Збирната множина во турскиот и во македонскиот јазик изразува дека едно множество од исти предмети или лица се гледа како единствена целост или колективно единство, а не како сума од избројливи елементи. Во турскиот јазик колективната (збирна) множина се подразбира од значењето на именката и нема морфолошки показател (sınıf/одделение). Во македонскиот јазик колективната (збирна) множина се изразува кај именките од машки, женски и среден род со следните наставки: **-је, -ја, -ишта** образуваат колективна (збирна) множина (лист-лис**је**, лис**ја**/yapraklar, трева-трев**је**/otlar, рид-рид**је**, риди**шта**/bayırlar).

Видови множина	Турски јазик	Македонски јазик
Обична множина	Öğrenciler okuyorlar. / Студентите учат.	Студентите учат. / Öğrenciler okuyorlar.
Избројана множина	Beş öğrenci okuyor. / Пет студента учат.	Пет студента учат. / Beş öğrenci okuyor.
Колективна (збирна) множина	Sınıf okuyor. / Одделението учи.	Одделението учи./ Sınıf okuyor. На есен лис јето паѓа./ Güzün yapraklar dökülüyor.

Стандардизацијата на македонскиот јазик влијаеше на развојот на избројаната и на колективната (збирна) множина и стана предмет на истражување на многу лингвисти. Зузана Тополињска (2008: 171) истакнува: „Можеме да заклучиме дека поставувањето на стандардната норма ја спречи натамошната експанзија на колективната (збирна) множина и ги врати именките со суфиксот **-је** во статус на зборообразувачки деривати со колективно значење, и – како такви – *singularia tantum*¹².“ Според Симон Саздов (2008: 19): „Во последно време забележително е отстапувањето на посебните форми за изразување избројаност пред формите за обична множина, Имено, сè почесто среќаваме *два поени, три молива, сто кошјеви* и сл. Ова укажува на тенденцијата за губење на формите за изразување избројана множина, што покрај споменатата непродуктивност на формите за збирна множина доведува до тоа формите за обична множина да стекнат статус на единствени множински форми во македонскиот јазик.“

Грамматичката категорија број кај личните заменките во турскиот и во македонскиот јазик се изразува со еднина (teklik) и со множина (çokluk). Во турскиот јазик во еднина се заменките **ben, sen, o** (јас, ти, тој, таа, тоа), а во множина се **biz, siz, onlar** (ние, вие, тие), а во македонскиот јазик во еднина се личните заменки **јас, ти, тој, таа, тоа** (ben, sen, o), а во множина се **ние, вие, тие** (biz, siz, onlar).

Турски јазик		Македонски јазик	
еднина	множина	еднина	множина
Ben geldim.	Biz geldik.	Јас дојдов.	Ние дојдовме.
Sen geldin.	Siz geldiniz.	Ти дојде.	Вие дојдовте.
O geldi.	Onlar geldiler.	Тој / таа / тоа дојде.	Тие дојдоа.

Грамматичката категорија број кај глаголите во турскиот и во македонскиот јазик се јавува како потреба за согласување на прирокот во вид на глагол со количествените карактеристики на именките и на заменките. Под грамматичка категорија број кај глаголите се подразбира еднина (yapmış/направил) и множина (yapmışlar/направиле). Глаголите во турскиот и во македонскиот јазик разликуваат два броја: еднина (soruyor/прашува) и множина (soruyorlar/прашуваат).

¹² Именките во *singularia tantum* се именки што се употребуваат само во еднина.

Турски јазик		Македонски јазик	
еднина	множина	еднина	множина
Ben soruyorum.	Biz soruyoruz.	Јас прашувам.	Ние прашуваме.
Sen soruyorsun.	Siz soruyorsunuz.	Ти прашуваш.	Вие прашувате.
O soruyor.	Onlar soruyorlar.	Тој/ таа/ тоа прашува.	Тие прашуваат.

Граматичката категорија број кај придавките во македонскиот јазик се изразува со еднина (црвен цвет / kırmızı çiçek) и со множина (црвени цветови / kırmızı çiçekler). Во турскиот јазик придавката секогаш е во еднина, а именката добива наставка за множина (çalışkan işçiler/вредни работници), но конечното множинско значење се однесува и на двата члена на синтагмата.

Граматичката категорија број кај броевите во македонскиот јазик се изразува на лексички план. Само бројот *еден* во македонскиот јазик е во еднина, а сите други броеви се во множина. Во турските граматики бројот не е одделна зборовна класа, туку е вклучен во рамките на придавките бидејќи нивната функција е да го определат количеството на именките пред кои се наоѓаат.

3. Граматичката категорија род

Граматичката категорија **род** (*тур. cinsiyet*) се изразува на специфичен начин.

Кај **зборовите од изворно турско потекло** нема граматички род, туку **природен род** што се содржи во значењето на именката и има основа во различниот пол на луѓето и на животните (baba, anne, oğul, kız/татко, мајка, син, ќерка; horoz, tavuk, piliç/петел, кокошка, пиле). Но бројни *заемки во турскиот јазик* се навлезени со морфолошките показатели за *граматички род* (kral – kraliçe / крал – кралица; prens – prenses / принц – принцеза; tanrı – tanrıça / бог – богиња; rahip – rahibe / калуѓер – калуѓерка; aktör – aktris / актер – актерка). Во зборовите од изворно турско потекло дистинкцијата машко-женско кај луѓето и мажјак-женка кај животните се постигнува со лексички показатели. Пр. öğretmen/учител, öğretmen hanım/учителка; kedi/мачор, dişi kedi/мачка.

Во **македонскиот јазик** кај именките прво се развил семантичкиот род изразен преку опозициите: живо-неживо, а потоа човек-нечовек и машко-женско. Овие опозиции со текот на времето стекнале формални граматички показатели со што се развила граматичката категорија род. Во македонскиот јазик именките и придавките добиле граматички показатели на родот односно специјализирани зборообразувачки афикси. Но во развојот на јазикот дошло до разидување на семантичкиот (биолошкиот) род и формалниот (конгруенцискиот) род. Конгруенцискиот род е својствен на именската синтагма која е маркирана по род само во еднина, а во која придавката го презема родот на именката.

Именките во македонскиот јазик разликуваат **машки род** (учител/öğretmen, молив/kalem), **женски род** (клуба/sıra, тетратка/defter) и **среден род** (дете/çocuk, пенкало/tükenmez). Во македонскиот јазик кај одреден број примери што означуваат луѓе и животни се забележува значенска поврзаност меѓу родот и полот (учител – учителка / öğretmen – öğretmen hanım; мачор – мачка / kedi – dişi kedi). Според Виолета Јанушева (2017: 50): „Природен род имаат само именките што именуваат живи суштества. Граматички род имаат сите именки, без оглед на тоа дали именуваат живо или неживо нешто.“ Разликувањето на граматичкиот род кај именките што именуваат предмети и појави се прави според завршоците на зборовите. Морфолошките показатели на родот кај именките се недоследни, но сепак можат да се утврдат одредени правила и отстапки. Именките од **машки род** во еднина, главно, завршуваат на **согласка** и **нулта наставка** (универзитет/üniversite, наставник/öğretmen, леб/ekmek), а ретко на **самогласките -а** (судија/yargıç) и **-о** (стрико/amca). Именките од **женски род** најчесто завршуваат на **самогласката -а** (година/yıl, книга/kitap, оценка/not), а поретко на **согласка** (пролет/bahar). Именките од **среден род** најчесто ги имаат завршоците **-о** (езеро/göl, око/göz), **-е** (море/deniz, поле/kır), а некогаш **-и** (жири/jüri) и **-у** (интервју/söyleşi). Кај

некои именки постои колебање во родовата припадност на именката, односно можат да бидат и од машки и од женски род: вар, жар, жал, кал, песок, пепел, прав, вечер, памет, роднина и др. Колебањето во родот може да се утврди при согласувањето со показните заменки (тој жар, таа жар/o kor) или со членување (пепел, пепелот, пепелта/kül).

Множинските форми на именките кои се неутрални во однос на категоријата род содржат одредени показатели кои даваат информација за граматичкиот род на именката. Множинските форми со завршокот **-ци** изразуваат именки од машки род (крадец – крадци / hırsız – hırsızlar; весник – весници / gazete – gazeteler), множинските форми со завршокот **-ки** означуваат именки од женски род (директорка – директорки / müdür hanım – müdür hanımlar, наставка – наставки / ek – ekler), а множинските форми со наставката **-а/-иња** содржат информација за среден род (дете – деца / çocuk – çocuklar, поле – полиња / kıy – kırlar).

Придавките во македонскиот јазик се морфолошки маркирани по род (машки, женски, среден род). Придавките од **машки род** во еднина завршуваат на **согласка** (зелен/yeşil, добар/iyi), а помал број на **-и** (братски/kardeşçe), од **женски род** завршуваат на **-а** (зелена, добра/yeşil, iyi), а од **среден род** редовно го добиваат завршокот **-о** (зелено/yeşil, добро/iyi) и **-е** кај неколку заменски придавки (мое, твое, наше, ваше / benim, senin, bizim, sizin). Во множина сите придавки завршуваат на **-и** (зелени полиња/yeşil kırlar, добри пријатели /iyi dostlar, братски разговори/kardeşçe sohbetler, наши дела/bizim eserler).

Во **именските синтагми**, придавките го преземаат родот на именката: добар дедо/iyi dede, добар компјутер/iyi bilgisayar; добра баба/iyi nine, добра куќа/iyi ev; добро внуче/iyi torun, добро јадење/iyi yemek.

4. Граматичката категорија падеж

Граматичката категорија **падеж** (тур. **isim durumları**) според традиционалната дефиниција за поимот падеж, во турскиот јазик е типична за именките и заменките, а во македонскиот јазик се јавува кај заменките. Традиционално под падеж се подразбира менлива морфолошка форма на именките и именските видови зборови зависно од нивната синтаксичка функција. Оваа дефиниција одговара за турскиот јазик како синтетски јазик кој има морфолошки категоријални показатели за падежите, но не и за македонскиот јазик како аналитичен јазик во кој на преден план се синтаксичките категоријални показатели. Зузана Тополињска (2008: 105) вовела нова дефиниција за падежите со која ги опфаќа синтетските и аналитичките јазици: „Под падеж подразбирам синтаксички однос меѓу именската синтагма и нејзе надредената синтаксичка конструкција, било да е тоа предикатски израз или друга именска синтагма.“ Привлекува внимание семантичката интерпретација на категоријата падеж на Тополињска (2008: 105–106): „Уверена сум дека падежниот систем примарно се темели врз опозицијата меѓу персоналните и неперсоналните (секундарно: живи и неживи) референти на соодветните именски синтагми (т. е. учесници на настаните одразени во соодветните актуализирани пропозиции), и – дури во следниот чекор – врз локализацијата на тие настани. Значи, имаме работа со граматикализација на семантичките категории ‘човек’ и ‘простор’, токму во таков редослед.

Граматичката категорија падеж кај именките изразува разновидни релации и врски на зборовите во рамките на реченицата.

Во **турскиот јазик** постојат следните **осум падежи кај именките** (тур. **isim durumları**) што изразуваат разновидни релации на именките и именските синтагми со природот во реченицата: **номинатив** (nominatif, yalın durum), **акузатив** (akuzatif, belirtme durumu), **датив** (datif, yönelme durumu), **локатив** (lokatif, bulunma durumu), **аблатив** (ablatif, ayrılma durumu), **генитив** (genitif, ilgi durumu), **инструментал** (enstrümantal, vasıta durumu) и **екватив** (ekvatif, görelilik durumu).

Сите падежи во турскиот јазик, освен номинативот, имаат морфолошки показатели. Акузативот се изразува со наставката +I (+ı, +i, +u, +ü), дативот со +A (+a, +e), локативот со

+DA (+da, +de, +ta, +te), аблативот со +DAn (+dan, +den, +tan, +ten), генитивот со +In (+in, +in, +un, +ün), инструменталот со +IA (+la, +le) и еквативот со +CA (+ca, +ce, +ça, +çe). Секој падеж во турскиот јазик има одредена синтаксичка функција. Номинативот има функција да биде подмет-вршител на дејството; генитивот е падеж кој изразува поседување, припадност и потекло; акузативот е падеж на директен предмет во реченицата; дативот искажува просторна релација насочување, приближување и индиректен предмет; локативот означува местоположба; аблативот посочува просторна релација оддалечување и одделување, а инструменталот ги опфаќа инструментите, средствата со кои се врши дејството. Падежот екватив што изразува сличност пополека ја губи функцијата на падеж и преминува во зборообразувачка наставка со истото значење. Поради ова, во некои граматика на турскиот јазик падежот екватив не е застапен.

Морфолошки показатели на падежите кај именките во турскиот јазик			
номинатив	∅	Bora arkadaş arıyor.	Боро бара другар.
генитив	+In	Arkadaşın evi büyüktür.	Куката на другарот е голема.
акузатив	+I	Ben arkadaşımı gördüm.	Јас го видов другарот.
датив	+A	O, arkadaşına gidiyor. O, arkadaşına börek veriyor.	Тој оди кај другарот. Тој на другарот му дава буреци.
локатив	+DA	O, arkadaşta çay içiyor.	Тој кај другарот пие чај.
аблатив	+DAn	O, arkadaştan geliyor.	Тој доаѓа откај другарот.
инструментал	+IA	O, arkadaşla sinemaya gidiyor.	Тој со другарот оди во кино.
екватив	+CA	O, arkadaşça davranıyor.	Тој се однесува другарски.
Морфолошки показатели на падежите кај именките во македонскиот јазик			
вокатив	-y, -e, -o	Другару, кога пристигна? / Arkadaş, ne zaman geldin?	

Во македонскиот јазик кај именките само падежот **вокатив** како морфолошки показател ги има **вокативните наставки -y, -e за машки род** (човеку, наставнику, учителе, професоре, директоре, пријателе, судија) и **вокативните наставки -e, -o за женски род** (мајко, ќерко, сестро, снао, учителке, наставничке, професорке).

Македонскиот јазик во историскиот развој ги загубил морфолошките показатели на падежите кај именките, но развил синтаксички показатели на падежните односи. Номинативниот однос наметнува согласување на подметот и прирокот, а во реченици од типот *подмет + прирок + предмет*, се јавува во членувана форма или содржи други показатели на определеност (Добриот татко купи книга. / İyi baba, kitap satın aldı.). Генитивниот однос што има функција да изрази поседување материјални предмети, припадност, потекло, роднински врски, односно релација дел-целина се изразува примарно со *предлошката на-конструкција* (Книга на добриот татко најдов. / İyi babanın kitabını buldum.), а секундарно со *предлошката од-конструкција* (Книга од добриот татко најдов. / İyi babanın kitabını buldum.). Акузативниот однос се изразува со *заменска клитика* (Го побара добриот татко. / İyi babayı aradı.). Дативниот однос, кога има функција на индиректен предмет, се искажува со конструкцијата *предлог на + заменска клитика* (На добриот татко му даде книга. / İyi babaya kitap verdi.), а кога има функција да посочи просторна релација насочување, се јавуваат *предлозите*. Локативниот однос кој ја искажува просторната релација местоположба се изразува со *просторен предлог* од кои најчест е *кај* (Кај добриот татко живееше. / İyi babada yaşadı.). Аблативниот однос кој искажува просторна релација оддалечување, одделување се изразува со *просторен предлог* од кои најчест е *од* и *откај* (од+кај). (Од добриот татко дојде. Откај добриот татко дојде. / İyi babadan geldi.). Инструменталниот падежен однос кој има функција да искаже средства или лица со кои се врши дејството се изразува со *предлогот со* (Тој со добриот татко дојде. Таа со автомобил дојде. / O, iyi babayla geldi. O, arabayla geldi.). Од ова може да се согледа дека во македонскиот јазик главни показатели на падежните односи се предлозите кои не се јавуваат само кај номинативниот и акузативниот однос. Кај акузативот и кај дативот како дополнителни показатели на падежот и на определеноста се јавуваат заменските клитики.

Од гореизложеното може да се согледа дека падежите што немаат морфолошки показатели, во македонскиот јазик имаат синтаксички показатели. Ова, како што истакна Зузана Тополињска во својата дефиниција за падежите, најубаво може да се илустрира преку именските синтагми во македонскиот јазик во кои ги затемнивме показателите на падежните односи:

Синтаксички показатели на падежните односи во македонскиот јазик		
	Синтагми со референцијално идентификуван референт во македонскиот јазик	Синтагми со референцијално идентификуван референт во турскиот јазик
номинатив	Добриот татко дојде. Добрата мајка дојде. Доброто дете дојде.	İyi baba geldi. İyi anne geldi. İyi çocuk geldi.
генитив	Книга на добриот татко најдов. Книга од добриот татко најдов. Книга на добрата мајка најдов. Книга од добрата мајка најдов. Книга на доброто дете најдов. Книга од доброто дете најдов.	İyi babanın kitabını buldum. İyi annenin kitabını buldum. İyi çocuğun kitabını buldum.
акузатив	Го побара добриот татко. Ја побара добрата мајка. Го побара доброто дете.	İyi babayı aradı. İyi anneyi aradı. İyi çocuğu aradı.
датив	На добриот татко му даде книга. На добрата мајка ѝ даде книга. На доброто дете му даде книга. Кај добриот татко појде. Кај добрата мајка појде. Кај доброто дете појде.	İyi babaya kitap verdi. İyi anneye kitap verdi. İyi çocuğa kitap verdi. İyi babaya gitti. İyi anneye gitti. İyi çocuğa gitti.
локатив	Кај добриот татко живееше. Кај добрата мајка живееше. Кај доброто дете живееше.	İyi babada yaşadı. İyi annede yaşadı. İyi çocukta yaşadı.
аблатив	Од кај (откај) добриот татко дојде. Од кај (откај) добрата мајка дојде. Од кај (откај) доброто дете дојде.	İyi babadan geldi. İyi anneden geldi. İyi çocuktan geldi.
инструментал	Ученикот со добриот татко дојде. Ученикот со добрата мајка дојде. Ученикот со доброто дете дојде.	Öğrenci, iyi babayla geldi. Öğrenci, iyi anneye geldi. Öğrenci, iyi çocukla geldi.

Во турскиот јазик постојат следните осум падежи кај заменките кои, освен номинативот, имаат морфолошки показатели: **номинатив**, **акузатив**, **датив**, **локатив**, **аблатив**, **генитив**, **инструментал** и **екватив**. Сите падежи кај заменките ги имаат истите функции и падежни наставки како кај именките.

Падежи кај заменките во турскиот јазик		
номинатив nominatif	ben, sen, o biz, siz, onlar	јас, ти, тој/ таа/ тоа ние, вие, тие
акузатив akuzatif	beni, seni, onu bizi, sizi, onları	мене ме, тебе те, него го/неа ја нас нè, вас ве, нив ги
датив datif	bana, sana, ona bize, size, onlara	мене ми, тебе ти, нему му/нејзе ѝ нам ни, вам ви, ним им
локатив lokatif	bende, sende, onda bizde, sizde, onlarda	кај мене, кај тебе, кај него/кај неа во мене, во тебе, во него/во неа кај нас, кај вас, кај нив во нас, во вас, во нив

аблатив ablatif +DAn	benden, senden, ondan bizden, sizden, onlardan	од мене, од тебе, од него/од неа од нас, од вас, од нив
генитив genitif +In	benim senin onun bizim sizin onların	мојот, мојата, моето // моите твојот, твојата, твоето // твоите неговиот/нејзиниот неговата/нејзината неговото/нејзиното // неговите/нејзините нашиот/нашата/нашето // нашите вашиот/вашата/вашето // вашите нивниот/нивната/нивното // нивните
инструментал enstrümantal +IA	benimle, seninle, onunla bizimle, sizinle, onlarla	со мене, со тебе, со него/со неа со нас, со вас, во нив
екватив ekvatif +CA	bence, sence, onca bizce, sizce, onlarca	според мене, според тебе според него/според неа според нас, според вас, според нив
Падежи кај заменките во македонскиот јазик		
номинатив \emptyset	јас, ти, тој/таа/тоа, ние, вие, тие ben, sen, o, biz, siz, onlar	
акузатив – форма за директен (акузативен) предмет	мене ме, тебе те, него го/неа ја, нас нè, вас ве, нив ги ме, те, го/ ја, нè, ве, ги beni, seni, onu, bizi, sizi, onları	
датов – форма за индиректен (датовен) предмет	мене ми, тебе ти, нему му/нејзе ѝ, нам ни, вам ви, ним им ми, ти, му/ѝ, ни, ви, им bana, sana, ona, bize, size, onlara	

Во македонскиот јазик кај заменките, падежот **акузатив** и **датов** имаат граматички показатели, а останатите падежи имаат синтаксички показатели. Номинативниот однос наметнува согласување на подметот и прирокот (*Тој* чита. *Тие* читаат. / *О*, okuyor. *Onlar* okuyorlar.). Генитивниот однос кај заменките се изразува со присвојните придавки (*Неговата* книга се објави. / *Onun* kitabı yayınlandı.). Акузативниот однос се изразува со старите морфолошки акузативни форми (*Тебе те* видов. / *Seni* gördüm.). Дативниот однос ги користи старите морфолошки дативни форми (*Мене ми* пишува. / *Bana* yazıyor.). Локативниот однос се изразува со *просторен предлог* од кои најчести се *кај* и *во*. (*Кај нас* учи. *Во мене* има страв. / *Bizde* okuyor. *Bende* korku var.). Аблативниот однос се изразува со *просторен предлог* од кои најчести се *од* и *откај*. (*Од вас* слушна. *Откај вас* дојде. / *Sizden* duydu. *Sizden* geldi.). Инструменталниот падежен однос се изразува со *предлогот со* (*Јас со него* шетам. / *Ben onunla* geziyorum.). Од ова може да се согледа дека во македонскиот јазик, акузативниот и дативниот однос се реализира со старите морфолошки акузативни и дативни форми, генитивниот однос се искажува со присвојните придавки, а локативниот, аблативниот и инструменталниот однос се изразува со предлози.

Синтаксички показатели на падежните односи кај заменките во македонскиот јазик		
номинатив	Тој чита. / Таа чита. / Тоа чита. Тие читаат.	О , okuyor. Onlar okuyorlar.
генитив	Неговата книга се објави. Нејзината книга се објави.	Onun kitabı yayınlandı.
акузатив	Тебе те видов.	Seni gördüm.
датов	Мене ми пишува.	Bana yazıyor.
локатив	Кај нас учи. Во мене има страв.	Bizde okuyor. Bende korku var.
аблатив	Од вас слушна. Откај вас дојде.	Sizden duydu. Sizden geldi.
инструментал	Јас со него/неа шетам.	Ben onunla geziyorum.

5. Граматичката категорија определеност

Граматичката категорија определеност ни овозможува учесниците во настаните да ги сместиме во просторот и да ја изразиме нивната просторна референција. Според Зузана Тополињска (2008: 181) показателите на прагматичката категорија определеност „озможуваат да ги идентификуваме, или барем поблиску да ги определиме објектите за кои станува збор во текстот.“ Во македонскиот јазик именките, придавките, односно именските синтагми разликуваат граматички показатели на определеноста (членски наставки) и лексички показатели на определеноста (показни заменки), а додека во турскиот јазик имаме лексички показатели на определеноста (показни заменки).

Во македонскиот јазик се јавува **определеност и неопределеност на именките**. Неопределеноста се јавува само кај општите именки кога именуваат едно множество од истородни предмети, суштества и поими што се поврзани со заеднички карактеристики. Определеноста се јавува кај општите именки кога именуваат еден изделен член или претставник на тоа множество. Сопствените именки се определени сами по себе бидејќи именуваат единечни (индивидуални) предмети или суштества. **Морфолошки показател на определеноста** во македонскиот јазик се **членските наставки** (членски морфем, членови) со кои се изделува и поблиску се определува некој предмет од множеството истородни предмети. Членуваната именка добива членска наставка на крајот на именката. Нечленуваните општи именки се неопределени, а членуваните општи именки се определени. На пример, именката *молив/kalem* е нечленувана и неопределена, а именките *моливот, моливите / şu kalem, şu kalemler* се членувани и определени. Именките *моливот* и *моливите* посочуваат и го идентификуваат моливот, односно моливите за кои станува збор во моментот на зборувањето.

Македонскиот јазик има троен член за определување на именките што се додава на општа именка што изразува изделен, определен и познат предмет. Именките се членуваат кога се индивидуализира предметот, односно се изделува од други исти предмети (*Донеси ми го лаптопот. / Dizüstü bilgisayarımı getir.*), кога генерализира определен предмет (*Хотелот е за одморање. / Otel dinlenmek içindir.*), кога означува количествена определеност, односно цела количина од одредени предмети (*Донеси ги пакетите. (сите) / Paketleri getir.*), кога означува општопознат предмет (*Сонцето изгрева наутро. Месечината и ѕвездите се јавуваат навечер. / Güneş sabahleyin doğuyor. Ay ve yıldızlar akşamleyin beliriyor.*) и кога предметот или лицето еднаш се спомнати (*Денес Ана пишува писмо. Утре писмото ќе го испрати. / Bugün Ana mektup yazıyor. Yarın mektubu gönderecek.*)

-от, -та, -то, -те	-ов, -ва, -во, -ве	-он, -на, -но, -не
---------------------------	---------------------------	---------------------------

Според Игор Станојоски (2015: 52): „Членот во македонскиот јазик има две основни функции: 1. општоопределбена 2. просторноопределбена. Првата функција ја вршат членските морфем од т-коренот, а втората сите членски морфем од т-, ов- и он-коренот.“ Значи вистинска членска функција има наставката -от, а додека наставката -ов содржи информација за просторна блискост, а наставката -он за просторна оддалеченост.

Општите конкретни именки можат да се вратат со сите три членски низи, апстрактните именки, главно, со низата -от, -та, -то, -те (*сонот/şu güya, љубовта/şu sevgi, знаењето/şu bilgi, веселбите/şu şenlikler*), а поретко со низата -ов, -ва, -во, -ве (*месецов/bu ay, есенва/bu sonbahar, летово/bu yaz, годиниве/bu yıllar*). Сопствените именки по правило не се членуваат затоа што тие се сами по себе определени. Кога говорителот сака да искаже емотивен однос или посебен став кон некои лични и географски имиња како исклучок се јавува членувањето: *Марето* од личното име Маре/Mare, *Балканот* од Балкан/Balkan, *Скопјево* од Скопје/Skopje. Пр. *Ќе одам кај Марето. / Mare'ye gideceğim. Го сакам Балканот. / Balkan'ı seviyorum. Скопјево во секое годишно време е убаво. / Skopje her mevsimde güzeldir.*

Членската наставка (членот) кај именките се додава во зависност од завршокот, од родот и од бројот на именката. Кај именките од машки род во еднина и во множина формата на членот не зависи од родот и од бројот, туку од завршокот на именката; кај именките од женски род во еднина и во множина членските наставки се во корелација со родот и со бројот; кај

именките од среден род во еднина членските наставки се во корелација со родот и бројот, а во множина зависат од завршокот на именката.

Именките од машки род може да ги добијат следните членски наставки: **-от, -та, -то; -ов, -ва, -во; -он, -на, -но** во еднина и **-те, -ве, -не** во множина. Именките од машки род во еднина ги добиваат наставките *-от, -ов, -он* кога завршуваат на консонант (*човекот, човеков, човекон / şu, bu, o adam; моливот, моликов, молифон / şu, bu, o kalem*), наставките *-та, -ва, -на* кога завршокот е *-а* (*судијата, судијава, судијана / şu, bu, o yargıç*), наставките *-то, -во, -но* кога завршуваат на *-е* и *-о* (*таткото, татково, татконо / şu, bu, o baba*), а во множина се додаваат наставките *-те, -ве, -не* (*мажите, маживе, мажине / şu, bu, o adamlar; столовите, столовие, столовине / şu, bu, o sandalyeler*).

Именките од женски род може да ги добијат членските наставки: **-та, -ва, -на** во еднина (*жената, женава, женана / şu, bu, o kadın; масата, масава, масана / şu, bu, o masa*) и **-те, -ве, -не** во множина (*жена-жени – жените, жениве, женине / şu, bu, o kadınlar; маса-маси – масите, масиве, масине / şu, bu, o masalar*).

Именките од среден род може да ги добијат членските наставки **-то, -во, -но** во еднина (*момчето, момчево, момчено / şu, bu, o delikanlı; срцето, срцево, срчено / şu, bu, o kalp*) и **-та, -ва, -на** во множина (*момче-момчиња – момчињата, момчињава, момчињана / şu, bu, o delikanlılar; срце-срца / срциња – срцата/срцињата, срцава/срцињава, срцана/срцињата // şu, bu, o kalpler*). Како исклучок се јавуваат именките *око* и *уво* кои во множина ги добиваат членските наставки *-те, -ве, -не* (*очите, ушите*).

Именките кои образуваат множина со *-и* и *-ови/-еви* ги имаат членските наставки: **-те, -ве, -не** (*сестра-сестри – сестрите, сестриве, сестрине / şu, bu, o kız kardeşler; сид-сидови – сидовите, сидовиве, сидовине / şu, bu, o duvarlar; око-очи – очите, очиве, очине / şu, bu, o gözler; уво-уши – ушите, ушиве, ушине / şu, bu, o gözler*). Со овие членски наставки се членуваат и множинските форми *раце* и *нозе* (*рака-раце – рацете, рацеве, рацене / şu, bu, o eller; нога-нозе – нозете, нозеве, нозене / şu, bu, o bacaklar*). Именките кои прават множина со *-а* или *-иња* ги добиваат членските наставки: **-та, -ва, -на** (*јаболко-јаболка – јаболката, јаболкава, јаболкана / şu, bu, o elmalar; куче-кучиња – кучињата, кучињава, кучињана / şu, bu, o köpekler*).

Формите на збирната множина што завршуваат на *-је* ги добиваат членските наставки: **-то, -во, -но** (*нива-нивје – нивјето, нивјево, нивјено / şu, bu, o tarlalar*), а збирномножинските форми на *-ја* и *-ишта* ги земаат членските наставки: **-та, -ва, -на** (*лист-лисја – лисјата, лисјава, лисјана / şu, bu, o yapraklar; пат-патишта – патиштата, патиштава, патиштана / şu, bu, o yollar*). Множинската форма *луѓе* се членува со низата **-то, -во, -но** (*човек-луѓе – луѓето, луѓево, луѓено / şu, bu, o insanlar*).

Функцијата на општо определување на именките ја вршат членските морфемии од низата **-от, -та, -то, -те**.

Општо определување на именките во македонскиот јазик		
-от	Мажот го видов.	Adamı gördüm.
-та	Жената ја видов.	Kadını gördüm.
-то	Дедото го видов.	Dedeyi gördüm.
-те	Мажите, жените и дедовците ги видов.	Adamları, kadınları ve dedeleri gördüm.
-от	Дворот го видов.	Bahçeyi gördüm.
-та	Куката ја видов.	Evi gördüm.
-то	Животното го видов.	Hayvanı gördüm.
-те	Дворовите, куките и птиците ги видов.	Bahçeleri, evleri ve kuşları gördüm.

Именките со членската низа **-ов, -ва, -во, -ве** определуваат предмети кои се просторно блиску до говорителот (*дворов, кукава, дрвово / bu bahçe, bu ev, bu ağaç*). Пр. Погледни ја *сликава*. / *Bu resme bak*. (сликата што е до мене, оваа овде). Земи ја *книгава*. / *Bu kitabı al*. (оваа овде). Оваа членска низа се употребува и при субјективен однос на зборуваачот кога предметот е далеку, но тој го чувствува блиску или како близок. Пр. *Сонцево пече*. / *Bu güneş yakıyor*;

Девојчево сè уште не доаѓа. / *Bu kız hâlâ gelmiyor.* Именките со членската низа **-от, -та, -то** означуваат определени предмети што се просторно блиску до соговорникот (*дворот, куќата, дрвото* / *şu bahçe, şu ev, şu ağaç*). Пр. Погледни ја сликата. / *Şu resme bak.* (сликата што е до тебе). Дај ми ја книгата. / *Şu kitabı bana ver.* (таа што е до тебе). Именките со членот **-он, -на, -но** посочуваат определени предмети просторно оддалечени од говорителот и од соговорникот, но кои можат да ги видат и да ги покажат (*дворон, куќана, дрвоно* / *o bahçe, o ev, o ağaç*). Пр. Погледни ја сликана. / *O resme bak.* (сликата што е онаму). Донеси ја книгана. / *O kitabı bana getir.* (онаа онде).

Просторно определување на именките во македонскиот јазик		
	именки од машки род / eril isimler	
-ов	Пилот ов стои. Двор ов е убав.	Bu pilot duruyor. Bu bahçe güzeldir.
-ва	Судија ва стои.	Bu yargıç duruyor.
-во	Дедо во стои.	Bu dede duruyor.
-ве	Пилоти ве , судии ве и дедовци ве се тука. Дворови ве се убави.	Bu pilotlar, yargıçlar ve dedeler burada. Bu bahçeler güzeldir.
-от	Пилото т дојде. Дворо т е убав.	Şu pilot geldi. Şu bahçe güzeldir.
-та	Судија та дојде.	Şu yargıç geldi.
-то	Дедо то дојде.	Şu dede geldi.
-те	Пилоти те , судии те и дедовци те дојдоа. Дворови те се убави.	Şu pilotlar, yargıçlar ve dedeler geldiler. Şu bahçeler güzeldir.
-он	Пилото н шета. Дворо н е убав.	O pilot geziyor. O bahçe güzeldir.
-на	Судија на шета.	O yargıç geziyor.
-но	Дедо но шета.	O dede geziyor.
-не	Пилоти не , судии не и дедовци не шетаат. Дворови не се убави.	O pilotlar, yargıçlar ve dedeler geziyor. O bahçeler güzeldir.
	именки од женски род / dişil isimler	
-ва	Секретарка ва работи. Кука ва е голема.	Bu sekreter çalışıyor. Bu ev büyüktür.
-ве	Секретарки ве работат. Куки ве се големи.	Bu sekreterler çalışıyorlar. Bu evler büyüktür.
-та	Секретарка та работи. Кука та е голема.	Şu sekreter çalışıyor. Şu ev büyüktür.
-те	Секретарки те работат. Куки те се големи.	Şu sekreterler çalışıyorlar. Şu evler büyüktür.
-на	Секретарка на работи. Кука на е голема.	O sekreter çalışıyor. O ev büyüktür.
-не	Секретарки не работат. Куки не се големи.	O sekreterler çalışıyorlar. O evler büyüktür.
	именки од среден род / nötr isimler	
-во	Момче во трча. Село во е мало.	Bu delikanlı koşuyor. Bu köy küçüktür.
-ва	Момчиња ва трчаат. Села ва се мали.	Bu delikanlılar koşuyorlar. Bu köyler küçüktür.
-то	Момче то трча. Село то е мало.	Şu delikanlı koşuyor. Şu köy küçüktür.
-та	Момчиња та трчаат. Села та се мали.	Şu delikanlılar koşuyorlar. Şu köyler küçüktür.
-но	Момче но трча./ Село но е мало.	O delikanlı koşuyor. / O köy küçüktür.
-на	Момчиња на трчаат. Села на се мали.	O delikanlılar koşuyorlar. O köyler küçüktür.

Во турскиот јазик нема членска наставка што изразува општа определеност, но има други граматички средства за изразување определеност. **Определеноста на именките од македонскиот јазик во турскиот јазик се предава со морфолошки средства (падежот акузатив/belirtme durumu) и лексички показатели на референција што се наоѓаат пред именката (показни придавки/gösterme sıfatları).** Пр. На Ана книгата многу ѝ се допадна. / Ana, kitabı çok beğendi. (општата определеност во турскиот јазик е изразена со падежот акузатив); Книгава е интересна. / **Bu** kitap ilginçtir. (определеноста во турскиот јазик што изразува пространствено значење се предава со показна придавка). Лексичките показатели на референција во турскиот јазик се наоѓаат пред именката. Граматичките средства што се додаваат на именката се однесуваат и на придавките што секогаш се користат во основна форма.

Определеноста на именките во македонскиот јазик и нејзиното предавање во турскиот јазик	
Ана чита една книга. На Ана книгата многу ѝ се допадна.	Ana bir kitap okuyor. Ana, kitabı çok beğendi.
Книгава е интересна. Книгата е возбудива. Книгана е здодевна.	Bu kitap ilginçtir. Şu kitap heyecanlıdır. O kitap sıkıcıdır.

Во македонскиот јазик, ако пред именката има определба (квалитативна придавка, односна придавка, бројна придавка, заменска придавка), членската наставка се става на придавката. Пр. Пишувам во *синиот* дневник. / Şu mavi günlük deftere yazıyorum.; *Соленото* јадење го изедов. / Tuzlu yemeği yedim.; Седи во *вториот* ред. / İkinci sırada oturuyorum.; *Твојот* капут е нов. / Senin palton yenidir. Доколку пред именката има неколку определби, тогаш членската наставка се става на првата придавка. Пр. Пишувам во *мојот прв голем син* дневник. / Şu benim ilk büyük mavi günlük defterime yazıyorum.

Придавката која ги има истите граматички карактеристики како именката пред која стои, ја добива и членската наставка од именката. Пр. Зборот *мажот, жената, детето, мажите, жените, децата* се членувани именки, а *весел, весела, весело* се придавки кои при употреба пред именките го добиваат членот од именката: *веселиот маж/şenli adam, веселата жена/şenli kadın, веселото дете/şenli çocuk, веселите мажи/şenli adamlar, веселите жени/şenli kadınlar, веселите деца/şenli çocuklar.*

Придавките во еднина во македонскиот јазик се определуваат со членовите: -от, -ов, -он кај придавките од машки род (*синиот, синиов, синион* балон / şu, bu, o mavi balon), со членовите **-та, -ва, -на** кај придавки од женски род (*сината, синава, синана* блуза / şu, bu, o mavi kazak) и со членовите **-то, -во, -но** кај придавките од среден род (*синото, синово, синоно* писмо / şu, bu, o mavi mektup).

Множинските форми на придавките се определуваат со членските наставки: -те, -ве, -не (*сините, синиве, синине* тетратки / şu, bu, o mavi defterler). Кај придавките од женски и среден род во еднина и кај множинските форми, членската наставка се додава на основната форма на придавката (нечленувана, неопределена): *убава-убавата, убаво-убавото, убави-убавите.* Кај придавките од машки род што завршуваат на согласка, членот се додава на некогашната определена форма на придавката што се сигнализира со /и/, а која постоела во постарата фаза на развитокот на македонскиот јазик: *бел-и-от/beyaz* (бели > стара определена форма на придавката и денешниот член за определеност -от), *црвен-и-от/kırmızı*, *зелен-и-от/yeşil*, *жолт-и-от/sarı*, *долг-и-от/uzun*, *висок-и-от/yüksek*, *благ-и-от/tatlı*, *солен-и-от/ tuzlu*, *зборлив-и-от/konuşkan.*

Определеност на придавките во македонскиот јазик		
-от	Добриот ученик учи.	Şu iyi öğrenci okuyor.
-ов	Добриов ученик учи.	Bu iyi öğrenci okuyor.
-он	Добрион ученик учи.	O iyi öğrenci okuyor.
-те	Добрите ученици учат.	Şu / bu / o iyi öğrenciler okuyorlar.
-та	Добрата ученичка учи.	Şu iyi kız öğrenci okuyor.
-ва	Добрава ученичка учи.	Bu iyi kız öğrenci okuyor.
-на	Добрана ученичка учи.	O iyi kız öğrenci okuyor.
-ве	Добриве ученички учат.	Şu / bu / o iyi kız öğrenciler okuyorlar.
-то	Доброто дете учи.	Şu iyi çocuk okuyor.
-во	Доброво дете учи.	Bu iyi çocuk okuyor.
-но	Доброно дете учи.	O iyi çocuk okuyor.
-не	Добрине деца учат.	Şu / bu / o iyi çocuklar okuyorlar.

Во македонскиот јазик присвојните заменски придавки што доаѓаат пред именките исто така се определуваат со членските наставки.

Определеност на присвојните заменски придавки во македонскиот јазик			
1. л. едн.	мој	Мојот татко дојде.	Benim babam geldi.
2. л. едн.	твој	Твојот татко дојде.	Senin baban geldi.
3. л. едн. м.р.	негов	Неговиот татко дојде.	Onun babası geldi.
3. л. едн. ж.р.	нејзин	Нејзиниот татко дојде.	Onun babası geldi.
3. л. едн. ср.р.	негов	Неговиот татко дојде.	Onun babası geldi.
1. л. мн.	наш	Нашиот татко дојде.	Bizim babamız geldi.
2. л. мн.	ваш	Вашиот татко дојде.	Sizin babanız geldi.
3. л. мн.	нивни	Нивниот татко дојде.	Onların babası geldi.
1. л. едн.	моја	Мојата мајка дојде.	Benim annem geldi.
2. л. едн.	твоја	Твојата мајка дојде.	Senin annen geldi.
3. л. едн. м.р.	негова	Неговата мајка дојде.	Onun annesi geldi.
3. л. едн. ж.р.	нејзина	Нејзината мајка дојде.	Onun annesi geldi.
3. л. едн. ср.р.	негова	Неговата мајка дојде.	Onun annesi geldi.
1. л. мн.	наша	Нашата мајка дојде.	Bizim annemiz geldi.
2. л. мн.	ваша	Вашата мајка дојде.	Sizin anneniz geldi.
3. л. мн.	нивна	Нивната мајка дојде.	Onların annesi geldi.
1. л. едн.	мое	Моето дете дојде.	Benim çocuğum geldi.
2. л. едн.	твое	Твоето дете дојде.	Senin çocuğun geldi.
3. л. едн. м.р.	негово	Неговото дете дојде.	Onun çocuğu geldi.
3. л. едн. ж.р.	нејзино	Нејзиното дете дојде.	Onun çocuğu geldi.
3. л. едн. ср.р.	негово	Неговото дете дојде.	Onun çocuğu geldi.
1. л. мн.	наше	Нашето дете дојде.	Bizim çocuğumuz geldi.
2. л. мн.	ваше	Вашето дете дојде.	Sizin çocuğunuz geldi.
3. л. мн.	нивно	Нивното дете дојде.	Onların çocuğu geldi.
1. л. мн.	мои	Моите другари дојдоа.	Benim arkadaşlarım geldi.
2. л. мн.	твои	Твоите другари дојдоа.	Senin arkadaşların geldi.
3. л. мн. м.р.	негови	Неговите другари дојдоа.	Onun arkadaşları geldi.
3. л. мн. ж.р.	нејзини	Нејзините другари дојдоа.	Onun arkadaşarı geldi.
3. л. мн. ср.р.	негови	Неговите другари дојдоа.	Onun arkadaşları geldi.
1. л. мн.	наши	Нашите другари дојдоа.	Bizim arkadaşlarımız geldiler.
2. л. мн.	ваши	Вашите другари дојдоа.	Sizin arkadaşlarınız geldiler.
3. л. мн.	нивни	Нивните другари дојдоа.	Onların arkadaşları geldiler.

Определеноста на придавките од македонскиот јазик во турскиот јазик се предава со показни придавки (gösterme sıfatları) и со замена во падежот генитив (ilgi durumunu alan zamirler). Во турскиот јазик граматичките средства што се додаваат на именките се однесуваат и на придавките што секогаш се користат во основна форма. Пр. *Добрата* книга е моја. / *Şu iyi kitap benimdir.* *Вториот* расказ е мој. / *İkinci öykü benimdir.* *Твоето* училиште е далеку. / *Senin okulun uzaktır.*

Определеноста на придавките во македонскиот јазик и нејзиното предавање во турскиот јазик	
Добрата книга е моја. Добрава книга е моја. Добрана книга е моја. Добрите книги се мои. Добриве книги се мои. Добрине книги се мои.	Şu iyi kitap benimdir. Bu iyi kitap benimdir. O iyi kitap benimdir. Şu iyi kitaplar benimdir. Bu iyi kitaplar benimdir. O iyi kitaplar benimdir.
Мојот расказ е краток. Твојот расказ е долг. Неговиот расказ е нов. Нејзиниот расказ се објави. Нашиот расказ се прочита. Вашиот расказ се прочита. Нивниот расказ се прочита. Нивните раскази се прочитаа.	Benim öyküm kısa. Senin öykün uzun. Onun öyküsü yeni. Onun öyküsü yayınlandı. Bizim öykümüz okundu. Sizin öykünüz okundu. Onların öyküsü okundu. Onların öyküleri okundu.

Определеноста кај броевите во македонскиот јазик се изразува со членските морфеми. Определеноста на броевите од македонскиот јазик во турскиот јазик се предава со морфолошки средства (падежот акузатив / belirtme durumu) и присвојниот суфикс (iyelik eki). Пр. Минатиот месец купив две книги. *Двете* ги прочитав. / *Geçen ay iki kitap satın aldım. İkisini de okudum.* На масата имаше три чаши. *Едната* падна и се скрши. / *Masada üç bardak vardı. Biri düştü ve kırıldı.*

Определеноста кај личните и показните заменки се јавува на специфичен начин. **Личните заменки**, како и сопствените именки без членување се определени, затоа што ги означуваат учесниците во говорниот чин што се познати (заменки за прво и второ лице) или упатуваат на лица претходно споменати (заменки за трето лице). Пр. *Јас* зборувам. *Tu* зборуваш. *Toj/maa/toa* зборува. *Hue* зборуваме. *Bue* зборувате. *Tue* зборуваат. // *Ben* konuşuyorum. *Sen* konuşuyorsun. *O* konuşuyor. *Biz* konuşuyoruz. *Siz* konuşuyorsunuz. *Onlar* konuşuyorlar.

Показните заменки во македонскиот јазик претставуваат лексички показатели на определеноста. Показните заменки имаат функција просторно да посочуваат и определуваат лица и предмети. Со показните заменки *овој, оваа, ова, овие* се посочуваат блиски лица и предмети, со *тој, таа, тоа, тие* се означуваат пооддалечени лица и предмети или просторна неутралност (општо определување без посочување на просторот), а со *оној, онаа, она, оние* се определуваат најоддалечени лица и предмети во однос на говорителот и соговорникот. Од ова може да се согледа дека значењето на показните заменки е во корелација со значењето на членските наставки. Ова е логично затоа што *членските наставки* (-ов, -ва, -во, -ве; -от, -та, -то, -те; -он, -на, -но, -не) потекнуваат од *показните заменки* (овој, оваа, ова, овие; тој, таа, тоа, тие; оној, онаа, она, оние).

Показни заменки во македонскиот јазик			Показни заменки во турскиот јазик Türkçede işaret (gösterme) zamirleri		
еднина		множина	еднина		множина
овој	оваа	ова	овие	bu	bunlar
тој	таа	тоа	тие	şu	şunlar
оној	онаа	она	оние	o	onlar

Определеноста на показните заменки од македонскиот јазик во турскиот јазик се предава со лексички показатели на референција, односно со показни заменки (gösterme zamirleri).

Лексички показатели на определеноста кај показните заменки			
во македонскиот јазик		во турскиот јазик	
овој	Види го овој. Овој е директор.	bu	Buna bak. Bu, müdürdür.
оваа	Види ја оваа. Оваа е секретарка.	bu	Buna bak. Bu, sekreterdir.
ова	Види го ова. Ова е учениче.	bu	Buna bak. Bu, öğrencidir.
овие	Види ги овие. Овие се работници.	bunlar	Bunlara bak. Bunlar, işçidir.
тој	Види го тој. Тој е директор.	şu	Şuna bak. Şu, müdürdür.
таа	Види ја таа. Таа е секретарка.	şu	Şuna bak. Şu, sekreterdir.
тоа	Види го тоа. Тоа е учениче.	şu	Şuna bak. Şu, öğrencidir.
тие	Види ги тие. Тие се работници.	şunlar	Şunlara bak. Şunlar, işçidir.
оној	Види го оној. Оној е директор.	o	Ona bak. O, müdürdür.
онаа	Види ја онаа. Онаа е секретарка.	o	Ona bak. O, sekreterdir.
она	Види го она. Она е учениче.	o	Ona bak. O, öğrencidir.
оние	Види ги оние. Оние се работници.	onlar	Onlara bak. Onlar, işçidir.

6. Граматичката категорија степен

Граматичката категорија степен претставува дел од пошироката семантичка категорија споредба. Човекот преку споредбата се труди да го запознае светот околу себе или да им го претстави на другите. При контакт со нешто ново и непознато, инстинктивно го споредуваме со нешто познато од нашето дотогашно искуство, а при тоа го одмеруваме интензитетот на одредените особини на новото со дотогаш познатото и му наоѓаме место во нашата перцепција за светот. Особините како висина, должина, ширина, тежина, боја, добрина, работливост и друго можат да се одмеруваат, споредуваат и степенуваат. Граматичката категорија степен во турскиот и во македонскиот јазик е застапена кај придавките и кај прилозите.

Категоријата степен е својствена за **описните придавки** во турскиот и во македонскиот јазик. Описните (квалитативните) придавки изразуваат својство или квалитет на предметот, кои можат да бидат застапени во поголем или помал степен (büyük – daha büyük – en büyük / голем – поголем – најголем). Изразувањето на различниот степен на едно исто својство се нарекува **степенување**. Степенувањето на одредено својство се прави врз основа на споредба (компарација) на својството. Описните придавки во турскиот и во македонскиот јазик имаат **основна форма - позитив (тур. normal derece)** и главно две форми за степен: **компаратив (тур. üstünlük derecesi, karşılaştırma derecesi)** и **суперлатив (en üstünlük derecesi)**. Споредбата во компаративот или суперлативот може да се врши општо без искажување на другиот предмет или другите предмети на споредбата (Ali *daha çalışkan* bir öğrencidir. Bulut *en çalışkan* öğrencidir. / Али е *повреден* ученик. Булут е *највреден* ученик.). Со компаративот се споредуваат два предмета (Ali Murat'tan *daha çalışkan* bir öğrencidir. / Али е *повреден* ученик од Мурат.), а со суперлативот се споредуваат повеќе од два предмета, групи или класи (Bulut sınıfta *en çalışkan* öğrencidir. / Булут е *највреден* ученик во класот).

Во турскиот и во македонскиот јазик основната форма – позитивот е необележан (sakin/мирен). Компаративот во македонскиот јазик се образува со додавање на **претставката по-** на основната форма (**помирен/daha sakın**), а во турскиот јазик со употреба на **функционалниот збор daha** пред позитивот (**daha sakın/помирен**). Суперлативот во македонскиот јазик се деривира со додавање на **претставката нај-** на позитивот (**најмирен/en sakın**), а во турскиот јазик со употреба на **функционалниот збор en** пред основната форма (**en sakın/најмирен**). Степенувањето во турскиот јазик се врши со функционални зборови за

степенување, а додека во македонскиот јазик и со функционални зборови и по пат на морфолошка деривација (Ana, şiire Yasemin'den *daha büyük ilgi* gösteriyor. / Ана е *повеќе заинтересирана* за поезијата од Јасемин. Ана е *позаинтересирана* за поезијата од Јасемин.; Üçümüzün içinde şiire *en büyük ilgiyi* Ana gösteriyor. / Ана е *најмногу заинтересирана* за поезијата од трите нас. Ана е *најзаинтересирана* за поезијата од трите нас.). Во македонскиот јазик описното степенување со функционални зборови е посебно застапено во случаи кога нема антониими (интересен, помалку интересен, најмалку интересен / *ilginç, daha ilginç, en ilginç*).

Компаративот и суперлативот кај прилозите во турскиот и во македонскиот јазик се образува на истиот начин, претставките во македонскиот јазик и функционалните зборови во турскиот јазик се додаваат пред прилозите во позитив што ги објаснуваат глаголите (Zoran *daha iyi* çalışıyor. ALEN *en iyi* çalışıyor. / Зоран *подобро* работи. Ален *најдобро* работи.).

Степенување на придавките во турскиот и во македонскиот јазик		
Normal derece/позитив	Murat çalışkan bir öğrencidir. Murat, Sezen gibi çalışkan bir öğrencidir.	Мурат е вреден ученик. Мурат е вреден ученик како Сезен.
Üstünlük derecesi / компаратив	Ali daha çalışkan bir öğrencidir. Ali Murat'tan daha çalışkan bir öğrencidir.	Али е повреден ученик. Али е повреден ученик од Мурат.
En üstünlük derecesi / суперлатив	Bulut en çalışkan öğrencidir. Bulut sınıfta en çalışkan öğrencidir. Bulut aramızda en çalışkan öğrencidir.	Булут е највреден ученик. Булут е највреден ученик во класот. Булут е највреден ученик меѓу нас.
Степенување на прилозите во турскиот и во македонскиот јазик		
позитив	Milan iyi çalışıyor.	Милан добро работи.
компаратив	Zoran daha iyi çalışıyor.	Зоран подобро работи.
суперлатив	Alen en iyi çalışıyor.	Ален најдобро работи.

7. Граматичката категорија време

Граматичката категорија **време** (тур. **zaman**) се разликува од концептот време кој е независен од јазиците и не треба да се изедначуваат или мешаат. Според Симон Саздов: „Времето можеме да го замислиме како едно непрекинато течење, или, поинаку, како бескрајна линија повлечена во еден правец. Сегашниот момент е една постојано подвижна точка на таа линија. Сè што се наоѓа зад таа точка е минато, а сè што се наоѓа пред неа е иднина. Но, кога ќе го поврземе овој концепт за времето со конкретен јазик, се забележува промена.“ (Саздов 2, 2008: 46). Ако точката на референција се поклопува со моментот на зборувањето, имаме апсолутно време, а ако не се поклопува, зборуваме за релативно време. (Зузана Тополињска, 2008: 75–76).

минатост < сегашност > иднина

Geçmiş zaman < Şimdiki zaman > Gelecek zaman

Граматичката категорија време во турскиот и во македонскиот јазик го изразува временскиот однос на вршењето на глаголското дејство. Временската определба на глаголските времиња се врши според сегашниот момент на говорењето. За глаголското дејство што се одвива во моментот на соопштувањето (*uzuyor/пишува*), велиме дека е **сегашно време**

(**şimdiki zaman**). Ако глаголското дејство се вршело или се извршило пред моментот на зборувањето (yazdı/пишуваше; yazmış/пишувал), се работи за **минато време (geçmiş zaman)**. Ако дејството се врши или ќе се изврши по моментот на говорењето (yazacak/ќе пишува), тогаш велиме дека тоа е **идно време (gelecek zaman)**. Според ова, глаголското дејство може да се врши или да се изврши во сегашност, минато или иднина, а сегашното време, минатото време и идното време се основни глаголски времиња. Покрај сегашното, минатото и идното време во турскиот и во македонскиот јазик постојат и други глаголски времиња кај кои временската определба не се врши според сегашниот момент (сегашноста). Такво е, на пример, минато-идното време во македонскиот јазик (ќе пишував/yazacaktım).

Грамматичка категорија време во турскиот и во македонскиот јазик		
Şimdiki zaman / Сегашно време	Bora iş arıyor. Bora bugün iş arıyor.	Боро бара работа. Боро денес бара работа.
Geçmiş Zaman / Минато време	Bora iş aradı. Bora dün iş aradı.	Боро бараше работа. Боро вчера бараше работа.
Gelecek Zaman / Идно време	Bora iş arayacak. Bora yarın iş arayacak.	Боро ќе бара работа. Боро утре ќе бара работа.

Временската информација примарно се пренесува со граматички средства, односно со граматичката категорија време, а лексичките средства ја прецизираат таа информација. Во реченицата *Bora bugün iş arıyor.* / *Боро денес бара работа.* глаголската форма (arıyor/бара) со која се изразува категоријата време информира дека се работи за настан што се случува во моментот на зборувањето, а прилошката определба за време (bugün/денес) доуточнува дека се работи за денешниот ден. Во реченицата *Bora dün iş aradı.* / *Боро вчера бараше работа.* глаголската форма (aradı/бараше) информира дека се работи за настан што се случувал пред моментот на зборувањето, а прилошката определба за време (dün/вчера) прецизира дека се работи за претходниот ден. Во реченицата *Bora yarın iş arayacak.* / *Боро утре ќе бара работа.* глаголската форма (arayacak/ќе бара) информира дека се работи за настан што ќе се случува по моментот на зборувањето, а прилошката определба за време (yarın/утре) прецизира дека станува збор за утрешниот ден.

8. Грамматичката категорија начин

Во турскиот и во македонскиот јазик под граматичката категорија начин се подразбира односот на говорителот кон глаголското дејство.

Во **турскиот јазик** постојат четири начина: **заповеден начин (emir kipi)**, **можен начин (dilek-şart kipi)**, **желбен начин (istek kipi)**, **наложителен начин (gereklilik kipi)**.

Доколку дејството се предаде како заповед, имаме **заповеден начин (emir kipi)**, доколку се искаже како желба со одреден услов, имаме **желбено-условен начин (dilek-şart kipi)**, ако се изрази само како желба се работи за **желбен начин (istek kipi)**, а ако се пренесе како задолжителност или обврска имаме **наложителен начин (gereklilik kipi)**.

Во **македонскиот јазик** има три начина: **исказан начин (индикатив)**, **заповеден начин (императив)** и **можен начин (потенцијал)**. Доколку дејството се предаде како соопштение или констатација, имаме **исказан начин (индикатив)**, ако се изрази како заповед или молба, имаме **заповеден начин (императив)**, а доколку се предаде како можно за вршење под одредени услови, се работи за **можен начин (потенцијал)**.

Исказниот начин изразува неутрален однос кон дејството што се смета за реално. Тој не се искажува со посебни форми на глаголот, но е присутен во сите глаголски времиња што, всушност, го претставуваат исказниот начин. Заповедниот начин и можниот начин се изразуваат со посебни форми на глаголот. Во македонскиот јазик постојат и други начини и

средства за означување на ставот на говорителот кон дејството (модалните глаголи: може, мора, сака, смее, треба и други модални зборови).

Заповедниот начин (*emir kipi*) во турскиот јазик има корелација со заповедниот начин во македонскиот јазик (*git!/оди!*). Желбено-условниот начин (*dilek-şart kipi*) од турскиот јазик може да се предаде со можен услов во македонскиот јазик (*gitsem/кога би одел, ако одам*). Желбениот начин (*istek kipi*) од турскиот јазик може да се предаде со можен начин (потенцијал) во македонскиот јазик (*gidelim/би оделе, да одам*). Наложителниот начин (*gereklilik kipi*) од турскиот јазик се предава со модалните глаголи *треба, мора* и *смее* во македонскиот јазик (*gitmeli/треба да оди, мора да оди, смее да оди*).

Грамматичката категорија начин во турскиот јазик и неговото предавање во македонскиот јазик		
Emir kipi (Заповеден начин/ императив)	Siz eve gidiniz!	Вие одете дома!
Dilek-şart kipi (Желбено-условен начин/ десидератив)	Keşke eve gitsem.	Кога би одел дома. Ако одам дома.
İstek kipi (Желбен начин/ оптатив)	Biz eve gidelim.	Ние би оделе дома. Ние да одиме дома.
Gereklilik kipi (Наложителен начин/ нецеситатив)	Siz eve gitmelisiniz.	Вие треба да одите дома. Вие мора да одите дома. Вие смеете да одите дома.
Грамматичката категорија начин во македонскиот јазик и неговото предавање во турскиот јазик		
исказан начин (индикатив)	Тие одат дома.	Onlar eve gidiyorlar.
заповеден начин (императив)	Ти оди дома!	Sen eve git!
можен начин (потенцијал)	Би одел дома, ако ја завршам работата.	İşi bitirirsem eve giderim.

9. Грамматичката категорија лице

Во турскиот и во македонскиот јазик под грамматичката категорија **лице (тур. kişi, şahıs)** се подразбира учесник или учесници во чинот на јазичната комуникација во кој испраќачот и примачот на информацијата наизменично ги менуваат своите улоги.

Грамматичката категорија лице е типична за **глаголите** во турскиот и во македонскиот јазик. Во турскиот и во македонскиот јазик, кај **глаголите** разликуваме **три лица за еднина и три лица за множина: прво, второ и трето лице (еднина: 1. л. konuşuyorum, 2. л. konuşuyorsun, 3. л. konuşuyor; множина: 1. л. konuşuyoruz, 2. л. konuşuyorsunuz, 3. л. konuşuyorlar / еднина: 1. л. зборувам, 2. л. зборуваш, 3. л. зборува; множина: 1. л. зборуваме, 2. л. зборувате, 3. л. зборуваат)**. Првото лице е испраќач на информација, второто лице е примач на информација, а третото лице ги претставува сите субјекти и предмети чие учество во горенаведените две ситуации не е однапред предвидено, односно прво лице е лицето кое зборува, второ лице е лицето на кое му се зборува, а трето лице е лицето за кое се зборува.

Лицето кај глаголите се изразува со лични наставки што се наоѓаат во самата форма на глаголот (*yaşıyogum, yaşıyoguz/пишувам, пишуваме*). Согласувањето помеѓу подметот и

предикатот се врши со овие лични глаголски наставки кои се главни показатели на категоријата лице. Во некои случаи и отсуството на личната наставка во трето лице еднина посочува на лицето (yazıyor-ø / пишува-ø).

Глаголите во турскиот и во македонскиот јазик се согласуваат со личните заменки што имаат форми за трите лица во еднина и во множина (ben çizdim, sen çizdin, o çizdi, biz çizdik, siz çizdiniz, onlar çizdiler / јас сликав, ти сликаше, тој/таа/тоа сликаше, ние сликавме, вие сликавте, тие сликаа). На овој начин добиваме изрази со двојни показатели на лицето, првиот показател е личната заменка, а вториот показател е личната глаголска наставка. Нормално велеме *Çiziyorum. / Сликаам. Изразот Ben çiziyorum. / Јас сликам.* се применува во случаи на контраст и експресивно интензивирање на текстот. Пр. *Ben çiziyorum, sen ise yazıyorsun. / Јас сликам, а ти пишувааш.*

Грамматичката категорија лице е својствена за личните заменки во турскиот и во македонскиот јазик. Личните заменки го изразуваат односот на учесниците во говорниот чин и разликуваат три лица за еднина: **прво** (ben/јас), **второ** (sen/ти) и **трето лице** (o/тој, таа, тоа) и три лица за множина: **прво** (biz/ние), **второ** (siz/вие) и **трето лице** (onlar/тие). Прво лице еднина го означува говорителот кој зборува во свое име (ben/јас), второ лице еднина го посочува соговорникот (sen/ти), а трето лице еднина изразува лице (кое може, но не мора да е присутно) или предмет (што може, но не мора да е присутен), што е тема на разговорот (o/тој, таа, тоа). Прво лице множина означуваат говорители кои говорат во свое име (biz/ние), второ лице множина ги посочуваат соговорниците (siz/вие), а трето лице множина изразуваат група лица меѓу кои не се вбројуваат говорителот и соговорникот (onlar/тие).

Во македонскиот јазик присвојните заменски придавки разликуваат три лица за еднина: **прво** (moj/benim), **второ** (tvoj/senin) и **трето лице** (negov, nejin, negov/onun) и три лица за множина: **прво** (nash/bizim), **второ** (vash/sizin) и **трето лице** (nivni/onların). Присвојните заменски придавки од македонскиот јазик во турскиот јазик се предаваат со генитивната форма на личните заменки.

10. Грамматичката категорија преодност

Значењето преодност или непреодност во турскиот и во македонскиот јазик се содржи во значењето на глаголот и не се изразува со одделни наставки.

Преодните глаголи (тур. *geçişli fiil*) во турскиот јазик како задолжително дополнување бараат да се употреби збор (именка или заменка) со падежот номинатив што се нарекува *неопределен предмет* (belirtisiz nesne, пр. kitap) или со падежот акузатив што се нарекува *определен предмет* (belirtili nesne, пр. kitabı) во реченицата. Кај преодните глаголи дејството на глаголот преоѓа на предметот (Öğrenci kitap okuyor. / Ученикот чита книга.; Öğrenci kitabı okuyor. / Ученикот ја чита книгата.).

Преодните глаголи во македонскиот јазик како задолжително дополнување бараат да се употреби збор (именка или заменка) во служба на *предмет* во реченицата. Кај преодните глаголи дејството на глаголот преоѓа на предметот (Ученикот чита книга. / Öğrenci kitap okuyor.; Ученикот ја чита книгата. / Öğrenci kitabı okuyor.).

Непреодните глаголи (тур. *geçişsiz fiil*) во турскиот јазик не бараат и не се врзуваат со предмет (nesne) во реченицата. Кај непреодните глаголи дејството на глаголот не преоѓа на некој предмет (Öğrenci fakülteye gidiyor. / Ученикот оди на факултет.).

Непреодните глаголи во македонскиот јазик не бараат да бидат дополнети со предмет во реченицата. Кај непреодните глаголи дејството на глаголот не преоѓа на некој предмет (Ученикот оди на факултет. / Öğrenci fakülteye gidiyor.).

Преодни глаголи во турскиот и во македонскиот јазик	
Öğrenci, kitap okuyor. Öğrenci ne okuyor? Kitap.	Ученикот чита книга . Што чита ученикот? Книга.
Öğrenci, kitabı okuyor. Öğrenci neyi okuyor? Kitabı.	Ученикот ја чита книгата . Што чита ученикот? Книгата.
Öğretmen, yolda öğrenci gördü. Öğretmen yolda ne gördü? Öğrenci.	Наставникот на пат виде ученик . Кого виде на пат наставникот? Ученик.
Öğretmen, yolda öğrenciyi gördü. Öğretmen yolda kimi gördü? Öğrenciyi.	Наставникот на патот го виде ученикот . Кого го виде на патот наставникот? Ученикот.
Непреодни глаголи во турскиот и во македонскиот јазик	
Öğrenci fakülteye gidiyor.	Ученикот оди на факултет.

11. Граматичката категорија залог (дијатеза)

Односот на глаголското дејство во врска со неговите учесници се нарекува залог (дијатеза).

Во турскиот јазик постојат пет залога: **активен, пасивен, повратен (рефлексивен), реципрочен залог и каузативен (фактитивен) залог**. Сите залози во турскиот јазик, освен активниот залог, имаат морфолошки показатели (наставки). **Активен залог (etken çatı)** имаме кога граматичкиот подмет е вистински вршител на дејството (Ema mektubu yazdı. / Ема го напиша писмото.). **Пасивен залог (edilgen çatı)** имаме кога не се знае кој е вршител на дејството или кога поднесувачот на дејството (предметот) станува граматички подмет (Mektup yazıldı. / Писмото се напиша.; Mektup Ema tarafından yazıldı. / Писмото беше напишано од Ема.). Пасивните глаголи се образуваат со наставките: /-(**I**)l-/¹³(-**i**)l-, -(**i**)l-, -(**u**)l-, -(**ü**)l-) и /-(**I**n- / (-**i**)n-, -(**i**)n-, -(**u**)n-, -(**ü**)n-). Пр. Armağan, ver-(i)l-di. / Подарокот се подари.; Armağan, al-(i)n-dı. / Подарокот се прими. Кај **повратниот залог (dönüslü çatı)**, подметот е истовремено вршител и потпаѓач под влијание на глаголското дејство (Defne, giyindi ve işe hazırlandı. / Дефне се облече и се подготви за работа.). Повратните глаголи се образуваат со наставката: /-(**I**n- / (-**i**)n-, -(**i**)n-, -(**u**)n-, -(**ü**)n-). Пр. Ana, tara-n-di ve süsle-n-di. / Ана се исчешла и се накити. **Реципрочниот залог (işteş çatı)** изразува дека глаголското дејство се извршува од страна на повеќе лица (Tuna ile Mete yazışıyorlar. / Туна и Мете се допишуваат.). Реципрочните глаголи се образуваат со наставката: /-(**I**ş- / (-**i**)ş-, -(**i**)ş-, -(**u**)ş-, -(**ü**)ş-). Пр. Arkadaşlar bul-(u)ş-tular ve kucakla-ş-tılar. / Другарите се сретнаа и се прегрнаа. Кај **каузативниот залог (ettirgen çatı)**, самиот подмет не е вршител на глаголското дејство туку причинител, иницијатор, налогодавач или молител дејството да го реализира некој друг (Müdür, mektubu sekretere okutmuş. / Директорот наложил писмото да го прочита секретарката.; Dede, torunları güldürüyor. / Дедото ги засмева внуците.). Каузативните глаголи се образуваат со наставките: /-(**D**Ir- / -**dir**-, -**dir**-, -**dur**-, -**dür**-, -**tır**-, -**tir**-, -**tur**-, -**tür**-; /-(**I**t- / (-**i**)t-, -(**i**)t-, -(**u**)t-, -(**ü**)t-); /-(**I**r- / (-**i**)r-, -(**i**)r-, -(**u**r-, -(**ü**)r-), -**Ar**- (-**ar**-, -**er**-).

¹³ Пред наставките во турскиот јазик се ставаат знаците „+“ и „-“. Со „+“ се бележат формообразувачките афикси кои се додаваат на именски видови зборови (çiçek+ler / цвеќиња) и зборообразувачки афикси за изведување именка од именка и глагол од именка (çiçek: цвеќе + çi > çiçekçi/цвеќар, yol: пат + la- / испрати). Со знакот „-“ се означуваат формообразувачките афикси кои се додаваат на глаголски видови зборови (gel-esek / ќе дојде) и зборообразувачките афикси за изведување глагол од глагол и именка од глагол (yaz-(i)ş- / се допишува, yaz-ı / напис).

Граматичка категорија залог во турскиот јазик		
активен	Ema mektubu yazdı.	Ема го напиша писмото.
пасивен	Mektup yazıldı. Mektup Ema tarafından yazıldı.	Писмото се напиша. Писмото беше напишано од Ема.
повратен	Defne, giyindi ve tarandı.	Дефне се облече и се исчешла.
реципрочен	Tuna ile Mete yazışıyorlar.	Туна и Мете се допишуваат.
каузативен	Dede, torunları güldürüyor.	Дедото ги засмева внуците.
Граматичка категорија залог во македонскиот јазик		
активен	Ема го напиша писмото.	Ema mektubu yazdı.
пасивен	Писмото се напиша. Писмото беше напишано од Ема.	Mektup yazıldı. Mektup Ema tarafından yazıldı.

Во македонската граматика во делот за граматичката категорија залог се изучуваат **активен** и **пасивен** залог, а **повратниот** залог се обработува во рамките на категоријата преодност. Ние поради контрастивниот приод, повратните глаголи ќе ги разгледаме во овој дел.

Активен залог имаме кога граматичкиот подмет го означува вистинскиот вршител на дејството (Ема го *напиша* писмото. / Ema mektubu yazdı.). **Пасивен залог** имаме кога не се знае кој е вршител на дејството или кога поднесувачот на дејството (предметот) станува граматички подмет (Писмото *се напиша*. / Mektup yazıldı.; Писмото *беше напишано* од Ема. / Mektup Ema tarafından yazıldı.). Пасивните конструкции во македонскиот јазик се образуваат на два начина: со **глаголот сум** и **глаголска придавка** (Книгата ми *беше подарена* од колегите. / Kitap meslektaşlarım tarafından armağan edildi.) и со **личноглаголски форми** и **личноповратната заменка се** (Сликите *се продаваат*. / Resimler satılıyor.). **Повратниот залог** означува дејство кое има ист подмет како вршител и ист предмет како трпител (Дефне *се облече* и *се подготви* за работа. / Defne, giyindi ve işe hazırlandı.). Повратните глаголи се образуваат со **личноповратната заменка се**. Реципрочниот и каузативниот залог немаат морфолошки показатели, но се содржат во значењето на некои глаголи во македонскиот јазик. Примери за реципрочен залог: се бори/savaş- (прави физички напор да победи некого во борба еден со друг). Примери за каузативен залог: активира/faaliyete geçir-, faaliyete geçir- (поттикне кон засилена активност, дејство), бранува/dalgalandır- (предизвикува бранови на голема водна површина), влоши/kötüleştir- (направи одредена состојба да биде полоша од порано), вразуми/akıllandır- (влијае врз некого да биде разумен), всели/yerleştir- (доведе, смести некого некаде), здебели/şişmanlat- (направи некого да биде дебел), избудали/delirt- (направи некој да побудали, да стане будала), излекува/iyileştir- (отстрани болест од заболен човек и причини да биде добар), засмее/güldür- (направи некој многу да се смее).

12. Граматичката категорија вид

Граматичката категорија вид е многу типична категорија за словенските јазици, а според тоа и за македонскиот јазик, а не постои во турскиот јазик. Во турскиот јазик глаголите не ја разликуваат граматичката категоријата вид и немаат морфолошки показатели. Но кај одреден број глаголи во турскиот јазик свршеноста и несвршеноста се содржи во нивното значење (уап-/гори, söp-/изгаси, згаси).

Со граматичката категорија вид во македонскиот јазик на различен начин се претставува глаголското дејство или состојбата. Според видот во македонскиот јазик имаме глаголи од несвршен вид и глаголи од свршен вид. **Глаголите од несвршен вид** означуваат

глаголско дејство што се одвива и кое не е завршено (пишува/yaz-, чита/oku-, учи/öğren-, трча/koş-, плива/yüz-, пее/şarkı söyle-, шие/dik-). **Глаголите од свршен вид** го претставуваат глаголското дејство како целосно завршено (напише/yazmayı tamamlama-, прочита/okumayı tamamlama-, научи/öğrenmeyi tamamlama-, истрча/koşmayı bitir-, исплива/yüzmeyi bitir-, испее/şarkı söylemeyi tamamlama-, сошије/dikmeyi bitir-). Кај одреден број глаголи свршеноста и несвршеноста се содржи во нивното значење, но кај многу глаголи има морфолошки показатели (префикс, суфикс) со кои се определува видот (пие – **ис**пие/iç-, јаде – **до**јаде/ye-, говори – **про**говори/konuş-, купи – **купува**/satın al-, седи – **седне**/otur-, реши – **решава**/karar ver-). Типичните несвршени и свршени парови со исто лексичко значење, а различни по вид се ретки (прави-направи/uyar-, купува-купи/satın al-, гради-изгради/inşa et-). Граматичката категорија вид ни се јавува како зборообразувачка, а не како флективна категорија бидејќи на морфолошки план видската опозиција се формира со следните префикси: **за-, из-, на-, о-, по-, под-, пре-, при-, про-, раз-, с-, со-, у-** (брани-забрани/yasak et-, брои-изброи/say-, бере-набере/topla-, крие-сокрие/sakla-, готви-подготви/hazırla-, голта-проголта/yut-, буди-разбуди/uyandır-).

13. Резиме

Граматичарите на секој јазик за полесно поучување и истражување зборовите на одреден јазик ги класификуваат во зборовни класи. Турските граматичари зборовите во турскиот јазик ги поделиле на следниве единаесет зборовни класи: именки, заменки, придавки, глаголи, прилози, сврзници, извици, постпозиции, глаголски именки, глаголски придавки и глаголски прилози. Македонските граматичари зборовите во македонскиот јазик ги класификувале на следниве единаесет зборовни класи: именки, заменки, придавки, глаголи, прилози, сврзници, извици, предлози, броеви, честички и модални зборови.

Морфолошка класификација на зборовите во турскиот јазик	Морфолошка класификација на зборовите во македонскиот јазик
1. именки	1. именки
2. заменки	2. заменки
3. придавки	3. придавки
4. глаголи	4. глаголи
5. прилози	5. прилози
6. сврзници	6. сврзници
7. извици	7. извици
8. постпозиции	8. предлози
9. глаголски именки	9. броеви
10. глаголски придавки	10. честички
11. глаголски прилози	11. модални зборови

Во турскиот и во македонскиот јазик зборовните класи се карактеризираат со различни граматички категории. Граматичките категории се збир на формални карактеристики што доаѓаат до израз при употреба на зборот во групата зборови (синтагма) или во реченицата и имаат редовни и предвидливи показатели. Граматичките значења се изразуваат на правилен начин бидејќи секое граматичко значење содржи два или повеќе меѓусебно спротивставени потесни значења. На пример, граматичката категорија број опфаќа еднина и множина, категоријата лице опфаќа прво, второ и трето лице и слично. Има и мали отстапувања од овие правила што се третираат како исклучоци.

Граматичките значења се задолжителни за голем број зборовни класи. Во турскиот јазик граматичката категорија број е својствена за именките, заменките и глаголите; граматичката категорија лице за заменките и за глаголите, падежот за именките и заменките,

граматичката категорија степен за придавките и прилозите, а граматичките категории време, начин, преодност, залог, лице и број се типични за глаголите. Во македонскиот јазик граматичката категорија број е својствена за именките, заменките, придавките, броевите и глаголите; граматичката категорија род за именките, заменките, придавките и броевите, граматичката категорија лице за заменките, придавките и глаголите, падежот за именките и заменките, граматичката категорија определеност за именките, придавките и броевите, граматичката категорија степен за придавките и прилозите, а граматичките категории време, начин, преодност, залог, вид, број и лице се типични за глаголите.

Грамматички категории на зборовните класи во турскиот јазик
<ol style="list-style-type: none"> 1. именки: број, падеж 2. заменки: број, лице, падеж 3. придавки: степен 4. глаголи: број, лице, време, начин, преодност, залог 5. прилози: степен
Грамматички категории на зборовните класи во македонскиот јазик
<ol style="list-style-type: none"> 1. именки: број, род, определеност 2. заменки: број, род, лице, падеж, определеност 3. придавки: број, род, лице, степен, определеност 4. глаголи: број, род, лице, време, начин, вид, преодност, залог 5. прилози: степен, определеност 6. броеви: број, род, определеност

Грамматичките категории како единство на граматичките значења и граматичките форми доаѓаат до израз на ниво на граматиката на зборот (морфологија), на граматиката на реченицата (синтакса) и на граматиката на текстот.

IV. НАЧИНИ НА ИЗРАЗУВАЊЕ НА РОДОТ ВО ТУРСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

1. Природниот род наспроти граматичкиот род

Родовата припадност е едно од прашањата со кои се занимава лингвистиката. Постојат различни начини со кои се изразува родот, односно полот. Во некои јазици има природен род (како во турскиот јазик), а во други постои граматички род (како во македонскиот јазик). Во некои јазици именките се распределуваат во две, а во некои во три класи, коишто се во сооднос со приznakот пол или со неговото отсуство. Кај некои јазици кои се карактеризираат со граматички род именките можат да бидат само од машки и женски род (како во францускиот и во другите романски јазици), а, пак, во други јазици кај именките можеме да разликуваме машки, женски и среден род (како во македонскиот и во сите други словенски јазици).

Кај **зборовите од изворно турско потекло** нема граматички род, туку **природен род** што се содржи во значењето на именката и има основа во различниот пол на луѓето (dede/дедо, nane/баба) и на животните (koç/овен, koyun/овца). Формите за изразување на природниот род, односно полот и половите опозиции се развиени во оние сегменти кои биле од посуштествено значење за човековиот живот и егзистенција. Но бројни заемки од арапскиот, персискиот, францускиот, англискиот и од словенските јазици се навлезени со морфолошките показатели за граматички род (çar – çarice / цар – царица, ilâh – ilâhe / бог – божица).

Во **македонскиот јазик** кај именките прво се развил семантичкиот род изразен преку опозициите: живо – неживо, човек – нечовек, машко – женско, кои со текот на времето добиле формални граматички показатели, а со тоа се развила **граматичката категорија род**. Со развојот на јазикот дошло до разидување на семантичкиот (биолошкиот) род и формалниот (конгруенцискиот) род.

Именките во македонскиот јазик разликуваат **машки, женски и среден род**. Во македонскиот јазик кај голем број именки што означуваат живо суштество најчесто постои значенска поврзаност меѓу полот (машко или женско) и граматичкиот род (tатko/baba, мајка/anne). Поклопувањето на граматичкиот род со полот се нарекува *природен род*. Граматичкиот род најчесто е карактеристичен за именки што не означуваат живо суштество (dвор/bahçe, куќа/ev, огледало/ayna), но го имаат сите именки, без оглед на тоа дали именуваат живо или неживо нешто. А тоа значи дека именките што означуваат живи суштества во македонскиот јазик имаат и природен и граматички род.

2. Начини на изразување на родот во турскиот јазик

Во **турскиот јазик** постои природен род кој се определува според полот. Во природниот род семантичкиот аспект има важна улога, односно значењето на именката го определува родот. Бројот на ваквиот вид именки од изворно турско потекло во турскиот вокабулар е релативно мал. Но токму поради тоа тие се интересни за разгледување и за споредување. Овие лексеми со коишто се изразува полот во текот на историскиот развој на турскиот јазик се развиле во корелацијата со потребите на човековата егзистенција. Во овој поглед посебно се развиле зборовите со коишто се именуваат животни, почесто домашни животни и лица во роднински врски. А ова, пак, од своја страна овозможува подобра и побрза комуникација и разбирање.

Треба да се потенцира дека во изворниот турски јазик нема зборови кај кои половата припадност се одбележува на граматички план. Половата диференцијација се реализира на лексички план, односно со лексеми кои се од турско потекло. Меѓутоа кај некои заемки половата припадност се диференцира на морфолошки план, односно со суфикси кои навлегле заедно со зборот. На зборот што искажува машки пол се додава морфемата со која се добива лексема што изразува женски пол, а со тоа се менува формата и родот на именката. При ова треба да се истакне дека зборовите од странско потекло во готова форма со сите морфемски

особености, навлегле во турскиот јазик. Пр. тур. prens < фран. – prenses / мак. принц – принцеза. Дистинкцијата на половата припадност, освен со одделни лексеми и со додавање одредени морфеме, се одбележува и со одреден број сложенки. Пр. beyefendi – hanımefendi / господин – госпоѓа.

Во турскиот јазик можат да се постават следните критериуми преку кои може да се разгледува начинот на искажување на родот:

1. изразување на родот со странски суфикси кои се содржат во заемките
2. изразување на родот со посебни лексеми
3. изразување на родот со сложенки
4. изразување на родот со составнопомошни зборови
5. изразување на родот со инверзија

2.1. Изразување на родот со странски суфикси кои се содржат во заемките во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик

Во изворниот турски јазик нема посебни наставки кои би ја одбележале половата припадност. Но во турскиот јазик постојат заемки навлезени заедно со одредени суфикси кои ја означуваат половата припадност. Кај овие заемки на именката што изразува машки пол се додава суфикс со којшто се добива лексичка единица што изразува женски пол.

тур. tanrı мак. бог	tanrıça божица	тур. prens < фран. мак. принц	prensес принцеза
тур. kral < слов. мак. крал	kraliçe кralица	тур. aktör < фран. мак. актер	aktris актерка
тур. çar < рус. мак. цар	çariçe царица	тур. dansör < фран. мак. танчер	dansöz танчерка
тур. balet < англ. мак. балетан	balerin балерина	тур. şantör < фран. мак. пејач	şantöz пејачка
тур. müdür < арап. мак. директор	müdüre директорка	тур. bakir < арап. мак. девствен	bakire девствена
тур. rahip < арап. мак. калуѓер	rahibe калуѓерка	тур. melik < арап. мак. крал	melike кralица
тур. rakkas < арап. мак. танчер	rakkase танчерка	тур. maşuk < арап. мак. љубен маж	maşuka љубена жена
тур. ilâh < арап. мак. бог	ilâhe божица	тур. zevç < арап. мак. сопруг	zevce сопруга

Женскиот пол кај заемките во турскиот јазик се изразува, главно, со странските суфикси **+çe** (kraliçe/kralица), **+es** (prensес/принцеза) и **+e** (rahibe/калуѓерка), коишто се навлезени заедно со зборот. Изразувањето на половата припадност со суфикси е карактеристично за македонскиот јазик. Во создавањето именки што изразуваат женски пол во македонскиот јазик се јавуваат следните суфикси: **-ка** (директорка/müdür hanım), **-ница** (болесница/hasta kadın), **-ничка** (врсничка/akran kadın), **-ица** (девица/bakire), **-арка** (билјарка/bitkici hanım), **-инка** (слугинка/hizmetçi kadın), **-иња** (хероинџа/kahraman kadın), **-ачка** (тажачка/ağit söyleyen kadın), **-анка** (беганка/kaçak kız), **-овица** (пашовица/paşanın eşi), **-илка** (везилка/nakış yapan hanım), **-ина** (робина/esir kadın), **-ија** (игуменија/başrahibe), **-арица** (газдарица/işveren hanım, big mala sahip olan hanım), **-алка** (бегалка/kaçak kız), **-иница** (агиница/ağanın eşi), **-овница** (синовница/oğlu olan kadın), **-енка** (нашенка/memleketli hanım), **-елка** (уседелка/evlenmemiş kadın), **-ерка** (стриптизерка/striptizci), **-телка** (негувателка/bakıcı kadın), **-ушка** (дебелушка/şişman kadın), **-еница** (токменица/belli bir delikanlıyla evlilik için hazırlanan kız), **-ешка** (копилешка/kopil doğuran kadın), **-ашка** (пепелашка/küllü kadın), **-лика** (фустанлика/kadın), **-иларка** (бачиларка/mandracının eşi) и **-арија** (месарија/ekmek için yoğuran kadın). Најголемиот дел од овие суфикси во турскиот и во македонскиот јазик образуваат социјални феминативи што имаат значење на професионален или некој друг општествен статус. Најголемиот дел на социјални феминативи во македонскиот јазик се изведени од

именки од машки род. Пр. готвач-готвачка / aşçı – aşçı hanım; преведувач – преведувачка / çevirmen – çevirmen hanım). Во македонскиот јазик постојат и *биолошки феминативи*, кои во голем дел се изведени од именки од машки род (гулаб – гулабица / güvercin – dişi güvercin; лав – лавица / arslan – dişi arslan).

2.2. Изразување на родот со посебни лексеми во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик

Природниот род во турскиот јазик се искажува со одреден број посебни зборови. Ова се, главно, лексеми што означуваат живи суштества, па според тоа наоѓаат поткрепа во природниот род. И во македонскиот јазик кај лексемите што означуваат живи суштества родот укажува и на полот.

Одредувањето на половата припадност со посебни лексеми е специфично за лексемите што означуваат домашни животни, лица во роднински врски и лица коишто се занимаваат со одредена професија. Ваков вид лексеми се развиле речиси во сите јазици.

Во турскиот јазик се развиле одделни лексеми за означување домашни животни кои биле од поголемо значење за човековата секојдневна работа и опстанок. Се разбира, тоа е поврзано и со некогашните основни дејности на човекот, како што се негување пердвести домашни животни и добиток. Понекогаш за некои видови животни, кои биле од посебно значење за човекот и неговата егзистенција, народот за еден вид животно создал повеќе лексеми. Ова е специфично посебно во народниот говор. На пример за *срна* во турскиот јазик се сретнуваат четири лексеми: *karaca, meral, ceylan, ahu*. Во турскиот јазик одделни лексеми можат да се сретнат и за други поими кои означуваат лица и имаат големо значење во секојдневниот живот. За *татко* постојат две лексеми: *peder* и *baba*, а за жена *kadın, avrat* и *zen*. И во македонскиот јазик се сретнуваат повеќе изрази за еден ист поим. Тоа може да го прикажеме со следниов пример: *девојка, мома, чупа / kız*.

При ова треба да се истакне дека кај овие синоними постои разлика во поглед на функцијата, дијалектот и сл. Така, на пример, во турскиот јазик *avrat*, а во македонскиот јазик *чупа* се дијалектни форми коишто се употребуваат во народниот говор. Дури и во поглед на значењето на овие зборови се забележуваат разлики. На пример, *kadın* и *zen* го означуваат само поимот *жена*, додека *avrat* значи и *жена* и *сопруга*. Кај синонимите чест е случајот со текот на времето една лексема да исчезне, како што е случајот со лексемата *zen* во турскиот јазик од персиско потекло.

Како што е познато, во турскиот јазик најголем број именки коишто именуваат животни се без родова определеност. И во македонскиот јазик кај именките коишто именуваат животни постои *вонполов род*. Пр. *bülbül*/славеј, *kırlangıç*/ластовица. Тие зборови што означуваат живи суштества без родова определеност во турскиот јазик се употребуваат како да се од машки пол. Пр. *kartal*/орел. Ако сакаме да потенцираме дека се од машки пол, тогаш може да ја додадеме лексемата *erkek* што тука е во функција на составнопомошен збор (*erkek kartal*), што значи мажјак во овој контекст. За да се означи женскиот пол на истото суштество, се додава составнопомошниот збор *dişi* што значи женка (*dişi kartal*). Всушност, и *erkek* и *dişi*, доаѓајќи пред именката на описен начин го изразуваат полот на животното. Овој начин на диференцирање на полот се сретнува и во македонскиот јазик за еден дел на живи суштества. Од преводниот еквивалент може да се согледа дека во македонскиот јазик овие конкретизирачки зборови следуваат по именката.

<i>тур.</i>	kartal	erkek kartal	dişi kartal
<i>мак.</i>	орел	орел мажјак	орел женка

Овие именки, кои имаат машки и женски корелатив врз основа на половата опозиција мажјак – женка, се наречени **парни именки** и се типични за некои питоми и делумно диви животни (*geyik – karaca / елен – срна*). Меѓутоа во турскиот јазик можат да се сретнат и неколку лексеми без свој парник, односно именки кои означуваат само еден природен род (*sunu*/патор).

Родот кај именките што именуваат животни има основа во различниот пол на живите суштества (*мажјак – женка*), а може да биде и *неутрален, среден*, кога означува *младенче*.

Значи, за овие именки што означуваат природен род има посебен збор за мажјак, женка и младенче. Пр. *horoz – tavuk – piliç / петел – кокошка – пиле*. Именките коишто именуваат младенче се сметаат за неутрални бидејќи *пиле* може да биде и од машки и од женски пол.

Родот кај именките што именуваат луѓе, има основа во различниот пол на живите суштества (*маж – жена*), а може да биде и *неутрален, среден*, кога означува нивна рожба. Значи, за овие именки што означуваат природен род има посебен збор за маж, жена и чедо. Пр. татко – мајка – дете / *baba – anne – çocuk*. Ваквиот природен род е карактеристичен за лица што се во роднински врски кои почесто се среќаваат во секојдневниот живот, а оваа издиференцираност, се разбира, овозможува подобро разбирање и комуникација. Пр. *dede – nine – torun / дедо – баба – внук*.

Според гореизложеното за изразување на половата припадност со посебни лексеми може да се направи следната класификација:

- лексеми со кои се изразува природниот машки, женски и среден род
- лексеми со кои се изразува само природниот машки и женски род
- лексеми со кои се изразува само еден природен род

2.2.1. Лексеми со кои се изразува природниот машки, женски и среден род во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик – Лексемите со кои се изразува природниот машки, женски и среден род се однесуваат најчесто на домашните животни. Ваков вид лексеми, коишто имаат поткрепа и во природниот пол, има и во македонскиот јазик, кои исто така се карактеристични за живите суштества. Долу ќе ги изложиме типичните примери за овој вид лексеми со нивните корелати во македонскиот јазик.

<i>тур.</i>	aygır	kısrak	tay
<i>мак.</i>	коњ	кобила	ждребе
<i>тур.</i>	boğa	inek	dana
<i>мак.</i>	вол	крава	теле
<i>тур.</i>	teke	keçi	oğlak
<i>мак.</i>	прч, јарец	коза	јаре
<i>тур.</i>	koç	koyun	kuzu
<i>мак.</i>	овен	овца	јагне
<i>тур.</i>	horoz	tavuk	piliç
<i>мак.</i>	петел	кокошка	пиле

Гореизложените примери се лексеми со кои се изразува природниот машки, женски и среден род во литературниот јазик. Меѓутоа, во народниот јазик од секојдневна животна потреба и практичност се развиле и други лексеми за означување на природниот машки, женски и среден род и тоа за животни кои биле неопходни за егзистенцијата на човекот. Па така за камилата (*тур. deve*), која во минатото во Турција играла огромна улога за превоз или пренос на товар, за воспоставување трговски врски со соседните области и земји, народот во народниот говор развил лексеми за означување на камилата – мажјак, женка и младенче.

<i>тур.</i>	lök	mayı	torum
<i>мак.</i>	камила мажјак	камила женка	камила младенче

Меѓутоа треба да се истакне дека *lök* и *mayı* се еден вид камила кои сигурно биле од поголемо значење за човекот. Но, освен лексемата *lök* што се употребува во народниот говор, за камила мажјак постои и лексемата *buğra* што се употребува во литературниот јазик.

Тука може да се изложи уште еден типичен пример за определување на природниот машки, женски и среден род кај живите суштества, којшто се однесува на именки со кои се изразува семејната корелација.

<i>тур.</i>	baba	anne	çocuk
<i>мак.</i>	татко	мајка	дете
<i>тур.</i>	dede	nine	torun
<i>мак.</i>	дедо	баба	внук

Кај сите гореизложени примери што се однесуваат за средниот природен род (ждребе, теле, јаре, јагне, пиле, дете, внук) треба да се истакне дека доаѓа до *неутрализација на полот*, бидејќи и тие можат да бидат и од машки и од женски пол. Ова во турскиот и во македонскиот јазик се диференцира со додавање конкретизирачки зборови (erkek çocuk – kız çocuk / машко дете – женско дете), а во македонскиот јазик и со додавање наставки (внук – внука / erkek torun – kız torun).

Овие лексеми со кои се искажува природниот машки, женски и среден род по број се малку во турскиот и во македонскиот јазик, но нивната употреба е многу голема.

2.2.2. Лексеми со кои се изразува само природниот машки и женски род во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик – Во турскиот јазик постојат посебни лексеми со кои се изразува само природниот машки и женски природен род. Тие именуваат животни, поблиски роднини и слично. Од преводниот еквивалент може да се види дека и во македонскиот јазик постојат посебни лексеми, **парни лексеми** во кои е содржано значењето природен машки и женски род. Пр.

<i>тур.</i> geyik	meral (karaca)
<i>мак.</i> елен	срна

Со ваков вид на парни именки се прави дистинкција и кај луѓето, посебно во изразувањето на роднинската поврзаност во турскиот и во македонскиот јазик. Пр.

<i>тур.</i>	erkek	kadın
<i>мак.</i>	маж	жена
<i>тур.</i>	oğlan	kız
<i>мак.</i>	момче	девојка
<i>тур.</i>	damat	gelin
<i>мак.</i>	зет	снаа
<i>тур.</i>	amca	hala
<i>мак.</i>	чичко (стрико)	тетка (по таткова линија)
<i>тур.</i>	dayı	teyze
<i>мак.</i>	вујко	тетка (по мајчина линија)

2.2.3. Лексеми со кои се изразува само еден природен род во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик – Во турскиот јазик постојат многу мал број лексеми со кои се изразува само еден природен род. Овие лексеми може да означуваат само мажјак, женка или младенче.

Во групата на именки кои означуваат само **машки природен род** спаѓаат лексеми чие значење се однесува на машкиот пол, односно именуваат животни, роднински имиња, занимања, функции и титули чишто носители обично се мажите. Лексемите можат да бидат од изворно турско потекло и од странско потекло:

sun < <i>тур.</i> : патор	haydut < <i>тур.</i> : ајдут
gurk < <i>тур.</i> : мисирка мажјак	subay < <i>тур.</i> : офицер
ergen < <i>тур.</i> : ерген	golcü < <i>тур.</i> : голман
hoca < <i>пер.</i> : оца	baron < <i>фран.</i> : барон
şah < <i>пер.</i> : шах	senatör < <i>фран.</i> : сенатор
şeyh < <i>арап.</i> : шејх	pilot < <i>фран.</i> : пилот
sultan < <i>арап.</i> : султан	boksör < <i>фран.</i> : боксер
sadrazam < <i>арап.</i> : садразам	tenor < <i>итал.</i> : тенор
kardinal < <i>фран.</i> : кардинал	berber < <i>итал.</i> : бербер
diktatör < <i>фран.</i> : диктатор	raca < <i>англ.</i> : раца
homoseksüel < <i>фран.</i> : хомосексуалец	kameraman < <i>анг.</i> камерман
uşak < <i>тур.</i> : слуга	piskopos < <i>грч.</i> епископ

Во групата лексеми кои означуваат само **женски природен род** спаѓаат лексеми од изворно турско потекло и од странско потекло:

dadı < пер.: дадилка	yosma : кокета
bolıçe < хеб. нар. гов.: жена Еврејка	metres < фран.: метреса
kuluçka < слов.: квачка	orospu < пер.: ороспија
marya < грч.: овца	sevici : лезбијка
mayı (тур. гов.): камила женка	peri < пер.: самовила
primadonna < итал.: примадона	striptizci < англ. стриптизерка

Во групата лексеми кои означуваат само **младенче** спаѓаат следниве лексеми од изворно турско потекло:

buzadı : теле што сè уште цица	torum (нар. гов.): младенче од камила
sıra : младенче од магаре	potuk (нар. гов.): младенче од камила
kulun : младенче до шест месеци од коњ или магаре	cıvcıv : штотуку родено младенче на кокошка
parpa : младенче од рибата калкан	

Специфична појава во турскиот јазик е тоа што народот една лексема со која се означуваат младенчињата на едно животно ги употребува и за означување на младенчињата на друг вид животно. На пример лексемата *kulun* се употребува за означување на *младенче на коњ и магаре*, а *taylak* во народниот говор за означување на *младенче на коњ или камила*. Се забележува и една друга специфична појава, со повеќе лексеми да се одбележува младенче на еден вид. Пр. лексемите *potuk*, *kulun*, *taylak* означуваат *младенче на камила*.

2.3. Изразување на родот со сложенки во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик

Во турскиот јазик постојат и сложенки преку кои се постигнува дистинкцијата во поглед на половата припадност. Ова може да го прикажеме со следните примери:

тур. kaynata мак. свекор	kaynana свекрва
тур. beyefendi мак. господин	hanımefendi госпоѓа

2.4. Изразување на родот со составнопомошни зборови во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик

Кога не постои можност со одделни лексеми да се означи полот, во турскиот јазик оваа дистинкција се постигнува со додавање на еден од следниве зборови: **dişi**/женка, **kız**/девојче, **kadın**/жена, **hanım**, **bayan**/госпоѓа, **erkek**/машко, **bay**/господин.

Всушност, оваа постапка е најчеста ако се земе предвид дека во турскиот јазик најголемиот дел од именките (освен оние во кои е вграден природниот род) се во *општа форма*. А тоа значи дека од ваквиот вид лексеми употребени надвор од контекст и без некој од посочените маркери не можеме да ја доловиме половата припадност. Со горенаведените маркери се овозможува конкретизирање, прецизирање, одредување, појасно изразување и комуникација.

тур. rektör bey мак. ректор	bayan rektör госпоѓа ректор	тур. erkek çocuk мак. машко дете	kız çocuk женско дете
тур. memur bey мак. службеник	memur hanım службеничка	тур. erkek kardeş мак. брат	kız kardeş сестра

<i>тур.</i> erkek yazar	<i>bayan yazar</i>	<i>тур.</i> erkek fil	<i>dişi fil</i>
<i>мак.</i> писател	писателка	<i>мак.</i> слон	слоница
<i>тур.</i> erkek şarkıcı	<i>kadın şarkıcı</i>	<i>тур.</i> erkek kedi	<i>dişi kedi</i>
<i>мак.</i> пејач	пејачка	<i>мак.</i> мачор	мачка

Оваа појава е присутна и во македонскиот јазик. Многу професии кои порано беа типични за машкиот пол, со текот на времето станаа достапни и за жените. Но бидејќи масовно не се распространија, туку останаа сè уште неспецифични професии за жените, во јазикот сè уште не се формирани посебни лексеми за носителите на овие професии. Па токму оваа дистинкција и во македонскиот јазик како и во турскиот јазик се изразува со конкретизирачки лексеми (пр. **жена**) или со додавање на женско лично име по именката од општа форма. Пр.

<i>мак.</i> Убаво е да си пилот.	<i>тур.</i> Pilot olmak güzel bir şeydir.
<i>мак.</i> Убаво е да си жена пилот.	<i>тур.</i> Bayan pilot olmak güzel bir şeydir.
<i>мак.</i> Војводата ги собра селаните.	<i>тур.</i> Voyvoda köylüleri topladı.
<i>мак.</i> Војводата Сирма ги собра селаните.	<i>тур.</i> Voyvoda Sirma köylüleri topladı.

2.5. Изразување на половата припадност со инверзија на лексемите во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик

Во турскиот јазик постои уште еден специфичен начин за определување на полот. Со инверзија на лексемите се изразува женскиот пол. Ако лексемата **sultan** се наоѓа пред личната именка, таа изразува припадност кон машкиот пол, а ако се наоѓа по лексемата **sultan** означува припадност кон женскиот пол. Ова можеме да го илустрираме со познатите имиња од турската историја. Пр.

Kanunî Sultan Süleyman / Султан Сулејман
Naciye Sultan / Султанка Наџије
Hürrem Sultan / Султанка Хурем

3. Граматичкиот род во македонскиот јазик

Именките во македонскиот јазик се селективни во однос на граматичката категорија род. Тоа значи дека именките не може да се менуваат по род како придавките (пр. *добар, добра, добро/iyi*), туку припаѓаат на еден од тричлената граматичка категорија род: машки род, женски род и среден род (пр. *весник/gazete* е именка од машки род, *новинарка/gazeteci* е именка од женски род, *интервју/söyleşi* е именка од среден род).

Граматичкиот род на именките во македонскиот јазик може да се определи според завршокот на зборот. **Именките од машки род** во еднина, обично, завршуваат на **консонант** и **нулта наставка** (*наставник/öğretmen, молив/kalem, рид/bayır, океан/okyanus*), а мал број завршуваат на **вокалите -а, -о, -е** (*слуга/uşak, владика/piskopos, судија/yargıç, чичко/atca, татко/baba, вујче/dayı, конферансие/sunucu*). **Именките од женски род** најчесто завршуваат на **вокалот -а** (*тетка/hala, книга/kitap, тема/konu, планина/dağ, река/nehir*), а мал број завршуваат и на **консонант** (*младост/gençlik, пролет/ilkbahar*). **Именките од среден род** најчесто завршуваат на **вокалите -о** и **-е** (*писмо/mektup, сито/elek, око/göz, море/deniz, моме/genç hanım, момче/delikanlı, време/zaman*), а некогаш завршуваат на **-и, -у** (*жури/jüri, интервју/söyleşi*). Средниот род е неутрален во однос на укажување на полот и означува нешто мало (*дете/çocuk, ждрече/bay, теле/dana, јапе/oğlak, јагне/kuzu, тиле/piliç*).

Кај некои именки постои **колебање во родовата припадност на именката**, односно можат да бидат и од машки и од женски род: *роднина/akraba, жар/kor, жал/keder, кал/çatır, песок/kum, пепел/kül, прав/toz, памет/akıl* и др. Именките кај кои се јавува колебање во родовата припадност се нарекуваат **двородови именки**. Колебањето во родот може да се утврди при согласувањето со показните заменки (*тој кал, таа кал / o çatır*), со членување (*памет, паметот, паметта / akıl*) или со согласување на подметот и прирокот (*Ангел е мој роднина. Ангела е моја роднина. / Angel benim akrabamdır. Angela benim akrabamdır.*).

Постои колебање во родот и на одделни именки коишто означуваат живи суштества од двата пола, а припаѓаат на еден конкретен граматички род. Овие именки се нарекуваат **епиценуми** и можат да бидат од машки род (*биолог/biyolog, борец/savaşçı*), женски род (*странка/müşteri, личност/şahsiyet*) и среден род (*лице/kişi, дете/çocuk*). Тука како најсигурен показател при определување на родот ќе биде синтаксичкиот критериум којшто најмногу доаѓа до израз при конгруенција или координација на субјектот и предикатот. Пр.

Тој е добар геолог. / Таа е добар геолог. // O, iyi jeologdur.

Тој е добра странка. / Таа е добра странка. // O, iyi müşteridir.

Тој е добро лице. / Таа е добро лице. // O, iyi kişidir.

Колебање меѓу природниот и граматичкиот род се забележува и кај заемките од турскиот јазик. Заемките од турскиот јазик навлегле во македонскиот со својството отсуство на родова разлика. Така, на пример, лексемите *фукара* и *будала* имаат иста форма и за машкиот и за женскиот род, односно имаат **општ род**. Тука родот, пак, се определува синтаксички бидејќи именките од типот *фукара, будала* имаат формални показатели како именки од женски род.

Пр. Тој е будала. / Таа е будала. // O, aptaldır.

Множинските форми на именките се неутрални во однос на укажување на категоријата род (роман – романи / roman – romanlar, песна – песни / şarkı – şarkılar, сито – сита / elek – elekler), но содржат одредени показатели кои даваат информации за граматичкиот род на именката. Множинските форми со завршокот **-ци** изразуваат именки од машки род (службеник – службеници / memur – memurlar), множинските форми со завршокот **-ки** означуваат именки од женски род (готвачка – готвачки / aşçı hanım – aşçı hanımlar), а множинските форми со наставката **-а/-иња** содржат информација за среден род (дете – деца / çocuk – çocuklar, бебе – бебиња / bebek – bebekler).

4. Резиме

Именките во турскиот јазик што означуваат живи суштества имаат природен род кој има основа во различниот пол на луѓето и животните (машки и женски), а може да биде и неутрален (среден). Пр. baba – anne – çocuk / татко – мајка – дете. Во турскиот јазик нема граматички род.

Родот во турскиот јазик може да се изрази со: странски суфикси кои се содржат во заемките (çar – çarışe / цар – царица), со посебни лексеми (horoz – tavuk – piliç / петел – кокошка – пиле), со сложени (beyefendi – hanımefendi / господин – госпоѓа), со составнопомошни зборови (motorcu – motorcu hanım / мотоциклист – жена мотоциклист) и со инверзија (Kanunî Sultan Süleyman / Султан Сулејман; Hürrem Sultan / Султанка Хурем). Посебните лексеми за изразување половата припадност може да искажуваат природен машки, женски и среден род (koç – koyun – kuzu / овен – овца – јагне), само природен машки и женски род (damat – gelin / зет – снаа), само еден природен род (berber/бербер, dadı/дадилка, sıra/младенче од магаре).

Именките во македонскиот јазик што означуваат живи суштества имаат природен род кој има основа во различниот пол на луѓето и животните (машки и женски), а може да биде и неутрален (среден). Пр. петел – кокошка – пиле / horoz – tavuk – piliç. Именките што не означуваат живо суштество разликуваат граматички род. Граматичкиот род на именките може да се определи според завршокот на зборот. Именките од машки род во еднина, обично, завршуваат на **консонант** и **нула наставка** (брат/kardeş), а мал број завршуваат на вокалите -а, -о, -е (татко/baba, вујче/dayı). Именките од женски род најчесто завршуваат на вокалот -а (мајка/anne), а мал број завршуваат и на консонант (радост/sevinç). Именките од среден род најчесто завршуваат на вокалите -о и -е (утро/sabah, бебе/bebek), а некогаш завршуваат на -и, -у (жири/jüri, интервју/söyleşi). Средниот род е неутрален по однос на укажување на полот и означува нешто мало (дете/çocuk, јагне/kuzu). Множинските форми на именките се неутрални во однос на укажување на категоријата род (испит – испити / sınav – sınavlar, година – години / yıl – yıllar, село – села / köy – köyler).

V. СТЕПЕНУВАЊЕ НА ПРИДАВКИТЕ ВО ТУРСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

1. Придавките кои се степенуваат во турскиот и во македонскиот јазик

Грамматичката категорија степен е дел од семантичката категорија споредба. Човекот при контакт со нешто ново и непознато го споредува со нешто познато од дотогашното искуство за светот околу нас. При оваа споредба се одмеруваат и степенуваат карактеристиките на новите суштества, предмети и појави со познатите суштества, предмети и појави и им се наоѓа место во нашата перцепција за светот.

Во турскиот и во македонскиот јазик се степенуваат придавките. Придавките и во двата јазика се несамостојни зборови што им се додаваат на именките. Основната карактеристика на придавките се состои во тоа што ги определуваат именките, односно ги изложуваат нивните признаци (својства). Придавките означуваат карактеристики на суштествата, предметите и појавите што ги определуваат сами по себеси или пак во однос спрема некој друг предмет. Според ова, придавките можат да бидат квалитативни (описни, качествени) и односни (релативни). Кога придавката означува некоја карактеристика на самиот предмет или суштество, се добиваат **квалитативни (описни, качествени)** придавки. Описните придавки ги изразуваат надворешните и внатрешните карактеристики на живите суштества и на предметите од аспект на боја, форма, градба, висина, должина, ширина, тежина, вкус, мирис, оддалеченост, состојба и слично. Пр. *beyaz gömlek* / бела кошула, *yuvarlak masa* / кружна маса, *yüksek ağaç* / високо дрво, *ağır paket* / тежок пакет, *küçük okul* / мало училиште, *ekşi elma* / кисело јаблоко, *sert ceviz* / тврдо орев, *başarılı öğrenci* / успешен студент и сл. Кога придавката го определува предметот во однос на некој друг предмет, односно неговите својства, се добиваат **односни или релативни придавки**. Пр. *şekerli çay* / шеќерен чај, *tuzlu yemek* / солено јадење и сл.

Во турскиот и во македонскиот јазик се степенуваат само описни придавки бидејќи тие можат да изразат различен степен на признакот. При степенувањето описните придавки со значење карактеристика изразуваат особина којашто може да биде изразена во поголем (*büyük* / голем, *dağa büyük* / поголем, *en büyük* / најголем) или помал степен (*küçük* / помал, *dağa küçük* / помал, *en küçük* / најмал). Изразувањето на различниот степен на едно исто својство се нарекува степенување. Во двата јазика не може да се степенуваат сите описни придавки, односно тие кои имаат значење на апсолутно својство кое не може да се зголеми или намали. Пр. *son gün* / последен ден, *kesin karar* / конечна одлука, *hamile kadın* / трудна жена, *yalın ayak çocuk* / босо дете, *ölü adam* / мртов човек и др.

Описните придавки во турскиот и во македонскиот јазик разликуваат основна форма – позитив, екватив и, главно, две форми за степен: компаратив и суперлатив. Еквативот изразува еднаков степен на некоја особина, со компаративот се споредуваат најмалку две појави, лица или предмети чии признаци се карактеризираат со поголем или помал степен, а со суперлативот се споредуваат повеќе од два предмета, лица или појави чии својства се јавуваат со најголем степен. Пр. *Edirne büyük şehir.* / Едрене е голем град. // *İzmir daha büyük şehir.* / Измир е поголем град. // *İzmir, Edirne'den daha büyük şehir.* / Измир е поголем град од Едрене. // *Türkiye'de İstanbul en büyük şehir.* / Истанбул е најголем град во Турција.

2. Позитив во турскиот и во македонскиот јазик

Во турскиот и во македонскиот јазик **позитивот (тур. normal derece)** е основната форма на придавката и е необележан. Позитивот не е степен на споредување. Со позитивот се означува карактеристиката на суштеството, предметот или појавата, односно придавката го потврдува својството. Пр.

тур. *Büyük şehir olan Edirne Türkiye'de bulunuyor.*
мак. Големиот град Едрене се наоѓа во Турција.

тур. *Yüksek boylu Bora basketbol oynuyor.*
мак. *Високиот* Боро игра кошарка.

тур. *Başarılı öğrenci yarışma için seçildi.*
мак. *Успешниот студент се избра за натпреварот.*

Во гореизложените реченици е изразено по едно својство на подметите без да се споредува (yüksek boylu Bora / високиот Боро, başarılı öğrenci / успешниот студент).

3. Екватив во турскиот и во македонскиот јазик

Споредбата при која се искажува еднаков или сличен степен на застапеност на признакот се нарекува **екватив** (тур. *eşitlik derecesi*). Пр. Bora, *babası kadar* yüksektir. / Боро е висок *колку татко му*. // Bulut, *arı gibi* çalışkan öğrenciyle dost oldu. / Булут се спријатели со ученик вреден *како пчела*. Во турскиот јазик еквативот се гради со функционалните зборови **gibi** и **kadar**, а во македонскиот ова се искажува со лексемите **како** и **колку**. Во турскиот јазик со зборот **kadar** се изразува еднаков степен на застапеност на изразените својства, а со **gibi** сличност. Пр.

тур. Sınıfta, bu *başarılı öğrenci kadar* diğer bir *başarılı öğrenci* yoktur.
мак. Во класот, друг *успешен* ученик **колку** овој *успешен* ученик нема.

тур. Sınıfta, bu *başarılı öğrenci gibi* diğer bir *başarılı öğrenci* yoktur.
мак. Во класот, друг *успешен* ученик **како** овој *успешен* ученик нема.

тур. Ankara, İzmir gibi büyük şehirdir.
мак. Анкара е град голем *како* Измир.

Споредбата која искажува еднаквост или сличност на својствата на предметите, суштествата или настаните постои и кога оваа релација површински не е означена со зборовите **gibi/како** и **kadar/колку**, но истата релација е присутна во длабинската структура на двата јазика. Ваков вид споредба се применува поради економичност на јазикот или поради стилско изразување во народната литература и во современата литература. Пр.

Arslan çocuk doğdu. / Лав дете се роди.

Yılan kadın çıktı. / Змија жена излезе.

И во двата јазика со желба за поекспресивен израз детето се споредува со лав (детето е храбро како лав), а жената се споредува со змија (жената е отровна како змија). Иако во примерите лексемата **gibi/како** не е експлицитно изразена (нема формален знак), постои имплицитно во семантичката структура на изразот.

4. Степенот компаратив во турскиот и во македонскиот јазик

Споредбата при која се искажува поголем или помал степен на застапеност на признакот се нарекува **компаратив** (тур. *üstünlük derecesi, karşılaştırma derecesi*). Со компарацијата се споредуваат, главно, две нешта при што признакот што се степенува е помалку или повеќе присутен. Пр. Ali'den daha yüksek boylu olan Bora, basketbol sporcusudur. / Повисок спортист од Али е кошаркарот Боро. Споредбата со компаративот може да се врши и општо без искажување на другиот предмет или другите предмети на споредбата. Пр. Daha yüksek boylu olan Bora basketbolcudur. / Повисокиот Боро е кошаркар. Во турскиот јазик компарацијата се гради со функционалниот збор **daha** пред придавката, а во македонскиот јазик со додавање на претставката **по-** на придавката. Гореизложената реченица со придавка во позитив, ако се стави во компаратив во којшто застапениот признак е повеќе застапен, ќе се добие следната реченица:

тур. Yarışma için *daha başarılı öğrenci* seçildi.

мак. *Поуспешниот* ученик се одбра за натпреварот.

Истата реченица ако се стави во компаратив во којшто застапениот признак е помалку застапен, ќе се добие реченицата:

тур. Yarışma için *daha başarısız öğrenci* seçildi.

мак. *Понеуспешниот* ученик се одбра за натпреварот.

Во гореизложените реченици е присутен компаративот, иако на површинската структура не се споменуваат две нешта за споредување. Но треба да се знае дека во

длабинската структура спротивставените страни се присутни, инаку како би знаеле дека еден е поуспешен ако не е земено предвид својството „успешност“ на некој друг ученик / некои други ученици.

Значи, спротивставените страни може да се и да не се површински изразени. Кога спротивставените страни се изразени, се јавува односот еден спрема еден, еден спрема повеќе и еден спрема сите.

Односот еден спрема еден може да се илустрира со следната реченица:

тур. *Sevda'dan daha başarılı öğrenci Maya'dır.*

мак. *Поуспешна* ученичка од Севда е Маја.

тур. *Ankara'dan daha büyük şehir İzmir'dir.*

мак. Поголем град од Анкара е Измир.

Специфично за турскиот јазик е тоа што при компарацијата изразена преку односот еден спрема еден, лексемата *daha* може да се испушти, а појавата, лицето или предметот со којшто се споредува стои во падежот *аблатив* (*Sevda'dan*). На овој начин гореизложената реченица се трансформира во следната реченица:

тур. *Sevda'dan başarılı öğrenci Maya'dır.*

мак. *Поуспешна* ученичка од Севда е Маја.

Односот еден спрема повеќе може да се прикаже со следниот пример:

тур. *Sevda ve Cenana'dan daha başarılı öğrenci Maya'dır.*

мак. *Поуспешна* ученичка од Севда и од Џенана е Маја.

Ако се земе односот еден спрема сите, се јавува една замагленост.

тур. *Hepsinden daha başarılı öğrenci Maya'dır.*

мак. *Поуспешна* од сите е Маја.

Ако се истакне дека Маја е поуспешна од сите, се подразбира дека таа е најдобра меѓу нив. На површинската структура и покрај тоа што се употребува зборот **daha** за компарација во турскиот, а префиксот **по-** за компаратив во македонскиот, во длабинската структура постои значењето дека Маја е најдобра од сите.

Компаративот во турскиот јазик се врши со функционални зборови за степенување, а во македонскиот јазик и со функционални зборови и по пат на морфолошка деривација:

Meto, spora Antonio'dan daha büyük ilgi gösteriyor. // Мето е *повеќе заинтересиран* за спортот од Антонио. = Мето е *позаинтересиран* за спортот од Антонио.

5. Степенот суперлатив во турскиот и во македонскиот јазик

Споредбата при која се искажува најголем степен на застапеност на приznakот се нарекува **суперлатив** (тур. **en üstünlük derecesi**). Со суперлативот се споредуваат повеќе од две суштества, два предмети или две појави при што приznakот што се степенува е најмногу присутен кај еден член од споредуваните нешта. При споредбениот степен суперлатив се јавува односот еден спрема повеќе и еден спрема сите. Споредбата со суперлативот може да се врши и општо без искажување на другите предмети на споредбата кои се подразбираат од контекстот. Пр. *En yüksek boylu olan Bora basketbolcudur.* / Највисокиот Боро е кошаркар. // *En yüksek boylu olan Bora, bizim sınıfımızda okuyor.* // Највисокиот Боро учи во нашето одделение. // *Okulumuzda en yüksek boylu olan Bora basketbolcudur.* // Највисокиот Боро во нашето училиште е кошаркар. // *Ailemizde en yüksek boylu olan Bora basketbolcudur.* / Највисокиот Боро во нашето семејство е кошаркар. // *Aramızda en yüksek boylu olan Bora basketbolcudur.* / Највисокиот меѓу нас Боро е кошаркар.

Во турскиот јазик суперлативот се гради со функционалниот збор **en** пред придавката, а во македонскиот јазик со додавање на претставката **нај-** на придавката. Пр.

тур. *Üçünüzden en başarılısı Aleksandar'dır. Üçümüzden en başarılı olan Aleksandar'dır.*

мак. *Најуспешниот* меѓу вас тројцата е Александар.

тур. *Türkiye'nin en büyük şehri olan İstanbul dünyaca tanınmıştır.*

мак. Најголемиот град во Турција Истанбул е светски познат.

На површинската структура на оваа реченица, иако се јавува односот еден спрема повеќе, во длабинската структура се содржи значењето еден спрема сите, бидејќи Александар е

најуспешен во споредба со сите членови на тоа множество. Ова може да се искаже со следниот пример:

тур. Hepinizden *en başarılısı* Aleksandar'dır.

мак. *Најуспешниот* од сите вас е Александар.

Овој однос еден спрема сите може да се јави и кога немаме непосредно споредување со конкретни лица. Тогаш гореизложената реченица може да гласи:

тур. Hepsinden *en başarılısı* Aleksandar'dır.

мак. Александар е *најуспешен* од сите.

Суперлативот во турскиот јазик се врши со функционални зборови за степенување, а во македонскиот јазик и со функционални зборови и по пат на морфолошка деривација:

Мето е *најмногу заинтересиран* за спортот од сите нас. = Мето е *најзаинтересиран* за спортот од сите нас. / Meto hepimizden spor için *en büyük ilgi* gösteriyor.

6. Степенот прекумерност во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик

Со степенот **прекумерност** (тур. **aşırılık derecesi**) во турскиот јазик се изразува својство кое е прекумерно застапено без да се врши споредување. Степенот прекумерност во турските граматика се наоѓа меѓу компаративот и суперлативот, а според значењето е близок до суперлативот. Прекумерноста во турскиот јазик се изразува со следните зборови што се додаваат пред придавките: **çok** iyi adam / многу добар човек; **pek** iyi adam / многу, мошне добар човек; **çok fazla** iyi adam / прекумерно добар човек; **çok az** iyi adam / многу малку добар човек; **pek çok** iyi adam / мошне многу добар човек; **pek az** iyi adam / мошне малку, сосема малку добар човек; **fazlasıyla** iyi adam / мошне многу, прекумерно, претерано добар човек; **epey** iyi adam / прилично добар човек; **fevkalâde** iyi adam / извонредно, исклучително добар човек; **gayet** iyi adam / прилично многу добар човек; **hayli** iyi adam / прилично, значително добар човек; **harikulâde** iyi adam / чудесно, извонредно, фантастично добар човек.

тур. Bulut *çok* çalışan asistanla dost oldu.

мак. Булут се спријатели со *многу* вреден асистент.

тур. Bulut *pek* çalışan asistanla dost oldu.

мак. Булут се спријатели со *мошне* вреден асистент.

тур. Bulut *pek çok* çalışan asistanla dost oldu.

мак. Булут се спријатели со *мошне многу* вреден асистент.

тур. Bulut *fazlasıyla* çalışan asistanla dost oldu.

мак. Булут се спријатели со *прекумерно* вреден асистент.

тур. Bulut *epey* çalışan asistanla dost oldu.

мак. Булут се спријатели со *прилично* вреден асистент.

тур. Bulut *gayet* çalışan asistanla dost oldu.

мак. Булут се спријатели со *прилично многу* вреден асистент.

тур. Bulut *fevkalâde* çalışan asistanla dost oldu.

мак. Булут се спријатели со *извонредно многу* вреден асистент.

тур. Bulut *hayli* çalışan asistanla dost oldu.

мак. Булут се спријатели со *исклучително* вреден асистент.

тур. Bulut *harikulâde* çalışan asistanla dost oldu.

мак. Булут се спријатели со *значително* вреден асистент.

Во турскиот јазик значењето прекумерност се постигнува со различно комбинирање на зборовите **çok** и **pek**, па така се добиваат формите **çok fazla**, **çok az**, **pek çok**, **pek az**. Пр.

тур. Çok iyi insan tanıdım.

мак. Многу добри луѓе запознав.

тур. Pek çok film seyretmiş.

мак. Премногу филмови гледал.

Во турскиот јазик се забележува и една мошне интересна комбинација на лексемата **çok** што изразува својство од највисок степен и деминутивната морфема **+ça**. Со спојување на овие елементи што носат сосема спротивно значење се добива лексемата **çokça**, којашто доведува до ублажување на интензитетот на приznakот на придавката. Пр.

тур. Çokça yemek yendi.

мак. Прилично јадење се изеде.

Лексемата **çok**, освен што се дуплира (**çok çok**) изразувајќи прекумерност, се комбинира и со лексемите за компаратив **daha (daha çok)** и суперлатив **en (en çok)**. Меѓу комбинациите **daha çok (повеќе)** и **en çok (најмногу)** се забележува градација на приznakот што се степенува. Пр.

тур. Seyhan daha çok kitap getirdi.

мак. Сејхан донесе повеќе книги.

тур. En çok kitabı Seyhan getirdi.

мак. Сејхан донесе најмногу книги.

Лексемата **çok** во гореизложените комбинации со лексемите **daha** и **çok** изразува пораст на својството што се степенува, а заедно со **daha** и **az** намалување на приznakот. Пр.

тур. Romir çok az şiir yazmış.

мак. Ромир многу малку песни напишал.

тур. Romir çok daha az şiir yazmış.

мак. Ромир многу помалку песни напишал.

7. Степенот апсолутен суперлатив во македонскиот јазик и негово предавање во турскиот јазик

И во македонскиот јазик се јавуваат разни форми кои се блиски до споредбените степени. Всушност, со нив не се врши споредување на својства, туку се изразува, констатира својство во најголем степен. Оваа форма во македонските граматика се нарекува „апсолутен приznak“ и „апсолутен суперлатив“. Во македонскиот јазик овој приznak се изразува со префиксот **пре-** и зборот **многу**. Пр.

мак. Преуспешен ученик е Александар.

тур. Pek çok başarılı öğrenci Aleksandar'dır.

мак. Многу успешен ученик е Александар.

тур. Çok başarılı öğrenci Aleksandar'dır.

При изразување својство во најголем степен се забележува комбинирање на горенаведените јазични единици. Во македонскиот јазик со комбинирање на **пре-** и **многу** се добива зборот **премногу**.

мак. Премногу успешен ученик е Александар.

тур. Fazlasıyla başarılı öğrenci Aleksandar'dır.

Одреден степен на својства може да се изрази и со префиксите **пре-** (со значење „повеќе од“) и **при-** (со значење „речиси“) без да се прави споредба со нешто друго. Пр. престар / çok yaşlı; премлад / çok genç; преубав / çok güzel; преполн / çok dolu, dor dolu; пристар / az daha yaşlı, приглув / az daha sağır; приглуп / az daha aptal (некој е сам за себе престар или приглув, а не во однос на некој).

Одреден степен на својства може да се изрази и со зборови од типот: *супер*модерен (човек) / süper modern, aşırı modern (adam); *хипер*активно (дете) / hiperaktif, aşırı aktif (çocuk).

8. Резиме

Турскиот и македонскиот јазик, и покрај некои специфичности, покажуваат сличност во поглед на еквативот, компаративот и суперлативот.

Споредбата при која се искажува еднаков или сличен степен на застапеност на приznakот се нарекува **екватив**, што во турскиот јазик се гради со зборовите **gibi** и **kadar**, а во

македонскиот се искажува со лексемата **како** и **колку** (*güneş gibi sıcak* / топло *како* сонце; *buz kadar soğuk* / ладно *како* мраз).

Со компаративот се споредуваат најмалку два предмета, две суштества или две појави. Компарацијата при која се споредуваат две нешта при што признакот што се степенува е помалку или повеќе присутен, во турскиот јазик се гради со функционалниот збор **daha**, а во македонскиот јазик со додавање на претставката **по-** на придавката (*daha pahalı meyve* / *поскапо* овошје; *daha ucuz sebze* / *поевтин* зеленчук).

Со суперлативот се споредуваат повеќе од два предмета, две суштества или две појави, а најмалку три нешта. Во турскиот јазик суперлативот се гради со функционалниот збор **en**, а во македонскиот јазик со претставката **нај-** (*en iyi dergi* / *најдобро* списание; *en kötü dergi* / *најлошо* списание).

Степенот прекумерност во турскиот јазик се образува со зборовите: **çok, pek, çok fazla, çok az, pek çok, pek az, fazlasıyla, epey, fevkalâde, gayet, hayli, harikulâde**.

Апсолутниот суперлатив во македонскиот јазик се образува со префиксот **пре-** и лексемите: **многу, премногу**.

Степенувањето во турскиот јазик се врши со функционални зборови за степенување, додека во македонскиот јазик и со функционални зборови и по пат на морфолошка деривација. Во македонскиот јазик описното степенување со функционални зборови е посебно застапено во случаи кога нема антоними (интересен, *повеќе* интересен, *најмногу* интересен / *ilginç, daha ilginç, en ilginç*; интересен, *помалку* интересен, *најмалку* интересен / *ilginç, daha az ilginç, en az ilginç*).

Степените на придавките во турскиот и во македонскиот јазик можеме да ги претставиме на следниот начин:

Степените на придавките во турскиот	Степените на придавките во македонскиот
Позитив (normal derece) Dilek <i>tatlı</i> üzüm yiyor. Alek <i>güzel</i> hanıma âşık oldu.	Степен позитив Дилек јаде <i>благо</i> грозје. Алек се вљуби во <i>убава</i> девојка.
Степен екватив (eşitlik derecesi) Dilek <i>şeker kadar tatlı</i> üzüm yiyor. Dilek <i>şeker gibi tatlı</i> üzüm yiyor. Alek <i>melek kadar güzel</i> hanıma âşık oldu. Alek <i>melek gibi güzel</i> hanıma âşık oldu.	Степен екватив Дилек јаде грозје <i>благо колку шеќер</i> . Дилек јаде грозје <i>благо како шеќер</i> . Алек се вљуби во <i>девојка убава колку ангел</i> . Алек се вљуби во <i>девојка убава како ангел</i> .
Степен компаратив (üstünlük derecesi, karşılaştırma derecesi) Dilek <i>daha tatlı</i> üzüm yiyor. Alek <i>daha güzel</i> hanıma âşık oldu.	Степен компаратив Дилек јаде <i>поблаго</i> грозје. Алек се вљуби во <i>пубава</i> девојка.
Степен прекумерност (aşırılık derecesi) Dilek <i>çok tatlı</i> üzüm yiyor. Dilek <i>pek tatlı</i> üzüm yiyor. Dilek <i>pek az tatlı</i> üzüm yiyor. Dilek <i>pek çok tatlı</i> üzüm yiyor. Alek <i>fazlasıyla güzel</i> hanıma âşık oldu. Alek <i>epey güzel</i> hanıma âşık oldu. Alek <i>fevkalâde güzel</i> hanıma âşık oldu. Alek <i>gayet güzel</i> hanıma âşık oldu. Alek <i>hayli güzel</i> hanıma âşık oldu. Alek <i>harikulâde güzel</i> hanıma âşık oldu.	Превод Дилек јаде <i>многу благо</i> грозје. Дилек јаде <i>прилично благо</i> грозје. Дилек јаде <i>прилично малку благо</i> грозје. Дилек јаде <i>прилично многу благо</i> грозје. Алек се вљуби во <i>прекумерно убава</i> девојка. Алек се вљуби во <i>прилично убава</i> девојка. Алек се вљуби во <i>извонредно убава</i> девојка. Алек се вљуби во <i>прилично многу убава</i> девојка. Алек се вљуби во <i>значително убава</i> девојка. Алек се вљуби во <i>чудесно убава</i> девојка.
Степен суперлатив (En üstünlük derecesi) Dilek <i>en tatlı</i> üzümü yiyor. Alek <i>en güzel</i> hanıma âşık oldu.	Степен суперлатив Дилек јаде <i>најблаго</i> грозје. Алек се вљуби во <i>најубава</i> девојка.
Превод Dilek <i>pek çok tatlı</i> üzüm yiyor. Dilek <i>fazlasıyla tatlı</i> üzüm yiyor. Dilek <i>çok tatlı</i> üzüm yiyor.	Степен апсолутен суперлатив Дилек јаде <i>преблаго</i> грозје. Дилек јаде <i>премногу благо</i> грозје. Дилек јаде <i>многу благо</i> грозје.

VI. ЛИЧНИТЕ ЗАМЕНКИ ВО ТУРСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

1. Дефинирање на личните заменки во турските и во македонските граматика

Заменките (тур. *zamir*) се видови зборови што често се користат во усната комуникација и во пишаните текстови. Тие сè уште различно се дефинираат во различни лингвистички речници и граматика. Дефиницијата на заменките најчесто зависи од аспектот од кој се разгледуваат (морфолошки, синтаксички, семантички). Поради ова ќе направиме краток преглед на дефинициите на личните заменки во турскиот и во македонскиот јазик.

Пред да прејдеме на дефинирањето на заменките во турскиот и во македонскиот јазик, ќе наведеме неколку дефиниции за заменките од лингвистичките речници. Рикард Симеон (1969: 750), заменката ја дефинира како „збор што се употребува како замена за именката; збор што се става наместо лично име или именка, придавка и број, а и заменки; или збор што упатува на лице, предмет, идеја итн. означени со именка“. Според Дејвид Кристал (1987: 285), заменката „во граматичката класификација на зборовите е назив за затворена група зборовни единици што можат да се употребат како замена за именска синтагма (именска група) или за поединечна именка.“

Во традиционалните граматика заменките најчесто се обработуваат како морфолошка или синтаксичка категорија. Во некои современи граматика заменките се разгледуваат и од семантички аспект бидејќи благодарение на одредени заеднички карактеристики се сметаат за посебен вид зборови и се разликуваат од другите. Додека именките (пр. *ağaç/дрво, çiçek/цвет, ev/куќа*) реферираат, означуваат конкретни предмети и имаат свој референт, заменките (пр. *ben/јас, sen/ти, biz/ние*) не означуваат нешто конкретно и немаат свој референт, туку само ги посочуваат предметите. Функцијата на посочување е карактеристика со која заменките јасно се разликуваат од другите видови зборови. Заменката *ние* нема свој референт, туку посочува цела група референти, односно говорители зад кои можат да стојат различни или слични референти.

Дефинирањето на заменките сè уште не е завршен процес. И во странската и во домашната лингвистика се јавуваат трудови што негираат одредени гледишта, а даваат нови сфаќања. Според Ангелина Панчевска (2004: 4) „...сфаќањето на заменките често се движи во насоката дека тие заменуваат нешто, некои други класи на зборови (именки, имиња...). Значи стојат на местото од нешто друго, односно на други класи на зборови. И самото нивно име – заменки, упатува на тоа како тие се сфаќале првенствено – стојат на местото на имињата. Тоа претставува застарено и веќе надминато сфаќање и дефинирање на заменките. Според мене тие воопшто не стојат на местото на други зборови, туку исто како нив се однесуваат на предмети од светот околу вас, исто како именките на пример. Ова сфаќање пред сè се однесува на личните заменки како појдовна точка во разгледувањето на заменките...“

И во турскиот јазик, кој е алтајски јазик, и во македонскиот јазик, кој е индоевропски јазик, заменките примарно ги посочуваат предметите на мислата, а секундарно ги именуваат.

Во граматиките на турскиот јазик заменките се определуваат како „зборови кои ги претставуваат или посочуваат предметите“¹⁴ (Ергин, 1998: 262) и „Заменките се граматичка категорија што се употребува место именките претставувајќи ги или посочувајќи ги лицата и предметите“¹⁵ (Коркмаз, 2017: 387). Во граматиките за македонскиот јазик заменките се дефинираат како „зборови кои означуваат или посочуваат предмети, суштества и појави“ (Цветковски, 2008: 108), а се определува дека „Нивната служба е да укажуваат на лицата и на предметите, или директно да ги посочуваат.“ (Конески, 1987: 330).

¹⁴ Zamirler nesneleri temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimelerdir.

¹⁵ Zamirler adların yerlerini tutan, kişileri ve nesneleri temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir.

При читање на турските и на македонските граматика може да се согледа дека **личните заменки (тур. *kişi zamirleri*)** првенствено се детерминираат како зборови кои ги означуваат и посочуваат предметите со укажување на нив. На пример, кога сакаме да изразиме дека имаме брат/*kardeş*) и сестра/*kız kardeş* и нашиот однос кон нив, за именките *брат* и *сестра*, без да ги употребиме повторно, можеме да искористиме заменки:

тур. јаз. Erkek kardeşim ve kız kardeşim var. Onlar çok iyi. Erkek kardeşim sporcu. O, futbolu çok seviyor. Kız kardeşim öğretmen. O, kitap yazıyor. Ben onları çok seviyorum.

мак. јаз. Имам брат и сестра. *Tue* се многу добри. Брат ми е спортист. *Toj* многу го сака фудбалот. Сестра ми е наставник. *Taa* пишува книги. *Jac* многу ги сакам.

Според Бобан Карапејовски (2012: 29): „основна функција на заменките е посочувањето, а тоа може да биде и во смисла на традиционалните дефинирања – посочување на друг збор во рамките на текстот, заземање на неговото место, заменување, но и посочување во стварноста, во надворешнојазичната дејствителност – посочување на лица, предмети, поими...во стварноста, како и секој друг збор, впрочем, преку кој се врши номинација“. Пр.

тур. јаз. Ben çalışıyorum. / Lusi dedi: Ben çalışıyorum. / Ben çalışıyorum. – dedi Lusi.

мак. јаз. Jac пишувам. / Луси рече: Jac пишувам. / Jac пишувам. – рече Луси.

Ова е сличноста меѓу турскиот и македонскиот јазик што придонесува заменките како концепт полесно да се сфатат и да се усвојат.

Во турскиот јазик според значењето и нивната служба има *лични (kişi zamirleri, şahıs zamirleri)*, *повратни (dönüşlülük zamirleri)*, *показни (işaret zamirleri, gösterme zamirleri)*, *прашални (soru zamirleri)* и *неопределени заменки (belirsizlik zamirleri)*. Во македонскиот јазик според значењето постојат *лични, лично-предметни* и *показни заменки*.

2. Карактеристики на личните заменки во турскиот и во македонскиот јазик

Личните заменки главно се однесуваат на лица во турскиот и во македонскиот јазик.

Личните заменки во турскиот јазик разликуваат три лица (прво, второ и трето лице), два броја (еднина и множина) и осум падежи (номинатив, акузатив, датив, локатив, аблатив, генитив, инструментал, екватив).

Личните заменки во македонскиот јазик разликуваат три лица (прво, второ и трето лице), два броја (еднина и множина), три рода во трето лице еднина (машки, женски и среден род) и четири падежи (номинатив или подметска форма, акузатив или директнопредметска форма, датив или индиректнопредметска форма и предлошки падеж или предлошкопредметска форма). Падежот е морфолошка категорија, но падежите кај личните заменки во македонскиот јазик, по традиција, се именуваат синтаксички според функцијата во реченицата. Според синтаксичкото именување номинативот се именува како подметска форма, акузативот како форма за директен предмет, дативот како форма за индиректен предмет и предлошкиот падеж како форма за предлошки предмет.

Кај Блаже Конески (1986: 144), падежите се именуваат и морфолошки: „Во промената на личните заменки се зачувани во жива употреба дативната и акузативната форма во двата броја.“ И кај Бобан Карапејовски (2012: 39) имаме ист став: „Познато е дека падежните односи македонскиот јазик ги искажува со помош на други средства во рамките на една комуникациска структура, но заменките се единствениот директен експонент на реликтите на морфолошкиот падеж изразени и преку соодветен гласеж. Имено, личните заменки, покрај

номинативната форма, имаат форми за дативен и за акузативен објект, како и *casus generalis*, кој формално е истоветен со акузативот.“

	Лични заменки во турскиот	Лични заменки во македонскиот
лице	прво, второ и трето лице	прво, второ и трето лице
број	2 броја: еднина и множина	2 броја: еднина и множина
падеж	8 падежи (номинатив, акузатив, датив, локатив, аблатив, генитив, екватив, инструментал)	4 падежи (номинатив, акузатив, датив и предлошки падеж)
род	—	само во трето лице еднина (машки, женски и среден род)

Од гореизложената табела може да се согледа дека личните заменки имаат заеднички карактеристики во турскиот и во македонскиот јазик, но се разликуваат според бројот на падежите и според родот кој е типичен за македонскиот, а не постои во турскиот. Во македонскиот јазик родот е граматичка категорија, а не биолошка категорија изразена преку полот. Родот во македонскиот јазик е тричлена категорија и ги содржи машкиот, женскиот и средниот род. Турскиот јазик не разликува граматички род. Трите рода од македонскиот јазик (*тој, таа, тоа*) во турскиот јазик се предаваат со една форма (*о*).

Во граматиката, прво лице еднина е говорителот кој зборува во свое лично име, второ лице еднина е соговорникот кој е слушател, а трето лице еднина означува лица или предмети за кои се зборува, а кои не мора да бидат присутни во говорниот чин. Прво лице множина означува група лица меѓу кои се наоѓа и говорителот, второ лице множина означува група лица како соговорници, а трето лице множина означува група лица или предмети за кои се говори, а во говорната ситуација не се вклучени ниту говорителот ниту соговорникот.

За да се изрази скромност, во турскиот и во македонскиот јазик место *ben/јас* се користи множинската форма *biz/ние* што се нарекува **множина од скромност**. Наместо заменката за второ лице еднина *sen/ти* се употребува множинската форма *siz/Вие* кога говорителот сака да покаже учтивост.

Во турскиот јазик личните заменки имаат форма за номинатив, акузатив, датив, локатив, аблатив, генитив, инструментал и екватив. Граматичката категорија падеж кај личните заменки во македонскиот јазик е присутна со падежите: номинатив, акузатив и датив. Според ова, личните заменки од македонскиот јазик имаат свој еквивалент во турскиот јазик за падежите номинатив, акузатив и датив, а останатите се предаваат со помош на разновидни предлози. Затоа може да се каже дека падежот во македонскиот јазик е пред сè аналитички (комбинација на предлог со заменка), а во турскиот јазик синтетички (збор со падежна наставка). Понекогаш една падежна форма од турскиот јазик може да се предаде со повеќе предлози во македонскиот јазик. На пример, падежот локатив во македонскиот јазик може да се предаде со предлогот *кај* и *во*: *bende/кај мене, во мене; sende/кај тебе, во тебе; onda/кај него, во него, кај неа, во неа; bizde/кај нас, во нас; sizde/кај вас, во вас; onlarda/кај нив, во нив*.

Долуизложените табели прегледно ги претставуваат падежните форми на личните заменки во македонскиот јазик во поглед на лице, број и род, а во турскиот јазик од аспект на лице и број.

2.1. Номинатив кај личните заменки во турскиот и во македонскиот јазик

Номинатив кај личните заменки во турскиот јазик / Türkçedeki Kişi Zamirlerinin Yalın Durumu (Nominatif)								
	Еднина / Teklik			Множина / Çokluk				
падеж / isim durumu	1 лице / 1. kişi	2 лице / 2. kişi	3 лице / 3. kişi		1 лице / 1. kişi	2 лице / 2. kişi	3 лице / 3. kişi	
номинатив / nominatif, yalın durum	ben	sen	o		biz	siz	onlar	
Номинатив кај личните заменки во македонскиот јазик								
	Еднина			Множина				
падеж (со морфолошко и синтаксичко именување)	1 лице	2 лице	3 лице			1 лице	2 лице	3 лице
			м. род	ж. род	ср. род			
номинатив / подметска форма	јас	ти	тој	таа	тоа	ние	вие	тие

Личната заменка во номинатив, во турските и во македонските реченици се јавува во функција на подмет и се нарекува *заменски подмет* (тур. *özne*). Пр. *Ben mektup yazıyorum. / Јас пишувам писмо.*

2.2. Акузатив кај личните заменки во турскиот и во македонскиот јазик

Акузатив кај личните заменки во турскиот јазик / Türkçedeki Kişi Zamirlerinin Belirtme Durumu (Akuzatif)								
	Еднина / Teklik			Множина / Çokluk				
падеж / isim durumu	1 лице / 1. kişi	2 лице / 2. kişi	3 лице / 3. kişi		1 лице / 1. kişi	2 лице / 2. kişi	3 лице / 3. kişi	
акузатив / akuzatif, belirtme durumu	beni	seni	onu		bizi	sizi	onları	
Акузатив кај личните заменки во македонскиот јазик								
	Еднина			Множина				
падеж	1 лице	2 лице	3 лице			1 лице	2 лице	3 лице
			м. род	ж. род	ср. род			
акузатив, форма за директен предмет	мене, ме	тебе, те	него, го	неа, ја	него, го	нас, нè	вас, ве	нив, ги

Личната заменка во акузатив, во рамките на реченици се јавува во функција на предмет што во турскиот се нарекува *определен предмет* (*belirtili nesne*), а во македонскиот *директен (акузативен) предмет*. Пр. *Sizi tiyatrodan gördüm. / Вас ве видов во театар.*

2.3. Датив кај личните заменки во турскиот и во македонскиот јазик

Датив кај личните заменки во турскиот јазик / Türkçedeki Kişi Zamirlerinin Yönelme Durumu (Datif)								
	Еднина / Teklik			Множина / Çokluk				
падеж / isim durumu	1 лице / 1. kişi	2 лице / 2. kişi	3 лице / 3. kişi		1 лице / 1. kişi	2 лице / 2. kişi	3 лице / 3. kişi	
датив / datif, yönelme durumu	bana	sana	ona		bize	size	onlara	
Датив кај личните заменки во македонскиот јазик								
	Еднина			Множина				
падеж	1 лице	2 лице	3 лице			1 лице	2 лице	3 лице
			м. род	ж. род	ср. род			
датив, форма за индиректен предмет	мене, ми	тебе, ти	нему, му	нејзе, ѝ	нему, му	нам, ни	вам, ви	ним, им

Личната заменка во датив, во турскиот има функција на *прилошка определба за место и насока (yer-yön bildiren tamlayıcı)*. Во македонскиот личната заменка во датив, во рамките на реченици се јавува во функција на предмет што се нарекува *индиректен (дативен) предмет*. Пр. *Ona misafir geldi. / Нему му дојде гостин.*

2.4. Локатив кај личните заменки во турскиот јазик и неговото предавање со предлошки предмет (предмет со предлог) во македонскиот јазик

Во македонскиот јазик нема локатив кај личните заменки. Падежот локатив од турскиот јазик во македонскиот јазик се предава со предлошки предмет (предмет со предлог).

Понекогаш една падежна форма кај личните заменки во турскиот јазик може да се предаде со повеќе предлози во македонскиот јазик. На пример падежот локатив од турскиот јазик во македонскиот јазик може да се предаде со предлозите *кај* и *во*. Пр. *Bizde kaldı. Bizde gurur belirdi. / Кај нас остана. Во нас се појави гордост.*

Локатив кај личните заменки во турскиот јазик / Türkçedeki Kişi Zamirlerinin Bulunma Durumu (Lokatif)								
	Еднина / Teklik			Множина / Çokluk				
падеж / isim durumu	1 лице / 1. kişi	2 лице / 2. kişi	3 лице / 3. kişi		1 лице / 1. kişi	2 лице / 2. kişi	3 лице / 3. kişi	
локатив / lokatif, bulunma durumu	bende	sende	onda		bizde	sizde	onlarda	
Предлошки предмет кај личните заменки во македонскиот јазик								
	Еднина			Множина				
падеж	1 лице	2 лице	3 лице			1 лице	2 лице	3 лице
			м.род	ж.род	ср.род			
предлошки предмет	кај мене, во мене	кај тебе, во тебе	кај него, во него	кај неа во неа	кај него, во него	кај нас, во нас	кај вас, во вас	кај нив, во нив

Во македонскиот јазик предлошкиот предмет е член во реченицата што се врзува со природот со посредство на сите предлози. Во турскиот јазик личната заменка во локатив во

реченицата изразува *прилошка определба за место (yer-yön bildiren tamlayıcı)*. Пр. *Onda toplandılar. / Кај неа се собраа.*

2.5. Аблатив кај личните заменки во турскиот јазик и неговото предавање со предлошки предмет (предмет со предлог) во македонскиот јазик

Во македонскиот јазик нема аблатив кај личните заменки. Падежот аблатив од турскиот јазик во македонскиот јазик се предава со предлошки предмет (предмет со предлог).

Аблатив кај личните заменки во турскиот јазик / Türkçedeki Kişi Zamirlerinin Ayrılma Durumu (Ablatif)								
	Еднина / Teklik					Множина / Çokluk		
падеж / isim durumu	1 лице / 1. kişi	2 лице / 2. kişi	3 лице / 3. kişi			1 лице / 1. kişi	2 лице / 2. kişi	3 лице / 3. kişi
аблатив / ablative, ayrılma durumu	benden	senden	ondan			bizden	sizden	onlardan
Предлошки предмет кај личните заменки во македонскиот јазик								
	Еднина					Множина		
падеж	1 лице	2 лице	3 лице			1 лице	2 лице	3 лице
			м. род	ж. род	ср. род			
предлошки предмет	од мене	од тебе	од него	од неа	од него	од нас	од вас	од нив

Во турскиот јазик личната замена во аблатив во реченицата изразува *прилошка определба за место (yer-yön bildiren tamlayıcı)*. Пр. *Sizden duydu. / Од вас слушна.*

2.6. Инструментал кај личните заменки во турскиот јазик и неговото предавање со предлошки предмет (предмет со предлог) во македонскиот јазик

Во македонскиот јазик нема инструментал кај личните заменки. Падежот инструментал од турскиот јазик во македонскиот јазик се предава со предлошки предмет (предмет со предлог).

Инструментал кај личните заменки во турскиот јазик / Türkçedeki Kişi Zamirlerinin Vasıta Durumu (Enstrümantal)								
	Еднина / Teklik					Множина / Çokluk		
падеж / isim durumu	1 лице / 1. kişi	2 лице / 2. kişi	3 лице / 3. kişi			1 лице / 1. kişi	2 лице / 2. kişi	3 лице / 3. kişi
инструментал / enstrümantal, vasıta durumu	benimle	seninle	onunla			bizimle	sizinle	onlarla
Предлошки предмет кај личните заменки во македонскиот јазик								
	Еднина					Множина		
падеж	1 лице	2 лице	3 лице			1 лице	2 лице	3 лице
			м. род	ж. род	ср. род			
предлошки предмет	со мене	со тебе	со него	со неа	со него	со нас	со вас	со нив

Во турскиот јазик личната замена во инструментал и екватив имаат функција на *прилошка определба за начин (durum bildiren tamlayıcı)* или *прилошка определба што изразува средство (vasıta bildiren tamlayıcı)*. Пр. *Onlarla okuyor. / Со нив учи. Sence yazıyorlar. / Според тебе пишуваат.*

2.7. Екватив кај личните заменки во турскиот јазик и неговото предавање со предлошки предмет (предмет со предлог) во македонскиот јазик

Во македонскиот јазик нема екватив кај личните заменки. Падежот екватив од турскиот јазик во македонскиот јазик се предава со предлошки предмет (предмет со предлог).

Екватив кај личните заменки во турскиот јазик / Türkçedeki Kişi Zamirlerinin Görelilik Durumu (Ekvatif)								
падеж / isim durumu	Еднина / Teklik					Множина / Çokluk		
	1 лице / 1. kişi	2 лице / 2. kişi	3 лице / 3. kişi			1 лице / 1. kişi	2 лице / 2. kişi	3 лице / 3. kişi
ekvativ / ekvatif, görelilik durumu	bence	sence	onca			bizce	sizce	onlarca
Предлошки предмет кај личните заменки во македонскиот јазик								
падеж	Еднина					Множина		
	1 лице	2 лице	3 лице			1 лице	2 лице	3 лице
м. род			ж. род	ср. род				
предлошки предмет	според мене	според тебе	според него	според неа	според него	според нас	според вас	според нив

Во турскиот јазик личната замена во екватив и инструментал имаат функција на прилошка определба за начин (*durum bildiren tamlayıcı*) или прилошка определба што изразува средство (*vasita bildiren tamlayıcı*). Пр. *Onlarla okuyor. / Со нив учи. Sence yazıyorlar. / Според тебе пишуваат.*

2.8. Генитив кај личните заменки во турскиот јазик и неговото предавање во македонскиот јазик

Генитивната форма на личните заменки од турскиот јазик во македонскиот јазик се предава со присвојните заменски форми. Од долната табела може да се согледа дека за една генитивна форма во турскиот јазик, во македонскиот јазик има повеќе форми, што се должи на двојното појавување на родот и на бројот бидејќи присвојните заменски придавки означуваат релација меѓу оној што поседува и она што е поседувано.

Генитив кај личните заменки во турскиот јазик / Türkçedeki Kişi Zamirlerinin İlgі Durumu (Genitif)								
падеж / isim durumu	Еднина / Teklik					Множина / Çokluk		
	1 лице / 1. kişi	2 лице / 2. kişi	3 лице / 3. kişi			1 лице / 1. kişi	2 лице / 2. kişi	3 лице / 3. kişi
генитив / genitif, ilgi durumu	benim	senin	onun			bizim	sizin	onların
Присвојни заменски придавки (лични) во македонскиот јазик								
	Еднина					Множина		
	1 лице	2 лице	3 лице			1 лице	2 лице	3 лице
м. род ж. род ср. род	м. род ж. род ср. род	м. род	ж. род	ср. род				
присвојни заменски придавки	мој моја мое	твој твоја твое	негов негова негово	нејзин нејзина нејзино	негов негова негово	мои наш наша наше наши	твои ваш ваша ваше ваши	негови нејзини нивни нивна нивно нивни

Во турскиот јазик личната замена во генитив се користи во рамките на синтагмата со присвоен суфикс (*iyelik grubu*) или во рамката на синтагмата со генитив (*ilgi grubu, genitif grubu*) и има функција на *подмет* во реченицата. Пр.

Benim köyüm büyük, seninki küçük. Bizim şehrimiz hızlı geliyor, sizinki gelişmiyor. (личната замена во генитив во рамките на синтагмата со присвоен суфикс) / Моето село е големо, а твоето е мало. Нашиот град се развива брзо, а вашиот не се развива.

Orhan ve onun alesi; bugün dinleniyor. (личната замена во генитив во рамките на синтагмата со присвоен суфикс) / Али и неговото семејство денес се одмораат.

Benim köy büyük, seninki küçük. Bizim şehir hızlı geliyor, sizinki gelişmiyor. (личната замена во генитив во рамките на синтагмата со генитив) / Моето село е големо, а твоето е мало. Нашиот град се развива брзо, а вашиот не се развива.

3. Резиме

Личните замени во турскиот јазик разликуваат три лица (прво, второ и трето лице), два броја (еднина и множина) и осум падежи (номинатив, акузатив, датив, локатив, аблатив, генитив, инструментал, екватив).

Личните замени во македонскиот јазик разликуваат три лица (прво, второ и трето лице), два броја (еднина и множина), три рода во трето лице еднина (машки, женски и среден род) и четири падежи (номинатив или подметска форма, акузатив или директнопредметска форма, датив или индиректнопредметска форма и предлошки падеж или предлошкопредметска форма).

Парадигмите на личните замени во турскиот и во македонскиот јазик можеме да ги претставиме на следниот начин:

Падежи / <i>İsim Durumları</i>	Турски јазик	Македонски јазик
	zamirler	заменки
тур. мак. 1. лице еднина, номинатив	ben	јас
тур. мак. 1. л. едн. акузатив	beni	мене ме
тур. мак. 1. л. едн. датив	bana	мене ми
тур. локатив мак. 1. л. едн. предлошки падеж	bende	кај мене, во мене
тур. аблатив мак. 1. л. едн. предлошки падеж	benden	од мене
тур. инструментал мак. 1. л. едн. предлошки падеж	benimle	со мене
тур. екватив мак. 1. л. едн. предлошки падеж	bence	според мене
тур. 1. л. едн. генитив мак. —	benim	—
тур. мак. 2. лице еднина, номинатив	sen	ти
тур. мак. 2. л. едн. акузатив	seni	тебе те
тур. мак. 2. л. едн. датив	sana	тебе ти
тур. локатив мак. 2. л. едн. предлошки падеж	sende	кај тебе, во тебе
тур. аблатив мак. 2. л. едн. предлошки падеж	senden	од тебе

<i>тур.</i> инструментал <i>мак.</i> 2. л. едн. предлошки падеж	seninle	со тебе
<i>тур.</i> екватив <i>мак.</i> 2. л. едн. предлошки падеж	sence	според тебе
<i>тур.</i> 2. л. едн. генитив <i>мак.</i> —	senin	—
<i>тур.</i> <i>мак.</i> 3. лице еднина, номинатив	o	тој, таа, тоа
<i>тур.</i> <i>мак.</i> 3. л. едн. акузатив	onu	него го, неа ја, него го
<i>тур.</i> <i>мак.</i> 3. л. едн. датив	ona	нему му, нејзе ѝ, нему му
<i>тур.</i> локатив <i>мак.</i> 3. л. едн. предлошки падеж	onda	кај него, кај неа, кај него во него, во неа, во него
<i>тур.</i> аблатив <i>мак.</i> 3. л. едн. предлошки падеж	ondan	од него, од неа, од него
<i>тур.</i> инструментал <i>мак.</i> 3. л. едн. предлошки падеж	onunla	со него, со неа, со него
<i>тур.</i> екватив <i>мак.</i> 3. л. едн. предлошки падеж	onca	според него, според неа, според него
<i>тур.</i> 3. л. едн. генитив <i>мак.</i> —	onun	—
<i>тур.</i> <i>мак.</i> 1. лице множина, номинатив	biz	ние
<i>тур.</i> <i>мак.</i> 1. л. мн. акузатив	bizi	нас нè
<i>тур.</i> <i>мак.</i> 1. л. мн. датив	bize	нам ни
<i>тур.</i> локатив <i>мак.</i> 1. л. мн. предлошки падеж	bizde	кај нас, во нас
<i>тур.</i> аблатив <i>мак.</i> 1. л. мн. предлошки падеж	bizden	од нас
<i>тур.</i> инструментал <i>мак.</i> 1. л. мн. предлошки падеж	bizimle	со нас
<i>тур.</i> екватив <i>мак.</i> 1. л. мн. предлошки падеж	bizce	според нас
<i>тур.</i> 1. л. мн. генитив <i>мак.</i> —	bizim	—
<i>тур.</i> <i>мак.</i> 2. лице множина, номинатив	siz	вие
<i>тур.</i> <i>мак.</i> 2. л. мн. акузатив	sizi	вас ве
<i>тур.</i> <i>мак.</i> 2. л. мн. датив	size	вам ви
<i>тур.</i> локатив <i>мак.</i> 2. л. мн. предлошки падеж	size	кај вас, во вас
<i>тур.</i> аблатив <i>мак.</i> 2. л. мн. предлошки падеж	sizden	од вас
<i>тур.</i> инструментал <i>мак.</i> 2. л. мн. предлошки падеж	sizinle	со вас
<i>тур.</i> екватив <i>мак.</i> 2. л. мн. предлошки падеж	size	според вас
<i>тур.</i> 2. л. мн. генитив <i>мак.</i> —	sizin	—
<i>тур.</i> <i>мак.</i> 3. лице множина, номинатив	onlar	тие
<i>тур.</i> <i>мак.</i> 3. л. мн. акузатив	onları	нив ги
<i>тур.</i> <i>мак.</i> 3. л. мн. датив	onlara	ним им
<i>тур.</i> локатив	onlarda	кај нив, во нив

<i>мак.</i> 3. л. мн. предлошки падеж		
<i>тур.</i> аблатив <i>мак.</i> 3. л. мн. предлошки падеж	onlardan	од нив
<i>тур.</i> инструментал <i>мак.</i> 3. л. мн. предлошки падеж	onlarla	со нив
<i>тур.</i> екватив <i>мак.</i> 3. л. мн. предлошки падеж	onlarca	според нив
<i>тур.</i> 3. л. мн. генитив <i>мак.</i> —	onların	—

Од парадигмите на личните заменки во турскиот и во македонскиот јазик можеме да согледаме дека само генитивот од турскиот јазик нема свој падежен еквивалент во македонскиот јазик, туку се предава со присвојни заменски придавки.

Предавање на падежните форми на личните заменки од турскиот во македонскиот јазик	
турски јазик	македонски јазик
номинатив	номинатив (подметска форма)
акузатив	акузатив (форма за директен предмет)
датив	датив (форма за индиректен предмет)
локатив	предлошки падеж (форма за предлошки предмет)
аблатив	предлошки падеж (форма за предлошки предмет)
инструментал	предлошки падеж (форма за предлошки предмет)
екватив	предлошки падеж (форма за предлошки предмет)
генитив	присвојни заменски придавки
Предавање на падежните форми на личните заменки од македонскиот во турскиот јазик	
македонски јазик	турски јазик
номинатив (подметска форма)	номинатив
акузатив (форма за директен предмет)	акузатив
датив (форма за индиректен предмет)	датив
предлошки падеж (форма за предлошки предмет)	локатив, аблатив, инструментал, екватив

Ова се специфичностите, сличностите и разликите меѓу турскиот и македонскиот јазик, што придонесува заменките како концепт полесно да се сфатат, да се усвојат при изучување на турскиот и на македонскиот јазик, но исто така и полесно да се преведат од турски на македонски и обратно.

VII. ПОМОШНИОТ ГЛАГОЛ *i*- ВО ТУРСКИОТ ЈАЗИК И ПОМОШНИОТ ГЛАГОЛ *сум* ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

1. Дефинирање на помошниот глагол во турскиот и во македонскиот јазик

И во турскиот јазик, кој е урало-алтајски јазик, и во македонскиот, кој е индоевропски јазик, глаголот *i*- и неговиот еквивалент во македонскиот, глаголот *сум* заземаат посебно место во морфологијата и во синтаксата. Во турските граматика *i*- се детерминира како *глагол* (тур. *i-fili, i-eylemi*), *помошен глагол* (тур. *ana yardımı fiil*) и *глаголска наставка* (тур. *ek fiil, ek eylem*) (Мухарем Ергин, 1998: 314; Зејнеп Коркмаз, 2009: 702). Според нас, терминот *глаголска наставка* (*ek fiil, ek eylem*) е најсоодветен кога именските видови зборови се пишуваат слеано со *i*-. Во трудовите за македонскиот јазик *сум* се определува како *глагол* и *помошен глагол* (Живко Цветковски, 2001: 82). При читање на турските и на македонските граматика може да се констатира дека *i*- и *сум* во суштина најчесто се третираат како *функционални помошни глаголи*. Ова е една од сличностите меѓу турскиот и македонскиот јазик што може да придонесе полесно да се сфатат и усвојат турскиот и македонскиот јазик.

Според нас, во турскиот јазик *i*- е глагол во којшто сите облици на сегашно и сегашно-идно, минато определено и минато неопределено време и условниот начин можат да се проследат до коренот /i-/ кој во периодот на старотурскиот јазик ја имал формата /er-/ која се видоизменила во периодот на новотурскиот јазик (во османлискиот западен турски) со промената на самогласката /e/ во /i/ и со отпаѓањето на согласката /r/ (er- > ir- > i-). Според Олга Мишеска Томиќ, „...*сум* е неправилен глагол, во којшто најголем дел од облиците на сегашното време можат да се проследат до старословенскиот корен /c-/, додека облиците на минатото време, сврзаниот начин и партиципите се изведуваат од коренот /be-/.“ (Олга Мишевска Томиќ, 1997: 345).

Глаголите *i*- во турскиот јазик и *сум* во македонскиот јазик се основни помошни глаголи кои можат да се додадат на именки и именски видови зборови образувајќи именски прирок, но и на глаголи градејќи сложени глаголски форми. Глаголот *i*- во турскиот јазик и помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик при употреба со именките и именските видови зборови немаат самостојно полно значење, туку со нив го формираат именскиот прирок.

Во турскиот јазик има **сегашно и сегашно-идно време, минато определено време, минато неопределено време и условен начин од глаголот *i*-**. Во турскиот јазик, помошниот глагол *i*-, со исклучок на сегашното време, може да се употребува разделено и слеано со именките и именските видови зборови. При слеаната употреба на *i*-, варијантите на глаголската наставка се додаваат според вокалната и консонантската хармонија во турскиот јазик. Според вокалната хармонија ако во последниот слог на зборот се наоѓа една од тврдите самогласки (a, ı, o, u), се додаваат глаголските наставки со соодветна тврда самогласка, а доколку во последниот слог на зборот се наоѓа една од меките самогласки (e, i, ö, ü), се додаваат глаголските наставки со соодветна мека самогласка. Пр. *bahardır* (мак. пролет е), *yıldızdır* (мак. ѕвезда е), *ondur* (мак. десет е), *tuzdur* (мак. сол е), *tepedir* (мак. врв е), *iyidir* (мак. добар е), *göldür* (мак. езеро е), *güçlüdür* (мак. силен е). Според консонантската хармонија доколку именскиот вид збор завршува со безвучна согласка (ç, f, h, k, p, s, ş, t) се додаваат глаголските наставки што почнуваат со безвучна согласка. Пр. *gençtir* (мак. млад е), *zayıftır* (мак. слаб е), *sabahtır* (мак. утро е), *küçüktür* (мак. мал е), *kasaptır* (мак. месар е), *ofistir* (мак. канцеларија е), *taştır* (мак. камен е), *buluttur* (мак. облак е). Во македонскиот јазик постојат **сегашно време, минато определено време, минато неопределено време, идно време и можен начин од помошниот глагол *сум***.

Во овој труд ќе бидат анализирани помошниот глагол *i-* во турскиот јазик и помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик со именки и именски видови зборови, односно во именскиот прирок.

2. Сегашно и сегашно-идно време од помошниот глагол *i-* во турскиот јазик и сегашно време од помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик

Глаголот *i-* во турскиот јазик има иста форма за сегашно и сегашно-идно време и само кај овие времиња се пишува слеано. На именски видови зборови што завршуваат со согласка, *i-* директно се додава, додека на тие што завршуваат со самогласка во прво лице еднина и множина прво се вметнува согласката */-y-/-*. Пр. *öğretmen-im* (мак. наставник сум); *öğrenci-(y)im* (мак. ученик сум). Трето лице еднина од глаголот *i-* може, но не мора да се употребува во потврдна, негативна и прашална форма. Тоа формално и кога нема да се употреби успева да ја сочува својата функција. Пр. *akıllıdır / akıllı* (мак. умен е); *akıllı değildir / akıllı değil* (мак. не е умен); *Akıllı mıdır? / Akıllı mı?* (мак. Дали е умен?). Глаголската наставка *i-* се јавува со повеќе варијанти поради вокалната и консонантската хармонија во турскиот јазик. Сегашно време од помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик се пишува одделно од именките и именските видови зборови.

Помошниот глагол *i-* и помошниот глагол *сум* ги имаат следните форми за трите лица во еднина и во множина во сегашно време:

	Сегашно и сегашно-идно време од <i>i-</i> во турскиот јазик <i>i- Fiilinin Şimdiki ve Geniş Zamanı</i>	Сегашно време од <i>сум</i> во македонскиот јазик
	слеано пишување на <i>i-</i>	
Еднина		
1. лице	+(y)ım, +(y)im, +(y)um, +(y)üm	сум
2. лице	+sın, +sin, +sun, +sün	си
3. лице	ø, +dır, +dir, +dur, +dür, +tır, +tir, +tur, +tür	е
Множина		
1. лице	+(y)ız, +(y)iz, +(y)uz, +(y)üz	сме
2. лице	+sınız, +sınız, +sunuz, +sünüz	сте
3. лице	+dırlar, +dirler, +dırlar, +dürler, +tırlar, +tirler, +tırlar, +türler	се

Кај сите форми на сегашно и сегашно-идно време од глаголската наставка *i-* во турскиот јазик суфиксот е слеан со коренот, а додека кај минато определено, минато неопределено време и условен начин може да се пишува слеано или разделено и да се анализира на корен или основа, наставка за време или начин и наставка за лице. Истата состојба се согледува и кај сите форми на сегашно време од глаголот *сум* во македонскиот јазик каде што суфиксот е слеан со коренот, за разлика од оние на минато определено, минато неопределено и идно време кои можат морфолошки да се расчленат на корен или основа и наставка за лице или време.

Потврдна форма од <i>i-</i>	Потврдна форма од <i>сум</i>
Ben doktorum. Sen doktorsun. O doktor(dur).	Јас сум доктор. Ти си доктор. Тој е доктор.
Biz doktoruz. Siz doktorsunuz. Onlar doktordur(lar).	Ние сме доктори. Вие сте доктори. Тие се доктори.

Во турскиот јазик негативната форма од глаголската наставка *i-* во сегашно и сегашно-идно време се образува со партикулата *değil* (прев. мак. не). Негацијата *değil* се пишува слеано

со глаголската наставка *i-*. Во македонскиот јазик негативната форма од помошниот глагол *сум* во сегашно време се образува со негацијата *не*.

Негативна форма од <i>i-</i>	Негативна форма од <i>сум</i>
Ben doktor değilim. Sen doktor değilsin. O doktor değil(dir).	Јас не сум доктор. Ти не си доктор. Тој не е доктор.
Biz doktor değiliz. Siz doktor değilsiniz. Onlar doktor değildir(ler).	Ние не сме доктори. Вие не сте доктори. Тие не се доктори.

Прашалната форма во сегашно и сегашно-идно време од глаголската наставка *i-* во турскиот јазик се изразува со помош на прашалната наставка (тур. *soru eki*) *mi, mi, mi, mi* која иако се пишува одделно од именката, подлежи на законот за вокална хармонија. Прашалната партикула *mi, mi, mi, mi* се пишува слеано со глаголската наставка *i-*. Пр. Ben doktor *miyum?* / Дали јас сум доктор? Прашалната форма во сегашно време од помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик може да се гради со прашалните партикули: *дали, зар(ем) и ли*. Пр. Дали јас сум доктор? *Зарем* јас сум доктор? *Зар* јас сум доктор? Јас доктор *ли* сум?

Прашална форма од <i>i-</i>	Прашална форма од <i>сум</i>	
Ben doktor muyum? Sen doktor musun?. O doktor mu(dur)?	Дали сум јас доктор? Дали си ти доктор? Дали е тој доктор?	Јас доктор ли сум? Ти доктор ли си? Тој доктор ли е?
Biz doktor muyuz? Siz doktor musunuz? Onlar doktor mudur(lar)?	Дали сме ние доктори? Дали сте вие доктори? Дали се тие доктори?	Ние доктори ли сме? Вие доктори ли сте? Тие доктори ли се?

3. Минато определено време од помошниот глагол *i-* во турскиот јазик и минато определено време од помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик

Минато определено време од помошниот глагол *i-* во турскиот јазик може да се пишува разделено или слеано. Пр. Sen çalışkan idin. Sen çalışkandın. / Ти беше работлив. Минато определено време од глаголската наставка *i-* кога се пишува слеано, се јавува со повеќе варијанти поради вокалната и консонантската хармонија во турскиот јазик.

Минато определено време од помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик е помошниот глагол *бе* кој се пишува одделно од именските видови зборови. Пр. Тој беше фин. / О, kibar idi. О, kibardı. *Бе* е лексички помошен глагол бидејќи има морфолошка структура составена од корен или основа и наставка за лице или време.

Помошниот глагол *i-* и помошниот глагол *сум* ги имаат следните форми за трите лица во еднина и во множина во минато определено време:

	Минато определено време од <i>i-</i> во турскиот јазик – <i>i- Fiilinin Belirli Geçmiş Zamanı</i>		Минато определено време од <i>сум</i> во мак. јаз.
	разделено и слеано пишување на <i>i-</i>		
Еднина	разделено	слеано	
1. лице	i-di-m	-dım, -dim, -dum, -düm, -tım, -tim, -tum, -tüm	бев
2. лице	i-di-n	-dın, -din, -dun, -dün, -tın, -tin, -tun, -tün	беше
3. лице	i-di-ø	-dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü	беше

Множина			
1. лице	i-di-k	-dık, -dik, -duk, -dük, -tık, -tik, -tuk, -tük	бевме
2. лице	i-di-niz	-dınız, -diniz, -dunuz, -dünüz, -tınız, -tiniz, -tunuz, -tünüz	бевте
3. лице	i-di-(ler)	-dılar, -diler, -dular, -düler, -tılar, -tiler, -tular, -tüler	беа

Во турскиот јазик на именските видови зборови што завршуваат со звучна согласка директно се додаваат варијантите на наставките што почнуваат со звучна согласка (пр. *yazardınız*/бевте писател), а додека на тие што завршуваат со безвучна согласка се додаваат варијантите што почнуваат со безвучна согласка (пр. *avukattım*/бев адвокат). Именските видови зборови што завршуваат на самогласка ги примаат истите наставки како именските видови зборови што завршуваат на звучна согласка според вокалната хармонија, но пред нив се јавува согласката (-у-). Пр. *güçlü idiler, güçlüydüler*/беа силни.

Потврдна форма од <i>i-</i>		Потврдна форма од <i>сум</i>
разделено пишување на <i>i-</i>	слеано пишување на <i>i-</i>	
Ben genç idim. Sen genç idin. O genç idi.	Ben gençtim. Sen gençtin. O gençti.	Јас бев млад. Ти беше млад. Тој беше млад. / Таа беше млада. / Тоа беше младо.
Biz genç idik. Siz genç idiniz. Onlar genç idi(ler).	Biz gençtik. Siz gençtiniz. Onlar gençti(ler).	Ние бевме млади. Вие бевте млади. Тие беа млади.

Негативната форма во турскиот јазик се изразува со негацијата *değil* (прев. мак. *не*) која може да се пишува разделено или слеано со *i-*, а во македонскиот јазик со помош на негацијата *не*.

Негативна форма од <i>i-</i>		Негативна форма од <i>сум</i>
разделено пишување на <i>i-</i>	слеано пишување на <i>i-</i>	
Ben genç değil idim. Sen genç değil idin. O genç değil idi.	Ben genç değildim. Sen genç değildin. O genç değildi.	Јас не бев млад. Ти не беше млад. Тој не беше млад. / Таа не беше млада. / Тоа не беше младо.
Biz genç değil idik. Siz genç değil idiniz. Onlar genç değil idi(ler).	Biz genç değildik. Siz genç değildiniz. Onlar genç değildi(ler).	Ние не бевме млади. Вие не бевте млади. Тие не беа млади.

Прашалната форма од помошниот глагол *i-* во турскиот јазик се изразува со помош на прашалната партикула *mi, mi, mi, mü* која може да пишува разделено или слеано со *i-*. Пр. *Ben genç mi idim?* / *Ben genç miydim?* Прашална форма од помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик може да се гради со прашалните партикули: *дали, зар(ем)* и *ли*. Пр. *Дали јас бев млад?* *Зарем јас бев млад?* *Зар јас бев млад?* *Јас млад ли бев?*

Прашална форма од <i>i-</i>	
разделено пишување на <i>i-</i>	слеано пишување на <i>i-</i>
Ben genç mi idim? Sen genç mi idin? O genç mi idi?	Ben genç miydim? Sen genç miydin? O genç miydi?
Biz genç mi idik? Siz genç mi idiniz? Onlar genç mi idi(ler)?	Biz genç miydik? Siz genç miydiniz? Onlar genç miydi(ler)?
Прашална форма од <i>сум</i>	
Дали јас бев млад? Дали ти беше млад? Дали тој беше млад? / Дали таа беше млада? / Дали тоа беше младо?	Јас бев ли млад? Ти беше ли млад? Тој беше ли млад? / Таа беше ли млада? / Тоа беше ли младо?
Дали ние бевме млади? Дали вие бевте млади? Дали тие беа млади?	Ние бевме ли млади? Вие бевте ли млади? Тие беа ли млади?

Помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик има форма за минато определено несвршено време, а нема одделна форма за минато определено свршено време.

4. Минато неопределено време од помошниот глагол *i-* во турскиот јазик и минато неопределено време од помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик

Минато неопределено време од помошниот глагол *i-* во турскиот јазик може да се пишува разделено или слеано. Пр. О, çevirmen imiş. О, çevirmenmiş. О, elçi imiş. О elçiymiş. / Тој бил преведувач. Тој бил амбасадор. Минато неопределено време од помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик се пишува одделно од именските видови зборови. Пр. Таа *била* секретарка. / О, sekreter imiş. О, sekretermiş.

Минато неопределено време од помошниот глагол *i-* и *сум* ги имаат следните форми за трите лица во еднина и во множина:

	Минато неопределено време од <i>i-</i> во турскиот јазик <i>i- Fiilinin Belirsiz Geçmiş Zamanı</i>		Минато неопределено време од <i>сум</i> во македонскиот јазик
	разделено и слеано пишување на <i>i-</i>		
Еднина	разделено	слеано	
1. лице	i-miş-im	-mişim, -mişim, -muşum, -müşüm	сум бил, -а, -о
2. лице	i-miş-sin	-mişsin, -mişsin, -muşsun, -müşsün	си бил, -а, -о
3. лице	i-miş-ø	-miş, -miş, -muş, -müş	бил, -а, -о
Множина			
1. лице	i-miş-iz	-mişiz, -mişiz, -muşuz, -müşüz	сме биле
2. лице	i-miş-siniz	-mişsiniz, -mişsiniz, -muşsunuz, -müşsünüz	сте биле
3. лице	i-miş-ler	-mişlar, -mişler, -muşlar, -müşler	биле

Минато неопределено време од глаголската наставка *i-* кога се пишува слеано, се јавува со повеќе варијанти поради вокалната хармонија во турскиот јазик. На именските видови зборови што завршуваат на согласка директно им се додава наставката (пр. *meturmuşuz/сме*

биле службеници), додека кај зборови што завршуваат на самогласка пред наставката се јавува согласката (-y-) (пр. gazeteciymişler/биле новинари.).

Потврдна форма од <i>i-</i>		Потврдна форма од <i>сум</i>
разделено пишување на <i>i-</i>	слеано пишување на <i>i-</i>	
Ben birinci imişim. Sen birinci imişsin. O birinci imiş.	Ben birinciymişim. Sen birinciymişsin. O birinciymiş.	Јас сум бил прв. Ти си бил прв. Тој бил прв. / Таа била прва./ Тоа било прво.
Biz birinci imişiz. Siz birinci imişsiniz. Onlar birinci imiş(ler).	Biz birinciymişiz. Siz birinciymişsiniz. Onlar birinciymiş(ler).	Ние сме биле први. Вие сте биле први. Тие биле први.

Негативната форма од минато неопределено време од глаголската наставка *i-* во турскиот јазик се изразува со партикулата *değil* (прев. мак. *не*) која може да се пишува разделено или слеано со *i-*. Во македонскиот јазик негативната форма од минато неопределено време од помошниот глагол *сум* се изразува со негацијата *не*. Пр. тур. Siz muzisyen değil imişsiniz. Siz müzisyen değilmişsiniz. / Вие не сте биле музичари.

Негативна форма од <i>i-</i>		Негативна форма од <i>сум</i>
разделено пишување на <i>i-</i>	слеано пишување на <i>i-</i>	
Ben birinci değil imişim. Sen birinci değil imişsin. O birinci değil imiş.	Ben birinci değilmişim. Sen birinci değilmişsin. O birinci değilmiş.	Јас не сум бил прв. Ти не си бил прв. Тој не бил прв. / Таа не била прва. / Тоа не било прво.
Biz birinci değil imişiz. Siz birinci değil imişsiniz. Onlar birinci değil imiş(ler).	Biz birinci değilmişiz. Siz birinci değilmişsiniz. Onlar birinci değilmiş(ler).	Ние не сме биле први. Вие не сте биле први. Тие не биле први.

Прашалната форма од глаголската наставка *i-* во турскиот јазик се изразува со помош на прашалната партикула *mi, mi, mi, mi* која може да се пишува разделено или слеано со *i-*. Пр. О, yargıç mi imiş? О, yargıç miymiş? / Дали тој бил судија? Зарем тој бил судија? Тој ли бил судија?. Прашалната форма во минато неопределено време од помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик се гради со прашалните партикули: *дали, зар(ем)* и *ли*. Пр. *Дали* тој бил архитект? *Зарем* тој бил архитект? Тој *ли* бил архитект? / О, mimar miymiş?

Прашална форма од <i>i-</i>	
разделено пишување на <i>i-</i>	слеано пишување на <i>i-</i>
Ben birinci mi imişim? Sen birinci mi imişsin? O birinci mi imiş?	Ben birinci miymişim? Sen birinci miymişsin? O birinci miymiş?
Biz birinci mi imişiz? Siz birinci mi imişsiniz? Onlar birinci mi imiş(ler)?	Biz birinci miymişiz? Siz birinci miymişsiniz? Onlar birinci miymiş(ler)?
Прашална форма од <i>сум</i>	
Дали јас сум бил прв? Дали ти си бил прв? Дали тој бил прв? /	Јас ли сум бил прв? Ти ли си бил прв? Тој ли бил прв? /

Дали таа била прва? / Дали тоа било прво?	Таа ли била прва? / Тоа ли било прво?
Дали ние сме биле први? Дали вие сте биле први? Дали тие биле први?	Ние ли сме биле први? Вие ли сте биле први? Тие ли биле први?

5. Идно време од помошниот глагол сум во македонскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик

Идното време од помошниот глагол сум во македонскиот јазик има две форми. Првата форма се образува со честичката *ќе* и формите за сегашно време од помошниот глагол сум. Пр. Ние *ќе сме* работници. Втората форма се гради со честичката *ќе* и формите за сегашно време од глаголот *бе* кој е близок по значење на глаголот сум.

Идното време од помошниот глагол сум ги има следните форми за трите лица во еднина и во множина:

Идно време од помошниот глагол сум во македонскиот јазик		
Еднина		
1. лице	ќе сум	ќе бидам
2. лице	ќе си	ќе бидеш
3. лице	ќе е	ќе биде
Множин а		
1. лице	ќе сме	ќе бидеме
2. лице	ќе сте	ќе бидете
3. лице	ќе се	ќе бидат

Потврдна форма од сум		Превод
Јас ќе сум среќен. Ти ќе си среќен. Тој ќе е среќен.	Јас ќе бидам среќен. Ти ќе бидеш среќен. Тој ќе биде среќен.	Ben mutlu olacağım. Sen mutlu olacaksın. O mutlu olacak.
Ние ќе сме среќни. Вие ќе сте среќни. Тие ќе се среќни.	Ние ќе бидеме среќни. Вие ќе бидете среќни. Тие ќе бидат среќни.	Biz mutlu olacağız. Siz mutlu olacaksınız. Onlar mutlu olacak(lar).

Негативната форма во идно време од помошниот глагол сум во македонскиот јазик се изразува со негацијата *не*. Пр. Јас не ќе сум инженер. Јас нема да бидам инженер. / Ben mühendis olmayacağım.

Негативна форма од сум		Превод
Јас не ќе сум среќен. Ти не ќе си среќен. Тој не ќе е среќен.	Јас нема да бидам среќен. Ти нема да бидеш среќен. Тој нема биде среќен.	Ben mutlu olmayacağım. Sen mutlu olmayacaksın. O mutlu olmayacak.
Ние не ќе сме среќни. Вие не ќе сте среќни. Тие не ќе се среќни.	Ние нема да бидеме среќни. Вие нема да бидете среќни. Тие нема да бидат среќни.	Biz mutlu olmayacağız. Siz mutlu olmayacaksınız. Onlar mutlu olmayacak(lar).

Прашална форма во идно време од помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик се гради со прашалните партикули: *дали*, *зар(ем)* и *ли*. Поради големиот број на прашални партикули и двете форми за идно време од помошниот глагол *сум*, се јавуваат бројни прашални форми. Пр. Дали Вие ќе сте министер? Зарем Вие ќе сте министер? Вие ли ќе сте министер? Дали Вие ќе бидете министер? Зарем Вие ќе бидете министер? Вие ли ќе бидете министер? / *Siz bakan olacak mısınız?*

Прашална форма од <i>сум</i>		Превод
Дали јас ќе сум среќен? Дали ти ќе си среќен? Дали тој ќе е среќен?	Јас ли ќе бидам среќен? Ти ли ќе бидеш среќен? Тој ли ќе биде среќен?	Ben mutlu olacak mıyım? Sen mutlu olacak mısın? O mutlu olacak mı?
Дали ние ќе сме среќни? Дали вие ќе сте среќни? Дали тие ќе се среќни?	Ние ли ќе бидеме среќни? Вие ли ќе бидете среќни? Тие ли ќе бидат среќни?	Biz mutlu olacak mıyız? Siz mutlu olacak mısınız? Onlar mutlu olacak(lar) mı?

Во турскиот јазик нема идно време од помошниот глагол *i-*, но формата за сегашно и сегашно-идно време може да се користи и за изразување блиска иднина. Пр. *Ben tedbirliyim.* / Јас сум претпазлив. Јас ќе сум претпазлив. Во турскиот јазик постои и помошниот глагол *ol-* што е еквивалент на глаголот *биде* во македонскиот јазик, но никогаш во турската граматика не се користи за изразување идно време од помошниот глагол *i-* бидејќи може да ги прими наставките за сите времиња. Пр. *Ben tedbirli olurum. Ben tedbirli olacağım.* / Јас ќе бидам претпазлив.

6. Можен начин од помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик

Можниот начин од помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик се образува со честичката *би* и глаголската л-форма на глаголот *бе*. Пр. Тоа би било размазено. / *O şımarık olur.* Промената на можниот начин од помошниот глагол *сум* во трите лица во еднина и во множина е следнава:

Можен начин од помошниот глагол <i>сум</i> во македонскиот јазик			
Еднина		потврдна форма од <i>сум</i>	негативна форма од <i>сум</i>
1. лице	би бил	Јас би бил мирен.	Јас не би бил мирен.
2. лице	би бил	Ти би бил мирен.	Ти не би бил мирен.
3. лице	би бил, би била, би било	Тој би бил мирен. Таа би била мирна. Тоа би било мирно.	Тој не би бил мирен. Таа не би била мирна. Тоа не би било мирно.
Множина			
1. лице	би биле	Ние би биле мирни.	Ние не би биле мирни.
2. лице	би биле	Вие би биле мирни.	Вие не би биле мирни.
3. лице	би биле	Тие би биле мирни.	Тие не би биле мирни.

Негативната форма од можниот начин од помошниот глагол *сум* се изразува со честичката *не*. Пр. Јас не би бил психолог. / *Ben psikolog olmam.*

Негативна форма од <i>сум</i>	Превод
Јас не би бил мирен. Ти не би бил мирен. Тој не би бил мирен. Таа не би била мирна. Тоа не би било мирно.	Ben uslu olmam. Sen uslu olmazsın. O uslu olmaz.

Ние не би биле мирни. Вие не би биле мирни. Тие не би биле мирни.	Biz uslu olmayız. Siz uslu olmazsınız. Onlar uslu olmaz(lar).
---	---

Прашалната форма од можниот начин од помошниот глагол *сум* се гради со прашалните партикули: *дали*, *зар(ем)* и *ли*. Пр. Дали таа би била балерина? Зарем таа би била балерина? Зар таа би била балерина? Таа ли би била балерина? Дали таа ќе биде балерина? Зарем таа ќе биде балерина? Таа ли ќе биде балерина? / О, balerin olur mu?

Прашална форма од <i>сум</i>		Превод
Дали јас би бил мирен? Дали ти би бил мирен? Дали тој би бил мирен? Дали таа би била мирна? Дали тоа би било мирно?	Јас ли ќе бидам мирен? Ти ли ќе бидеш мирен? Тој ли ќе биде мирен? Таа ли ќе биде мирна? Тоа ли ќе биде мирно?	Ben uslu olur muyum? Sen uslu olur musun? О, uslu olur mu?
Дали ние би биле мирни? Дали вие би биле мирни? Дали тие би биле мирни?	Ние ли ќе бидеме мирни? Вие ли ќе бидете мирни? Тие ли ќе бидат мирни?	Biz uslu olur muyuz? Siz uslu olur musunuz? Onlar uslu olur(lar) mı?

Во турскиот јазик нема можен начин од помошниот глагол *i-*, но постојат сложени глаголи и сложени времиња кои можат да се користат како приближни корелати на можниот начин од помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик. Пр. мак. Вие би биле критичар. / Siz eleştirmen olabilirsiniz.

7. Условен начин од помошниот глагол *i-* во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик

Условниот начин од помошниот глагол *i-* во турскиот јазик може да се пишува разделено и слеано. Пр. *iyimser isem, iyimsersem*/ако сум оптимист. При слеаното пишување наставката директно се додава на именските видови зборови што завршуваат со согласка (пр. *olgunsa*/ако е зрел), додека кај тие што завршуваат со самогласка во сите лица се јавува согласката */-y-/* (пр. *güçlüysem, güçlüysen, güçlüyse, güçlüysek, güçlüyseniz, güçlüyseler*/ако сум силен, ако си силен, ако е силен, ако сме силни, ако сте силни, ако се силни).

Условниот начин од помошниот глагол *i-* ги има следните форми за трите лица во еднина и во множина:

Условен начин од помошниот глагол <i>i-</i> во турскиот јазик – <i>i- Fiilinin Dilek-Şart Şekli</i>			
разделено и слеано пишување на <i>imek</i>			
Еднина	разделено	слеано	превод
1. лице	<i>i-se-m</i>	<i>-sam, -sem</i>	ако сум
2. лице	<i>i-se-n</i>	<i>-san, -sen</i>	ако си
3. лице	<i>i-se-ø</i>	<i>-sa, -se</i>	ако е
Множина			
1. лице	<i>i-se-k</i>	<i>-sak, -sek</i>	ако сме
2. лице	<i>i-se-niz</i>	<i>-sanız, -seniz</i>	ако сте
3. лице	<i>i-se-(ler)</i>	<i>-salar, -seler</i>	ако се

Глаголската наставка *i-* кога се пишува слеано, се јавува со две варијанти (*-sa, -se*) поради вокалната хармонија во турскиот јазик. Пр. *ilginçse*/ако е интересен, *unutkansa*/ако е заборавалив.

Потврдна форма од <i>i-</i>		Превод
разделено пишување на <i>i-</i>	слеано пишување на <i>i-</i>	
Ben iyimser isem... Sen iyimser isen... O iyimser ise...	Ben iyimsersem... Sen iyimsersen... O iyimserse...	Ако јас сум оптимист Ако ти си оптимист Ако тој е оптимист Ако таа е оптимист Ако тоа е оптимист
Biz iyimser isek... Siz iyimser iseniz... Onlar iyimser ise(ler)...	Biz iyimsersek... Siz iyimserseniz... Onlar iyimserse(ler)...	Ако ние сме оптимисти Ако вие сте оптимисти Ако тие се оптимисти

Негативната форма од помошниот глагол *i-* се образува со негацијата *değil* (прев. мак. не). *i-* може да се пишува разделено или слеано со негацијата *değil*.

Негативна форма од <i>i-</i>		Превод
разделено пишување на <i>i-</i>	слеано пишување на <i>i-</i>	
Ben iyimser değil isem... Sen iyimser değil isen... O iyimser değil ise...	Ben iyimser değilsem... Sen iyimser değilsen... O iyimser değilse...	Ако јас не сум оптимист Ако ти не си оптимист Ако тој не е оптимист Ако таа не е оптимист Ако тоа не е оптимист
Biz iyimser değil isek... Siz iyimser değil iseniz... Onlar iyimser değil ise(ler)...	Biz iyimser değilsek... Siz iyimser değilseniz... Onlar iyimser değilse(ler)...	Ако ние не сме оптимисти Ако вие не сте оптимисти Ако тие не се оптимисти

Прашалната форма од условниот начин од помошниот глагол *i-* се образува со варијантите *mi*, *mi* од прашалната партикула (мак. дали, ли, зарем). Прашалната партикула *mi*, *mi* се пишува разделено по условниот начин од помошниот глагол *i-*. Пр. *Zenginşeler mi?* *Vıcdanlışalar mi?* / Дали ако се богати? Дали ако се совесни?.

Прашална форма од <i>i-</i>		Превод
разделено пишување на <i>i-</i>	слеано пишување на <i>i-</i>	
Ben iyimser isem mi... Sen iyimser isen mi... O iyimser ise mi...	Ben iyimsersem mi... Sen iyimsersen mi... O iyimserse mi...	Ако јас сум оптимист ли? Ако ти си оптимист ли? Ако тој е оптимист ли? Ако таа е оптимист ли? Ако тоа е оптимист ли?
Biz iyimser isek mi... Siz iyimser iseniz mi... Onlar iyimser iseler mi...	Biz iyimsersek mi... Siz iyimserseniz mi... Onlar iyimserse(ler) mi...	Ако ние сме оптимисти ли? Ако вие сте оптимисти ли? Ако тие се оптимисти ли?

8. Резиме

Во македонскиот јазик постојат сегашно време, минато определено време, минато неопределено време, идно време и можен начин од помошниот глагол *сум*. Во турскиот јазик има сегашно и сегашно-идно време, минато определено време, минато неопределено време и условен начин од помошниот глагол *i-*. Парадигмите на *сум* во македонскиот јазик и на *i-* во турскиот јазик можеме да ги претставиме на следниот начин:

	i-	сум	
1. л. едн. сег. вр.	+(y)ım, +(y)im, +(y)um, +(y)üm	сум	
2. л. едн. сег. вр.	+sın, +sin, +sun, +sün	си	
3. л. едн. сег. вр.	∅, +dır, +dir, +dur, +dür, +tır, +tir, +tur, +tür	е	
1. л. мн. сег. вр.	+(y)ız, +(y)iz, +(y)uz, +(y)üz	сме	
2. л. мн. сег. вр.	+sınız, +sınız, +sunuz, +sünüz	сте	
3. л. мн. сег. вр.	+dırlar, +dirler, +durlar, +dürler, +tırlar, +tirler, +turlar, +türler	се	
1. л. едн. мин. опр. вр.	idim	-dım, -dim, -dum, -düm, -tım, -tim, -tum, -tüm	бев
2. л. едн. мин. опр. вр.	idin	-dın, -din, -dun, -dün, -tın, -tin, -tun, -tün	беше
3. л. едн. мин. опр. вр.	i-di-∅	-dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü	беше
1. л. мн. мин. опр. вр.	idik	-dık, -dik, -duk, -dük, -tık, -tik, -tuk, -tük	бевме
2. л. мн. мин. опр. вр.	idiniz	-dınız, -diniz, -dunuz, -dünüz, -tınız, -tiniz, -tunuz, -tünüz	бевте
3. л. мн. мин. опр. вр.	idiler	-dılar, -diler, -dular, -düler, -tılar, -tiler, -tular, -tüler	беа
1. л. едн. мин. неоп. вр.	imişim	-mışım, -mişim, -muşum, -müşüm	сум бил, -а, -о
2. л. едн. мин. неоп. вр.	imişsin	-mışsın, -mişsin, -muşsun, -müşsün	си бил, -а, -о
3. л. едн. мин. неоп. вр.	imiş-∅	-miş, -miş, -muş, -müş	бил, -а, -о
1. л. мн. мин. неоп. вр.	imişsiz	-mışsınız, -mişsiz, -muşsuz, -müşsüz	сме биле
2. л. мн. мин. неоп. вр.	imişsiniz	-mışsınız, -mişsiniz, -muşsunuz, -müşsünüz	сте биле
3. л. мн. мин. неоп. вр.	imişler	-mışlar, -mişler, -muşlar, -müşler	биле
1. л. едн. идно вр.	-	ке сум	ке бидам
2. л. едн. идно вр.	-	ке си	ке бидеш
3. л. едн. идно вр.	-	ке е	ке биде
1. л. мн. идно вр.	-	ке сме	ке бидеме
2. л. мн. идно вр.	-	ке сте	ке бидете
3. л. мн. идно вр.	-	ке се	ке бидат
1. л. едн. мож. нач.	-	би бил	
2. л. едн. мож. нач.	-	би бил	
3. л. едн. мож. нач.	-	би бил, би била, би било	
1. л. мн. мож. нач.	-	би биле	
2. л. мн. мож. нач.	-	би биле	
3. л. мн. мож. нач.	-	би биле	
1. л. едн. усл. нач.	isem	-sam, -sem	-
2. л. едн. усл. нач.	isen	-san, -sen	-
3. л. едн. усл. нач.	ise-∅	-sa, -se	-
1. л. мн. усл. нач.	isek	-sak, -sek	-
2. л. мн. усл. нач.	iseniz	-sanız, -seniz	-
3. л. мн. усл. нач.	iseler	-salar, -seler	-

Од парадигмите на *i-* во турскиот јазик и на *сум* во македонскиот јазик можеме да согледаме дека условниот начин од помошниот глагол *i-* во турскиот нема свој еквивалент кај помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик, а идното време и можниот начин од помошниот

глагол *сум* во македонскиот јазик немаат свој еквивалент кај помошниот глагол *i-* во турскиот јазик

Парадигмата на *i-* во турскиот јазик води кон заклучокот дека во неа се јавува единствено помошниот глагол *i-* којшто функционира како функционален помошен глагол кој само во сегашно и сегашно-идно време се употребува слеано како наставка, а во другите примери може да се применува разделено и слеано. Од парадигмата на *сум* во македонскиот јазик може да се заклучи дека „во традиционалната парадигма на помошниот глагол *сум*, покрај глаголот *сум* во тесна смисла на зборот, којшто е функционален, оперира и глаголот *бе*, којшто ги има сите синтагматски особини на лексичките глаголи, и еден „гол“ корен, *e*, којшто оперира како функционален помошен глагол – глаголска клитика за трето лице еднина...“ (Олга Мишеска-Томиќ, 1997: 349).

На морфолошко ниво, помошниот глагол (глаголска наставка) *i-* во турскиот јазик и помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик немаат самостојно полно значење, туку имаат функција на помошен глагол.

На синтаксичко ниво, помошниот глагол (глаголската наставка) *i-* во турскиот јазик и помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик заедно со именскиот вид збор се во состав на именскиот прирок.

Како именски дел на именскиот прирок и во двата јазика најчесто се застапени придавки (O, neşelidir. O, bizimdir. O, ikincidir. O, altındır. / Таа е весела. Таа е наша. Таа е втора. Таа е златна.), именки (Ben eczacıyım. / Јас сум аптекар.), заменки (Yagamaz odur. / Палаво е тоа.), броеви (Bir artı bir, ikidir. / Еден плус еден се два.) и прилози (Siz çoksunuz. / Вие сте многу.). Во македонскиот јазик, на синтаксичко ниво, за *сум* се употребува друг термин, а во турскиот јазик за *i-* се применуваат истите термини. На синтаксичко ниво *сум* се јавува во улога на глагол-врска (глагол-копула) во глаголско-именскиот прирок (Лилјана Минова-Гуркова, 2000: 189). Глаголско-именскиот прирок се состои од глагол-врска и именски дел. Именскиот дел на глаголско-именскиот прирок ја носи содржината и значењето на прирокот кој изразува одредени карактеристики за подметот.

Познавањето на функцијата и на примената на помошниот глагол (глаголската наставка) *i-* во турскиот јазик и на помошниот глагол *сум* во македонскиот јазик на морфолошко и на синтаксичко ниво им овозможува на корисниците да пишуваат коректни текстови и да прават солидни преводи на двата јазика.

VIII. ПРОСТИТЕ ВРЕМИЊА И НАЧИНИ ВО ТУРСКИОТ ЈАЗИК И НИВНИТЕ ЕКВИВАЛЕНТИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

1. Видови прости времиња и начини во турскиот и во македонскиот јазик

Во турскиот и во македонскиот јазик формите на глаголот според својот состав се делат на **прости глаголски форми** и **сложени глаголски форми**. Простите глаголски форми добиваат наставки за времиња или начини, додека сложените глаголски форми во турскиот јазик го добиваат помошниот глагол **i- (сум)**, а во македонскиот јазик како помошен елемент се јавуваат помошните глаголи (**сум, има**) или честичките (**ќе, би**).

Во турскиот јазик прости глаголски форми се: **сегашно време (şimdiki zaman)**, **сегашно-идно време (geniş zaman)**, **идно време (gelecek zaman)**, **минато определено свршено време (belirli geçmiş zaman)**, **минато неопределено време (belirsiz geçmiş zaman)**, **заповеден начин (emir kipi)**, **желбен начин (istek kipi)**, **желбено-условен начин (dilek-şart kipi)** и **наложителен начин (gereklilik kipi)**. Првите пет се временски форми, а следните четири се начински форми. Во турскиот јазик следните сложени глаголски форми се образуваат со помошниот глагол **i- (сум)**: **раскажани сложени времиња (hikâye birleşik zamanlar)**, **прекажани сложени времиња (rivayet birleşik zamanlar)** и **условни сложени времиња (şart birleşik zamanlar)**.

Во македонскиот јазик постојат следниве прости глаголски форми: **сегашно време**, **минато определено несвршено време**, **минато определено свршено време**, **заповеден начин** и **глаголска л-форма**. Првите три се временски форми, четвртата е начинска, а петтата е нелична глаголска форма. Во македонскиот јазик сложените глаголски форми **минато неопределено несвршено и свршено време**, **предминато време**, **сум-конструкциите со глаголска придавка** се образуваат со помошниот глагол **сум**, **има-конструкциите со глаголска придавка** се образуваат со помошните елементи **сум, ќе, би**, а **идното време**, **минатото идно време**, **идното прекажано време** се градат со честичката **ќе**, а **можниот начин** се образува со честичката **би**.

Во турските граматика глаголската именка и глаголската придавка се сметаат за именски видови зборови, а глаголскиот прилог за глаголски вид збор, а во македонските граматика глаголската именка, глаголската придавка и глаголскиот прилог спаѓаат во простите нелични глаголски форми. Поради ова глаголската именка, глаголската придавка и глаголскиот прилог **ќе** бидат анализирани во посебно поглавје.

Од гореизложените класификации може да се согледа дека граматичката категорија време и граматичката категорија начин во турските и во македонските граматика се третира на специфичен начин. При ова треба да се потсетиме дека многу јазици во светот не разликуваат граматичка категорија време, но го разликуваат времето како надворешнојазичен феномен. Ова ни укажува дека треба да се прави разлика и дека не треба да се мешаат *концептот време* и *граматичката категорија време*. Во јазиците што не разликуваат граматичка категорија време диференцијацијата се прави со други јазични средства, а не со наставки за време како во турскиот и во македонскиот јазик. При анализа на простите времиња и начини во турскиот јазик и нивните еквиваленти во македонскиот јазик може да се согледа дека покрај сличностите, турската и македонската граматика имаат специфичен приод кон граматичките категории време и начин.

2. Специфичности при додавање на наставките за време и начин на глаголите во турскиот и во македонскиот јазик

Секоја граматика утврдува правила и исклучоци кои ќе помогнат полесно да се сфатат глаголите и логички да се додаваат наставките за време и начин. За оваа цел кај глаголите во турскиот јазик потребно е да разликуваме: **глаголски корен, помошен глас и наставка**. Кај турскиот јазик како аглутинативен јазик глаголските корени обично не трпат промени, помошните гласови се додаваат по потреба, а наставките се додаваат според карактерот на вокалот во последниот слог од зборот и според карактерот на консонантскиот завршок на зборот. Според ова глаголите во турскиот јазик можат да се карактеризираат со:

а) мек вокал во последниот слог од зборот (eğlen-/забавува, eski-/стареє, gör-/гледа, dövül-/се тепа)

б) тврд вокал во последниот слог од зборот (oyna-/игра, tanı-/познава, уор-/уморува, unut-/заборава)

в) завршок на зборот со звучна согласка или сонант (yağ-/врне, öv-/пофалува, çiz-/црта, çal-/свири, em-/впива, inan-/верува, gir-/влегува, say-/брои)

г) завршок на зборот со безвучна согласка (aç-/отвори, bak-/гледа, ör-/бакнува, es-/вее, coş-/восхитува, işit-/слушне)

Според овие карактеристики се додаваат различните варијанти на наставки за време и начин според правилото за вокална и консонантска хармонија. Според **вокалната хармонија**, ако во последниот слог на глаголот се наоѓа една од **тврдите самогласки (а, и, о, у)**, се додаваат варијантите на наставките за време и начин со соодветна тврда самогласка. Пр. çalış-acak/ќе работи, kal-di/остана, bul-muş/пронашол. Доколку во последниот слог на глаголот се наоѓа една од **меките самогласки (е, и, ö, ü)**, се додаваат варијантите на наставките за време и начин со соодветна мека самогласка. Пр. bil-ecek/ќе знае, gel-ir/доаѓа, ќе дојде, gül-ünüz/смејте се. Според **консонантската хармонија**, доколку глаголот завршува со звучна согласка (b, c, d, g, ğ, j, v, z) или сонант (l, m, n, r, y), се додаваат наставки за време и начин што почнуваат со звучна согласка или сонант. Пр. gez-di/прошета, gel-meli/треба да дојде. Доколку глаголот завршува со **безвучна согласка (ç, f, h, k, p, s, ş, t)**, се додаваат варијанти на наставки за време и начин што почнуваат со безвучна согласка или сонант. Пр. kaç-tı/избега, çalış-mış/работел.

На правилото на вокална хармонија подлежат и **помошните вокали /ı/, /i/, /u/, /ü/** што се додаваат кога глаголскиот корен или основа завршува на консонант, а наставките за време и начин почнуваат исто така на консонант. Пр. bil-(i)r/знае, ќе знае. Помошниот вокал подлежи на вокалната хармонија дури и пред наставката -уор за сегашно време што се јавува во една варијанта и прави исклучок од ова правило. Пр. yaz-(ı)уор/пишува, sev-(i)уор/сака, bul-(u)уор/пронаоѓа, gör-(ü)уор/гледа. Бидејќи во турскиот јазик два вокала не смеат да дојдат еден до друг, **помошниот консонант /y/** се додава кога глаголскиот корен или основа завршува на вокал, а наставките за време или начин почнуваат со вокал (ara-(y)acak/ќе бара; otura-(y)ım/би седел, да седам) и кога наставките за време или начин завршуваат на вокал, а наставките за лице почнуваат на вокал (gel-meli-(y)ım/треба да дојдам).

Кај глаголите во македонскиот јазик разликуваме **општ дел, основен вокал и наставка**. Општиот дел на глаголот е, всушност, коренската морфема што обично не се менува и се добива откако ќе се оддели основниот вокал (во 3 лице еднина сегашно време): **чит-а, бро-и, печ-е / oku-, say-, kızart-**. Основниот вокал што е променлив се јавува кај некои форми меѓу општиот дел и наставката: ќе нос-а-м, ќе нос-и-ш, ќе нос-е-л / giу-. Наставките за одредено време, начин, лице и број се заеднички: глед-а-ш, нос-и-ш, јад-е-ш / bak-, giу-, уе-. Глаголите во македонскиот јазик се делат на: **а-група, и-група и е-група** (според завршниот вокал во трето лице еднина во сегашно време). Пр. зборув-а, прав-и, спи-е / konuş-, уар-, ууу-. Овие три глаголски групи се делат на **подгрупи или раздели** врз основа на вокалот што се јавува пред

наставката **-в** за прво лице еднина во минато определено свршено време. Според ова глаголите во македонскиот јазик се јавуваат со следните групи и подгрупи:

а) глаголи од а-група: кај овие глаголи нема подгрупи бидејќи секаде се јавува основниот вокал **а** (гледа – глед-**а**-м, глед-**а**-в, глед-**а**-л, глед-**а**-ј / bak-)

б) глаголи од и-група: кај овие глаголи се јавуваат три подгрупи:

а-подгрупа (издржи – издрж-**а**-в / dayan-)

и-подгрупа (отвори – отвор-**и**-в / aç-)

е-подгрупа (оздрави – оздрав-**е**-в / iyileş-)

в) глаголи од е-група: овие глаголи имаат четири подгрупи:

а-подгрупа (стане – стан-**а**-в / ol-)

е-подгрупа (запре – запр-**е**-в / dur-)

о-подгрупа (отиде – отид-**о**-в / git-)

подгрупа без основен вокал (измие – изми-**ø**-в / yıka-)

Во турскиот јазик глаголската форма задолжително содржи глаголски корен (gel- / дојди), обично има и наставка (gel-ecek/ke дојде, gel-miş-ler/дошле), а по потреба може да добие и помошен глас (gel-(i)yor/доаѓа). Во македонскиот јазик глаголската форма задолжително содржи општ дел, а основниот вокал и личната наставка може да отсутствуваат. Пр. вик-а, нос-и; чуе – чу-**ø**-в / bağır-, taşı-, duy-.

3. Сегашно време во турскиот и во македонскиот јазик

3.1. Дефинирање на сегашното време

Рикард Симеон сегашноста ја дели на вистинска сегашност и на неvistинска сегашност. Според Рикард Симеон (1969: 328), вистинската сегашност „...го изразува тоа што навистина се случува во моментот на зборувањето и се изразува со несвршени глаголи. Невистинската сегашност претставува дејство изразено со презент што се одвива секогаш кога за тоа има можност (во сегашноста, во минатото и во иднината).“ Пр. *Senin baban şu anda ne yapıyor? Gazete okuyor. / Што прави сега твојот татко? Çıma* весник (вистинска сегашност). *Birçok öğrenci derse geliyor ve okuyor fakat mezun olmuyor. / Многу студенти доаѓаат на час и учат, но сепак остануваат недипломирани (невистинска сегашност).* Рикард Симеон (1969: 163), граматичката сегашност, сегашното време или презентот го дефинира како „глаголско време што претставува состав од глаголски форми кои во најголем број се образуваат од посебни основи и посебни наставки со кои се разликува од останатите, непрезентски форми на истиот глагол, а во исто време се разликуваат и меѓусебно.“ Првата дефиниција на Рикард Симеон одговара за јазиците кои разликуваат свршени и несвршени глаголи, но не и за турскиот јазик во кој не постои граматичката категорија вид, а втората дефиниција е прифатлива и за двата јазика.

Зузана Топољинска, која е свесна дека одделни јазици имаат различни граматички описи за поимот *сегашност* и *сегашно време* во воведот на монографијата *Сегашност како лингвистички поим* (2010: 8), прво ја дефинира сегашноста: „Под сегашност *sensu stricto* ја подразбираме временската точка (исечок од временската оска) во која се остварува говорниот

чин и паралелно се одвива процесот / трае состојбата за која информира соодветната порака. Тој процес / таа состојба можат да започнат пред моментот на зборувањето, тоа е типична ситуација. Следствено, ‘сегашност’ sensu largo, зависно од содржината на пораката, може да опфаќа и потесен или поголем дел од непосредно минато (кое се мери од моментот на зборувањето). Од друга страна, во дефиницијата на сегашноста спаѓа дека таа не може да се шири во иднината, т. е. во временскиот простор што се растега по моментот на зборувањето.“

Турските лингвисти, турските лингвистички речници и турските граматички имаат слични дефиниции за сегашното време. Според Зејнеп Коркмаз (2017: 548): „Сегашното време изразува дека состојбите или дејствата на глаголот започнале во времето во кое се наоѓаат и дека тие сè уште траат.“¹⁶ Берке Вардар (2007: 188) сегашното време го дефинира како „време во кое сè уште се одвиваат дејството, состојбата и слично што ги изразува глаголот“.¹⁷

При читање на турските и на македонските граматички може да се согледа дека основната функција на сегашното време (тур. *şimdiki zaman*) е да означува настан (дејство, процес, состојба) што се совпаѓа (случува, трае) со времето на зборувањето – сегашноста. (Мухарем Ергин, 1998: 295; Живко Цветковски, 1998: 118; Симон Саздов, 2008: 57).

3.2. Морфолошката структура на глаголите во сегашно време во турскиот и во македонскиот јазик

Во турскиот и во македонскиот јазик сегашното време спаѓа во простите глаголски форми.

СЕГАШНО ВРЕМЕ ВО ТУРСКИОТ ЈАЗИК (ŞİMDİKİ ZAMAN)				
		Потврдна форма Olumlu şekil	Одречна форма Olumsuz şekil	Прашална форма Soru şekli
		tanı-	tanı-	tanı-
Teklik				
1.kişi	-(D)yor-um	tanı-yor-um	tanı-mı-yor-um	tanı-yor muyum?
2.kişi	-(D)yor-sun	tanı-yor-sun	tanı-mı-yor-sun	tanı-yor musun?
3.kişi	-(D)yor-Ø	tanı-(ı)yor	tanı-mı-yor	tanı-yor mu?
Çokluk				
1.kişi	-(D)yor-uz	tanı-yor-uz	tanı-mı-yor-uz	tanı-yor muyuz?
2.kişi	-(D)yor-sunuz	tanı-yor-sunuz	tanı-mı-yor-sunuz	tanı-yor musunuz?
3.kişi	-(D)yor-lar	tanı-yor-(lar)	tanı-mı-yor-(lar)	tanı-yor-(lar) mı?
СЕГАШНО ВРЕМЕ (ПРЕЗЕНТ) ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК				
		Потврдна форма	Одречна форма	Прашална форма
		познава	познава	познава
Еднина				
1. лице	-м	познавам	не познавам	дали познавам?
2. лице	-ш	познаваш	не познаваш	дали познаваш?
3. лице	-Ø	познава	не познава	дали познава?
Множина				
1. лице	-ме	познаваме	не познаваме	дали познаваме?
2. лице	-те	познавате	не познавате	дали познавате?
3. лице	-ат	познаваат	не познаваат	дали познаваат?

¹⁶ Şimdiki zaman kipi fiilin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu gösteren kiptir.

¹⁷ Eylemin belirttiği iş, oluş, vb.nin içinde bulunulan zamanda yapılmakta olduğunu gösteren zaman.

Наставка за сегашно време (şimdiki zaman) во турскиот јазик е /-(I)уор/. Пр. başar-(i)уор / успева. Во турскиот јазик како аглутинативен јазик глаголскиот корен обично не трпи промена, помошниот вокал /I/ се додава по потреба, а наставката за сегашно време -уор не подлежи на вокалната хармонија. Пр. gel-(i)уор/доаѓа (gel- е глаголски корен, /i/ е помошен вокал, а -уор е наставка за сегашно време). Помошниот вокал подлежи на вокална хармонија и се додава според карактерот на последниот вокал од глаголскиот корен. Пр. yaz-(i)уор/пишува, sev-(i)уор/сака, bul-(u)уор/наоѓа, gör-(ü)уор/гледа. Пред наставката за сегашно време -уор кај глаголи што завршуваат на широките вокали /e/ и /a/ се забележува гласовната појава стеснување (daralma), при што широкиот вокал /e/ преминува во тесните вокали /i/ или /ü/, а широкиот вокал /a/ преминува во тесните вокали /ı/ или /u/. Пр. dinle-уор > dinliуор / слуша, sürükle-уор > sürüklüуор / влече, anla-уор > anlıуор / сфаќа, оуна-уор > оунууор / игра и др.

Личните наставки за сегашно време образувано со наставката -уор за еднина се: 1. л. -um, 2. л. -sun, 3. л. Ø, а за множина: 1. л. -uz, 2. л. -sunuz, 3. л. -lar. Пр. imzalı-уор-um, imzalı-уор-sun, imzalı-уор, imzalı-уор-uz, imzalı-уор-sunuz, imzalı-уор-lar / потпишувам, потпишуваш, потпишува, потпишувате, потпишувате, потпишуваат.

Одречна форма се образува со наставката **-mA** (-ma/-me) што пред наставката за сегашно време се стеснува, преминува во -mI (-mı, -mı, -mı, -mü) и подлежи на вокалната хармонија. Пр. başlamıуорум/не почнувам, başlamıyorsun/не почнуваш, desteklemıуор/не поддржува, durmıуорuz/не стоиме, durmıyorsunuz/не стоите, gülmüyorsunuz/не се смеете.

Прашална форма се образува со **прашалната наставка mi** што се јавува само со една варијанта бидејќи наставката за сегашно време -уор не подлежи на вокалната хармонија, се пишува одделно и следува по глаголот во сегашно време. Пр. Benziуор muуор? Benziуор musun? Benziуор mi? Benziуор muуорuz? Benziуор musunuz? Benziуорlar mı? / Дали личам? Дали личиш? Дали личи? Дали личиме? Дали личите? Дали личат?.

Наставките за сегашно време во македонскиот јазик за еднина се: 1. л. -м, 2. л. -ш, 3. л. Ø, а за множина се: 1. л. -ме, 2. л. -те, 3. л. -ат и се додаваат на глаголи од несвршен вид (читам, читаш, чита, читаме, читате, читаат / okuуорум, okuуорsun, okuуор, okuуорuz, okuуорsunuz, okuуорlar). Формите на сегашно време образувани со несвршени глаголи се самостојни (учам/öğreniуорум) и означуваат дејство што се одвива во моментот на зборувањето.

Кај глаголите во македонскиот јазик се разликуваат општ дел, основен вокал и наставка. Општиот дел на глаголот е всушност коренската морфема што обично не се менува и се добива откако ќе се оддели основниот вокал (во 3 лице еднина сегашно време): чит-а/oku-, бро-и/say-, печ-е/rişig-. Основниот вокал што е променлив се јавува кај некои форми меѓу општиот дел и наставката: нос-а-м/gıyıуорум, нос-и-ш/gıyıуорsun. Наставките за одредено време, начин, лице и број се заеднички: глед-а-ш/bakıуорsun, нос-и-ш/gıyıуорsun, јад-е-ш/ıyıуорsun. Наставките за сегашно време во македонскиот јазик се додаваат на глаголи од а-група, и-група и е-група: зборув-а/konuş-, прав-и/уар-, спи-е/ууу-.

	а-група гледа / bak-	и-група седи / otur- стои /dur-	е-група јаде / ye- крие / sakla-
јас	гледа-м	седа-м стоја-м	јада-м крија-м
ти	гледа-ш	седи-ш стои-ш	јаде-ш крие-ш
тој, таа, тоа	гледа-Ø	седи-Ø стои-Ø	јаде-Ø крие-Ø
ние	гледа-ме	седи-ме стои-ме	јаде-ме крие-ме
вие	гледа-те	седи-те стои-те	јаде-те крие-те
тие	гледа-ат	сед-ат стој-ат	јад-ат криј-ат

Одречна форма се образува со **честичката не** пред глаголот во сегашно време: не ставам, не ставаш, не става, не ставаме, не ставате, не ставаат / коумууорум, коумууорsun, коумууор, коумууорuz, коумууорsunuz, коумууорlar.

Прашална форма се образува на два начина, со **прашалната честичка дали** што доаѓа пред глаголот во сегашно време (Дали влијаам? Дали влијаеш? Дали влијае? Дали влијаеме? Дали влијаате? Дали влијаат? // Etkiliуор muуор? Etkiliуор musun? Etkiliуор mu?

Etkiliyor muyuz? Etkiliyor musunuz? Etkiliyor mular? / Etkiliyorlar mı?) и со **честичката ли** што се користи флексибилно (Влијаам ли јас? / Јас ли влијаам?, Влијаеш ли ти? / Ти ли влијаеш?, Влијае ли тој? / Тој ли влијае?, Влијаеме ли ние? / Ние ли влијаеме?, Влијаете ли вие? / Вие ли влијаете?, Влијаат ли тие? / Тие ли влијаат?).

Сегашното време може да се образува и со свршени глаголи, но тие не искажуваат вистинска сегашност. Глаголските форми свршени по вид само образуваат форми за сегашно време, но се несамостојни, се употребуваат со одредени сврзници и честички (ако, да, ќе, дури, додека) и изразуваат други значења (идност, услов, можност). Во долуизложените примери свршените глаголи се употребени во сегашно време:

Ако ја прочитам книгата ќе дојдам. / Kitabı okursam gelirim.

Да ја прочитам книгата ќе дојдам. / Kitabı okursam gelirim.

3.3. Значење на сегашното време во турскиот и во македонскиот јазик

Под поимот сегашно време во турскиот и во македонскиот јазик се подразбира временски отсек кој го вклучува моментот на зборувањето. Сегашното време во турскиот јазик (*şimdiki zaman*) примарно изразува: актуелна сегашност, општовременска (омнитемпорална) сегашност и повторлива (итеративна) сегашност, а вторично изразува: наративен и историски презент, идност, заповед, можност и веројатност.

Сегашното време во македонскиот јазик примарно изразува: актуелна сегашност, општовременска (омнитемпорална) сегашност, повторлива (итеративна) сегашност. Сегашното време во македонскиот јазик има и вторична функција да изразува наративен и историски презент, готовност, идност и заповед. Со право Блаже Конески (1987: 413) констатира дека „Сегашното време повеќе од сите други времиња се употребува надвор од своето основно значење. Тоа нешто произлегува од самиот поим на сегашноста како временски отсек. Таа е заправо категорија доста неопределена, бидејќи дејството што се одвива пред нас со секој нов момент станува минато и истовремено зафаќа во иднината. Апсолутната сегашност можеме да ја замислиме само како миг што го дели она кое тукушто изминало од она кое тукушто не настапило. Меѓутоа, дејството изразено со форма на траен глагол претполага одвивање, па со тоа, како што рековме, засегање и во минатото и во идноста.“ Пр. Со денови учам за испит. / Günlerce sınav için çalışıyorum.

3.3.1. Сегашното време во турскиот јазик означува:

а) актуелно сегашно време – изразува глаголно дејство што се случува во моментот на говорниот чин, или состојба и процес што траат во моментот на зборувањето. Со право Мехмет Узун (2009: 497) констатира дека: „Сегашното време го претставува моментот што се живее. Моментот што се живее, значи сегашното време, е јасно дека е сместен во посебно место во системот на човечкото размислување. Ова се должи на тоа што овој временски отсек во споредба со другите е жив и прикажувајќи го вистинското знаење пред нашите очи настаните ги визуализира. Сегашното време е (можеби единствен) временски отсек во кој човекот може да интервенира и да ја испитува неговата можност.“ Актуелната сегашност во турскиот јазик се прецизира и со временските определби: *şimdi/сега*, *şu an/во овој момент*, во овој миг. Најчесто дејството, процесот или состојбата започнале да се одвиваат во минатото и сè уште траат во моментот на зборувањето, но не можеме да бидеме сигурни дека ќе продолжат и во блиска иднина бидејќи може да се случи нешто што ќе го прекине дејството. Пр.

Şu an bu mektubu yazıyorum. / Во овој момент го пишувам ова писмо.

Ali şimdi televizyon seyrediyor. / Али сега гледа телевизија.

Ne oluyor? Onlar kavga ediyorlar. / Што се случува? Тие се караат.

б) повторлива (итеративна) сегашност – изразува дејства и состојби коишто се повторуваат во одредени временски отсеци на временската оска вклучувајќи ја и сегашноста. Пр.

Biz her haziran Türkiye'ye gidiyoruz. / Ние секој јуни одиме во Турција.

Oktay, her kış grip *geçiriyor*. / Октај секоја зима прележува грип.
Soğuk havaları hiç *sevmiyorum*. / Воопшто не го сакам ладното време.

в) општовременска (омнитемпорална) сегашност – ги изразува општоприфатените и општоважечките вистини во научните дефиниции, законите, закономерностите во природата и слично. Пр.

Güneş doğuda *doğuyor*, batıda *batıyor*. / Сонцето се раѓа на исток, а заоѓа на запад.

İstanbul Boğazı Doğu'yu ve Batı'yı *bağlıyor*. / Истанбулскиот Босфор ги поврзува Исток и Запад.

Şar Dağı Makedonya'da *bulunuyor*. / Шар Планина се наоѓа во Македонија.

г) сегашност во нарација (наративен презент) – се применува во секојдневниот говор и во уметничката литература за ожививување на настаните. Пр.

Dün ofise *giriyorum*, meslektaşımla *çay hazırlıyoruz* ve hafta sonu hakkında *sohbet ediyoruz*. / Вчера влегувам во канцеларија, со колешката вариме чај и разговараме за викендот.

д) минати настани во сегашност (историски презент) – за ова значење формите на сегашното време ги употребуваме за искажување минати настани во сегашно време за тие да му се доближат на читателот. Пр.

Yıl 1928, yeni Türk Latin alfabesini *ilân ediyoruz*. / 1928 година, ја прогласуваме новата турска латинска азбука.

ѓ) идност – употребата на формите на сегашно време за искажување *идност* доаѓа до израз кога се употребени определби за време како: *yarın*/утре, *gelecek hafta*/следната седмица, *gelecek ay*/следниот месец, *gelecek yıl*/следната година и др. Постоењето на временските определби изразуваат настани што се испланирани и кои по извесно време, во блиска иднина ќе се реализираат. Пр.

Onlar *yarın akşam sinemaya gidiyorlar*. / Тие утре вечер одат во кино.

Gelecek ay gelin oluyorsun. / Следната седмица стануваш невеста.

е) заповед – Формите на сегашно време може да се употребат и за изразување *заповед*. Пр.

Nemen eve gidiyorsun! (= *Nemen eve git!*) / Веднаш одиш дома! (= Веднаш оди дома!)

ж) можност и веројатност – примената на формите на сегашно време за изразување *можност и веројатност* доаѓа до израз кога наставката за сегашно време -*yor* се употребува заедно со наставката */+Dİr/* (*/-yor/ + /+Dİr/*). Пр.

O, *notlarını annesinden saklıyordur*. / Тој, изгледа ги крие оценките од мајка си.

Ebru, geliyordur. / Ебру веројатно доаѓа. Ебру можеби доаѓа.

Gül, öğretmeni dinlemiyordur. / Ѓуљ веројатно не го слуша својот наставник.

Според граматичарите Мустафа Озкан (Mustafa Özkan), Хатице Торен (Hatice Tören) и Осман Есин (Osman Esin) и наставката -*mAktA* (-*makta*, -*mekte*) изразува сегашност, односно дејства кои се започнати и сè уште траат. Според нив (2013: 494) сложената наставка -*mAktA* што се користи како наставка за сегашно време е образувана со спојување на наставката за образување именка од глагол (-*mAk*) и со наставката за локатив (+*DA*). Сегашното време со наставките -*mAktA* од турскиот јазик во македонскиот јазик се предаваат со сегашно време. Пр. *çiz-mekteyim* / сега цртам, *dinle-mektesin* / во моментов слушаш, *imzala-makta* / во овој миг потпишува, *seyret-mekteyiz* / сега разгледуваме, *uzmaktasınız* / сега пишувате, *gülmektedir* / сега се смеат.

3.3.2. Сегашното време во македонскиот јазик изразува:

а) актуелно сегашно време – кое изразува настан што се одвива во сегашноста, во моментот на зборувањето. Настаните се почнати пред моментот на зборувањето и траат во моментот на зборувањето, но нема сигурна информација дека тие ќе продолжат и во иднина. Пр.

Што правиш? *Жадам* сендвич. / *Ne yapıyorsun? Sandviç yapıyorum*.

Тие сè уште *живеат* во истата улица. / *Onlar hâlâ aynı sokakta oturuyorlar*.

Милан веќе две седмици *патува*. / *Milan iki hafta yolculuk yapıyor*.

б) повторлива (итеративна) сегашност – изразува настани (дејства и состојби) коишто се повторуваат во одредени временски периоди. Повторливите настани можат да бидат предвидливи или регуларни и нерегуларни. Пр.

Ти секој ден *легнувааш* доцна. / Sen her gece geç yatıyorsun.

Авионот за Истанбул *полетува* во 9.00 часот. / İstanbul'a uçak saat 9.00'da kalkıyor.

Ние сосетката ја *посетуваме* понекогаш. / Biz komşumuzu ara sıra ziyaret ediyoruz.

в) општовременска (севременска, омнитемпоралната) сегашност – ги изразува општоприфатените и општоважечките научни вистини, народните мудрости изразени во пословиците и поговорките, правилата за етичко однесување во одредена средина и слично што важат за сите времиња. Пр.

Земјата *се врти* околу Сонцето. / Dünya, Güneş'in etrafında dönüyor.

Големата риба ја *јаде* малечката. / Büyük balık küçük balığı yiyor.

Водата *врие* на 100 степени. / Su, 100 derecede kaynıyor.

г) наративен презент, сценски презент, драмски презент – Со формите на сегашно време се изразуваат разни описи на ситуации коишто се поклопуваат со моментот на зборувањето. Пр.

Сега девојчето *станува*, го *вклучува* телевизорот и *седнува* на фотелјата. / Şimdi kız kalkıyor, televizyonu açıyor ve koltuğa oturuyor.

д) историски презент – со *историскиот презент* се искажуваат серија од настани во минатото. Пр.

Гоце Делчев *се раѓа* во 1872 година, а *починува* во 1903 година. /

Gotse Delçev, 1872'de doğuyor, 1903'te vefat ediyor.

ѓ) готовност – формите на сегашно време во македонскиот јазик може да изразат и *готовност*. Според Убавка Гајдова (2010: 29): „Со значење на готовност може да се определат оние презентски глаголски форми со коишто говорителот искажува решеност (подготвеност) во моментот на зборувањето да изврши определено дејство. Самото дејство може да следува непосредно по изјавата или, пак, може да следува во определена (денес, утре, вечер) или неопределена идност.“ Пр.

Веднаш *заминувам*, часот *почнува*. / Hemen gidiyorum, ders başlıyor.

Утре ние *работиме*. / Yarın biz çalışıyoruz.

е) идност – формите на сегашно време може да се употребат за искажување идни настани. Пр.

Јас утре *одам* во театар. / Ben yarın tiyatroya gidiyorum.

Misafirler gelecek hafta sonu *geliyorlar*. / Гостите доаѓаат следниот викенд.

ж) заповед – формите на сегашно време може да се употребат и за изразување заповед. Пр.

Седнувај и го подготвувај испитот! (= Седни и подготви го испитот!) / Oturuyorsun ve sınavı hazırlıyorsun! (= Otur ve sınavı hazırla!)

3.4. Резиме

Под сегашно време во турскиот јазик (şimdiki zaman) и сегашно време (презент) во македонскиот јазик се подразбираат настани што се случуваат синхронизирано со моментот на зборување, настани што се повторуваат во времето и настани што важат за сите времиња, а ние го констатираме тоа во моментот на говорењето.

Од морфолошката промена и од значењето на глаголите во сегашно време во турскиот јазик се согледува дека:

- наставката -*yor* за сегашно време може да се додаде на сите глаголски корени и основи бидејќи турскиот јазик не ја разликува граматичката категорија вид

- формите на глаголите имаат глаголски корен, наставка за сегашно време и наставка за лице (taşı-yor-um / носам)

- личните наставки за сегашно време за еднина се: 1. л. -um, 2. л. -sun, 3. л. Ø, а за множина: 1. л. -uz, 2. л. -sunuz, 3. л. -lar

- формите за трето лице еднина немаат наставка за лице, а самото отсуство на личната наставка означува трето лице еднина (taşı-yor-Ø / носи)

- од промената на глаголите во сегашно време во турскиот јазик се согледува дека има промена на завршниот вокал на глаголскиот корен пред наставката за сегашно време -yor, односно вокалот /e/ преминува во /i/ или /ü/, а вокалот /a/ се менува во /ı/ или /u/ (dinle-yor > dinliyor / слуша, sürekle-yor > sürüklüyor / влече, anla-yor > anlıyor / сфаќа, oyna-yor > oynuyor / игра)

- одречна форма се образува со одречната наставка -mA што пред наставката за сегашно време се стеснува и преминува во -mI (yazmıyorum/не пишувам, bilmiyorum / не знам)

- прашална форма се образува со прашалната наставка mı (Geliyorlar mı? / Дали доаѓаат?).

Од морфолошката промена и од значењето на глаголите во сегашно време во македонскиот јазик се забележува дека:

- сегашното време во македонскиот јазик се образува од несвршени глаголи (okuyorum / читам);

- формите за трето лице еднина немаат наставка за лице, а самото отсуство на личната наставка означува трето лице еднина (гледа-Ø / bakıyor)

- личната наставка за трето лице множина (-at) кај глаголите од и-група и е-група се додава на општиот дел на глаголот, а не на основниот вокал (носи – носат / taşıyorlar, јаде – јадат / yiyorlar)

- има промена на основниот вокал во прво лице еднина кај глаголите од и-група и е-група (/и/ и /е/ преминуваат во /а/; носи – носам / taşıyorum, јаде – јадам / yuyorum)

- кај некои глаголи во прво лице еднина и во трето лице множина се јавува консонантот /j/ (стои – сто-ј-ам, сто-ј-ат / duruyorum, duruyorlar; крие – кри-ј-ам, кри-ј-ат / saklıyorum, saklıyorlar)

- одречна форма се образува со *честичката не* (не трчам / koşmuyorum)

- прашална форма се образува со *прашалната честичка дали* и со *честичката ли* (Дали читаат? Читаат ли тие? Тие ли читаат? / Onlar kitap okuyorlar mı?).

Сегашното време во турскиот и во македонскиот јазик имаат основна функција да изразуваат: *актуелна сегашност, општовременска (сегашна, омнитемпорална) сегашност и повторлива (итеративна) сегашност.*

Актуелната сегашност и во двата јазика изразува дека настанот се поклопува (случува, трае) со моментот на зборувањето, а на ниво на реченица може да ги има временските определби: *şimdi/сега, şu an/ во овој момент, во овој миг итн.* Пр. *Şu an yazıyoruz. / Во овој момент пишуваме.*

Општовременската (сегашна, омнитемпорална) сегашност што често е наречена гномичен презент, во двата јазика искажува настани што содржат општоприфатени и општоважечки научни вистини коишто се дел од сегашноста и важат за сите времиња. Во македонскиот јазик со општовременската сегашност се изразуваат и пословиците што не е типично за турскиот јазик. Сегашноста во турските пословици обично се изразува со сегашно-идно време (тур. geniş zaman). Пр. Големата риба ја јаде малечката. / *Büyük balık küçük balığı yer.*

Повторливата (итеративна) сегашност и во турскиот и во македонскиот јазик искажува настани што се дел од сегашноста, но не мора да се поклопуваат со моментот на зборувањето, а на ниво на реченица може да ги има временските определби: *daima/постојано (her zaman/секогаш, devamlı/редовно), dönem dönem/циклично (her gün/секој ден, her ay/секој месец),* *frekventно (sık/често, genellikle/обично)* и *повремено (bazen/понекогаш, ara sıra/одвреме-навреме, seyrek/ретко).* Пр. *Ben her gün müzik dinliyorum. / Јас секој ден слушам музика.*

Секундарна функција на сегашното време во турскиот јазик е да искажува: *наративен и историски презент, идност, заповед, можност и веројатност.* Сегашното време во македонскиот јазик има секундарна функција да изразува *наративен и историски презент, идност, заповед и готовност.*

Сегашното време како гранична точка меѓу минатото и иднината во одредени услови може да изрази минатост и идност коишто во лингвистиката се нарекуваат вторични функции. Во турскиот и во македонскиот јазик наративниот и историскиот презент се јавуваат како вторични функции на сегашното време. *Наративниот презент* се применува во разговорниот јазик и во уметничката литература за постигнување експресија и оживување на настаните. Пр. *Dün eve giriyorum ve en iyi arkadaşımı görüyorum.* / Вчера влегувам дома и го гледам најдобриот другар. *Историскиот презент* во литературните и научните текстови изразува серија настани во минатото, а има цел да ја разбие монотонијата во изразот и да ги доближи настаните до читателот. Пр. Atatürk 1881'de doğuyor, 1923'te Türkiye'nin ilk cumhurbaşkanı oluyor, 1938'de vefat ediyor. / Ататурк се раѓа во 1881 година, станува прв претседател на Турција во 1923 година, а починува во 1938 година.

Формите на сегашното време во турскиот и во македонскиот јазик се употребуваат за изразување *идни настани* кои најчесто се планови и намери кои авторот е подготвен да ги реализира. На ниво на реченица може да ги има временските определби: *bu akşam/оваа вечер, уаѓин/утре, gelecek ay/следниот месец, gelecek yıl/следната година* и др. Пр. *Yarın pikniğe gidiyoruz.* / Утре одиме на пикник.

Употребата на сегашното време за изразување *заповед* се сретнува во турскиот и во македонскиот јазик. Пр. *Hemen derse giriyorsun!* (= *Hemen derse gir!*) / Веднаш *влегувааш* на час! (= Веднаш влезе на час!) Овие искази во сегашно време благодарение и на интонацијата добиваат засилено заповедно значење.

Формите на сегашното време во турскиот јазик може да се употребат за изразување *можност* и *веројатност* кога наставката /-yor/ за сегашно време ќе се спои со наставката /-Dir/. Пр. *Öğrenciler, kitap okuyordur.* / Учениците веројатно читаат книга. Ова значење во македонскиот јазик се предава со модалните зборови.

Формите на сегашното време во македонскиот јазик се употребуваат за изразување *готовност*. Пр. Добро, го *потпишувам* договорот. / *Peşin, anlaşmayı imzalıyorum.* Во турските граматика готовноста не е наведена како вторична функција на сегашното време, но е присутна при изразување блиска иднина.

Од гореизложеното може да се заклучи дека сегашното време во турскиот и во македонскиот јазик имаат одредени сличности, специфичности и разлики на морфолошки план, а голема сличност на семантички план.

4. Идно време во турскиот и во македонскиот јазик

4.1. Дефинирање на идното време

Поимот идно време како лингвистички поим означува дејство што треба да се изврши по моментот на зборувањето. Идното време во турскиот јазик Мухарем Ергин (1998: 302) го опишува на следниот начин: „Идното време изразено со вистинските наставки за идно време (-acak, -ecek) е одредено идно време со намера и желба. Во ова вистинско идно време има категоричност, а не можност. Изразува дека дејството ќе се реализира, а не дека може да се реализира.“¹⁸ Според Зејнеп Коркмаз (2017: 558-559): „Идното време со наставката -AcAk (-acak, -ecek) изразува сè уште нереализирано дејство на глаголот кое задолжително ќе се реализира во временски период што се наоѓа во иднината. Идното време образувано со оваа

¹⁸ Asıl gelecek zaman eklerinin bildirdiği gelecek zaman ise niyetli, istekli, belirli gelecek zamandır. Bu gerçek gelecek zamanda ihtimal değil, kesinlik vardır. Hareketin olabileceği değil, olacağı bildirilir.

наставка, и да изразува дејство во вид на намера бидејќи во неговата реализација има задолжителност, се карактеризира со категоричност.¹⁹

Идното време во македонскиот јазик Блаже Конески (1987: 488) го дефинира на следниот начин: „Со идно време се соопштува дејство што треба да настапи по даден момент.“ Според Живко Цветковски (2008: 203): „Со идното време се означува дејство кое треба се врши или да се изврши во иднина. Поимот иднина може да се однесува не само на периодот по сегашноста туку и на периодот по некој момент во минатото.“

4.2. Морфолошката структура на глаголите во идно време во турскиот и во македонскиот јазик

Во турскиот јазик идното време спаѓа во простите глаголски форми, а во македонскиот јазик во сложените глаголски форми.

Идно време (gelecek zaman) во турскиот јазик изразува дека дејството ќе се реализира во иднина. Наставката за идно време во турскиот јазик **/(y)AcAk/ (-acak, -ecek)** се јавува со две варијанти и подлежи на вокалната хармонија. Пр. *kat-acak* / ќе додава, ќе додаде; *at-acak* / ќе фрла, ќе фрли; *gir-ecek* / ќе влегува, ќе влезе; *geri ver-ecek* / ќе враќа, ќе врати и др. Доколку глаголскиот корен или основа завршува на вокал, пред наставката за идно време **-AcAk** се додава помошниот консонант **y /-(y)AcAk/** бидејќи во турскиот јазик два вокала не можат да стојат еден до друг. Пр. *karşıla-(y)acak* / ќе дочекува, ќе дочека.

GELECEK ZAMAN				
		Потврдна форма Olumlu Şekil	Одречна форма Olumsuz Şekil	Прашална форма Soru Şekli
		gel- / дојде, доаѓа	gel-	gel-
Teklik				
1.kişi	/(y)AcAk/-Im	gel-eceğ-im	gel-me-(y)eceğ-im	gel-ecek miyim?
2.kişi	/(y)AcAk/-sIn	gel-ecek-sin	gel-me-(y)ecek-sin	gel-ecek misin?
3.kişi	/(y)AcAk/-Ø	gel-ecek	gel-me-(y)ecek	gel-ecek mi?
Çokluk				
1.kişi	/(y)AcAk/-Iz	gel-eceğ-iz	gel-me-(y)eceğ-iz	gel-ecek miyiz?
2.kişi	/(y)AcAk/-sInIz	gel-ecek-siniz	gel-me-(y)ecek-siniz	gel-ecek misiniz?
3.kişi	/(y)AcAk/-lAr	gel-ecek-(ler)	gel-me-(y)ecek-(ler)	gel-ecek-(ler) mi?
ИДНО ВРЕМЕ (ФУТУР)				
		Потврдна форма	Одречна форма	Прашална форма
		дојде	дојде	дојде
Еднина				
1. лице	ќе + -(ам)	ќе дојдам	не ќе дојдам/ нема да дојдам	дали ќе дојдам?
2. лице	ќе + -ш	ќе дојдеш	не ќе дојдеш/ нема да дојдеш	дали ќе дојдеш?
3. лице	ќе + -Ø	ќе дојде	не ќе дојде/ нема да дојде	дали ќе дојде?
Множина				
1. лице	ќе + -ме	ќе дојдеме	не ќе дојдеме/ нема да дојдеме	дали ќе дојдеме?
2. лице	ќе + -те	ќе дојдете	не ќе дојдете/ нема да дојдете	дали ќе дојдете?
3. лице	ќе + -ат	ќе дојдат	не ќе дојдат/ нема да дојдат	дали ќе дојдат?

¹⁹ -AcAk ekiyle karşılanan gelecek zaman kipi, henüz gerçekleşmemiş bulunan; ancak, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın gelecekteki bir zaman kesiminde mutlaka gerçekleşeceğini bildiren bir kiptir. Yapılacak iş niyet hâlinde olsa bile, gerçekleşmesinde kesinlik bulunduğu için bu ekle kurulan gelecek zaman kipinde bir kesinlik vardır.

Личните наставки за идно време во турскиот јазик за еднина се: 1. л. -Im (-im, -im, -um, -üm), 2. л. -sIn (-sin, -sin, -sun, -sün), 3. л. Ø, а за множина: 1. л. -Iz (-iz, -iz, -uz, -üz), 2. л. -sInIz (-sınız, -sınız, -sunuz, -sünüz), 3. л. -lAr (-lar, -ler). Пр. iç-eceğ-im/ке пијам, ќе испијам; iç-ecek-sin/ке пиеш, ќе испиеш; iç-ecek-Ø/ке пие, ќе испие; iç-eceğ-iz/ке пиеме, ќе испиеме; iç-ecek-siniz/ке пиете, ќе испиете; iç-ecek-ler/ке пијат, ќе испијат. Во наставката за идно време -AcAk, консонантот /k/ кога ќе ги добие личните наставки за прво лице еднина и множина се забележува гласовната појава омекнување (yumuşama), при што /k/ преминува во /ğ/ (меко г). Пр. gönder-ecek-im > göndereceğim/ке праќам, ќе испраќам; ısıt-acak-ız > ısıt-acacağ-ız/ке топлиме, ќе стоплиме и др.

Одречна форма за идно време се образува со наставката **-mA (-ma/ -me)** што подлежи на вокалната хармонија. Пр. gelmeyeceğim, gelmeyeceksin, gelmeyecek, gelmeyeceğiz, gelmeyeceksiniz, gelmeyecekler / не ќе дојдам, не ќе дојдеш, не ќе дојде, не ќе дојдеме, не ќе дојдете, не ќе дојдат; okumayacağım, okumayacaksın, okumayacak, okumayacağız, okumayacaksınız, okumayacaklar / не ќе читам, не ќе читаш, не ќе чита, не ќе читаме, не ќе читате, не ќе читаат.

Прашална форма за идно време се образува со прашалната наставка **mI (mı, mi, mu, mü)** што, иако се пишува одделно подлежи на вокалната хармонија и следува по глаголот во идно време. Пр. Taşıyacak mıım? Taşıyacak mısın? Taşıyacak mı? Taşıyacak mıyız? Taşıyacak mısınız? Taşıyacaklar mı? // Дали ќе носам/износам? Дали ќе носиш/износиш? Дали ќе носи/износи? Дали ќе носиме/износиме? Дали ќе носите/износите? Дали ќе носат/износат?

Идно време (футур) во македонскиот јазик се образува со честичката (партикулата) **ќе** како помошен елемент и **формите за сегашно време** на глаголот што се менува. Тоа значи дека партикулата *ќе* и наставките за сегашно време (за еднина: 1. л. -м, 2. л. -ш, 3. л. Ø; за множина: 1. л. -ме, 2. л. -те, 3. л. -ат) се додаваат на глаголи од несвршен вид (ќе читам, ќе читаш, ќе чита, ќе читаме, ќе читате, ќе читаат / okuyacağım, okuyacaksın, okuyacak, okuyacağız, okuyacaksınız, okuyacaklar) и на глаголи од свршен вид (ќе прочитам, ќе прочиташ, ќе прочита, ќе прочитаме, ќе прочитате, ќе прочитаат / okuyacağım, okuyacaksın, okuyacak, okuyacağız, okuyacaksınız, okuyacaklar).

Идно време се образува од глаголи од а-група, и-група и е-група:

	а-група		и-група		е-група	
	несвршен трча/koş-	свршен истрча/koş-	несвршен брои/say-	свршен изброи/say-	несвршен пее/şarkı söyle-	свршен испее/şarkı söyle-
јас	ќе трча-м	ќе истрча-м	ќе броја-м	ќе изброја-м	ќе пеа-м	ќе испеа-м
ти	ќе трча-ш	ќе истрча-ш	ќе брои-ш	ќе изброи-ш	ќе пее-ш	ќе испее-ш
тој, таа, тоа	ќе трча-ø	ќе истрча-ø	ќе брои-ø	ќе изброи-ø	ќе пее-ø	ќе испее-ø
ние	ќе трча-ме	ќе истрча-ме	ќе брои-ме	ќе изброи-ме	ќе пее-ме	ќе испее-ме
вие	ќе трча-те	ќе истрча-те	ќе брои-те	ќе изброи-те	ќе пее-те	ќе испее-те
тие	ќе трча-ат	ќе истрча-ат	ќе број-ат	ќе изброј-ат	ќе пе-ат	ќе испе-ат

Несвршените и свршените глаголи во идно време од македонскиот јазик во турскиот јазик се предаваат со дополнителни зборови кои го конкретизираат значењето несвршеност или свршеност бидејќи кај турските глаголи нема ваква дистинкција ниту морфолошки показатели. Пр. ќе печеш/pişireceksin, ќе испечеш/sona kadar pişireceksin; ќе пее/şarkı söyleyecek, ќе испее/bütün şarkıyı söyleyecek; ќе пишуваме/yazacağız, ќе напишеме/sona kadar yazacağız; ќе плаќате/ödeyeceksiniz, ќе платите/bütün ödeyeceksiniz, бүsbütün ödeyeceksiniz, sona kadar ödeyeceksiniz; ќе прават/uaracaklar; ќе направат/büsbütün uaracaklar. Иако во турските граматика глаголите не ја разликуваат граматичката категорија вид, сепак можеме да речеме дека турските глаголи се однесуваат како двовидски, односно се истовремено од свршен и од несвршен вид и се тесно поврзани со граматичката категорија време. Во турскиот јазик граматичката категорија време и различните прилошки определби го претставуваат

глаголското дејство во неговиот тек и одвивање или во неговата заокруженост и целосна опфатеност. Пр. О, bugün kitabı okuyacak. / Таа денес ќе ја чита книгата. // О, akşama kadar kitabı tamamen okuyacak. / Таа до вечер ќе ја прочита книгата.

Одречните форми на идното време се образуваат на два начина, со **честичката не** пред глаголот во идно време: не ќе зборувам, не ќе зборуваш, не ќе зборува, не ќе зборуваме, не ќе зборувате, не ќе зборуваат и со конструкцијата составена со **глаголот нема, честичката да** и глаголот во сегашно време: нема да зборувам, нема да зборуваш, нема да зборува, нема да зборуваме, нема да зборувате, нема да зборуваат / konuşmayacağım, konuşmayacaksınız, konuşmayacak, konuşmayacağız, konuşmayacaksınız, konuşmayacaklar.

Прашалните форми на идно време се образуваат на два начина, со **прашалната честичка дали** што доаѓа пред глаголот во идно време (Дали ќе мијам/измијам? Дали ќе миеш/измиеш? Дали ќе мије/измије? Дали ќе миеме/измиеме? Дали ќе миете/измиете? Дали ќе мијат/измијат? // Yıkaayacak mıym? Yıkaayacak mısın? Yıkaayacak mı? Yıkaayacak mıyız? Yıkaayacak mısınız? Yıkaayacaklar mı?) и со **честичката ли** што се користи флексибилно (Ќе работам ли јас? / Јас ли ќе работам?, Ќе работиш ли ти? / Ти ли ќе работиш?, Ќе работи ли тој? / Тој ли ќе работи?, Ќе работиме ли ние? / Ние ли ќе работиме?, Ќе работите ли вие? / Вие ли ќе работите?, Ќе работат ли тие? / Тие ли ќе работат? // Ben çalışacak mıym?, Sen çalışacak mısın?, O çalışacak mı?, Biz çalışacak mıyız?, Siz çalışacak mısınız?, Onlar çalışacaklar mı?).

4.3. Значењето на идното време во турскиот и во македонскиот јазик – Во турскиот и во македонскиот јазик, идното време како лингвистички поим има основни и вторични значења.

4.3.1. Идното време во турскиот јазик означува:

а) дејства што ќе се реализираат во иднина – е основно значење на идното време. На ниво на реченица може да има временски определби како уагн/утре, gelecek hafta/следната седмица, gelecek ay/следниот месец, gelecek yıl/следната година кои го конкретизираат времето на извршување на дејството во иднина. Наставката за идно време -AcAk доколку во трето лице еднина се прошири со наставката -DIr и нејзините варијанти -dır, -dir, -dur, -dür, -tır, -tir, -tur, -tür се добива значење на категорично реализирање на дејството. Пр.

Ben bu kitabı bir ay içinde okuyacağım. / Јас оваа книга ќе ја прочитам за еден месец.

O, yarın fakülteye gidecektir. / Тој утре ќе оди на факултет.

б) предвидени или испланирани настани

Bir hafta sonra öğrenciler ikinci ara sınavı tamamlayacaklar. / По една седмица студентите ќе го завршат вториот колоквиум.

Bu projeye öğretmenleri destekleyecek. / Со овој проект ќе ги поддржи наставниците.

в) обврзност, задолжителност на реализирање на дејството – е вторично значење на идното време. Ова значење се добива кога се употребува во второ лице еднина или множина. Пр.

Burs almak için bir dilekçe yazacaksın. / За да добиеш стипендија ќе напишеш молба.

Cuma günü buraya geleceksiniz ve yeni pasaportunuzu alacaksınız. / Во петок ќе дојдете тука и ќе го земете новиот пасош.

г) заповед – Ова значење се добива кога се употребува во второ лице еднина или множина. Пр.

Gülşen'i bulacaksın. (= Gülşen'i bul.) / Ќе ја пронајдеш Ѓулшен.

Bunu kimseye söylemeyeceksin. (= Bunu kimseye söyleme.) / За ова никому не ќе кажеш.

Mektubu ona vereceksin. (= Mektubu ona ver.) / Писмото ќе ѝ го дадеш.

д) претпоставка и можност – Ова значење се добива кога наставката за идно време -AcAk се употребува со наставката -DIr. Пр.

Bu kadar büyük emekten sonra Ali başaracaktır. / По олку голем труд Али ќе успее.

ѓ) дејство што ќе се врши по моментот на зборување во однос на моментот на зборување – Поимот иднина тука се однесува на периодот по некој момент во минатото, глаголот *evlenecek*/ќе се мажи означува идност во однос на глаголот *duydum*/слушнав во минато време, а не во однос на времето на говорење во сегашноста. Пр.

Dün duydum ki Kamelya gelecek ay *evlenecek*. / Вчера слушнав дека Камелија следниот месец ќе се мажи.

4.3.3. Идното време во македонскиот јазик изразува:

а) дејства што треба да се вршат или извршат во иднина – е основно значење на идното време.

Ќе одиме на концерт. / *Konsere gideceğiz*.

Ние следната година *ќе студираме* на универзитет. / *Biz gelecek yıl üniversitede okuyacağız*.

б) предвидени или испланирани настани

По четири години студентите *ќе дипломираат*. / *Dört yıl sonra öğrenciler mezun olacaklar*.

в) дејство што ќе се врши по моментот на зборување во однос на моментот на зборување – Поимот иднина тука се однесува на периодот по некој момент во минатото, глаголот *ќе студира* означува идност во однос на глаголот *слушнав* во минато време, а не во однос на времето на говорење во сегашноста. Пр.

Минатиот месец слушнав дека Мелиса *ќе студира* во Турција. / *Geçen ay duydum ki Melis Türkiye’de okuyacak*.

г) заповед – е вторично значење на идното време.

Ќе одиш на пазар и *ќе купиш* зеленчук. (= Оди на пазар и купи зеленчук.) / *Pazara gideceksin ve sebze alacaksın*.

д) можност

Ќе направам нешто со што вие ќе се гордеете. / *Benimle gururlanacağınız bir şey yapacağım*.

ѓ) претпоставка – Во овој случај во составот може да се употреби и сврзникот *да*.

Колку години има Мила? Не знам, *не ќе има* повеќе од 30, *ќе да има* 25 години. / *Mila kaç yaşında? Bilmiyorum, 30 yaşından fazla olmayacaktır, 25 yaşında olacaktır*.

Станот *ќе има* околу 100 квадрати. / *Dairenin büyüklüğü 100 metre kare civarında olacaktır*.

е) повторливост

Во октомври *ќе започне* новата учебна година година, студентите *ќе одат* на предавања, *ќе имаат* колоквиуми и *ќе полагаат* завршен испит. / *Ekimde yeni eğitim yılı başlayacak, öğrenciler derse gidecekler, ara sınavları olacak ve finale girecekler*.

ж) севременост

Што *ќе посееш*, тоа *ќе ожнееш*. / *Ne ekersen onu biçersin*.

з) минатост – Ова значење се користи за посликовито раскажување.

Влегов во предавалната да предавам и, што *ќе видам*: студентите избегале! / *Dershaneye; ders vermek için girdiğimde neyi görecektim: öğrenciler kaçmışlar!*

Значењето идност во македонскиот јазик се искажува и со конструкцијата составена од **има/нема, честичка да и глагол во сегашно време** (за потврдна форма: *има+да+сегашно време*; за одречна форма: *нема+да+сегашно време*) што во турскиот јазик се предава со идно време: Има да сликам. / *Resim çizeceğim*.; Има да сликаш. / *Resim çizeceksin*.; Има да слика. / *Resim çizecek*.; Има да сликаме. / *Resim çizeceğiz*.; Има да сликате. / *Resim çizeceksiniz*.; Има да сликаат. / *Resim çizecekler*.; Нема да сликам. / *Resim çizmeyeceğim*.; Нема да сликаш. / *Resim çizmeyeceksin*.; Нема да слика. / *Resim çizmeyecek*.; Нема да сликаме. / *Resim çizmeyeceğiz*.; Нема да сликате. / *Resim çizmeyeceksiniz*.; Нема да сликаат. / *Resim çizmeyecekler*. Со оваа конструкција се изразува поголема сигурност во реализирањето или нереализирањето на идното дејство. Пр.

Догодина *има да студирам* на Филолошкиот факултет. / *Gelecek yıl Filoloji fakültesinde okuyacağım*.

Догодина *нема да студирам* на Филолошкиот факултет. / *Gelecek yıl Filoloji fakültesinde okumayacağım*.

4.4. Резиме

Глаголите во идно време во турскиот јазик (gelecek zaman) и во македонскиот јазик (футур) изразуваат дека дејствата ќе се вршат или извршат по моментот на зборувањето, односно во иднина.

Од морфолошката промена и од значењето на глаголите во идно време во турскиот јазик се согледува дека:

- формите на глаголите имаат глаголски корен, наставка за идно време и наставка за лице (bak-acak-sın / ќе гледаш)

- кога глаголскиот корен или основа завршува на вокал, пред наставката за идно време -AcAk се додава помошниот консонант /y/ (süsle-y-ecek / ќе краси, ќе украси)

- личните наставки за идно време се: 1. л. -Im, 2. л. -sIn, 3. л. Ø, а за множина: 1л. -Iz, 2л. -sInIz, 3л. -IAr

- формите за трето лице еднина немаат наставка за лице, а самото отсуство на личната наставка означува трето лице еднина (yolla-y-acak-Ø / ќе испрати)

- има промена на завршниот консонант од наставката за идно време -AcAk пред личната наставка за прво лице еднина и множина, односно консонантот /k/ од наставката за идно време преминува во /ğ/ (yönet-ecek-im > yöneteceğim / ќе управувам, yönet-ecek-iz > yöneteceğiz / ќе управуваме)

- одречна форма за идно време се образува со наставката -mA (gitmeyecek / не ќе оди, не ќе отиде; vurma-y-acak / не ќе тропа, не ќе тропне)

- прашална форма за идно време се образува со прашалната наставка mI (Çıkasak mı? / Дали ќе излегува? Дали ќе излезе?)

- основни значења на глаголите во идно време се: дејства што ќе се реализираат во иднина и предвидени или испланирани настани. Вторични значења на идното време се: обврзност, задолжителност на реализирање на дејството, заповед, претпоставка и можност, дејство што ќе се врши по моментот на зборување во однос на моментот на зборувањето.

Од морфолошката промена и од значењето на глаголите во идно време во македонскиот јазик се забележува дека:

- формите за трето лице еднина немаат наставка за лице, а самото отсуство на личната наставка означува трето лице еднина (ќе испрати-Ø / yollayacak)

- има промена на основниот вокал во прво лице еднина кај глаголите од и-група и е-група, односно /и/ и /е/ преминуваат во /а/ (седи – ќе седам / oturacağım; најде – ќе најдам / bulacağım)

- кај некои глаголи во прво лице еднина и во трето лице множина се јавува консонантот /j/ (стои – ќе сто-ј-ам, ќе сто-ј-ат / duracağım, duracaklar; мие – ќе ми-ј-ам, ќе ми-ј-ат / uka-yacağım, uka-yacaklar)

- личната наставка за трето лице множина (-ат) кај глаголите од и-група и е-група се додава на општиот дел на глаголот, а не на основниот вокал (чисти – ќе чистат / temizleyecekler, најде – ќе најдат / bulacaklar)

- одречни форми на идното време се образуваат на два начина, со честичката *не* пред глаголот во идно време (не ќе мисли, не ќе замисли / düşünmeyecek) и со конструкцијата составена од глаголот *нема*, честичката *да* и глаголот во сегашно време (нема да мисли, нема да замисли / düşünmeyecek)

- прашални форми за идно време се образуваат на два начина, со прашалната честичка *дали* што доаѓа пред глаголот во идно време (Дали ќе мие? Дали ќе измие? / Uka-yacak mı?) и со честичката *ли* што се користи флексибилно (Ќе излегува ли тој? Ќе излезе ли тој?, Тој ли ќе излегува?, Тој ли ќе излезе? / O çıkacak mı?)

- основни значења на глаголите во идно време се: дејства што треба да се вршат или извршат во иднина, предвидени или испланирани настани и дејство што ќе се врши по моментот на зборување во однос на моментот на зборување. Вторични значења на глаголите во идно време се: заповед, можност, претпоставка, повторливост, современост и минатост.

5. Сегашно-идно време во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик

5.1. Дефинирање на сегашно-идното време

Сегашно-идното време (*geniş zaman*) изразува дека дејството секогаш се правело и дека ќе се прави и ги опфаќа настаните од минатото и од сегашноста кон иднината. Според Зејнеп Коркмаз (2017: 569) сегашно-идното време „е флексибилно време кое се движи меѓу сите три времиња. Наставката во вистинска смисла ја содржи функцијата на ‘секое време’. Поради оваа функција настаните кои се реализираат често, што станале навика или обичај или што го опфаќаат секое време и општите настани се изразуваат со ова време.“²⁰

Во македонскиот јазик не постои форма за сегашно-идно време, но тоа значење може да се предаде со формите за сегашно време или идно време зависно од содржината на исказот.

5.2. Морфолошката структура на глаголите во сегашно-идно време во турскиот јазик

Во турскиот јазик сегашно-идното време спаѓа во простите глаголки форми.

Сегашно-идно време (*geniş zaman*) во турскиот јазик се образува со наставките: /-r/, /-(**I**r)/ (-(**i**r), -(**i**r), -(**u**r), -(**ü**r)), /-Ar/ (-ar-, -er), /-ø/, /-z/.

Наставката /-r/ се додава на глаголи што завршуваат на вокал. Пр. de-r/вели, ye-r/јаде, кара-r/затвора, tara-r/чешла, toplar-r/збира, söyle-r/кажува, okşar-r/гали, zıplar-r/скока, öde-r/плаќа, özle-r/копнее, hazırlar-r/подготвува, ister-r/саќа, yürür-r/пешачи, okur-r/чита и др.

Наставката /-(**I**r)/ (-(**i**r), -(**i**r), -(**u**r), -(**ü**r)) се додава на следните петнаесет глаголи што завршуваат на консонантите /l/, /n/, /r/: al-(**i**r)/зема, bul-(**u**r)/наоѓа, den-(**i**r)/се вели, dur-(**u**r)/стои, gel-(**i**r)/доаѓа, gör-(**ü**r)/гледа, kal-(**i**r)/останува, ol-(**u**r)/бидува, öl-(**ü**r)/умира, san-(**i**r)/причинува, var-(**i**r)/пристигнува, ver-(**i**r)/дава, vur-(**u**r)/удира и уen-(**i**r)/победува.

Наставката /-Ar/ (-ar, -er) се додава на наставки што завршуваат на консонант. Пр. yarar-/прави, sat-ar-/продава, sal-ar-/пушта, kat-ar-/додава, kur-ar-/основа, say-ar-/брои, duyar-/слуша, tak-ar-/закачува, tut-ar-/држи, bit-er-/завршува, sev-er-/саќа, ört-er-/покрива, ölç-er-/мери, ör-er-/бакнува, öt-er-/црпори, redded-er-/одбива, sabred-er-/трпи, şükred-er-/заблагодарува, zanned-er-/чини и др.

Личните наставки за сегашно-идно време во турскиот јазик за еднина се: 1. л. -Im (-im, -im, -um, -üm), 2. л. -sIn (-sin, -sin, -sun, -sün), 3. л. Ø, а за множина: 1. л. -Iz (-iz, -iz, -uz, -üz), 2. л. -sInIz (-sınız, -sınız, -sunuz, -sünüz), 3. л. -IAr (-lar, -ler). Пр. sev-er-im/саќам, ќе саќам, sev-er-sin/саќаш, ќе саќаш, sev-er-Ø/саќа, ќе саќа, sev-er-iz/саќаме, ќе саќаме, sev-er-siniz/саќате, ќе саќате, sev-er-ler/саќаат, ќе саќаат.

Одречна форма на глаголите во сегашно-идно време во прво лице еднина и множина како кај сите глаголи во турскиот јазик се прави со наставката /-mA/ (-ma/ -me) што подлежи на вокалната хармонија, а само во второ и трето лице еднина и множина на наставката -mA (-ma/ -me) за негација се додава наставката /-z/. Пр. sat-ma-z-sin/не ќе продавам; sat-ma-z/не ќе продава; sat-ma-z-sınız/не ќе продавате; sat-ma-z-lar/не ќе продаваат. Наставката /-z/ иако во прво лице еднина и множина по форма не се гледа, во длабинската структура е присутна. Пр. görmem, görmezsin, görmez, görmeyiz, görmezsiniz, görmezler / не гледам, не ќе гледам; не гледаш, не ќе гледаш; не гледа, не ќе гледа; не гледаме, не ќе гледаме; не гледате, не ќе гледате; не гледаат, не ќе гледаат.

²⁰ Her üç zaman arasında gidip gelen bir esnekliğe sahiptir. Ekte esas itibarıyla “her zamanı” içine alan bir süreklilik işlevi vardır. Bu işlevi dolayısıyla, sık sık yapılan, alışkanlık ya da âdet hâline gelen veya her zamanı kapsayan ve genellik taşıyan oluş ve kılışlar hep bu kiple anlatılır.

Прашална форма за сегашно-идно време се образува со **прашалната наставка mİ** (**mi, mi, mu, mü**) што, иако се пишува одделно, подлежи на вокалната хармонија и следува по глаголот во сегашно-идно време. Пр. Bilir miyim? Bilir misin? Bilir mi? Bilir miyiz? Bilir misiniz? Bilirler mi? // Дали знам? / Ќе знам ли? Дали знаеш? / Ќе знаеш ли? Дали знае? / Ќе знае ли? Дали знаеме? / Ќе знаеме ли? Дали знаете? / Ќе знаете ли? Дали знаат? Ќе знаат ли?

GENİŞ ZAMAN – СЕГАШНО-ИДНО ВРЕМЕ				
	Ekler	Olumlu şekil	Olumsuz şekil	Soru şekli
		oku-	oku-	oku-
Teklik				
1.kişi	-r /-(İ)r/-Ar-Im	oku-r-um	oku-ma-Ø-m	oku-r muyum?
2.kişi	-r /-(İ)r/-Ar-sIn	oku-r-sun	oku-ma-z-sın	oku-r musun?
3.kişi	-r /-(İ)r/-Ar-Ø	oku-r-Ø	oku-ma-z-Ø	oku-r mu?
Çokluk				
1.kişi	-r /-(İ)r/-Ar-Iz	oku-r-uz	oku-ma-Ø-(y)ız	oku-r muyuz?
2.kişi	-r /-(İ)r/-Ar-sInIz	oku-r-sunuz	oku-ma-z-sınız	oku-r musunuz?
3.kişi	-r /-(İ)r/-Ar-lAr	oku-r-(lar)	oku-ma-z-(lar)	oku-r-(lar) mı?
СЕГАШНО ВРЕМЕ, ИДНО ВРЕМЕ				
	Потврдна форма	Одречна форма	Прашална форма	
	чита	чита	чита	
Еднина				
1. лице	читам, ќе читам	не читам, не ќе читам	дали читам, дали ќе читам?	
2. лице	читаш, ќе читаш	не читаш, не ќе читаш	дали читаш, дали ќе читаш?	
3. лице	чита, ќе чита	не чита, не ќе чита	дали чита, дали ќе чита?	
Множина				
1. лице	читаме, ќе читаме	не читаме, не ќе читаме	дали читаме, дали ќе читаме?	
2. лице	читате, ќе читате	не читате, не ќе читате	дали читате, дали ќе читате?	
3. лице	читаат, ќе читаат	не читаат, не ќе читаат	дали читаат, дали ќе читаат?	

5.3. Значење на сегашно-идно време во турскиот јазик

Сегашно-идното време во себе го вклучува секое време, изразува сегашно време со вклучено минато време, го опфаќа и идното време, а со тоа добива значење на континуитет. Наставките за сегашно-идно време изразуваат веројатно идно време, а не категорично идно време. Сегашно-идното време од турскиот јазик зависно од содржината на исказот во македонскиот јазик се предава со сегашно време или со идно време.

5.3.1. Сегашно-идното време во турскиот јазик изразува:

а) трајно сегашно време – е основно значење на сегашно-идното време. Ова значење искажува дека дејствата секогаш се извршуваат. Трајноста на дејствата доаѓа до израз кога се употребени определби за време како her zaman/секогаш, sürekli, daima/постојано, devamlı/редовно.

Seyhan çalışır. / Сејхан работи.

Seyhan sürekli çalışır. / Сејхан постојано работи.

б) сегашно време што опфаќа навика – ова значење се потенцира кога на ниво на реченица се користат временските определби како her gün/секој ден, her ay/секој месец, her yıl/секоја година, dönem dönem/циклично, sık/ често, her/постојано, genel olarak/вообичаено.

Belgin, çok konuşur. / Белгин многу зборува.

Belgin, her çok konuşur. / Белгин постојано многу зборува.

Denizcan, her zaman çok konuşur. / Денизџан секогаш многу зборува.

Senan, genel olarak çok konuşur. / Џенан, вообичаено многу зборува.

в) дејства што се реализираат често или постојано се повторуваат

Ufuk, her gün üç dört bardak çay içer. / Уфук секој ден пие три-четири чаши чај.

Genel olarak Milli Kütüphanede çalışırım. / Обично учам во Национална библиотека.

г) веројатно идно време – е вторично значење на сегашно-идното време. Ова значење се користи за изразување планирани или веројатни идни настани.

Yarın görüşürüz ve konuşuruz. / Утре ќе се видиме и ќе разговараме.

Haftaya doktora gideriz. / Следната седмица ќе одиме на лекар.

İsa, akşam haberlerini dinler. / Иса, ги слуша вечерните вести.

İdris, akşam haberlerini belki (muhtemelen) dinler. / Идрис вечерните вести можеби ги слуша.

İbrahim, akşam haberlerini herhalde dinler. / Ибрахим вечерните вести веројатно ги слуша.

Hilmi, akşam haberlerini normal olarak dinler. / Хилми вечерните вести обично ги слуша.

Gürdemir, akşam haberlerini genellikle dinler. / Ѓурдемир вечерните вести главно ги слуша.

д) заповед – формите на сегашно-идно време може да изразуваат категорична и блага заповед.

Dikkat et, kayarsın! / Внимавај, ќе се лизнеш!

Öğretmenleri toplantıya davet edersiniz. / Наставниците ќе ги поканите на состанок.

ѓ) минатост – Ова значење се користи за посликовито раскажување.

Fatih Sultan Mehmed 1453'te Konstantinopolis'i fetheder. / Освојувачот султан Мехмед во 1453 година го освојува Константинополис.

5.4. Резиме

Сегашно-идното време (*geniş zaman*) изразува дејство кое секогаш се вршело и ќе се извршува.

Од морфолошката промена и од значењето на глаголите во сегашно-идно време во турскиот јазик се согледува дека:

- формите на глаголите имаат глаголски корен, наставка за сегашно-идно време и наставка за лице (*taşı-r-ım / носам, ќе носам*)

- наставката за сегашно-идно време се јавува со три форми (*/-r/, /-(I)r/, /-Ar/*) што се додаваат зависно од завршокот на глаголскиот корен или основа; наставката */-r/* се додава на глаголи што завршуваат на вокал (*kutla-r / честита, ќе честита*), наставката */-Ar/* се додава на глаголи што завршуваат на консонант (*seç-er / избира, ќе избира*), а наставката */-(I)r/* се додава само на петнаесет глаголи што завршуваат на консонантите */l/, /n/, /r/* (*al-ır / зема, ќе зема*)

- личните наставки за сегашно-идно време се: 1. л. *-Im*, 2. л. *-sIn*, 3. л. *Ø*, а за множина се: 1. л. *-Iz*, 2. л. *-sInIz*, 3. л. *-IAr*

- формите за трето лице еднина немаат наставка за лице, а самото отсуство на личната наставка означува трето лице еднина (*bahsed-er-Ø / спомнува, ќе спомнува*)

- одречна форма на глаголите во сегашно-идно време во прво лице еднина и множина како кај сите глаголи во турскиот јазик се прави со наставката */-mA/*, а само во второ и трето лице еднина и множина на наставката *-mA* (*-ma/ -me*) за негација се додава наставката */-z/* (*öv-me-Ø-m / фалам, ќе фалам; öv-me-z-sin / фалиш, ќе фалиш*)

- прашална форма за сегашно-идно време се образува со прашалната наставка *mİ* (*Söyler misin? / Дали кажуваш? Ќе кажуваш ли?*)

- сегашно-идното време означува трајно сегашно време, сегашно време што опфаќа навика, дејства што се реализираат често или се повторуваат, веројатно идно време, заповед и минатост.

6. Минато определено свршено време во турскиот и во македонскиот јазик

6.1. Дефинирање на минато определено свршено време

Минато определено свршено време (тур. *belirli geçmiş zaman*) во турскиот јазик означува дека дејството се реализирало и завршило пред моментот на говорењето. На овој завршен настан во минатото говорителот е сведок или за него има цврсти докази. Мухарем Ергин (1998: 298) изразот дека говорителот е сведок на настанот што се случил пред неговите очи вака го објаснува: „Изразот *пред очите* не треба да се сфати во тесна смисла. Кога ќе се рече *пред очите* на говорителот се мисли пред очите, знаењето и свеста на говорителот.“²¹ Според Берке Вардар (2007: 35) минато определено свршено време е „време кое изразува дека дејствата и состојбите на глаголот се реализирале и завршиле пред временскиот период во кој се наоѓаме.“²²

Според Живко Цветковски (1998: 121) во македонскиот јазик „основно значење на минатото определено свршено време е искажување заокружено и засведочено дејство (во присуство или со учество на оној што зборува) во еден определен момент во минатото.“

6.2. Морфолошката структура на глаголите во минато определено свршено време во турскиот и во македонскиот јазик

Минато определено свршено време во турскиот јазик и во македонскиот јазик спаѓа во простите глаголски форми.

Наставка за минато определено свршено време (*belirli geçmiş zaman, görülen geçmiş zaman*) во турскиот јазик е /-DI/ (-dı, -dî, -du, -dû, -tı, -tî, -tu, tû) што се јавува со осум варијанти и подлежи на вокалната хармонија (*ucuzla-dı/поевтини, benimse-di/присвои, çöz-dü/реша*) и на консонантската хармонија (*azalt-tı/намали, affet-ti/прости, bük-tü/свитка*). Наставката /-DI/ се додава зависно од завршокот на глаголскиот корен или основа и од природата на последниот вокал на глаголскиот корен или основа; варијантите -dı, -dî, -du, -dû се додаваат на глаголи што завршуваат на вокал, на сонант и на звучен консонант (*aradım/побарав, bulduk/пронајдовме*), варијантите -tı, -tî, -tu, tû се додаваат на глаголи што завршуваат на беззвучен консонант (*kaçtınız/избегавте*). Наставката /-DI/ изразува дека дејството се случило и завршило во минатото.

Личните наставки за минато определено свршено време во турскиот јазик за еднина се: 1. л. -m, 2. л. -n, 3. л. Ø, а за множина: 1. л. -k, 2. л. -nız (-niz, -nuz, -nüz), 3. л. -lar (-lar, -ler). Пр. *Ben gönder-di-m.* / Јас пратив.; *Sen gönder-di-n.* / Ти прати.; *O gönder-di-Ø.* / Тој/таа/тоа прати.; *Biz gönder-di-k.* / Ние пративме.; *Siz gönder-di-niz.* / Вие пративте.; *Onlar gönder-di-ler.* / Тие пратија.

Одречна форма на глаголите во минато определено свршено време се прави со наставката /-mA/(-ma/ -me) што подлежи на вокалната хармонија. Пр. *Ben anla-ma-dı-m.* / Јас не разбрав.; *Sen anla-ma-dı-n.* / Ти не разбра.; *O anla-ma-dı.* / Тој не разбра.; *Biz git-me-di-k.* / Ние не отидовме.; *Siz git-me-di-niz.* / Вие не отидовте.; *Onlar git-me-di-ler.* / Тие не отидоа.).

Прашална форма за минато определено свршено време се образува со **прашалната наставка mI (mî, mî, mu, mü)** што, иако се пишува одделно, подлежи на вокалната хармонија и следува по глаголот во минато определено свршено време (*Ben geldim mi? Sen geldin mi? O geldi mi? Biz geldik mi? Siz geldiniz mi? Onlar geldiler mi? / Дали јас дојдов? Дали ти дојде? Дали тој/таа/тоа дојде? Дали ние дојдовме? Дали вие дојдовте? Дали тие дојдоа?*).

²¹ Bu gözü önünde sözünü tabîî, dar mânâsiyle almamak lâzımdır. Konuşanın gözü önünde demek konuşanın gözü, bilgisi, şuuru önünde demektir.

²² Eylemlerde oluş, durum ya da edimin, içinde bulunulan süre diliminden önce olup bittiğini bildiren kip.

BELİRLİ GEÇMİŞ ZAMAN /-DI/ (-dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, tu, -tü)				
		Olumlu şekil	Olumsuz şekil	Soru şekli
		çiz-	çiz-	çiz-
Teklik				
1.kişi	/-DI/-m	çiz-di-m	çiz-me-di-m	çiz-di-m mi?
2.kişi	/-DI/-n	çiz-di-n	çiz-me-di-n	çiz-di-n mi?
3.kişi	/-DI/-Ø	çiz-di-Ø	çiz-me-di-Ø	çiz-di mi?
Çokluk				
1.kişi	/-DI/-k	çiz-di-k	çiz-me-di-k	çiz-di-k mi?
2.kişi	/-DI/-nİz	çiz-di-niz	çiz-me-di-niz	çiz-di-niz mi?
3.kişi	/-DI/-lAr	çiz-di-(ler)	çiz-me-di-(ler)	çiz-di-(ler) mi?
МИНАТО ОПРЕДЕЛЕНО СВРШЕНО ВРЕМЕ (АОРИСТ)				
		Потврдна форма	Одречна форма	Прашална форма
		црта	црта	црта
Еднина				
1. лице	-в	цртав	не цртав	дали цртав?
2. лице	-Ø	црташе	не црташе	дали црташе?
3. лице	-Ø	црташе	не црташе	дали црташе?
Множина				
1. лице	-вме	цртавме	не цртавме	дали цртавме?
2. лице	-вте	цртавте	не цртавте	дали цртавте?
3. лице	-а / -ја	цртаа	не цртаа	дали цртаа?

Наставките за минато определено свршено време (аорист) во македонскиот јазик (за еднина: 1. л. -в, 2. л. -Ø, 3. л. -Ø; за множина: 1. л. -вме, 2. л. -вте, 3. л. -а/-ја) се додаваат на глаголи од свршен вид (Јас прочитав. Ти прочита. Тој/таа/тоа прочита. Ние прочитавме. Вие прочитавте. Тие прочитаа. / Ben okudum. Sen okudun. O okudu. Biz okuduk. Siz okudunuz. Onlar okudular.). Наставките за минато определено свршено време се додаваат на глаголи од а-група, и-група и е-група:

	а-група	и-група		
	погледа / bak-	а-подгрупа издржа / dayan-	и-погрупа отвори / aç-	е-погрупа оздраве / iyileş-
јас	погледа-в	издржа-в	отвори-в	оздраве-в
ти	погледа-Ø	издржа-Ø	отвори-Ø	оздраве-Ø
тој, таа, тоа	погледа-Ø	издржа-Ø	отвори-Ø	оздраве-Ø
ние	погледа-вме	издржа-вме	отвори-вме	оздраве-вме
вие	погледа-вте	издржа-вте	отвори-вте	оздраве-вте
тие	погледа-а	издржа-а	отвори-ја	оздраве-а

	е-група			
	а-подгрупа стане / kalk-	е-подгрупа запре / dur-	о-подгрупа отиде / git-	подгрупа без основен вокал испие / iç-
јас	стана-в	запре-в	отидо-в	испи-в
ти	стана-Ø	запре-Ø	отиде-Ø	испи-Ø
тој, таа, тоа	стана-Ø	запре-Ø	отиде-Ø	испи-Ø
ние	стана-вме	запре-вме	отидо-вме	испи-вме
вие	стана-вте	запре-вте	отидо-вте	испи-вте
тие	стана-а	запре-а	отидо-а	испи-ја

Одречна форма се образува со **честичката не** пред глаголот во минато определено свршено време (јас не разбрав, ти не разбра, тој не разбра, ние не разбравме, вие не разбравте, тие не разбраа / anlamadım, anlamadın, anlamadı, anlamadık, anlamadınız, anlamadılar).

Прашална форма се образува на два начина, со **прашалната честичка дали** што доаѓа пред глаголот во минато определено свршено време (Дали јас запрев? Дали ти запре? Дали тој/ таа/ тоа запре? Дали ние запревме? Дали вие запревте? Дали тие запреа? // Durdum mu? Durdun mu? Durdu mu? Durduk mu? Durdunuz mu? Durdular mı?) и со **честичката ли** што се користи флексибилно (Запрев ли јас? / Јас ли запрев?, Запре ли ти? / Ти ли запре?, Запре ли тој? / Тој ли запре?, Запревме ли ние? / Ние ли запревме?, Запревте ли вие? / Вие ли запревте?, Запреа ли тие? / Тие ли запреа?).

6.3. Значење на минато определено свршено време во турскиот и во македонскиот јазик – Минато определено свршено време во турскиот јазик изразува докажани, несомнителни, започнати и завршени дејства во минатото што од сите се прифатени. Основното значење на минато определено свршено време во македонскиот јазик е заокружено и засведочено минато дејство, а вторично значење е идност и услов.

6.3.1. Минато определено свршено време во турскиот јазик изразува:

а) дејства реализирани во минатото

Postaneye gitti ve mektubu gönderdi. / Отиде во пошта и го испрати писмото.

Lina kitapçıdan iki kitap satın aldı. / Лина купи две книги од книжарница.

Ana ve Nesrin yüksek dağlara baktular. / Ана и Несрин погледнаа кон високите планини.

Asya, şehrin eski çarşılarını gezdi. / Асја ги прошета старите чаршии на градот.

б) докажано, несомнително, започнато и завршено минато дејство што од сите е прифатено или е запишано во историските извори

Atatürk, Türk Cumhuriyetini 1923'te kurdu. / Ататурк ја основа Република Турција во 1923 година.

Türkler, Türk Latin alfabesini 1928'de kullanmaya başladılar. / Турците, турската латинска азбука почнаа да ја употребуваат во 1928 година.

6.3.2. Минато определено свршено време во македонскиот јазик изразува:

а) заокружени и засведочени минати дејства – е основно значење на минато определено свршено време.

Оваа книга ја прочитав пред две години. / Bu kitabı iki yıl önce okudum.

Медицинскиот факултет го заврши за 7 години. / Tıp Fakültesini yedi yıl içinde tamamladı.

в) идност – е вторично значење на минато определено свршено време.

Донеси нешто за јадење, умрев од глад. / Yemek için bir şey getir, açlıktan öldüm.

Потрчајте, зашто тргнавме без вас. / Koşunuz yoksa sızsiz yola çıkarız.

г) услов

Ја добив ли возачката дозвола цело лето ќе патувам. / Sürücü ehliyetini alırsam bütün yaz yolculuk yapacağım.

6.4. Резиме

Под минато определено свршено време во турскиот јазик (belirli geçmiş zaman) и минато определено свршено време (аорист) во македонскиот јазик се подразбираат настани што се случиле пред моментот на зборување во присуство на говорителот.

Од промената и од значењето на глаголите во минато определено свршено време во турскиот јазик се согледува дека:

- формите на глаголите имаат глаголки корен, наставка за минато определено свршено време и наставка за лице (gög-dü-m / видов)

- наставката за минато определено свршено време е /-DI/ (başvurdu / обрати)

- личните наставки за минато определено свршено време се: 1. л. -m, 2. л. -n, 3. л. Ø, а за множина: 1. л. -k, 2. л. -nız, 3. л. -lar

- формите за трето лице еднина немаат наставка за лице, а самото отсуство на личната наставка означува трето лице еднина (bak-ti-Ø / погледна)
- одречна форма на глаголите во минато определено свршено време се прави со наставката /-mA/ (anla-ma-dı-m/ не разбрав, git-me-di-niz / не отидовте)
- прашална форма за минато определено свршено време се образува со прашалната наставка mi (O anladı mı?/ дали тој разбра? Onlar yazdılar mı? / Дали тие напишаа?)
- минато определено свршено време во турскиот јазик изразува дејства што се случиле во минатото пред сведоци, во присуство или со учество на оној што зборува, докажани започнати и завршени минати дејства што се прифатени од сите.

Од промената и од значењето на глаголите во минато определено свршено време во македонскиот јазик се забележува дека:

- формите за второ и трето лице еднина се еднакви и немаат наставка за лице (Ти виде. Тој виде. / Sen gördün. O gördü)
- основен вокал нема само кај подгрупата без основен вокал (измие – јас изми-в, ти изми-Ø, тој изми-Ø, ние изми-вме, вие изми-вте, тие изми-ја / Ben uykadım. Sen uykadın. O uykadı. Biz uykadık. Siz uykadınız. Onlar uykadılar.)
- има промена на основниот вокал во второ и трето лице еднина во о-подгрупата од глаголите од е-групата (/o/ преминува во /e/; јас отидов, ти отиде, тој отиде / Ben gittim. Sen gittin. O gitti.)
- кај глаголи од и-група со и-подгрупа (тие прати-ја, згреши-ја / onlar gönderdiler, hata yaptılar) и кај глаголи од е-група со подгрупа без вокал (тие испи-ја, тие измија / Onlar içtiler. Onlar uykadılar) во трето лице множина се јавува консонантот /j/
- одречни форми се образуваат со *честичката не* пред глаголот во минато определено свршено време (Јас не слушнав. / Ben duymadım.; Вие не прочитавте. / Siz okumadınız.)
- прашални форми се образуваат на два начина, со *прашалната честичка дали* (Дали таа оздраве? / O iyileşti mi?) и со *честичката ли* (Оздравеа ли тие? / Onlar iyileştiler mi?)
- минато определено свршено време во македонскиот јазик изразува заокружени и засведочени минати дејства, идност и услов.

7. Минато неопределено време во турскиот и во македонскиот јазик

7.1. Дефинирање на минато неопределено време

Дефинициите за минато неопределено време имаат допирни точки и разлики во турските и во македонските граматика.

Според Берке Вардар (2017: 35) минато неопределено време (belirsiz geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman) во турскиот јазик е „време кое неопределено покажува дека дејствата и состојбите на глаголот се реализирале и завршиле пред временскиот период во кој се наоѓаме или дека за нив сме дознале од раскажувањето на други лица.“²³ Според Зејнеп Коркмаз (2017: 540) „минато неопределено време е време кое изразува дека состојбата и дејството што ги означува глаголот се реализирале пред времето во кое се наоѓаме, но говорителот тоа не го видел, не го знае, од друг дознал или дејството го извршил без да биде свесен, а потоа за тоа станал свесен или го видел.“²⁴

²³ Eylemlerde oluş, durum ya da edimin, içinde bulunulan süre diliminden önce olup bittiğini belirsiz olarak gösteren ya da başkalarından duyularak öğrenildiğini anlatan kip.

²⁴ Duyulan geçmiş zaman kipi; fiilin karşıladığı oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini; ancak, konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini, başkasından duyup öğrendiğini veya farkında olmadan işlediğini ve sonradan fark ettiğini ya da gördüğünü bildiren bir şekil ve zaman kalıbıdır.

Според Живко Цветковски (1998: 127) во македонскиот јазик „основно значење на минатото неопределено време е изразување минато дејство без да се укаже или да се определи конкретниот момент на одвивањето на дејството.“

7.2. Морфолошката структура на глаголите во минато неопределено време во турскиот и во македонскиот јазик

Минато неопределено време во турскиот јазик е проста глаголска форма, а во македонскиот јазик е сложена глаголска форма.

Минато неопределено време (belirsiz geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman) во турскиот јазик изразува дејство што во минатото започнало и завршило, но не сме биле сведоци или дејство чиј почеток не сме го виделе, но резултатот сме го виделе. Наставка за минато неопределено време во турскиот јазик е **/-mİş/ (-miş, -miş, -muş, -müş)** и има четири варијанти. Пр. bırak-mış/оставил, yaz-mış/напишал, çalış-mış/работел, gel-miş/дошол, bitir-miş/завршил, doldur-muş/наполнил, don-muş/смрзнал, büyü-müş/пораснал, gör-müş/видел.

BELİRSİZ GEÇMİŞ ZAMAN				
		Olumlu şekil	Olumsuz şekil	Soru şekli
		sor-	sor-	sor-
Teklik				
1.kişi	/-mİş/-Im	sor-muş-um	sor-ma-mış-ım	sor-muş muyum?
2.kişi	/-mİş/-sIn	sor-muş-sun	sor-ma-mış-sın	sor-muş musun?
3.kişi	/-mİş/-Ø	sor-muş-Ø	sor-ma-mış-Ø	sor-muş mu?
Çokluk				
1.kişi	/-mİş/-Iz	sor-muş-uz	sor-ma-mış-ız	sor-muş muyuz?
2.kişi	/-mİş/-sInIz	sor-muş-sunuz	sor-ma-mış-sınız	sor-muş musunuz?
3.kişi	/-mİş/-lAr	sor-muş-(lar)	sor-ma-mış-(lar)	sor-muş-(lar) mı?
МИНАТО НЕОПРЕДЕЛЕНО ВРЕМЕ (ПЕРФЕКТ)				
		Потврдна форма	Одречна форма	Прашална форма
		праша	праша	праша
Еднина				
1. лице	сум + -л (-ла/-ло)	сум прашал	не сум прашал	дали сум прашал?
2. лице	си + -л (-ла/-ло)	си прашал	не си прашал	дали си прашал?
3. лице	-Ø + -л (-ла/-ло)	прашал прашала прашало	не прашал не прашала не прашало	дали прашал? дали прашала? дали прашало?
Множина				
1. лице	-сме + -ле	сме прашале	не сме прашале	дали сме прашале?
2. лице	-сте + -ле	сте прашале	не сте прашале	дали сте прашале?
3. лице	-Ø + -ле	прашале	не прашале	дали прашале?

Личните наставки за минато неопределено време во турскиот јазик за еднина се: 1. л. -Im (-im, -im, -um, -üm), 2. л. -sIn (-sın, -sın, -sun, -sün), 3. л. Ø, а за множина се: 1. л. -Iz (-iz, -iz, -uz, -üz), 2. л. -sInIz (-sınız, -sınız, -sunuz, -sünüz), 3. л. -lAr (-lar, -ler). Пр. git-miş-im/jac сум отишол; sen git-miş-sin/ти си отишол; o git-miş/toj отишол, таа отишла, тоа отишло; biz git-miş-iz/ние сме отишле, siz git-miş-siniz/вие сте отишле, onlar git-miş-ler/тие отишле.

Одречна форма на глаголите во минато неопределено време се прави со наставката **/-mA/(-ma/ -me)** што подлежи на вокалната хармонија (bul-ma-mış-ım/не сум пронашол, bul-ma-mış-sın/не си пронашол, bul-ma-mış/не пронашол, не пронашла, не пронашло, bul-ma-mış-ız/не сме пронашле, bul-ma-mış-sınız/не сте пронашле, bul-ma-mış-lar/не пронашле).

Прашална форма за минато неопределено време се образува со **прашалната наставка mİ (mı, mi, mu, mü)** што, иако се пишува одделно, подлежи на вокалната хармонија и следува по глаголот во минато неопределено време. Пр. Ben çalışmış mıyım? Sen çalışmış mısın? O çalışmış mı? Biz çalışmış mıyız? Siz çalışmış mısınız? Onlar çalışmışlar mı? / Дали јас сум работел?, Дали ти си работел? Дали тој работел/таа работела/тоа работело? Дали ние сме работеле? Дали вие сте работеле? Дали тие работеле?

Минато неопределено време (перфект) во македонскиот јазик се образува од сегашното време на **помошниот глагол сум** и **л-формата на глаголот** што се менува. Ако глаголската л-форма е несвршена, се добива **минато неопределено несвршено време**, а доколку глаголската л-форма е свршена, тогаш имаме **минато неопределено свршено време**.

минато неопределено несвршено време од несвршени глаголи			
	чита / oku-	учи / öğren-	мие / yıka-
јас	сум читал	сум учел	сум миел
ти	си читал	си учел	си миел
тој, таа, тоа	читал, читала, читало	учел, учела, учело	миел, миела, миело
ние	сме читале	сме учеле	сме миеле
вие	сте читале	сте учеле	сте миеле
тие	читале	учеле	миеле

минато неопределено несвршено време од свршени глаголи			
	прочита / oku-	научи / öğren-	измие / yıka-
јас	сум прочитал	сум научил	сум измил
ти	си прочитал	си научил	си измил
тој, таа, тоа	прочитал, -ла, -ло	научил, -ла, -ло	измил, -ла, -ло
ние	сме прочитале	сме научиле	сме измиле
вие	сте прочитале	сте научиле	сте измиле
тие	прочитале	научиле	измиле

Одречната форма се образува со **честичката не** пред глаголот во минато неопределено несвршено време и во минато неопределено свршено време (јас не сум носел/износил; ти не си носел/износил; тој не носел/износил, таа не носела/износила, тоа не носело/износило; ние не сме носеле/износиле, вие не сте носеле/износиле, тие не носеле/износиле // ben taşımamışım, sen taşımamışsın, o taşımamış, biz taşımamışsınız, siz taşımamışsınız, onlar taşımamışlar).

Прашална форма се образува на два начина, со **прашалната честичка дали** што доаѓа пред глаголот во минато неопределено време и со **честичката ли** што се користи флексибилно (Дали јас сум пеел? / Јас ли сум испеал?; Дали ти си пеел? / Ти ли си испеал?; Дали тој пеел? / Тој ли испеал? Дали таа пеела? / Таа ли испеала? Дали тоа пеело? / Тоа ли испеало?; Дали ние сме пееле? / Ние ли сме испеале? Дали вие сте пееле? / Вие ли сте испеале? Дали тие пееле? / Тие ли испеале? // Ben şarkı söylemiş miyim? Sen şarkı söylemiş misin? O şarkı söylemiş mi? Biz şarkı söylemiş miyiz? Siz şarkı söylemiş misiniz? Onlar şarkı söylemişler mi?).

7.3. Значењето на минато неопределено време во турскиот и во македонскиот јазик

Во турскиот и во македонскиот јазик, минато неопределено време како лингвистички поим има основни и вторични значења. Основното значење на минато неопределено во турскиот јазик е индиректност, односно дознавање за некое дејство од друго лице, а вторичното значење е гледање резултати од дејство кое не сме го виделе. Основното значење

на минато неопределено време во македонскиот јазик е да означи прекажување и директно кажување, а вторични значења се: констатација, заповед и современост.

7.3.1. Минато неопределено време во турскиот јазик изразува:

а) индиректност, дознаено дејство од некое друго лице – е основно значење на минато неопределено време. Минато неопределено време изразува дејство реализирано во минатото кое не сме го виделе. Пр. *Sabahleyin otobüsü kaçırmış.* / Наутро го испуштил автобусот. Кај минато неопределено време што изразува индиректност говорителот го пренесува одамна надминатиот настан на индиректен начин, главно дознат или слушнат од некое друго лице. Пр. *Yelis bana hüznü bir haber getirdi. Ümit hastaneye kaldırılmış.* / Јелис ми донесе тажна вест. Умит го однеле во болница.

O, Türkiye'ye gitmiş ve iyi bir iş bulmuş. / Тој заминал во Турција и пронашол добра работа.

Behlül ve Alcan, uçağı beş saat beklemişler. / Бехљуљ и Алџан го чекале авионот пет часа.

O, pazara gitmiş, torbaları sebze ve meyveyle doldurmuş ve evine mutlu dönmüş. / Тој отишол на пазар, ги наполнил торбите со зеленчук и овошје и дома се вратил среќен.

б) дејство кое не сме го виделе кога се реализира, но ги гледаме резултатите од тоа дејство – Втората функција на минато неопределено време е изразување дејство што во минатото започнало и завршило, ние не сме биле сведоци на почетокот на дејството, но резултатот сме го виделе. Пр. *Kar yağmış.* / Паѓал снег. (Не го гледаме процесот на паѓање снег бидејќи повеќе не паѓа снег, но надвор го гледаме резултатот, снегот); *Hayret, Mertcan da sınıfa gelmiş.* / Чудо, и Мертџан дошол на час. (Доаѓањето на час на Мертџан не го дознавам од некого друг, туку јас лично него го гледам во класот). Често при гледање на резултатите следат констатации со нијанса на чудење и изненадување.

Bakınız, kar yağmış. / Видете, паднал снег.

Bakınız, Berin ödevini yazmış. / Видете, Берин ја напишала домашната задача.

Bak şunlara; oğlanlar ne kadar da değişmişler, büyümüşler, boy atmışlar. / Види ги нив, момчињата, колку се измениле, пораснале и се извишиле.

в) категорично дејство – како значење се јавува во официјалното изразување кога наставката за минато неопределено време -miş се употребува со наставката -Dir (-dır, -dir, -dur, -dür, -tır, -tir, -tur, -tür).

Attila İlhan 15 Haziran 1925'te doğmuştur. / Атила Илхан се родил на 15 јуни 1925 год.

Nazım Hikmet 3 Haziran 1963'te vefat etmiştir. / Наз'м Хикмет починал на 3 јуни 1963 год.

г) претпоставено дејство, можно дејство – како значење се јавува во неофицијалното изразување кога наставката за минато неопределено време -miş се употребува со наставката -Dir (-dır, -dir, -dur, -dür, -tır, -tir, -tur, -tür).

Çabuk ol, film başlamıştır. / Побрзaj, филмот веројатно започнал.

7.3.2. Минато неопределено време во македонскиот јазик изразува:

а) минато дејство без да укаже на конкретниот момент на одвивање на дејството – минатиот момент на одвивање на дејството е неопределен, а за говорителот е важно дека до моментот на зборувањето тоа е извршено. Ова е основно значење на минато неопределено време.

Vie ste natувале во Германија неколку пати. / *Almanya'ya birkaç defa yolculuk yapmışsınız.*

Ти си бил во Турција и си учел турски јазик. / *Sen Türkiye'ye gitmişsin ve Türkçe okumuşsun.*

б) прекажано дејство – е дејство кое говорителот го слушнал од некого, а потоа ни го соопштил, односно прекажал. На пример, дејството *Јас прочитав две списанија* говорителот го слуша од својата соговорничка, а подоцна го раскажува, односно прекажува на некого друг со следниот израз: *Таа прочитала две списанија.*

Vie во кино сте гледале филм. (јас не бев во кино, ми кажаа другарите)

Siz sinemada film seyretmişsiniz.

в) директно кажување – кое обично се реализира со прво лице еднина. Со формите на перфектот може да се искаже директно кажување доколку говорителот зборува за засведочени дејства или во дадениот момент констатира факти.

Повеќепати кај тебе *сум дошла* и *сум те прашала*. / Birçok defa sana gelmişim ve sormuşum.

Никогаш *не си ми кажала* нешто. / Hiçbir zaman bana bir şey söylememişsin.

Бурекот *ми загорел*. / Böğüm yanmış.

Кај одредени примери формите на минато неопределено време може да се заменат со формите на минато определено време без да се смени значењето на исказот. Пр. Јас како мравка *сум работела* (минато неопределено време) / Ben karınca gibi çalışmışım. Јас како мравка *работев* (минато определено време) / Ben karınca gibi çalıştım.

г) констатација – е вторично значење. Констатацијата, доколку произлегува од прво лице, е директно кажување, а ако потекнува од второто или третото лице, е прекажување.

Види колку *пораснала* и *се разубавела*. / Bak ne kadar büyümüş ve güzelleşmiş (јас сега со изненадување и чудење гледам како изгледа таа, но растењето и разубавувањето се случиле пред моментот на зборувањето).

д) заповед – се јавува како значење на перфектот во второ лице еднина и множина.

Да *не сте излегле* од дома! (= Не излегувајте од дома!) / Evden çıkmayasınız!

Немој да *си станал*! (= Не станувај!) / Kalkmayasın!

ѓ) современост, општовременост, општи и универзални сознанија – е значење што најчесто се сретнува во пословиците.

Се стркалало грнчето, *си го нашло* капачето. / Tencere uvarlanmış, kapağını bulmuş.

е) претпоставено дејство – како значење се јавува како резултат на незасведоченоста на дејството кое се потенцира со зборовите од типот веројатно, можеби и сл.

Досега веројатно *отишол* во библиотека. / Şimdiye kadar her halde kütüphaneye gitmiştir.

Можеби *се вратил* на факултет. / Belki fakülteye dönmüştür.

7.4. Резиме

Под минато неопределено време во турскиот јазик (belirsiz geçmiş zaman) и минато неопределено време (перфект) во македонскиот јазик се подразбираат настани што се случиле пред моментот на зборувањето без да се биде сведок и без да се знае конкретниот момент на одвивање на дејството.

Од морфолошката промена и од значењето на глаголите во минато неопределено време во турскиот јазик се согледува дека:

- наставката за минато неопределено време е /-miş/
- личните наставки за минато неопределено време во турскиот јазик за еднина се: 1. л. -Im, 2. л. -sIn, 3. л. Ø, а за множина: 1. л. -Iz, 2. л. -sInIz, 3. л. -IAr
- формите за трето лице еднина немаат наставка за лице, а самото отсуство на личната наставка означува трето лице еднина (ye-miş-Ø / јадел)
- одречна форма на глаголите во минато неопределено време се прави со наставката /-mA/ (yaşa-ma-miş-sın / не си живеел, yaşa-ma-miş-sınız / не сте живееле)
- прашална форма за минато неопределено време се образува со прашалната наставка mI (O çıkmış mı? / Дали тој излегол?; Onlar çıkmışlar mı? / Дали тие излегле?)
- основното значење на минато неопределено во турскиот јазик е индиректност, односно дознавање за некое дејство од друго лице, а вторичното значење е гледање резултати од дејство кое не сме го виделе, претпоставено дејство и можно дејство.

Од морфолошката промена и од значењето на глаголите во минато неопределено време (перфект) во македонскиот јазик се согледува дека:

- минато неопределено време во македонскиот јазик се образува од сегашното време на помошниот глагол сум и л-формата на глаголот што се менува
- во третото лице еднина и множина не се употребува помошниот глагол сум

- несвршените л-форми од свршените глаголи немаат самостојна употреба, тие се употребуваат со *ако, да, ќе* (ако станел, да станел, ќе станел / kalkmış)
- одречни форми во минато неопределено време се образуваат со честичката *не* пред глаголот (Не прашал. / Sormamış.)
- прашални форми за минато неопределено време се образуваат на два начина, со прашалната честичка *дали* (Дали сум читал? Дали сум прочитал? / Okumuş muyum?) и со честичката *ли* (Си пеел ли? Си испеал ли? / Şarkı söylemiş misin?)
- основното значење на минато неопределено време во македонскиот јазик е да означи минато дејство без да укаже на конкретниот момент на одвивање на дејството, прекажано дејство, директно кажување, а вторичните значења изразуваат констатација, заповед, севременост и претпоставка.

8. Заповеден начин во турскиот и во македонскиот јазик

8.1. Дефинирање на заповедниот начин

Заповедниот начин изразува заповед за извршување одредено дејство. Заповедниот начин е различно дефиниран во турските и во македонските граматика и во лингвистичките речници. Според Рикард Симеон (1969: 522) заповедниот начин е „глаголски начин кој изразува заповед, молба, согласност, желба, предупредување, наговарање, забрана, допуштање, сугестија, барање итн.“

Во турските граматика заповедниот начин различно се претставува, додека во македонските граматика ставот кон заповедниот начин е ист. Според туркологите И. Неџми Дилмен (İ. Necmi Dilmen), Немет (J. Nemeth), Тахир Нежат Генџан (Tahir Nejat Gencan), Веџихе Хатипоглу (Vecihe Hatipoğlu), Хикмет Диздароглу (Hikmet Dizdaroğlu), Хајдар Едискун (Haydar Ediskun), Каја Билгегил (Kaşa Bilgegil), Омер Демирџан (Ömer Demircan), Фарук Кадри Тимурташ (Faruk Kadri Timurtaş), Берке Вардар (Berke Vardar), Оја Адал’ (Oya Adalı), Тахсин Бангуоглу (Tahsin Banguoğlu) заповедниот начин се применува за второ и трето лице еднина и множина. Според граматичарите Зејнеп Коркмаз (Zeynep Korkmaz), Ахмет Биџан Ерџиласун (Ahmet Bican Ercilasun), Дени (J. Deny) и Кононов (A. N. Kononov) заповедниот начин може да се применува за сите три лица еднина и множина бидејќи човек може и сам на самиот себеси и на другите да им заповеда, а според тоа заповедниот начин за прво лице еднина во турскиот јазик постои не само како форма туку и како функција. Според Зејнеп Коркмаз (2017: 591) „заповедниот начин е граматичка единица што работата која сакаме да биде извршена ја поврзуваме со категоричност и ја изразуваме со заповедна форма“²⁵ Кај македонските граматичари ставот кон заповедниот начин е ист.

Во македонските граматика заповедниот начин е типичен за второ лице еднина и множина бидејќи според Симон Саздов (2008: 61) „нема смисла да си заповедаме нешто самите себеси, ниту некому во негово отсуство.“ Живко Цветковски (1998: 121) на овој начин го објаснува заповедниот начин во македонскиот јазик: „Форми на заповеден начин има само во второто лице во еднина и во множина, затоа што заповед се искажува во директен дијалог со соговорникот, а граматички соговорникот го претставува второто лице. Со формите за второ лице се искажува директна заповед.“

²⁵ Emir kipi, yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eden bir gramer kalıbıdır.

8.2. Морфолошката структура на глаголите во заповеден начин во турскиот и во македонскиот јазик

Во турскиот јазик заповедниот начин (*emir kipi*) е проста глаголска форма и има форми за сите три лица во еднина и множина, а во македонскиот јазик заповедниот начин (императив) е проста глаголска форма и има форми само за второ лице еднина и множина.

Заповеден начин (*emir kipi*) во турскиот јазик изразува заповед за категорично извршување на одредено дејство. Во турскиот јазик форми за заповеден начин има за прво, второ и трето лице во еднина и во множина (*İyi dinleyeyim! Gel buraya! Oturunuz buraya! Bu yazıyı okusunlar!* / Добро да слушам! Дојди ваму! Седнете ваму! Тие нека го прочитаат овој напис.). Кај заповедниот начин наставката за начин и наставката за лице се споени. Затоа наставката за начин истовремено го изразува и лицето.

EMİR KİPİ			
	Ekler	Olumlu şekil	Olumsuz şekil
		bak-	bak-
Teklik			
1.kişi	– / -(y)AyIm	– / Bak-ayım!	– / Bak-ma-(y)ayım!
2.kişi	∅	Bak!	Bak-ma!
3.kişi	-sIn	Bak-sın!	Bak-ma-sın!
Çokluk			
1.kişi	– / -(y)AlIm	– / Bak-alım!	– / Bak-ma-(y)alım!
2.kişi	-In / -InIz	Bak-ın! / Bak-ınız!	Bak-ma-(y)ın! / Bak-ma-(y)ınız!
3.kişi	-sInIAr	Bak-sın(lar)!	Bak-ma-sın(lar)!
ЗАПОВЕДЕН НАЧИН (ИМПЕРАТИВ)			
	Наставки	Потврдна форма	Одречна форма
		гледа	гледа
Еднина			
1. лице	–	–	–
2. лице	-j / -и	Гледај!	Не гледај! / Немој да гледаш!
3. лице	–	–	–
Множина			
1. лице	–	–	–
2. лице	-јте / -ете	Гледајте!	Не гледајте! / Немојте да гледате!
3. лице	–	–	–

Личните наставки за заповеден начин во турскиот јазик за еднина се: 1. л. -(y)AyIm (-ayım, -eyim) 2. л. ∅, 3. л. -sIn (-sın, -sin, -sun, -sün), а за множина се: 1. л. -(y)AlIm (-alım, -elim) 2. л. -In/-InIz (-in, -in, -un, -ün/ -ınız, -iniz, -unuz, -ünüz), 3. л. -sInIAr (-sınlar, -sinler, -sunlar, -sünler) и подлежат на вокалната хармонија. Пр. Ben dinleyeyim! Sen dinle! O dinlesin! Biz dinleyelim! Siz dinleyin! / Siz dinleyiniz! Onlar dinlesinler! / Јас да слушам! Ти слушај! Тој, таа, тоа нека слуша! Ние да слушаме! Вие слушајте! Тие нека слушаат!

Одречна форма на заповедниот начин се образува со наставката **-mA (-ma/-me)** што подлежи на вокална хармонија и се додава по глаголскиот корен или основа. Пр. Gel-me! / Не доаѓај!; Gel-me-(y)ın! Gelme-(y)ınız! / Не доаѓајте!

Заповедниот начин (императив) во македонскиот јазик има форми за второ лице еднина и множина. Постојат следните два начина на образување на заповедните форми:

а) со наставката **-ј** за еднина и **-јте** за множина, кај глаголите од **а**-група и кај глаголите од **и**-група и **е**-група чиј општ дел завршува на самогласка (чека / Чека-ј!, Чека-јте! // Bekle! Bekleyin!; пие / Пи-ј! Пи-јте! / İç! İçiniz!; брои / Бро-ј! Бро-јте! / Say! Sayınız!)

б) со наставката **-и** (за еднина) што се додава на општиот дел на глаголот и со наставката **-те** (за множина) што се додава на основната самогласка на глаголот, кај глаголите од **и**-група и **е**-група (каже / Каж-и! Каж-е-те! // Söyle! Söyleyin!; молчи / Молч-и! Молч-е-те! // Sus! Susunuz!).

Во македонскиот јазик од некои глаголи како *може, треба, студи* не се образуваат заповедни форми.

Одречна форма на заповедниот начин со значење на забрана најчесто се образува од несвршени глаголи на два начина:

а) со **честичката не** пред глаголот во заповедна форма: *Не зборувај гласно!* / Sesli konuşma!; *Не трчајте!* / Koşmayın! Koşmayınız!

б) со **немој / немојте** и **да**-конструкција: *Немој да пиеш ладна вода!* / Soğuk su içme!; *Немој да фрлате храна!* / Yemek atmayın! Yemek atmayınız!; *Немојте да викате!* / Vağırmayınız!

8.3. Значењето на заповедниот начин во турскиот и во македонскиот јазик

Заповедниот начин значи заинтересираност на едно лице за извршување на едно дејство од страна на друго лице. Во турскиот јазик основно значење на заповедниот начин е категорична заповед, а вторично значење е задолжителност, предупредување, објаснување, желба, молба и заклетва. Во македонскиот јазик основно значење на заповедниот начин е категорична заповед, закана, застрашување, а вторично значење е личен став на чудење, негодување или неверување и севременост.

8.3.1. Заповедниот начин во турскиот јазик изразува:

а) категорична заповед – е основно значење на заповедниот начин.

Gel buraya! / Дојди ваму!

б) задолжителност, предупредување, објаснување – е вторично значење на заповедниот начин.

Gelin tanıtımda beni dinleyin. / Дојдете, слушајте ме на презентацијата.

Kırmızı ışıkta sokağı geçmeyin. / Не минувајте ја улицата на црвено светло.

в) желба, молба, заклетва – е вторично значење на заповедниот начин.

Allah yolunu açık etsin! / Господ да ти го отвори патот!

Vağışlayın arkadaşlar. / Извинете другари.

8.3.2. Заповедниот начин во македонскиот јазик изразува:

а) категорична заповед – е основно значење на заповедниот начин.

Станувај! Не викај! / Vağırma! Kalk!

Гледајте! Слушајте! / Vakınız! Dinleyiniz!

б) закана, застрашување – ова значење се образува со одречна форма на заповедниот начин од свршени глаголи:

Не положи, затоа *не одиш* на екскурзија! / Sınavdan geçmedin, bundan dolayı geziye gitmiyorsun!

Не појди, тогаш ќе видиш ти! / Gitme, o zaman görürsün sen!

в) личен став на чудење, негодување или неверување

Види што прави! / Vak ne yapıyor!

Гледај колкава карпа! / Vak ne kadar büyük kaya!

г) севременост

Залудо работи, залудо не седи. / Bedava çalış, boş oturma.

Два пати мери, еднаш сечи. / İki ölç, bir biç.

Значењето заповеден начин во македонскиот јазик се изразува и со аналитички форми. Во македонскиот јазик постојат следните конструкции што имаат значење на заповед во второ

лице, индиректна заповед во трето лице и повик за заедничко вршење на дејството во прво лице еднина и множина:

а) честичка нека + сегашно време: тој нека чита, таа нека чита, тоа нека чита, тие нека читаат

б) честичка да + сегашно време: ти да пишуваш, вие да пишувате, јас да зборувам, ние да зборуваме, тој да слуша, таа да слуша, тоа да слуша, тие да слушаат.

8.4. Резиме

Под заповеден начин во турскиот јазик (*emir kipi*) и заповеден начин (императив) во македонскиот јазик најчесто се подразбира заинтересираност на едно лице за извршување на едно дејство од страна на друго лице.

Од промената и од значењето на глаголите во заповеден начин во турскиот јазик се согледува дека:

- формите на глаголите имаат глаголски корен и наставка за лице (*sev-in, sev-iniz, sev-sin, sev-sinler* / сакај, сакајте, нека сака, нека сакаат)

- заповедниот начин се образува со наставките: 1. л. *-(y)AyIm*, 2. л. *Ø*, 3. л. *-sIn*, а за множина: 1. л. *-(y)AlIm*, 2. л. *-In/-InIz*, 3. л. *-sInIAr*

- формите за второ лице множина имаат два вида наставка за лице кои говорителот ги избира по желба (*otur-un, otur-unuz* / седете)

- формите за второ лице еднина немаат наставка за лице, а самото отсуство на личната наставка означува второ лице еднина (*otur-Ø* / седи)

- одречна форма на заповедниот начин се прави со наставката */-mA/* (*gel-me! gel-me-(y)-in/ gel-me-(y)iniz* / не доаѓај, не доаѓајте)

- заповедниот начин во турскиот јазик изразува категорична заповед, задолжителност, предупредување, објаснување, желба, молба, заклетва.

Од промената и од значењето на глаголите во заповеден начин во македонскиот јазик се забележува дека:

- заповедниот начин се образува со наставките *-j*, *-и* за еднина и *-јте*, *-те* за множина (гледа / Гледа-*j!*, Гледај-*те!* // *Vak! Vakınız!*; пие / Пи-*j!*, Пиј-*те!* // *İç! İçin!*; носи / Носи!, Носи-*те!* // *Taş! Taşın!*, дојде / Дојди!, Дојдете! // *Gel! Geliniz!*; јаде / Јади!, Јаде-*те!* // *Ye! Yeyiniz!*)

- одречна форма на заповедниот начин се прави со: *честичката не* пред глаголот во заповедна форма (Не бегај! Не бегајте! / *Kaçma! Kaçmayın!*) и со *немој/немојте* и *да-конструкција* (Немој да брзаш! Немојте да брзате! / *Acele etme! Acele etmeyiniz!*)

- заповедниот начин во македонскиот јазик изразува категорична заповед, закана, застрашување, личен став на чудење, негодување, неверување и севременост.

9. Желбениот начин во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик

9.1. Дефинирање на желбениот начин

Желбениот начин во турскиот јазик изразува желба, копнеж или посакуваност едно дејство да се изврши. Според Зејнеп Коркмаз (2017: 577) „овој начин на глаголот му дава значење на желба, намера и посакуваност. Покажува дека работата што се врши е посакувана или дека се има намера за неа.“²⁶

Во македонскиот јазик не постои форма за желбен начин, но тоа значење може да се предаде со *можен начин (потенцијал)* или со *да-конструкција* зависно од содржината на исказот. Желбениот начин од турскиот јазик има слично значење со можниот начин и *да-конструкцијата* во македонскиот јазик. Според Симон Саздов (2008: 75): „Можниот начин, како и секоја друга начинска (модална) форма, искажува личен став на говорителот кон она

²⁶ Bu kip, fiile istek, niyet, arzu kavramları veren bir tasarlama kipidir. Yapılan işin istendiğini veya o işe niyet edildiğini gösterir.

што го соопштува. Поконкретно, можниот начин е израз на неговата желба нешто да направи, нешто да му се случи.“ Според Живко Цветковски (1998: 131): „Можниот начин служи за изразување претполагано (при определени услови), можно или посакувано дејство, независно од времето.“ Да-конструкцијата изразува желба и се состои од честичката *da* и глагол најчесто во сегашно време.

9.2. Морфолошката структура на глаголите во желбен начин во турскиот јазик

Желбениот начин во турскиот јазик е проста глаголска форма.

Желбениот начин (İstek kipi) во турскиот јазик изразува желба во широка смисла. Наставка за желбен начин е: */-A/ (-a, -e)* што се додава според вокалната хармонија. Пр. *uz-a-lım*/да напишеме, *bes-e-lim*/да успееме и др. Доколку глаголскиот корен или основа завршува на вокал, пред наставката за желбен начин */-A/* се додава помошниот консонант *y /-(y)A/* бидејќи во турскиот јазик два вокала не можат да стојат еден до друг. Пр. *cevapla-(y)a-sın*/да одговориш, *ilgilen-e-(y)im*/да се интересирам и др.

İSTEK KİPİ – ЖЕЛБЕН НАЧИН				
		Olumlu şekil	Olumsuz şekil	Soru şekli
		gez-	gez-	gez-
Teklik				
1.kişi	<i>/-(y)A/-(y)Im</i>	gez-eyim	gez-me-(y)eyim	gez-eyim mi?
2.kişi	<i>/-(y)A/-sIn</i>	gez-e-sin	gez-me-(y)e-sin	gez-e-sin mi?
3.kişi	<i>/-(y)A/-Ø</i>	gez-e-Ø	gez-me-(y)e-Ø	gez-e-Ø mi?
Çokluk				
1.kişi	<i>/-(y)A/-İIm</i>	gez-elim	gez-me-(y)elim	gez-elim mi?
2.kişi	<i>/-(y)A/-sInIz</i>	gez-e-siniz	gez-me-(y)e-siniz	gez-e-siniz mi?
3.kişi	<i>/-(y)A/-IAr</i>	gez-e-(ler)	gez-me-(y)e-(ler)	gez-e-(ler) mi?
МОЖЕН НАЧИН (ПОТЕНЦИЈАЛ)				
		Потврдна форма	Одречна форма	Прашална форма
		шета	шета	шета
Еднина				
1. лице	би + -л (-ла/-ло)	јас би шетал	јас не би шетал	дали јас би шетал?
2. лице	би + -л (-ла/-ло)	ти би шетал	ти не би шетал	дали ти би шетал?
3. лице	би + -л (-ла/-ло)	тој би шетал таа би шетала тоа би шетало	тој не би шетал таа не би шетала тоа не би шетало	дали тој би шетал? дали таа би шетала? дали тоа би шетало?
Множина				
1. лице	би + -ле	ние би шетале	ние не би шетале	дали ние би шетале?
2. лице	би + -ле	вие би шетале	вие не би шетале	дали вие би шетале?
3. лице	би + -ле	тие би шетале	тие не би шетале	дали тие би шетале?
ДА-КОНСТРУКЦИЈА				
		Потврдна форма	Одречна форма	Прашална форма
Еднина				
1. лице	да + -м	да шетам	да не шетам	дали да шетам?
2. лице	да + -ш	да шеташ	да не шеташ	дали да шеташ?
3. лице	да + -Ø	да шета	да не шета	дали да шета?
Множина				
1. лице	да + -ме	да шетаме	да не шетаме	дали да шетаме?
2. лице	да + -те	да шетате	да не шетате	дали да шетате?
3. лице	да + -ат	да шетаат	да не шетаат	дали да шетаат?

Личните наставки за желбен начин во турскиот јазик за еднина се: 1. л. -Im (-im, -im, -um, -üm), 2. л. -sIn (-sın, -sın, -sun, -sün), 3. л. Ø, а за множина се: 1. л. -Im (-lim, -lim, -lum, -lüm), 2. л. -sInIz (-sınız, -sınız, -sunuz, -sünüz), 3. л. -IAr (-lar, -ler). Пр. *hızirlan-a-(y)ım*/да се подготвам, *hızirlan-a-sın*/да се подготвиш, *hızirlan-a*/да се подготви, *hızirlan-a-lım*/да се подготвеме, *hızirlan-a-sınız*/да се подготвите, *hızirlan-a-lar*/да се подготват.

Одречна форма на желбениот начин се образува со наставката **-mA (-ma/-me)** што подлежи на вокална хармонија и се додава пред наставката за желбен начин. Пр. *ismarla-ma-(y)a-(y)ım*/да не порачам, *gel-me-(y)e-lim*/да не дојдеме.

Прашална форма за желбениот начин се образува со прашалната наставка **mI (mi, mi, mu, mü)** што, иако се пишува одделно, подлежи на законот за вокална хармонија и следува по глаголот во желбен начин. Пр. *Betimleyeyim mi?* / Дали да опишам? Дали би опишал?; *Betimleyelim mi?* / Дали да опишеме? Дали би опишале?

Желбениот начин во минатото често се користел, но со текот на времето ја изгубил својата зачестеност. Во пишаната литература желбениот начин сè повеќе се заменува со условниот и заповедниот начин, но во говорот се користи. (Мустафа Озкан, Хатиџе Торен, Осман Есин: 496). Денес во современиот турски јазик желбениот начин, главно, се употребува за прво лице еднина и множина во потврдна и во одречна форма. И покрај ова во граматиките се приложуваат сите глаголски форми за сите лица во потврдна, одречна и прашална форма.

Желбениот начин од турскиот јазик во македонскиот јазик може да се предаде со *можен начин (потенцијал)* и со *да-конструкција* зависно од контекстот на исказот.

9.3. Значењето на желбениот начин во турскиот јазик

Желбениот начин испланираните, замислените настани ги изразува како желба, посакување или намера. Желбениот начин изразува и предупредување, заповед што содржи желба и потреба.

9.3.1. Желбениот начин во турскиот јазик изразува:

а) намера и желба

Ben de seninle geleyim. / И јас да дојдам со тебе.

En iyisi şimdi kalkayım. / Најдобро сега да станам.

Bu yenilikleri de görelim. / И овие новини да ги видиме. И овие новини би ги виделе.

Sabahleyin sizden geçeyim dedim. / Наутро реков да поминам откај вас.

Lütfen, bunu size açıklayayım... / Ве молам, ова да ви го објаснам...

Sıcak bir çay içelim. / Да пиеме топол чај. Би пиеле топол чај.

б) изразува предупредување или заповед што содржи желба

Zararlı olduğunu bilirsiniz, sigara içmeyesiniz. / Знаете дека се штетни, да не пушите цигари.

Yavaş yürüyüp otobüsü kaçırmayasın. / Бавно чекорејќи да не го испуштиш автобусот.

Doktor size yasakladı, alkol içmeyesiniz. / Лекарот ви забрани, да не пиете алкохол.

Tatilde tembellik yapmayasınız. / Во текот на одморот да не бидете мрзливи.

Filmde vahşi sahneler var, seyretmeyesiniz. / Во филмот има брутални сцени, да не гледате.

Yağmur yağacak, taksiye binesin. / Ќе врне дожд, да се качиш во такси.

Şu kitar çok kötü, okumayasınız. / Оваа книга е многу лоша, да не ја читате.

в) потреба

İyi okuyup geçerli not alalım. / Добро учејќи преодна оценка да добиеме. Добро учејќи преодна оценка би добиле.

Bunu sınava kadar öğrenelim. / Ова до испитот да го научиме. Ова до испитот би го научиле.

Yarın ne yapalım? / Утре што да правиме? Утре што би правеле?

Bu işe nasıl başlayayım ki? / Оваа работа како да ја започнам? Оваа работа како би ја започнала?

Kütüphanede kitapları *sayalım*. / Во библиотека да ги броиме книгите. Во библиотека би ги броеле книгите.

г) идност

Biraz sonra buradan *çıkalım*. / Малку подоцна да излеземе оттука. Малку подоцна би излегле оттука.

Yazın İstanbul'a *gidelim*. / Лете да одиме во Истанбул. Лете би оделе во Истанбул.

Yarın size *gelelim*. / Утре да дојдеме кај вас. / Утре би дошле кај вас.

9.4. Резиме

Под желбен начин во турскиот јазик (*istek kipi*) се подразбира желба на едно лице за извршување на едно дејство.

Од промената и од значењето на глаголите во желбен начин во турскиот јазик се согледува дека:

- формите на глаголите имаат глаголски корен, наставка за желбен начин и наставка за лице (*bul-a-(y)ım* / да пронајдам, *bul-a-lım* / да пронајдеме)

- наставката за желбен начин е: -A (*kal-a-(y)ım* / да останам, *kal-a-lım* / да останеме)

- личните наставки на желбениот начин за еднина се: 1. л. *-(y)ım* 2. л. *-sın*, 3. л. *-Ø*, а за множина се: 1. л. *-İm* 2. л. *-sınız*, 3. л. *-lar*

- формите за трето лице еднина немаат наставка за лице, а самото отсуство на личната наставка означува трето лице еднина (*sev-e-Ø* / да сака, би сакал)

- одречна форма на глаголите во желбениот начин се прави со наставката */-mA/* (*almayayım* / да не земам, *almayalım* / да не земеме)

- прашална форма на желбениот начин се образува со прашалната наставка *mİ* (*Çalışayım mı?* / Дали да работам?, *Çalışalım mı?* / Дали да работиме?)

- желбениот начин во турскиот јазик изразува намера, желба, предупредување или заповед што содржи желба и потреба.

10. Желбено-условниот начин во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик

10.1. Дефинирање на желбено-условниот начин

Кај желбено-условниот начин вршењето на едно дејство зависи од одредена желба и услов. Во најголем број граматика на турскиот јазик се употребува терминот желбено-условен начин (*dilek-şart kipi*), во поновите книги се користи терминот условен начин (*şart-kipi*), но значењето исто се дефинира. Зејнеп Коркмаз (2017: 600) желбено-условниот начин вака го дефинира: „Овој начин дејството и состојбата ги поврзува за еден услов, желба и намера.“²⁷

Во македонскиот јазик не постои форма за желбено-условен начин, но тоа значење може да се предаде со *конструкциите за можен услов* зависно од содржината на исказот.

10.2. Морфолошката структура на желбено-условниот начин

Желбено-условниот начин во турскиот јазик е проста глаголска форма.

Желбено-условниот начин (*dilek-şart kipi*) остварувањето на желбата го поврзува со некој услов. Наставка за желбено-условен начин е */-sA/* (**-sa**, **-se**) што подлежи на вокалната хармонија. Пр. *zayıfla-sa*/кога би ослабнел, ако ослабне, *zıpla-sa*/кога би скокал, ако скока, *tekrarla-sa*/кога би повторувал, ако повторува, *ümitlen-se*/кога би се надевал, ако се надева, *zenginleş-se*/кога би се збогатил, ако се збогати и др.

²⁷ Bir oluş ve kılışı şarta veya dilek, istek ve niyete bağlayan bir tasarlama kipidir.

Личните наставки за желбено-условниот начин за еднина се: 1. л. -m, 2. л. -n, 3. л. Ø, а за множина се: 1. л. -k, 2. л. -nİz (-nız, -niz, -nuz, -nüz), 3. л. -lAr (-lar, -ler). Пр. taşı-sa-m/ако носам, кога би носел; taşı-sa-n/ако носиш, кога би носел; taşı-sa-Ø/ако носи, кога би носел, taşı-sa-k/ако носиме, кога би носеле, taşı-sa-nız/ако носите, кога би носеле, taşı-sa-lar/ако носат, кога би носеле.

Одречна форма на глаголите во желбено-условен начин се прави со наставката /-mA/ (-ma/ -me) што подлежи на вокалната хармонија. Пр. de-me-se-m/ако не речам, кога не би рекол, de-me-se-n/ако не речеш, кога не би рекол; de-me-se/ако не рече, кога не би рекол; de-me-se-k/ако не речеме, кога не би рекле; de-me-se-niz/ако не речете, кога не би рекле; de-me-se-ler/ако не речат, кога не би рекле.

Прашална форма на желбено-условниот начин се образува со **прашалната наставка mI (mı, mi, mu, mü)** што, иако се пишува одделно, подлежи на вокалната хармонија и следува по глаголот во желбено-условен начин. Пр. Giysem mi? / Дали ако облечам? Дали кога би облекол? Giysen mi? / Дали ако облечеш? Дали кога би облекол?; Giyse mi? / Дали ако облече? Дали кога би облекол?; Giysek mi? / Дали ако облечеме? Дали кога би облекле?; Giyseniz mi? / Дали ако облечете? Дали кога би облекле?; Giyseler mi? / Дали ако облечат? Дали кога би облекле?

DİLEK-ŞART KİPİ				
		Olumlu şekil	Olumsuz şekil	Soru şekli
		bekle-	bekle-	bekle-
Теклик				
1.kişi	/-sA/-m	bekle-se-m	bekle-me-se-m	bekle-se-m mi?
2.kişi	/-sA/-n	bekle-se-n	bekle-me-se-n	bekle-se-n mi?
3.kişi	/-sA/-Ø	bekle-se-Ø	bekle-me-se-Ø	bekle-se mi?
Çokluk				
1.kişi	/-sA/-k	bekle-se-k	bekle-me-se-k	bekle-se-k mi?
2.kişi	/-sA/-nİz	bekle-se-niz	bekle-me-se-niz	bekle-se-niz mi?
3.kişi	/-sA/-lAr	bekle-se-(ler)	bekle-me-se-(ler)	bekle-se-(ler) mi?
МОЖЕН УСЛОВ				
		Потврдна форма	Одречна форма	Прашална форма
		чека	чека	чека
Еднина				
1. лице	кога би + -л (-ла/-ло)	кога би чекал	кога не би чекал	дали кога би чекал?
2. лице	кога би + -л (-ла/-ло)	кога би чекал	кога не би чекал	дали кога би чекал?
3. лице	кога би + -л (-ла/-ло)	кога би чекал кога би чекала кога би чекало	кога не би чекал кога не би чекала кога не би чекало	дали кога би чекал? дали кога би чекала? дали кога би чекало?
Множина				
1. лице	кога би + -ле	кога би чекале	кога не би чекале	дали кога би чекале?
2. лице	кога би + -ле	кога би чекале	кога не би чекале	дали кога би чекале?
3. лице	кога би + -ле	кога би чекале	кога не би чекале	дали кога би чекале?
Еднина				
1. лице	ако + -м	ако чекам	ако не чекам	дали ако чекам?
2. лице	ако + -ш	ако чекаш	ако не чекаш	дали ако чекаш?
3. лице	ако + -Ø	ако чека	ако не чека	дали ако чека?
Множина				
1. лице	ако + -ме	ако чекаме	ако не чекаме	дали ако чекаме?
2. лице	ако + -те	ако чекате	ако не чекате	дали ако чекате?
3. лице	ако + -ат	ако чекаат	ако не чекаат	дали ако чекаат?

10.3. Значење на желбено-условниот начин

Желбено-условниот начин го изразува планираниот, замислениот настан во форма на услов. Овој начин истовремено содржи значење на желба, волја, намера и услов. Освен ова изразува неодлучност, претпоставка и заповед.

10.3.1. Желбено-условниот начин во турскиот јазик изразува:

а) услов – е основно значење на желбено-условниот начин. Ова значење се јавува во сложените искази кога условниот начин е услов за дејството во главната реченица.

Çok çalışsanız, başarılı olursunuz. / Ако многу работите, ќе бидете успешни. Кога би работеле многу, би биле успешни.

Erken kalksa, birinci dersi kaçırmaz. / Ако се разбуди рано, нема да го испушти првиот час. Кога би се разбудил рано, нема да го испушти првиот час.

б) желба, волја, намера со услов – ова значење се јавува во недоискажани прости реченици.

Şu sınavlar bir bitse! / Кога би завршиле испитите!

Ah, bir ilk bahar gelse! / Ах, кога би дошла пролетта!

Yazın hava iyi olunca köyde küçük ev yapsam.... / Лете во убаво време кога би изградил мала куќа во село...

Ağustos gelince tatile gitsek.... / Во август кога би пошле на одмор...

в) неодлучност, претпоставка – е вторично значење на желбено-условниот начин.

Söylesem mi? / Ако кажам?

Taşınsak mı? / Кога би се преселиле?

Kütüphaneye gitsem mi? / Кога би пошол во библиотека?

Desem mi, demesem mi? / Ако речам, ако не речам? Кога би рекол, кога не би рекол?

г) заповед – ова значење се добива со додавање на извиците а! е! на формите за желбено-условен начин во 2 лице еднина и множина (Мустафа Озкан, Хатиџе Торен, Осман Есин, 2013: 495).

Gelsene! Gelsenize! / Дојди! Дојдете!

Dinlesene! Dinlesenize! / Слушај! Слушајте!

Yazsana! Yazsanıza! / Напиши! Напишете!

10.4. Резиме

Под желбено-условен начин во турскиот јазик (*dilek-şart kipi*) се подразбира желба исполнета со услов за реализирање на едно дејство.

Од промената и од значењето на глаголите во желбено-условен начин во турскиот јазик се согледува дека:

- формите на глаголите имаат глаголски корен, наставка за желбено-условен начин и наставка за лице (*bilsem* / кога би знаел, ако знам)

- наставката за желбено-условен начин е *-sA* (*okusam* / ако читам, кога би читал)

- личните наставки на желбено-условниот начин за еднина се: 1. л. *-m*, 2. л. *-n*, 3. л. *-Ø*, а за множина се: 1. л. *-k*, 2. л. *-nİz*, 3. л. *-lAr*

- формите за трето лице еднина немаат наставка за лице, а самото отсуство на личната наставка означува трето лице еднина (*yaz-sa-Ø* / ако пишува, кога би пишувал)

- одречна форма на глаголите во желбено-условен начин се прави со наставката */-mA/* (*gelmese* / ако не дојде, кога не би дошол)

- прашална форма на желбено-условниот начин се образува со прашалната наставка *mİ* (*Bilse mi?* / Дали ако знае? Дали кога би знаел?)

- желбено-условниот начин во турскиот јазик изразува услов, желба, волја, намера со услов, неодлучност, претпоставка и заповед.

11. Наложителниот начин во турскиот јазик и негово предавање во македонскиот јазик

11.1. Дефинирање на наложителниот начин

Наложителниот начин изразува неопходност и задолжителност за извршување одредено дејство. Според Зејнеп Коркмаз (2017: 613) „наложителниот начин изразува дека еден настан или планирано дејство треба да се изврши.“²⁸

Во македонскиот јазик не постои форма за наложителен начин, но тоа значење може да се предаде со модалните глаголи *треба*, *мора*, *сmee* зависно од содржината на исказот. Со модалните глаголи во македонскиот јазик се изразува личен однос, став спрема она што го соопштуваме.

11.2. Морфолошката структура на наложителниот начин

Во турскиот јазик наложителниот начин е проста глаголска форма.

Наложителниот начин (*gereklilik kipi*) во турскиот јазик изразува дека планираната работа е потребна. Наставка за наложителен начин е **/-mAII/ (-malı, -meli)** што се јавува со две варијанти и подлежи на вокалната хармонија. Пр. *çık-malı*/треба да излезе, *мора* да излезе, *сmee* да излезе; *gerçekleş-meli*/треба да се реализира, *мора* да се реализира, *сmee* да се реализира.

Личните наставки за наложителниот начин за еднина се: 1. л. *-Im* (-ım, -im, -um, -üm), 2. л. *-sIn* (-sin, -sin, -sun, -sün), 3. л. *Ø*, а за множина се: 1. л. *-Iz* (-ız, -iz, -uz, -üz), 2. л. *-sInIz* (-sınız, -sınız, -sunuz, -sünüz), 3. л. *-lAr* (-lar, -ler). Пр. *уар-malı(y)-ım*, *уар-malı-sın*, *уар-malı-Ø*, *уар-malı(y)ız*, *уар-malı-sınız*, *уар-malı-lar* / *треба* да правам, *треба* да правиш, *треба* да прави, *треба* да правиме, *треба* да правите, *треба* да прават.

Одречна форма на глаголите во наложителен начин се прави со наставката **/-mA/ (-ma/ -me)** што подлежи на вокалната хармонија и се додава помеѓу глаголскиот корен или основа и наставката за наложителен начин. Пр. *göster-me-meli(y)ım*, *göster-me-meli-sin*, *göster-me-meli*, *göster-me-meli(y)ız*, *göster-me-meli-siniz*, *göster-me-meli-ler* / *не смеам* да покажам, *не смееш* да покажеш, *не смее* да покаже, *не смееме* да покажеме, *не смеете* да покажете, *не смеат* да покажат.

Прашална форма на глаголите во наложителен начин се образува со **прашалната наставка mI (mı, mi, mu, mü)** што, иако се пишува одделно, подлежи на вокалната хармонија и следува по глаголот во наложителен начин. Пр. *Beklemeli miyim?* *Beklemeli misin?* *Beklemeli mi?* *Beklemeli miyiz?* *Beklemeli misiniz?* *Beklemeliler mi?* / *Дали морам* да чекам? *Дали мораш* да чекаш? *Дали мора* да чека? *Дали мораме* да чекаме? *Дали морате* да чекате? *Дали мораат* да чекаат?

²⁸ Gereklilik kipi, bir oluşun bir kılışın veya tasarlanan bir eylemin yapılması gereğini bildiren bir kiptir.

GEREKLİLİK KİPİ /-mAlI/ (-mah, -meli)				
		Olumlu şekil	Olumsuz şekil	Soru şekli
		bil-	bil-	bil-
Teklik				
1.kişi	/-mAlI/-(y)Im	bil-meli-(y)im	bil-me-meli-(y)im	bil-meli miyim?
2.kişi	/-mAlI/-sIn	bil-meli-sin	bil-me-meli-sin	bil-meli misin?
3.kişi	/-mAlI/-Ø	bil-meli-Ø	bil-me-meli-Ø	bil-meli mi?
Çokluk				
1.kişi	/-mAlI/-(y)Iz	bil-meli-(y)iz	bil-me-meli-(y)iz	bil-meli miyiz?
2.kişi	/-mAlI/-sInIz	bil-meli-siniz	bil-me-meli-siniz	bil-meli misiniz?
3.kişi	/-mAlI/-lAr	bil-meli-(ler)	bil-me-meli-(ler)	bil-meli(ler) mi?
МОДАЛНИ ГЛАГОЛИ ТРЕБА, МОРА, СМЕЕ				
		Потврдна форма	Одречна форма	Прашална форма
		знае	знае	знае
Еднина				
1. лице	треба	треба да знам	не треба да знам	дали треба да знам?
2. лице	треба	треба да знаеш	не треба да знаеш	дали треба да знаеш?
3. лице	треба	треба да знае	не треба да знае	дали треба да знае?
Множина				
1. лице	треба	треба да знаеме	не треба да знаеме	дали треба да знаеме?
2. лице	треба	треба да знаете	не треба да знаете	дали треба да знаете?
3. лице	треба	треба да знаат	не треба да знаат	дали треба да знаат?
Еднина				
1 лице	мора + -м	морам да знам	не морам да знам	дали морам да знам?
2 лице	мора + -ш	мораш да знаеш	не мораш да знаеш	дали мораш да знаеш?
3 лице	мора + -Ø	мора да знае	не мора да знае	дали мора да знае?
Множина				
1 лице	мора + -ме	мораме да знаеме	не мораме да знаеме	дали мораме да знаеме?
2 лице	мора + -те	морате да знаете	не морате да знаете	дали морате да знаете?
3 лице	мора + -ат	мораат да знаат	не мораат да знаат	дали мораат да знаат?
Еднина				
1 лице	смеа + -м	смеам да знам	не смеам да знам	дали смеам да знам?
2 лице	сmee + -ш	смееш да знаеш	не смееш да знаеш	дали смееш да знаеш?
3 лице	сmee + -Ø	сmee да знае	не смее да знае	дали смее да знае?
Множина				
1 лице	сmee + -ме	сmeеме да знаеме	не сmeеме да знаеме	дали сmeеме да знаеме?
2 лице	сmee + -те	сmeете да знаете	не сmeете да знаете	дали сmeете да знаете?
3 лице	сме + -ат	смеат да знаат	не смеат да знаат	дали смеат да знаат?

11.3. Значење на наложителниот начин во турскиот јазик

Наложителниот начин изразува дека планираната работа и дејство треба да се реализираат. Наложителниот начин ги содржи и значењата неодлучност, двоумење, претпоставка и можност.

11.3.1. Наложителниот начин во турскиот јазик изразува:

а) потреба што доаѓа однатре

Nastay bugün görmeliyim. / Денес треба да го видам болниот.

Bu derdi anlatmalıyız. / Смееме да ја раскажеме оваа мака.

б) неодлучност, двоумење – ова значење се јавува кога наложителниот начин се употребува со прашални зборови.

Kimi görmelisiniz? / Кого треба да видите?

Ne yapmalıyız? / Што треба да правиме?

Ne söylemeliyim? / Што смеам да кажам?

в) претпоставка, можност – ова значење посебно е изразено кај сложените глаголи образувани со помошниот глагол ol- / биде.

İyi olmalı. / Мора да биде добар.

Uzak olmalı. / Треба да е далеку.

Evine gitmiş olmalı. / Треба да е појден дома.

Yorgun olmalı. / Мора да е заморен.

Значењето наложителност во турскиот јазик се образува и на аналитичен начин со зборот gerek/ треба, мора. Пр.

(Benim) gelme+m gerek. / Јас треба да дојдам. Јас морам да дојдам.

(Senin) gelme+n gerek. / Ти треба да дојдеш. Ти мораш да дојдеш.

(Onun) gelme+(s)i gerek. / Тој треба да дојде. / Таа мора да дојде.

(Bizim) gelme+miz gerek. / Ние треба да дојдеме. Ние мора да дојдеме.

(Sizin) gelme+niz gerek. / Вие треба да дојдете. Вие мора да дојдете.

(Onların) gelme+leri gerek. / Тие треба да дојдат. Тие мора да дојдат.

11.4. Резиме

Под наложителен начин (gereklilik kipi) во турскиот јазик се подразбира потреба за реализирање на едно дејство.

Од промената и од значењето на глаголите во наложителниот начин во турскиот јазик се согледува дека:

- формите на глаголите имаат глаголски корен, наставка за наложителен начин и наставка за лице (boyala-malı-(y)ız / треба да боиме)

- наставка за наложителен начин е: -mAlI (hatırla-malı / треба да се сети, мора да се сети; modernleşmeli / треба да се модернизира, мора да се модернизира, смее да се модернизира)

- личните наставки на наложителниот начин за еднина се: 1. л. -Im, 2. л. -sIn, 3. л. Ø, а за множина се: 1. л. -Iz, 2. л. -sInIz, 3. л. -IAr

- формите за трето лице еднина немаат наставка за лице, а самото отсуство на личната наставка означува трето лице еднина (çiz-meli-Ø / треба да црта, мора да црта, смее да црта)

- одречна форма на глаголите во наложителен начин се прави со наставката /-mA/ (ağlamamalıyım / не треба да плачам, beklememeliyiz / не треба да чекаме)

- прашална форма на наложителниот начин се образува со прашалната наставка mI (Anlatmalı mısın? / Дали треба да раскажеш?; Affetmeli misiniz? / Дали треба да простите?)

- наложителниот начин во турскиот јазик изразува потреба што доаѓа од однатре, неодлучност, двоумење, претпоставка и можност.

IX. ГЛАГОЛСКАТА ИМЕНКА, ГЛАГОЛСКАТА ПРИДАВКА И ГЛАГОЛСКИОТ ПРИЛОГ ВО ТУРСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

1. Дефинирање на глаголската именка, глаголската придавка и глаголскиот прилог во турскиот и во македонскиот јазик

Зборовите што ги содржат карактеристиките на глаголите, но немаат функција на глагол во турскиот јазик се нарекуваат глаголска именка (*isim-fiil, mastar, infinitif*), глаголска придавка (*sifat-fiil, partisip*) и глаголски прилог (*zarf-fiil, gerundium*), и во турскиот јазик се опфаќаат под терминот „*fiilimsi*“.

Глаголите во турскиот јазик во своите глаголски корени и основи добиваат наставки за време, начин, лице и број, се конјугираат и изразуваат дејство или состојба. Глаголската именка, глаголската придавка и глаголскиот прилог во турскиот јазик не се конјугираат и не изразуваат дејство.

Ако се трансформираат во придавка, глаголите се глаголски придавки, ако се трансформираат во прилог, се глаголски прилози, а ако се трансформираат во именка, се глаголски именки. Пр. *Çocuk okuyor ve öğreniyor.* / Детето чита и учи. (Во оваа реченица се наоѓаат глаголите: *oku-/чита* и *öğren-/учи*). *Okuyan çocuk öğreniyor.* / Начитаното дете учи. (*Okuyan* / *начитано* е глаголска придавка); *Çocuk okuyarak öğreniyor.* / Детето читајќи учи. (*Okuyarak* / *читајќи* е глаголски прилог); *Çocuk okumak ile öğreniyor.* / Детето со читање учи. (*Okumak* / *читање* е глаголска именка).

Во македонскиот јазик глаголската именка (инфинитив), глаголската придавка (партицип) и глаголскиот прилог (герунд) се опфаќаат во групата „нелични глаголски форми“ (форми што не ја разликуваат граматичката категорија лице).

Глаголите што изразуваат дејство или состојба во македонскиот јазик во своите глаголски корени и основи добиваат наставки за време, начин, лице, вид, род и број. Глаголската именка, глаголската придавка и глаголскиот прилог во македонскиот јазик не се менуваат по лице.

Глаголските именки, глаголските придавки и глаголските прилози во турскиот и во македонскиот јазик се образуваат со одредени наставки за глаголски именки, глаголски придавки и глаголски прилози. Бидејќи турскиот јазик развил повеќе наставки за глаголски именки, глаголски придавки и глаголски прилози, ќе ги дадеме значењата на наставките во турскиот јазик и нивните корелати во македонскиот јазик, а доколку семантички не ги покриваат сите нивни значења, ќе ги приложиме нивните преводни еквиваленти.

2. Глаголските именки во турскиот јазик и нивниот еквивалент во македонскиот јазик

Глаголските именки (*isim-fiiller, mastarlar, infinitifler*) се образуваат со додавање на наставките за глаголска именка на глаголски корен или основа. Во турскиот јазик наставките **-mAk (-mak, -mek), -mA (-ma, -me), -Iş (-iş, -iş, -uş, -üiş)** образуваат глаголска именка (*gel-mek, gel-me, gel-iş/доаѓање; dikkat etmek, dikkat etme/внимание*). Наставките за глаголски именки директно се додаваат на глаголскиот корен (*ye-mek, ye-me/јадење*). Ако во основата на глаголот има наставка за залог (*fiil çatı eki*), наставката за глаголска именка се додава на неа (*yaz-(1)l-mak, yaz-(1)l-ma, yaz-(1)l-iş/пишување*). Глаголските именки претставуваат имиња на глаголите. Глаголските именки без да бидат поврзани со лице и време ги изразуваат имињата на глаголите.

Во македонскиот јазик глаголската именка е форма што ги содржи карактеристиките на глаголот и на именката и обично означуваат име на дејство. Глаголската именка во промената се однесува како именка бидејќи ѝ се својствени граматичките категории род (среден род – тоа јадење), определеност (може да биде неопределена и нечленувана – јадење или определена и членувана – јадењето), а понекогаш и број (еднина – јадење, множина – јадења). Глаголската именка во македонскиот јазик се образува од несвршени глаголи со наставката **-ње** (јадење), а

поретко од свршени глаголи со наставката **-ние** (внимание). Наставката **-ње** се додава на основниот вокал **а** кај глаголи од **а-групата** (зборува – зборување / konuşmak) и на основниот вокал **е** кај глаголи од **е-** и **и-групата** (плаче – плачење / ağlamak, брои – броене / saymak).

Глаголските именки од турскиот јазик имаат корелат и целосна преводна еквиваленција во македонскиот јазик (kbulut etmek, kabul etme/ одобрување, одобрение).

2.1. Глаголски именки што се образуваат со наставката -mAk (-mak, -mek): Оваа наставка додавајќи се на прости, изведени и сложени глаголи го изразува името на дејството, односно е глаголска именка. Пр. al-mak/ земање, уаşa-mak/ живеење, yorul-mak/ заморување, uzat-mak/ подавање, uğraş-mak/ занимавање, bekle-mek/ чекање, yüksel-mek/ возвишување, yeşillen-mek/ зазеленување, cesaretlen-mek/ охрабрување, vazgeç-mek/ предомислување, gelebil-mek/ доаѓање, sorabil-mek/ прашување, anlam ver-mek/ давање смисла, tavsiye et-mek/ препорачување, emin ol-mak/ станување сигурен, dost ol-mak/ станување пријател, iyilik et-mek/ правење добрина и др.

Глаголската именка што се образува со наставката **-mAk** може да добие и наставка за негација (olumsuz eki, -mA): bul-ma-mak/ ненаоѓање, sor-ma-mak/ непрашување, anla-ma-mak/ неразбирање, hatırla-ma-mak/ несфаќање, göster-me-mek/ непокажување, düşün-me-mek/ размислување, gel-me-mek/ недоаѓање, bil-me-mek/ незнаење, gel-eme-mek/ неможност за доаѓање, al-ama-mak/ неможност за земање и др.

Глаголската именка образувана со наставката **-mAk** не ги добива наставките за генитив (ilgi eki) и датив (yönelme, yaklaşma eki), наставките за присвојност (iyelik eki) и множина (çokluk eki).

Глаголската именка образувана со наставката **-mAk** може да ги добие падежните наставки за локатив (bulunma durumu eki, +da, +de, +ta, +te), аблатив (ayılma durumu eki, +dan, +den, +tan, +ten) и инструментал (vasita durumu eki, +la, +le). Ör. Öğrenciler, anlamakta zorlandılar. / Учениците, во сфаќањето се напрегаа. Beşir, olgunlaşmadan korktu. / Бешир се исплаши од созревањето. Sırma, film seyretmekle Türkçesini çok geliştirdi. / С’рма многу го унапреди својот турски со гледање филм.

2.2. Глаголски именки што се образуваат со наставката -mA (-ma, -me): Оваа наставка, додавајќи се на прости, изведени и сложени глаголи, го изразува називот на дејството што го изразува глаголот. Глаголската именка со наставката **-mA**, дејството на глаголот го изразува како работа. Пр. kaç-ma/бегање, sakla-ma/криење, kucakla-ma/прегрнување, paylaş-ma/ делење, geç-me/минување, düşün-me/мислење, bil-me/знаење, değiştir-me/менување, etkile-me/ влијаење, ekleyebil-me/можност за додавање, okuyabil-me/можност за читање, hasta ol-ma/ разболување, memnun ol-ma/станување задоволен, hesap et-me/сметање, pot et-me/фаќање белешка, piknik yap-ma/одење на пикник и др.

Глаголската именка што се гради со наставката **-mA** може да добие и наставка за негација (olumsuz eki, -mA): duy-ma-ma/неслушање, al-ma-ma/неземање, anla-ma-ma/ неразбирање, gel-me-me/недоаѓање, git-me-me/неодење, arkadaş ol-ma-ma/нестанување другар, devam et-me-me/непродолжување, fark et-me-me/незабележување и др.

Глаголската именка образувана со наставката **-mA** може ги добие падежните наставки за генитив (ilgi durumu), датив (yönelme, yaklaşma durumu), локатив (bulunma durumu), акузатив (belirtme durumu), наставките за присвојност (iyelik eki) и множина (çokluk eki). Поради ова глаголските именки со **-mA** ги имаат сите карактеристики на именките. Пр. *Bağrışma+lar çevreyi rahatsız etti.* / *Викањата* ја вознемирија околината. *Koşma+lar, şakalaşma+lar ve gülüşme+ler* çocuklara husustur. / *Трчкарењата, шегувањата и насмевнувањата* се својствени за децата. *Okuma+(n)in faydası büyüktür.* / Користа од читањето е голема. *Öğrencinin çalışma+sı* bizi sevindirdi. / *Работењето* на ученикот нас нè израдува. *Salı danışma günü* olur. / Вторникот ќе биде ден за консултирање. *Yazma yöntemi* gelişecek. / Методот на пишување ќе се развие. *Okuma+(y)a, yazma+(y)a* karar verdiler. / Се одлучија за читање, пишување. *Düşünme+(y)e, tartışma+(y)a* alışmıştık. / Се навикнавме на размислување, дискутирање. *Tartışma+da* başarılıdılar. / Успешни се во дискутирањето. *Nurdal’ın yeni çalışma+(s)i+ndan* söz ettik. / Разговаравме за новото творење на Нурдал.

Глаголската именка образувана со наставката **-mA** врз основа на пасивен глагол, може да се менува. Глаголската именка со наставката **-mA** не се менува кога во основата има активен глагол, туку само кога има пасивен глагол. Пр. *Ders, öğrenilmelidir.* / Лекцијата е за

задолжително учење. Bu konu, benim tarafımdan *araştırılmalı*. / Оваа тема е за задолжително истражување од моја страна.

2.3. Глаголски именки образувани со наставката -(y)İş (-iş, -iş, -uş, -üş): Оваа наставка образува глаголски именки што повеќе изразуваат начин, стил на работа без да го изменат значењето на глаголот што изразува работење. Пр. *Açılış gecikince, mağazaya giriş zorlaştı*. / Кога задоцни *отворањето, влегувањето* во продавницата се отежна. İlk önce *haykırış, ondan sonra kucaklayış* herimizin ilgimizi çekti. / Прво *извикувањето*, а потоа *прегрнувањето* на сите ни го привлече вниманието.

Наставката -(y)İş за глаголска именка се додава на прости, изведени и сложени глаголи, а не се додава само на реципрочни глаголи (*işteş fiil*). Пр. *anla-(y)iş/разбирање, anlat-ış/раскажување, bak-ış/гледање, giyin-ış/облекување, gözlet-ış/набљудување* и др.

Глаголските именки со -(y)İş градат определена именска синтагма (*belirtili isim tamlaması*) и неопределена именска синтагма (*belirtsiz isim tamlaması*). Глаголските именки со -(y)İş во определената и неопределената именска синтагма можат да бидат во функција на одредител (*tamlayan*) и одреден (*tamlanan*) член. Пр. *Ör. Giyin-ış tarz+ı* / стил на облекување, *yaşa-(y)iş düzen+i* / ред на живеење, *inan-ış sistem+i* / систем на верување, *düşün-üş dünya+sı* / свет на размислување, *güneş+in doğuş+u ve batış+ı* / раѓањето и заоѓањето на сонцето, *gülüş+ün sebep+i* / причината на насмевнувањето, *çocuklar+ın gülüşler+i* / насмевнувањата на децата, *doğuş+un ürün-ü* / плод на раѓањето, *bakışlar+ın anlayış+ı* / сфаќањето на погледите.

Од ова може да се заклучи дека глаголските именки со наставката -mAк се имиња на дејства, глаголските именки со наставката -mA се имиња на работа и работење, а глаголските именки со наставката -İş се имиња на начин, стил на работа.

3. Глаголските придавки во турскиот јазик и нивниот еквивалент во македонскиот јазик

Глаголски придавки (sıfat-fiiller, partisipler) се образуваат со додавање наставки за глаголски придавки на глаголскиот корен или основа. Во турскиот јазик следните наставки градат глаголски придавки: **-An (-an, -en), -r, (Dr, -Ar (-ar, -er), -mA-z (-ma-z, -m-ez), -AcAk (-acak, -ecek), -mİş (-miş, -miş, -muş, -müş), -Dık+I (-dık, -dik, -duk, -dük, -tık, -tik, -tuk, -tük) и -AsI (-ası, -esi).**

Овие наставките за глаголски придавки, од глаголите образуваат придавки. Пр. *Gelen öğretmen* herimizi hayran bıraktı. / Дојдениот наставник сите нè воодушеви. Глаголската придавка некогаш ја употребуваме како именка. Пр. *Gelen* herimizi hayran bıraktı. / Дојдениот сите нè воодушеви.

Глаголските придавки во турскиот јазик ги содржат карактеристиките и на глаголите и на придавките. Од една страна како глаголите ги содржат значењата време и дејство. А од друга страна како именките ги добиваат наставките за множина (*çokluk eki*), падежните наставки (*isim durum eki*) и присвојните наставки (*iyelik eki*). Глаголските придавки во турскиот јазик се менливи придавски форми на глаголите. Пр. *Ör. konuşkan çocuk/зборливо дете* (придавката *konuşkan/зборливо* изразува трајна карактеристика); *konuşan çocuk/изназборено дете* (глаголската придавка *konuşan/изназборено* изразува минлива карактеристика бидејќи по извесно време може да се смени и да биде: *ağlayan çocuk/расплакано дете* или *gülen çocuk/насмеано дете*).

Наставките за глаголски придавки, од глаголите образуваат придавки. Пр. *Gelen öğretmen* herimizi hayran etti. / Дојдениот наставник сите нè воодушеви. Глаголската придавка некогаш ја употребуваме како именка. Пр. *Gelen* herimizi hayran etti. / Дојдениот сите нè воодушеви.

Најголемиот дел од овие наставки се наставки за времиња: **-r, -(Dr, -Ar** наставка за сегашно-идно време (*geniş zaman eki, bit-er iş/завршена работа, работа што завршува, работа што ќе заврши*), **-mA-z** наставка за негативна форма на сегашно-идно време (*bit-me-z iş/незавршена работа, работа што нема да заврши*), **-AcAk** наставка за идно време (*bit-ecek iş/завршена работа, работа што ќе заврши*) и **-mİş** наставка за минато определено време (*belirli geçmiş zaman eki, bit-miş iş/завршена работа*).

Наставките за глаголски придавки директно се додаваат на глаголските корени и основи. Пр. yaz-an, yaz-(1)l-an, gez-en, gönder-(i)l-en/ пишуван, пишувана, пишувано; шетан, шетана, шетано; пратен, пратена, пратено. Наставката за множина, падежните наставки и присвојните наставки се додаваат по наставката за глаголска придавка. Пр. yaz-(1)l-an+lar, yaz-(1)l-an+a, yaz-dığ+ım / пишувани, на пишуваниот, пишуваното од моја страна.

Глаголските придавки во една реченица можат да имаат функција на предмет (nesne) и прилог за место (yer bildiren tamlayıcısı). Пр. *Geleni herkes sevdi.* / Дојдениот сите го засакаа. *Gelene çok ders verecekler.* / На дојдениот ќе му дадат многу задачи.

Глаголската придавка во македонскиот јазик според Симон Саздов „значенски може да се определи како признак, карактеристика што му се придава некому како моментна или трајна, а што произлегува од вршењето на некое дејство во врска со тоа лице, предмет, и се претставува како резултат на тоа дејство.“ (Саздов 2, 2008: 64) Глаголската придавка во промената се однесува како придавка бидејќи ѝ се својствени граматичките категории род (има форми за машки, женски и среден род: насмеан, насмеана, насмеано), определеност (може да биде неопределена и нечленувана – насмеан или определена и членувана – насмеаниот, насмеаната, насмеаното) и број (еднина – насмеан, множина – насмеани). Глаголската придавка во македонскиот јазик се образува главно од свршени глаголи со наставките **-н, -на, -но, -ни** и **-т, -та, -то, -ти** (пратено писмо), а поретко од несвршени глаголи (праќано писмо, шетан ученик). Наставките **-т, -та, -то, -ти** се додаваат на глаголи чијшто општ основен дел завршува на **-н** или **-њ** (легне – легн-а-т / yatan, бања – бањ-а-т / banyo уаран). Двете низи наставки за глаголски придавки се додаваат на основниот вокал **а** кај глаголи од **а**-групата (избркан / kovulan), кај глаголи од **а**-раздел од **и**-групата и **е**-групата (скинат / uirtılan) и на основниот вокал **е** кај глаголи од **и**-групата и **е**-групата (испиен / içilen).

Глаголските придавки од турскиот јазик што изразуваат минатост и сегашност имаат корелат и целосна преводна еквиваленција во македонскиот јазик (yıkanan elbiseler, yıkanmış elbiseler / перени алишта, прани алишта, испрани алишта). Само глаголските придавки во турскиот јазик што означуваат идно време немаат корелат со глаголска придавка со значење идност во македонскиот јазик, но имаат преводната еквиваленција што се искажува на друг начин. На пример значењето на турските глаголски придавки *okunacak* и *tartışılacak* во македонскиот јазик можеме да ги предадеме на следниот начин: *Okunacak ve tartışılacak şiirlerimiz var.* / Имаме песни за читање и дискутирање. / Имаме песни што ќе се читаат и дискутираат.

3.1. Наставка -(y)An (-an, -en) за образување глаголска придавка: Главно изразува сегашно-идно време и сегашно време. Пр. *koş-an* (çocuk) / истрчано (дете), *gel-en* (adam) / пристигнат (човек), *bil-en* (öğretmen) / учен (наставник), *duyul-an* (öykü) / слушнат (расказ), *sevil-en* (bebek) / сакано (бебе), *güldür-en* (şaka) / изнасмеана шега, *uçuş-an* (kuşlar) / летнати птици, *yürü-(y)en* (kedi) / изнаодена (мачка), *sakla-ma-(y)an* (doğa) / нескриена (природа), *kiz-ma-(y)an* (müdür) / неналутен (директор), *gez-me-(y)en* (komşu) / нешетан (комшија) и др.

3.1.1. Значења што ги изразува глаголската придавка образувана со -(y)An:

а) сегашно време и истовременост

Şu koşan çocuk benim torunumdur. / Ова *изнатрчано* дете е мојот внук. (Ова дете што трча е мојот внук.)

Hanımefendi, bakınız gelen adam kardeşiniz değil mi? / Госпоѓо, погледнете, *дојдениот* човек зар не е вашиот брат? (Госпоѓо, погледнете, човекот што доаѓа зар не е вашиот брат?)

Mektubu okuyan daıım gülümsedi. / *Прочитаното* писмо го насмеа вујко ми. (Вујко ми кој го читаше писмото се насмеа.)

Koltukta oturan çocuk resimli kitabını okuyordu. / *Седнатото* дете на фотелјата ја читаше сликовницата. (Детето што седеше на фотелјата ја читаше сликовницата.)

Yürüyen adamlar şakalaşıyorlar. / *Изнапешачените* луѓе се шегуваат. (Луѓето кои пешачеа се шегуваат.)

б) минато време и претходност

Ağaçlardan düşen uaprakları süpürdüler. / *Паднатите* лисја од дрвјата ги изметоа. (Лисјата паднати од дрвјата ги изметоа.)

Çocukları korkutan ve döven kişiler kaçtılar. / Виновниците избегаа од *преплашените* и *натепаните* деца. (Лицата кои ги исплашија и натепаа децата избегаа.)

в) ретко изразуваат идно време и последователност

Yarın, tanıtıma *gelen* kişilere birer kitap armağan edeceksin. / Утре, на *дојдените* лица на презентацијата ќе им подариш по една книга. (Утре на лицата кои ќе дојдат на презентацијата ќе им подариш по една книга.)

3.2. Наставка -r, -(I)r (-(i)r, -(i)r, -(u)r, -(ü)r), -Ar (-ar, -er) за образување глаголска придавка: Изразуваат придавки поврзани со сегашно-идно време. Пр. bil-(i)r (adam) / учен (човек), çal-ar (saat) / свонет (саат), gül-er (yüz) / насмеано (лице), çarp-ar (kalp) / биено (срце), dayanıl-(i)r (yük) / издржан (товар) и др.

3.2.1. Значења што ги изразува глаголската придавка образувана со -r/-(I)r/-Ar:

а) изразуваат можност, дозвола, намера и далековидост

Zeki, tahsilli bir kişidir. / Зеки е *образовано* лице.

б) Значењето можност е поизразено со наставката -Abil-

Bu toplantının amacı *gerçekleşebilir* projeleri tanıtmaktır. / Целта на овој состанок е презентација на *реализирани* проекти.

в) изразува општо сегашно време

Güler yüzlü kadın garoru işçilere okudu. / *Насмеаната* жена го прочита извештајот на работниците.)

3.3. Наставка -mAz (-ma-z, -me-z) за образување глаголска придавка: Оваа наставка, вушност, е наставка за одречна форма од сегашно-идно време (geniş zaman). Пр. bil-me-z (adam) / неучен (човек), çal-ma-z (saat) / расипан (саат), gül-me-z (yüz) / ненасмеано (лице).

3.3.1. Значење што го изразува глаголската придавка образувана со -mAz:

а) Изразува одречна форма од сегашно време и сегашно-идно време

Münevver, *anlaşılmaz* bir şey anlattı. / Муневвер, *неразбрано* нешто раскажа.

Neşenur ve Şerif *beklenilmez* soru sormuşlar. / Нешенур и Шериф прашале *неочекувано* прашање.

3.4. Наставка -(y)AcAk (-acak, -ecek) за образување глаголска придавка: Изразува придавка поврзано со идно време. Пр. gir-ecak (öğrenci) / влезен (ученик), ученик што ќе влезе, dur-ma-(y)acak (otobüs) / несопрен (автобус), автобус што не ќе сопре.

3.4.1. Значења што ги изразува глаголската придавка образувана со -(y)AcAk

а) Во поглед на времето изразува идно време

Yemeğe *kalacak* misafirler mutludurlar. / Гостите *останати* на јадење ќе се среќни./ Гостите кои ќе останат на јадење се среќни.

б) Кога ќе ја добие присвојната наставка се добива формата -y(AcAğI) што изразува далековидост и планирање

Söyleyeceğim cevabı sadece o bilir. / *Кажаниот* одговор само тој го знае. (Одговорот што ќе го кажам само тој го знае.)

Okuyacağıın kitap ilginı çekmeli. / *Читаната* книга треба да ти го одржува вниманието. (Книгата што ќе ја читаш треба да ти го привлече вниманието.)

Çalışacağı iş ilginç olacak. / *Работеното* занимање ќе му биде интересно. (Работата што ќе ја работи ќе му биде интересна.)

3.5. Наставка -AsI (-ası, -esi) за образување глаголска придавка: Образува придавки што изразуваат задолжителност, желба, карактеристика и слично поврзани со идно време. Пр. ol-ası (iş) / реализирана (работа), yıkıl-ası (direk) / срушена (бандера), öpül-esi (el) / бакната (рака), рака за бакнување и др.

3.5.1. Значење што го изразува глаголската придавка образувана со -AsI

а) Изразува идно време

Yaşanılasi şehir gibi geldi ona. / Нему му дојде како *живеан* град. (Нему му дојде како град за живеење.)

Çevresinde *övülesi* değerler bulur. / Во својата околина *фалени* вредности ќе најде.

3.6. Наставка -mİş (-miş, -miş, -muş, -müş) за образување глаголска придавка: Изразува придавка поврзана со минато време. Пр. yaz-mış (mektup) / напишано (писмо), pişmiş (yemek) / зготвено (јадење), geçmiş (yillar) / изминати (години), okumuş (adam) / учен (човек) и др.

3.6.1. Значење што го изразува глаголската придавка образувана со -mİş

а) Изразува минато време

Oyunda yirtulmuş pantolon ile eve döndü. / Се врати дома со *скинати* панталони во игра.)
Eskimiş eşyaları eskiciye verdiler. / *Остарените* работи ги дадоа на старинар.)

3.7. Наставка -Dık+I (-dık, -dik, -duk, -dük, -tık, -tik, -tuk, -tük) за образување глаголска придавка: Дава значење на минато време. Пр. tanı-dık (adam) / познат (човек), bil-diğ-(i)m (konu) / за мене знајна (тема), bul-duğ-(u)n (ev) / од тебе пронајдена (куќа), gül-düğ-(ü)müz (oyun) / од нас изнасмеана (претстава), bak-tığ-(ı)mız (film) / од нас гледан (филм), geç-tiğ-(i)n (yol) / од тебе изминат (пат), söyleme-dik (sır) / некажана (тајна), alışılma-dık (yemek) / ненавикнато (јадење) и др.

3.7.1. Значења што ги изразува глаголската придавка образувана со -Dık

а) Изразува минато време

Çözülmedik sorundan dolayı *çalmadık* kapı kalmadı. / Поради нерешените прашања не остана *нетропната* врата.)

Anlaşılmadık soru var mı? / Дали има *неразбрано* прашање?

б) Кога ќе ја добие присвојната наставка се добива формата -DiğI што изразува претходност.

Şu inşa ettiğiniz bina herkesin ilgisini çeker. / Од вас *изградената* зграда привлекува сечие внимание.)

Çocuklar dedenin anlattığı masalı beğendiler. / На децата им се допадна *раскажаната* приказна од дедо им.

Biraz önce yediği pastayı annesi yapmıştı. / Пред малку *изедената* торта од негова страна ја направила мајка му. / Пред малку тортата што тој ја изеде ја направила мајка му.

Yıllar önce *gezdikleri* köyleri hatırlıyordu. / Ги помнеше *прошетаните* села од нивна страна пред многу години. (Ги помнеше селата што ги прошетаа пред многу години.)

-Dık наставката за глаголска придавка во потврдна форма се користи со присвојната наставка. Пр. *gezdiğim* (şehir) / од мене прошетан (град), *okuduğum* (kitap) / од тебе прочитана (книга), *yazdığı* (şiiir) / од него напишана (песна), *yarptığımız* (ev) / од нас изградена (куќа), *içtiğiniz* (çay) / од вас испиен (чај), *beğendikleri* (araba) / од нив допаднат (автомобил). Оваа глаголска придавка и кај одречните активни глаголи се користи со присвојните наставки. Пр. *gezmediğim* (şehir) / од мене непрошетан (град), *okumadığım* (kitap) / од тебе непочитана (книга), *yazmadığı* (şiiir) / од него ненапишана (песна), *yapmadığımız* (ev) / од нас неизградена (куќа), *içmediğiniz* (çay) / од вас неиспиен (чај), *beğenmedikleri* (araba) / од нив недопаднат (автомобил) и др. Глаголската придавка што се образува со наставката -Dık, кај одречните пасивни глаголи се употребува без присвојна наставка. Пр. *okunmadık* (kitap) / непочитана книга, *gezilmedik* (yer) / непрошетано место, *görülmedik* (şehir) / невиден град и др.

Според ова со мали исклучоци, глаголските придавки образувани со наставката -Dık задолжително се користат со присвојните наставки кај потврдните и одречните форми на активните глаголи, а кај одречните пасивни глаголи се користат без присвојни наставки. Пр. *Gördüğümüz* şehir çok ilginçtir. / Од нас видениот град е многу интересен. *Okuduğum* kitap çok yararlıdır. / Од мене прочитаната книга е многу корисна. *Görmediğimiz* şehir çok uzaktır. / Од нас невидениот град е многу далеку. *Okumadığım* kitap çok kalındır. / Од мене непочитаната книга е многу дебела. *Görülmelik* şehir kalmadı. / Не остана невиден град. *Okunmadık* kitap kalmadı. / Не остана непочитана книга.

4. Глаголските прилози во турскиот јазик и нивниот еквивалент во македонскиот јазик

Глаголските прилози (**zarf-fiiller, gerundiumlar**) во турскиот јазик се образуваат со додавање наставка за глаголски прилог на глаголски корени или основи. Пр. bak-arak/ гледајќи. Понеѓу глагол што завршува со вокал и наставка за глаголски прилог што почнува на вокал се додава помошниот консонант /-y/. Пр. uka-(y)ip/миејќи. Наставките за глаголски прилог подлежат на законот за вокална хармонија (ünlü uyumu) и консонантска хармонија (ünsüz uyumu). Само -ken наставката за глаголски прилог не подлежи на законот за вокална и консонантска хармонија. Пр. yanar-ken/горејќи. Во турскиот јазик постојат следните наставки за образување глаголски прилог: **-A...A (-a, -e), -ArAk (-arak, -erek), -İp (-ip, -ip, -up, -üp), -InçA (-inca, -ince, -unca, -ünce), -AlI (-alı, -eli), -mAdAn (-madan, -meden), -mAkSİzIn (-maksızın, -meksizin), -(İ)r ...mA-z (-r...ma-z, -r...me-z), ken, -DİkçA (-dikça, -dikçe, -dukça, -dükçe, -tikça, -tikçe, -tukça, -tükçe), -DİğİnDA (-diğında, -diğinde, -duğunda, -dügünde, -tığında, -tığında, -tuğunda, -tügünde).**

Глаголските прилози се прилошките форми на глаголите. Глаголските прилози изразуваат состојби на движење и не се врзуваат за лице. Тие ја изразуваат состојбата на вистинскиот глагол. Глаголските прилози не добиваат наставки за множина, падежни наставки и присвојни наставки. Само -DiğİnDA наставката за глаголски прилог е исклучок и ја добива присвојната наставка. Глаголските прилози во реченицата имаат функција на прилог.

Глаголскиот прилог во македонскиот јазик е нелична глаголска форма. Тој е неменлив бидејќи нема граматички категории. Формите на глаголскиот прилог во македонскиот јазик се образуваат исклучиво од несвршени глаголи со наставката **-јќи**. Оваа наставка се додава на основниот вокал **а** кај глаголите од **а**-групата (гледа-јќи/bakarak) и на основниот вокал **е** кај глаголите од **е**- и **и**-групата (мие-јќи/ukaуip, горе-јќи/yanarken). Глаголскиот прилог во македонскиот јазик искажува дејство што трае, дејство што се одвива истовремено со друго дејство (паралелно дејство), а поретко и последователни дејства.

Глаголскиот прилог во турскиот јазик што изразува дејство што трае или е паралелно со друго дејство има корелат и целосна преводна еквиваленција во македонскиот јазик (baka baka, bakarak, bakınca, bakarken / гледајќи). Само турскиот глаголски прилог што означува претходност нема корелат со значење претходност во македонскиот јазик, но има преводната еквиваленција што се искажува на друг начин. На пример значењето на турските глаголски прилози *gelmişken* и *geldiğinde* во македонскиот јазик можеме да ги искажеме на следниот начин:

İstanbul'a *gelmişken* Boğaz'ı ve adaları da gezdik. / *Доаѓајќи* во Истанбул ги прошетавме Босфорот и островите. / При посетата на Истанбул ги прошетавме Босфорот и островите. / Кога бевме во Истанбул ги прошетавме Босфорот и островите.

Ben parka *geldiğimde* kösteklendim ve düştüm. / Пристигнувајќи во парк, се соннав и паднав. Кога пристигнав во парк, се соннав и паднав.

4.1. Наставка -(y)A...-(y)A (-a...-a, -e...-e) за образување глаголски прилог: Оваа наставка најмалку два пати се повторува. Глаголскиот прилог образуван со оваа наставка изразува дека две дејства се случуваат последователно, едно по друго. Пр. bak-a bak-a/гледајќи гледајќи, sev-e sev-e/сакајќи сакајќи, anlat-a anlat-a/раскажувајќи раскажувајќи, gül-e gül-e/насмевнувајќи се насмевнувајќи се, yürü-(y)e yürü-(y)e/чекорејќи чекорејќи, bat-a çık-a/цапајќи цапајќи.

4.1.1. Значења што ги изразува глаголскиот прилог образуван со -(y)A...-(y)A

а) Изразува настани кои се случуваат непрекинато, постојано или со често повторување.

Demirel, dersi *anlata anlata* yoruldu. / Демирел раскажувајќи раскажувајќи ја лекцијата се измори.

Fidan, *çalışa çalışa* Türkçeyi öğrendi. / Фидан учејќи учејќи го научи турскиот.

Bebek *düşe kalka* yürümeyi öğrendi. / Бебето паѓајќи станувајќи научи да чекори.

б) Може да се употребува место глаголскиот прилог со -ArAk.

Dağları gezerek yaz tatilini geçirdi. / Шетајќи по планините го мина летниот одмор.

Dağları *geze geze yaz* tatilini geçirdi. / Шетајќи шетајќи по планините го мина летниот одмор.)

4.2. Наставка -(y)ArAk (-arak, -erek) за образување глаголски прилог: Глаголскиот прилог образуван со оваа наставка изразува две дејства што се реализираат последователно. Пр. *yaz-arak*/пишувајќи, *çiz-erek*/цртајќи, *dinle-(y)erek*/слушајќи, *anla-(y)arak*/разбирајќи. Ја изразуваат вистинската состојба на глаголот.

4.2.1. Значења што ги изразува глаголскиот прилог образуван со -(y)ArAk

а) Изразува категорична истовременост.

Haldun, sokakta yürüyerek şarkı söylüyor. / Халдун *одејќи* по улица пее песна.

б) Изразува последователни дејства.

Neslican, çocukları bırakarak işe gitti. / Неслицан *оставајќи* ги децата отиде на работа.

в) Во одредени ситуации глаголскиот прилог со -(y)ArAk се користи место глаголскиот прилог со -(y)Ip.

Türkiye’yi gezip Türkçe öğrenecekler. / *Türkiye’yi gezerek Türkçe öğrenecekler.* (*Шетајќи* ја Турција ќе учат турски.)

г) Се употребува место сврзникот *ve* („и“).

Nazlı bahçede oynamış ve düşmüş. / Назл’ играла и паднала во градината.

Nazlı bahçede oynayarak düşmüş. / Назл’ *играјќи* паднала во градината.

4.3. -(y)Ip (-ip, -ip, -up, -üp) zarf-fiil eki: Глаголските прилози образувани со оваа наставка изразуваат дека две работи се случуваат последователно. Пр. *gel-ip*/доаѓајќи, *dinlen-ip*/слушајќи, *uzan-ip*/прилегнувајќи, *uyu-(y)up*/спиејќи, *gül-üp*/смејќи.

4.3.1. Значења што ги изразува глаголскиот прилог образуван со -(y)Ip

а) Изразува последователни дејства, откако ќе заврши еден настан започнува друга работа.

Melis diploma’yı alıp işe başladı. / Мелис *земајќи* ја дипломата почна да работи.

б) Се користи место сврзникот *ve* („и“).

Nurdal, eve dönüp kahve pişirdi. (*Nurdal, eve döndü ve kahve pişirdi.*) / Нурдал *враќајќи* се дома свари кафе. (Нурдал се врати дома и свари кафе.)

в) Изразува истовременост (во одредени ситуации)

Bütün akşam çay içip sohbet etmişler. / Цела вечер *пиејќи* чај разговарале.

4.4. Наставка -(y)InçA (-inça, -ince, -ınca, -ünçe) за образување глаголски прилог: Глаголските прилози образувани со оваа наставка го изразуваат мигот кога се појавува состојбата од дејството. Пр. *kal-inça*/останувајќи, *gel-ince*/доаѓајќи, *duy-ınca*/слушајќи, *gülünce*/насмевнувајќи се, *başla-(y)ınca*/започнувајќи. Во сите овие глаголски прилози се содржи следното временско значење: кога остана, кога дојде, кога слушна, кога се насмеа, кога започна. Затоа во многу реченици место глаголскиот прилог со *-InçA*, може да се користи конструкцијата *-DiğI* (*-diği, -diği, -duğu, -düğü, -tuğı, -tiği, -tuğu, -tüğü*) + *zaman*. Пр. *Melis eve gelince film seyreded.* / Мелис пристигнувајќи дома гледа филм. *Melis eve geldiği zaman film seyreded.* / Мелис, кога ќе пристигне дома, ќе гледа филм.

4.4.1. Значења што ги изразува глаголскиот прилог образуван со -(y)InçA

а) Помеѓу два настана изразува врска на последователност

Berrin düşünce ağlamaya başladı. / Берин *наѓајќи* почна да плаче.

б) Изразува причина на два поврзани настани

Doktorun verdiği hapları içince iyileşmiş. / *Пиејќи* ги апчињата што му ги даде лекарот оздравел.

в) Може да се употреби место координирана сложена реченица (sıralı bağımsız cümle)

İstanbul’a gitti, Aya Sofya’yı ziyaret etti. / Отиде во Истанбул, ја посети Аја Софија.

İstanbul’a gidince Aya Sofya’yı ziyaret etti. / *Одејќи* во Истанбул ја посети Аја Софија.

г) Може да се употреби место сврзникот *ve* („и“)

Salona girdi ve misafirleri gördü. / Влезе во салонот и ги виде гостите.

Salona girince misafirleri gördü. / *Влегувајќи* во салонот ги виде гостите.

д) Може да се употреби место -*DIğIndA ve -DIğI zaman*

Evden çıktığında hava bulutlu olduğunu fark etti. / На излегување од дома забележи дека времето е облачно.)

Evden çıktığı zaman havanın bulutlu olduğunu fark etti. / Кога излезе од дома забележи дека времето е облачно.)

Evden çıkınca havanın bulutlu olduğunu fark etti. / *Излегувајќи* од дома забележи дека времето е облачно.

4.5. Наставка -(y)AII (-alı, -eli) за образување глаголски прилог: Глаголските прилози образувани со оваа наставка изразуваат континуитет. Пр. *gel-eli*/доаѓајќи, *geç-eli*/минувајќи, *yar-alı*/правејќи, *bul-alı*/наоѓајќи, *alma-(y)alı*/неземајќи, *görme-(y)eli*/негледајќи.

4.5.1. Значења што ги изразува глаголскиот прилог образуван со -(y)AII

а) Изразува претходност, го покажува времето помеѓу почетокот на настанот и времето на зборувањето

İzmir'e geleli bir ay oldu. / Доаѓајќи во Измир мина еден месец. / Откако дојде во Измир мина еден месец.)

Bu mesleği çalışalı birçok şey öğrendim. / *Работејќи* ја оваа професија многу работи научив.

б) Изразува непрекинат настан од почетокот до моментот на зборувањето

Celile işe girdi gireli çok yoğun oldu. / *Вработувајќи се*, Целиле стана многу зафатена. / Откако се вработи Целиле, стана многу зафатена.

в) Заедно со постпозицијата *beri* („од“) изразува момент на започнување на дејство

Ali Filoloji fakültesine yazıtalı beri dört yıl oldu. / Откако се запиша на Филолошкиот факултет Али, изминаа четири години.

г) Може да се употребува место конструкцијата -*DIğImdAn beri*

Bu ansiklopediyi okuduğumdan beri birçok şey öğrendim. / *Bu ansiklopediyi okuyalı birçok şey öğrendim.* (Многу работи научив *читајќи ја* оваа енциклопедија.)

4.6. Наставка -mAdAn (-madan, -meden) за образување глаголски прилог: Глаголските прилози образувани со оваа наставка ја изразуваат состојбата и времето на прирокот во реченицата на одречен начин. Пр. *uyu-madan*/неспиејќи, *bak-madan*/негледајќи, *taşın-madan*/непреселувајќи се, *ye-meden*/нејадејќи, *iç-meden*/непиејќи.

4.6.1. Значења што ги изразува глаголскиот прилог образуван со -mAdAn

а) Ја дефинира состојбата и времето на прирокот

Mezun olmadan işe başladı. / *Недипломирајќи* започна на работа.

б) Може да се користи место сврзникот *ve* („и“)

Yemeğini yemedi ve uyudu. / Не го изеде јадењето и заспа.

Yemeğini yemedен uyudu. / *Нејадејќи* го јадењето заспа.

в) Со постпозициите *önce* / *evvel* („пред“) изразува последователност во поглед на времето, настаните не се случуваат истовремено

Yağmur yağmadan önce eve gelmiş. / Пред да заврне дожд дошол дома.

Nazan, Türkiye'ye gitmeden evvel hazırlık yapmış. / Назан се подготвила пред да оди во Турција.

4.7. Наставка -mAksIzIn (-maksızın, -meksizin) за образување глаголски прилог: Глаголските прилози образувани со оваа наставка ја изразуваат состојбата и времето на прирокот во реченицата на одречен начин. Пр. *yorul-maksızın* / неизморувајќи се, *kork-maksızın* / неплашејќи се, *konuş-maksızın* / незборувајќи, *bil-meksizin* / незнаејќи, *düşün-meksizin* / неразмислувајќи.

4.7.1. Значења што ги изразува глаголскиот прилог образуван со -mAksIzIn

а) Ја дефинира состојбата и времето на прирокот

Şehri gezmeksizin geri döndüm. / *Непроишетавајќи* го градот се вратив.

Geçmişe baktmaksızın geleceğe yöneliyoruz. / *Не гледајќи* го минатото се насочуваме кон иднината.)

б) Може да се употребува место глаголскиот прилог образуван со -mAdAn.

Geleceği düşünmeden okul okumadılar. / Geleceği düşünmeksizin okul okumadılar. (Не се школуваа не размислувајќи на иднината.)

4.8. Наставка -(I)r/ -..mAz за образување глаголски прилог: Овој глаголски прилог се образува со додавање на наставките за потврдна и одречна форма од сегашно-идно време (*geniş zaman*) на глаголскиот корен што се повторува. Оваа наставка за глаголски прилог изразува дека настаните без прекин следат последователно. Во реченицата со глаголски прилог веднаш по завршувањето на еден настан започнува друг настан. Пр. *gelir gelmez/доаѓајќи, başlar başlamaz/започнувајќи, bulur bulmaz/пронаоѓајќи*.

4.8.1. Значење што го изразува глаголскиот прилог образуван со -(I)r/ -...mAz

а) Во поглед на времето изразува моментност, брзина, претходност, односно првиот настан се случува пред вториот настан

Mehmet Cansen'i görür görmez âşık oldu. / Мехмет, за првпат *гледајќи ја* Џансен, се вљуби.

Macide, koşan çocuğu tutar tutmaz kucakladı. / Мациде, *факатјќи го* детето што трчаше, го прегрна.

Nermin, gelir gelmez yeni haberi söylemiş. / Нермин *доаѓајќи ја* кажала новата вест.

4.9. Наставка -ken за образување глаголски прилог: Претставува глаголски прилог на глаголот *i-*. Глаголските прилози образувани со наставката *-ken* за глаголски прилог го изразуваат времето на одредена состојба. (*-i*)*ken* е единствена форма за глаголски прилог од глаголот *i-*.

Наставката *-ken* за глаголски прилог се додава на наставките за сегашно време (*şimdiki zaman*), сегашно-идно време (*geniş zaman*), идно време (*gelecek zaman*) и минато неопределено време (*belirsiz geçmiş zaman*) без наставките за лице. Пр. *bekliyor-ken/чекајќи, oynuyor-ken/играјќи, bakar-ken/гледајќи, geçer-ken/минувајќи, alacak-ken/земајќи, yarasacak-ken/правејќи, gelmiş-ken/доаѓајќи, bulmuş-ken/пронаоѓајќи* и др.

Глаголските прилози образувани со наставката *-ken* во реченицата имаат функција на прилог.

4.9.1. Значење што го изразува глаголскиот прилог образуван со -ken

а) Го изразува времето на состојбата

Okuyorken tatlı yemeyi severdim. / *Читајќи* сакав да јадам слатки.

б) Кога ќе се додаде на наставка за сегашно-идно време (*geniş zaman*) изразува изразита истовременост

Ekrem, televizyon seyrederken kahve içer. / Екрем *гледајќи* телевизија пие кафе.

Dalga, resim çiziyorken müzik dinliyor. / Далга *цртајќи* цртеж слуша музика.

Halk komediyi izlerken çok gülecek. / Народот *гледајќи* ги комедиите многу ќе се смее.

Bülent gitar çalarken şarkı söyler. / Булент *свирајќи* гитара пее песни.

в) Кога ќе се додаде на наставка за сегашно-идно време (*geniş zaman*) изразува изразита истовременост

Ekrem, televizyon seyrederken kahve içer. / Екрем *гледајќи* телевизија пие кафе.

Dalga, resim çiziyorken müzik dinliyor. / Далга *цртајќи* цртеж слуша музика.

Halk komediyi izlerken çok gülecek. / Народот *гледајќи* ги комедиите многу ќе се смее.

Bülent gitar çalarken şarkı söyler. / Булент *свирајќи* гитара пее песни.

г) Кога ќе се додаде на наставка за минато неопределено време (*belirsiz geçmiş zaman*) изразува претходност, причина, исползување од можноста

İstanbul'a gelmişken Boğaz'ı ve adaları da gezdik. / Доаѓајќи во Истанбул ги прошетавме Босфорот и островите.

Liseye gitmişken öğretmenlerimi de ziyaret ettim. / Појдувајќи во гимназија ги посетив и моите наставници./ Кога појдов во гимназијата ги посетив и моите наставници.

4.10. Сложена наставка за образување глаголски прилог -DİkçA (-dikça, -dikçe, -dukça, -dükçe, -tıkça, -tikçe, -tukça, -tükçe): Изразува настани кои се реализираат често или чекор по чекор. Оваа наставка за глаголски прилог посочува дека дејството на реченицата со глаголски прилог е паралелно со дејството на другата реченица. Пр. *al-dikça/земајќи, iste-dikçe/*

сакајќи, оку-dukça/читајќи, gül-dükçe/смеејќи се, уар-tıkça/правејќи, геç-tikçe/минувајќи, konuş-tukça/зборувајќи.

4.10.1. Значење што го изразува глаголскиот прилог образуван со -DİKÇA

а) Изразува истовременост

Ahu, konuştukça düşüncelerinden emin oluyordu. / Аху зборувајќи стануваше сигурна во своите мисли.)

Düşündükçe sorunu daha kolay çözmüşler. / Размислувајќи полесно го решиле проблемот.

Edebiyat sohbetleri sıklaştıkça daha yararlı oldular. / Зачестувајќи, книжевните разговори станаа покорисни.

4.11. Сложена наставка за образување глаголски прилог -DIĞINDA (-dığında, -diğinde, -duğunda, -dügünde, -tığında, -tiğinde, -tuğunda, -tüğünde): Изразува претходност. Дејството на реченицата со глаголски прилог му претходи на дејството на следната реченица. Пр. yaz-dığında/пишувајќи, gir-diğinde/влегувајќи, dur-duğunda/застанувајќи, yüz-dügünde/пливајќи, yat-tığında/легнувајќи, геç-tiğinde/минувајќи, kork-tuğunda/плашејќи се, çök-tüğünde/пропаѓајќи. Наставката за глаголски прилог -DIĞINDA како исклучок ја добива присвојната наставка. Пр. Ben geldiğimde sen çalışıyordun./ Кога јас пристигнав, ти работеше. O geldiğinde hepimiz sevindik. / Кога тој пристигна, сите се израдувавме. Biz geldiğimizde sinema dolmuştu. / Кога ние пристигнавме, киното беше полно. Siz geldiğinizde misafirler hâlâ gelmemişti. / Кога вие пристигнавте, гостите сè уште не беа дојдени. Onlar geldiğinde çocuklar uyumuştur. / Кога тие пристигнаа, децата беа заспани.

4.11.1. Значење што го изразува глаголскиот прилог образуван со -DIĞINDA

а) Изразува претходност, го изразува времето пред главниот глагол

Müdür ofise girdiğinde misafirlerle selamlaştı. / Влегувајќи во канцеларијата, директорот се поздрави со гостите.

Mesude dışarıya çıktığında kar hâlâ yağıyordu. / Месуде излегувајќи надвор виде дека снегот сè уште паѓа.

Ben mutfağa girdiğimde çocuklar kahvaltı yapıyorlardı. / Јас влегувајќи во кујна видов дека децата појадуваат.

б) Се користи место -DIĞI zaman

Nur eve geldiği zaman kimse yoktu. / Нур, кога дојде дома, никого не најде.

Nur eve geldiğinde kimse yoktu. / Нур доаѓајќи дома никого не најде.

в) Во некои ситуации може да се употребува место глаголскиот прилог со -Inca

Servi kenti gezince fotoğraf çekecek. / Servi kenti gezdiğinde fotoğraf çekecek. (Серви шетајќи го градот ќе фотографира.)

5. Резиме

Во турскиот и во македонскиот јазик глаголските именки, глаголските придавки и глаголските прилози се образуваат со наставки за глаголски именки, глаголски придавки и глаголски прилози.

Наставки за глаголска именка во турскиот јазик се: -mAk (-mak, -mek), -mA (-ma, -me), -Iş (-iş, -iş, -uş, -üş), а во македонскиот јазик е -ње и -ние. Пр. Наставки за глаголска придавка во турскиот јазик се: -An (-an, -en), -r, (I)r, -Ar (-ar, -er), -mAz (-ma-z, -me-z), -AcAk (-acak, -ecek), -mIş (-miş, -miş, -muş, -müş), -DIk+I (-dik, -dik, -duk, -dük, -tik, -tik, -tuk, -tük), -AsI (-ası, -esi), а во македонскиот јазик се -н, -на, -но, -ни и -т, -та, -то, -ти. Наставки за глаголски прилог во турскиот јазик се: -A...A (-a, -e), -ArAk (-arak, -erek), -Ip (-ip, -ip, -up, -üp), -IncA (-ınca, -ince, -unca, -ünce), -AlI (-alı, -eli), -mAdAn (-madan, -meden), -mAksIzIn (-maksızın, -meksizin), -(I)r...mAz (-r...maz, -r...mez), -ken, -DIkÇA (-dikça, -dikçe, -dukça, -dükçe, -tikça, -tikçe, -tukça, -tükçe), -DIĞINDA (-dığında, -diğinde, -duğunda, -dügünde, -tığında, -tiğinde, -tuğunda, -tüğünde), а во македонскиот јазик е -јќи. Овие наставки за глаголски именки, глаголски придавки и глаголски прилози даваат разновидни нијанси на значење во рамките на една реченица.

Глаголските именки од турскиот јазик имаат корелат и преводна еквиваленција во македонскиот јазик. Пр. ууанмак, ууанма, ууанış / будење.

Глаголските придавки од турскиот јазик имаат корелат и преводна еквиваленција во македонскиот јазик. Пр. *övülen, övülür, övülecek, övülmüş, övülesi (film)* / фален, пофалуван (филм); *övülmez (film)* / непофалуван (филм). Само глаголските придавки во турскиот јазик што означуваат идно време немаат корелат со глаголска придавка со значење идност во македонскиот јазик, но имаат преводна еквиваленција што се искажува на друг начин. На пример значењето на турската глаголска придавка *yazacak* во македонскиот јазик може да се предаде на следниот начин: *Öğrencilerin yazacak ödevleri var.* / Учениците имаат задачи за пишување. / Учениците имаат задачи што ќе ги пишуваат.

Глаголските прилози од турскиот јазик имаат корелат и преводна еквиваленција во македонскиот јазик. Пр. *konuşa konuşa, konuşarak, konuşup, konuşunca, konuşalı, konuşur konuşmaz, konuşurken, konuştuğça, konuştuğunda/ зборувајќи; konuşmadan, konuşmaksızın / незборувајќи*). Само турскиот глаголски прилог што означува претходност нема корелат со значење претходност во македонскиот јазик, но има преводната еквиваленција што се искажува на друг начин. На пример значењето на турскиот глаголски прилог *geleli* во македонскиот јазик може да се искажеме на следниот начин: *İzmir'e geleli bir ay oldu.* / Доаѓајќи во Измир мина еден месец. / По доаѓањето во Измир мина еден месец. / Откако дојде во Измир мина еден месец.

СИНТАКСА

I. СИНТАКСА НА ТУРСКИОТ И НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Синтаксата е дел од граматиката што ги проучува поврзувањата на зборовите во зборовни групи (синтагми) и реченици.

Синтаксата на турскиот јазик, како дел од граматиките на турскиот јазик наменети за настава, ја имаат работено Мухарем Ергин (Muharrem Ergin), Тахсин Бангуоглу (Tahsin Banguoğlu, 1986), Нежат Генџан (Nejat Gencan, 1997), М. Каја Билгегил (M. Kaya Bilgegil), Ахмет Бешерек (Ahmet Beşerek), Хајдар Едискун (Haydar Ediskun, 1993) и други граматичари, а одделни книги за синтаксата објавија Веџихе Хатибоглу (Vecihe Hatiboğlu, “Türkçenin Sözdizimi”, 1972), Мазхар Күкеј (Mazhar Kükey, “Türkçenin Sözdizimi”, 1975), Неше Озел Атабеј и Чам Ајфер Севги (Neşe Özel Atabey, Çam Ayfer Sevgi “Türkiye Türkçesinin Sözdizimi”, 1981), Расим Шимшек (Rasim Şimşek) и други кои создадоа темел за подлабоки синтаксички истражувања. Но вистински пресврт во областа на синтаксата на турскиот јазик направи проф. д-р Лејла Карахан (Leylâ Karahan) од Гази универзитетот, кога во 1991 година го објави своето дело „Синтакса на турскиот јазик“ (“Türkçede Söz Dizimi”, 1991) и директно или индиректно влијаеше на авторите и коавторите на книгите од областа на синтаксата: Халил Ибрахим Делиџе (Halil İbrahim Delice “Türkçe Sözdizimi”, 2003), Биљал Актан (Bilâl Aktan, “Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi”, 2009), Мустафа Озкан и Енфел Доган (Mustafa Özkan, Enfel Doğan “Türkçe Cümle Bilgisi”, 2010), Мустафа Озкан и Вејси Севинчли (Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli “Türkiye Türkçesi Söz Dizimi”, 2012), Енфел Доган (Enfel Doğan, “Türkçe Cümle Bilgisi I”, 2012), Мустафа Озкан (Mustafa Özkan “Türkçe Cümle Bilgisi II”, 2013), Мустафа Озкан и Хулја Пиланџ (Mustafa Özkan, Hülya Pilancı “Türkçe Cümle Bilgisi I, II”, 2012 – 2013) и на Мухамет Јелтен и Халил Ач’кџоз (Muhammet Yelten, Halil Açıkgöz, “Kelime Grupları”, 2005), кои објавувајќи учебник за зборовните групи (синтагми) внесоа новина во оваа област.

Синтаксата на турскиот јазик е тешка за совладување, но со методите и техниките на Лејла Карахан таа стана лесна за совладување и за нативните и за ненативните говорители. До ова дело многу беше тешко да се објасни и поучи синтаксата на турскиот јазик на лица кои го учат турскиот јазик како втор јазик. Благодарение на синтаксата на Лејла Карахан нативните и ненативните говорители на турскиот јазик можеа да го слушаат овој предмет во иста група и подеднакво лесно да ја совладаваат. Туркологијата во Македонија имаше среќа бидејќи методите и техниките на проф. д-р Лејла Карахан во Македонија ги пренесе нејзиниот колега, доц. д-р Хусејин Озбај од Гази универзитетот, кој од 1996 до 2000 година предаваше синтакса на современиот турски јазик, а авторката на оваа контрастивна граматика ги одржуваше вежбите по синтакса на Катедрата за турски јазик и книжевност на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“. Со секое издание Лејла Карахан ја усовршува својата книга, но и многу турколози инспирирани од нејзината методологија и техника се трудат да дадат свој придонес на овој план. Доц. д-р Хусејин Озбај како визитинг професор предаваше синтакса на современиот турски јазик од 2014 до 2018 година на Групата за турски јазик и книжевност на Филолошкиот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ и при тоа ја презентира и својата техника за изучување на синтаксата на современиот турски јазик која претставува развиена верзија на методологијата на Лејла Карахан.

Синтаксата на македонскиот јазик како дел од граматиките на македонскиот јазик наменет за настава ја имаат обработено Круме Кепески, Блаже Конески, Лилјана Минова-Ѓуркова, Симон Саздов, Виолета Јанушева и други граматичари, а одделен учебник за синтаксата под наслов „Синтакса на македонскиот стандарден јазик“ во 1994 година објави проф. д-р Лилјана Минова - Ѓуркова од Филолошкиот факултет „Блаже Конески“. Ѓуркова со своето дело стана неодминливо четиво за следните автори кои синтаксата ја имаат како дел од своите граматички на современиот македонски јазик наменети за настава (Симон Саздов, Виолета Јанушева и др.). Академик Зузана Тополињска која со децении работеше на полско-македонските граматички конфронтации во своите монографски дела ја истражуваше морфологијата, морфосинтаксата и синтаксата на македонскиот јазик, а со својата теорија, граматички анализи и контрастивни проучувања влијаеше на многу лингвисти, граматичари и наставници, меѓу кои и на авторката на оваа контрастивна граматика која слушаше нејзини

предавања на втор циклус студии.²⁹ Зузана Тополинска ги објави следните монографски трудови кои се поврзани со морфосинтаксата и синтаксата на македонскиот јазик: „Полски-македонски: граматичка конфронтација. 3. Студии од морфосинтаксата.“ (2000), „Полски-македонски: граматичка конфронтација. 5. Реченица во реченица.“ (2001), „Полски-македонски: граматичка конфронтација. 6. Синтаксичка деривација.“ (2003), „Полски-македонски: граматичка конфронтација. 7. Околу семантичката структура на реченицата.“ (2007) и „Македонски-полски: граматичка конфронтација. 9. Негација.“ (2009). Значаен труд под наслов „Современите теории за реченицата и македонската реченица“ во 2012 година објави и Виолета Николовска во списанието „Македонистика“ бр. 11.

Според Лилјана Минова-Гуркова (2000: 89): „Првобитното значење на терминот синтакса е ‘редење, распоред на зборовите’. Синтаксата можеме да ја определеме како дел од науката за јазикот што ги проучува јазичните единици повисоки од зборовите (збороформите), и тоа: синтагмите и речениците, па и текстот (дискурсот) и тоа, главно, на планот на изразот (формата), но не запоставувајќи ја содржината (значењето).“

Според Лејла Карахан (2012: 9): „Зборовите што се редат еден покрај друг образуваат реченица прирекувајќи му на подметот некој признак или зборовни групи (синтагми) што изразуваат суштество, поим или дејство. Ова редење се заснова на одредени правила. Правилата и да се разликуваат според јазиците, може да се пронајдат некои заеднички и слични карактеристики меѓу јазиците во поглед на структурата на синтаксата. Нивниот процент се менува според степенот на генеалогска поврзаност на јазиците. Дури и меѓу јазици што немаат никаква поврзаност може да се согледаат некои универзални заеднички карактеристики.“³⁰

Од гореизложеното може да заклучиме дека синтаксата е оној дел од граматиката што ги проучува можностите на зборовите редејќи се по одредено правило да се поврзуваат меѓу себе во одредени синтаксички јазични единици. Зборовите се поврзуваат во зборовна група (синтагма) која е најмала синтаксичка јазична единица. Поголема единица е реченицата (проста реченица, а потоа сложена реченица) која се наоѓа во рамките на врзан текст. Од долуизложениот пример може да се види дека во секој напишан или изговорен текст (врзан текст) јазичните единици се поврзуваат прво во помали синтаксички состави, а потоа во поголеми. Во примерот прво се создава зборовна група, проста реченица со еден прирок, па сложена реченица со повеќе природи која има свое место во врзаниот текст што е составен од поголем број реченици.

Задачата на синтаксата во турскиот и во македонскиот јазик е да ги утврди правилата на редење и составување на зборовите во зборовни групи, а потоа меѓусебното поврзување на зборовите и зборовните групи во прости и сложени реченици.

²⁹ Зузана Тополинска иако во своите дела: „Македонските дијалекти во Егејска Македонија. Синтакса 1“ и „Македонските дијалекти во Егејска Македонија. Синтакса 2“ ја обработуваше синтаксата на македонските дијалекти даде квалитетна и богата теориска основа и за синтаксата на стандардниот македонски јазик. Во најголем дел од овие книги, теоријата за именската синтагма и реченицата е илустрирана со примери од стандардниот македонски јазик, а потоа со богати примери од македонските дијалекти. Ова говори дека Зузана Тополинска можела да напише одлична синтакса и за стандардниот македонски јазик, но не напишала, туку свесно се задржала на полско-македонските контрастивни истражувања пред сè од областа на морфосинтаксата и синтаксата.

³⁰ Yan yana dizilen kelimeler, ya yargı bildirerek cümleyi, ya da varlık, kavram ve hareketleri karşılayarak kelime gruplarını meydana getirir. Bu diziliş, belirli kurallara dayalı bir dizilidir. Kurallar dillere göre farklılıklar gösterse de diller arasında *söz dizimi* yapıları bakımından bazı ortaklıklar ve benzerlikler bulunabilir. Bunların oranı, o diller arasındaki köken ilişkilerinin derecesine göre değişmektedir. Hatta aralarında hiç ilişki olmadığı kabul edilen diller arasında bile birtakım evrensel ortaklıklar görülebilir.

<p>ИМЕНКА <i>автомобил</i></p> <p>↓</p> <p>ЗБОРОВНА ГРУПА (СИНТАГМА) <i>сив спортски автомобил</i> <i>сив спортски автомобил со бели врати</i></p> <p>↓</p> <p>ПРОСТА РЕЧЕНИЦА <i>Видов сив спортски автомобил со бели врати.</i></p> <p>↓</p> <p>СЛОЖЕНА РЕЧЕНИЦА <i>Вчера шетав низ град и кога се приближив до раскрсницата, видов сив спортски автомобил со бели врати.</i></p> <p>↓</p> <p>ТЕКСТ <i>Порано на нашите улици имаше претежно неколку модели автомобили и најголемиот дел беа стари. Но во последно време на нашите улици има многу нови автомобили. Тие привлекуваат внимание со својот стил и дизајн. Вчера шетав низ град и кога се приближив до раскрсницата, видов сив спортски автомобил со бели врати. Јас бев воодушевен од елеганцијата на автомобилот.</i></p>	<p>İSİM <i>araba</i></p> <p>↓</p> <p>KELİME GRUBU <i>gri spor araba</i> <i>beyaz kapılı gri spor araba</i></p> <p>↓</p> <p>BASİT CÜMLE <i>Beyaz kapılı gri spor araba gördüm.</i></p> <p>↓</p> <p>BİRLEŞİK CÜMLE <i>Dün şehirde gezdim ve kavşağa yaklaştığımda beyaz kapılı gri spor araba gördüm.</i></p> <p>↓</p> <p>METİN <i>Bir zamanlar, bizim sokaklarda genellikle birkaç araba vardı ve en bunların çoğu eskiydi. Son dönemde, bizim sokaklarda çok yeni araba var. Onlar tarz ve dizayn ile ilgi çekiyor. Dün şehirde gezdim ve kavşağa yaklaştığımda beyaz kapılı gri spor araba gördüm. Ben arabanın şıklığına hayran kaldım.</i></p>
---	---

II. ГРАМАТИЧКА СТРУКТУРА НА РЕЧЕНИЦАТА ВО ТУРСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

1. Реченични членови во турскиот и во македонскиот јазик

Основна единица на синтаксата на турскиот и на македонскиот јазик е реченицата, која се организира според синтаксичките шеми на дадените јазици. Турскиот и македонскиот јазик имаат специфични карактеристики на граматичките структури на реченицата, односно на синтаксичките функции. Главни реченични членови кои имаат одредена функција во турскиот и во македонскиот јазик се подметот (субјектот) и прирокот (предикатот), а како неопходни реченични членови во реченицата се јавуваат предметот (објектот) и прилошката определба. Според синтаксата на македонскиот и на турскиот јазик можат да се утврдат правилата на местоположбата на реченичните членови во реченицата. Иако постои извесна флексибилност во редот на зборовите во реченицата во македонскиот и во турскиот јазик, сепак кога, сакаме да пренесеме сигурна информација, го применуваме неутралниот збороред.

2. Прирокот (предикатот) во турскиот и во македонскиот јазик

Во турскиот и во македонскиот јазик конститутивен член на реченицата е прирокот (предикатот; *tur. yüklem*). Во една реченица другите реченични членови можат да се во повеќе примероци, но еден прирок е неопходен и е доволен. Затоа, во еден исказ колку прирока се присутни, толку реченици има. Местото на прирокот во турскиот и во македонскиот јазик е различно. Местоположбата на прирокот во македонскиот јазик е релативно слободна (подмет+прирок+предмет / подмет+предмет+прирок), а во турскиот јазик најчесто се стреми кон крајот на реченицата (подмет+предмет+прирок). Во турскиот јазик местоположбата на прирокот може да се смени во секојдневниот разговор, народните пословици и во поетскиот јазик.

Местоположбата на прирокот во реченицата	
турски јазик	македонски јазик
Orhan şiiir yazıyor. <i>подмет:</i> Orhan <i>предмет:</i> şiiir <i>прирок:</i> yazıyor	Орхан пишува песна. Орхан песна пишува. <i>подмет:</i> Орхан <i>прирок:</i> пишува <i>предмет:</i> песна

Прирокот и во турскиот и во македонскиот јазик може да биде: глаголски и глаголско-именски прирок.

Глаголскиот прирок во турскиот и во македонскиот јазик е основен тип прирок и содржи глагол во лична форма. Пр. Ben *börek yapıyorum.* / Јас **јадам** буреќ.

Типови прироци – Глаголски прирок	
турски јазик	македонски јазик
Ben börek yapıyorum. Sen kahve içmişsin. O, kitap okudu. Biz film seyrediyoruz. Siz dergi almışsınız. Onlar mektup yazdılar.	Јас јадам буреќ. Ти си пиел кафе. Тој прочита книга. Ние гледаме филм. Вие сте купиле списанија. Тие напишаа писмо.

Глаголско-именскиот прирок се состои од: глагол-копула (глагол-врска) и именски дел. Во турскиот и во македонскиот јазик во улога на глагол-копула најчесто се јавува глаголот *сум* (*тур. i-*). Во турскиот јазик минатото време и условниот начин на глаголот *сум* (*тур. i-*) можат да се пишуваат одделно или заедно (Ben kütüphaneci **idim**. Ben kütüphaneci **imişim**. Ben kütüphaneci **isem**. / Ben kütüphaneci**ydım**. Ben kütüphaneci**ymişim**. Ben kütüphaneci**ysem**.), освен сегашното време на глаголот *сум* кој секогаш се пишува заедно (Ben kütüphaneci**yım**.). Во македонскиот јазик глаголот *сум* се пишува одделно (Јас **сум** библиотекар. Јас **бев** библиотекар. Јас **сум бил** библиотекар.).

Типови прироци – Глаголско-именски прирок	
турски јазик	македонски јазик
Ben kütüphaneci yım . Sen öğrenci sin . O doktor dur . Biz profesör üz . Siz eczacı sınız . Onlar mühendis tirler .	Јас сум библиотекар. Ти си ученик. Тој е лекар. Ние сме професори. Вие сте аптекари. Тие се инженери.
Ben kütüphaneci idim . / Ben kütüphaneci ydım . Sen öğrenci idin . / Sen öğrenci ydin . O doktor idi . / O doktor du . Biz profesör idik . / Biz profesör dük . Siz eczacı idiniz . / Siz eczacı ydınız . Onlar mühendis idiler . / Onlar mühendis tiler .	Јас бев библиотекар. Ти беше ученик. Тој беше лекар. Ние бевме професори. Вие бевте аптекари. Тие беа инженери.
Ben kütüphaneci imişim . / Ben kütüphaneci ymişim . Sen öğrenci imişsin . / Sen öğrenci ymişsin . O doktor imiş . / O doktor muş . Biz profesör imişiz . / Biz profesör ümüştük . Siz eczacı imişsiniz . / Siz eczacı ymişsiniz . Onlar mühendis imişler . / Onlar mühendis mişler .	Јас сум бил библиотекар. Ти си бил ученик. Тој бил лекар. Ние сме биле професори. Вие сте биле аптекари. Тие биле инженери.

Во речениците што се составени само од прирок личноглаголската форма ни дава информации за лицето кое е вршител на дејството, односно за подметот. Од долуизложените примери може да се согледа дека подметот влијае на формата на прирокот во однос на број и лице во турскиот јазик, а во однос на род, број и лице во македонскиот јазик. Ова потврдува дека подметот е во замен однос со прирокот.

Реченици составени само од прирок	
турски јазик	македонски јазик
(Ben) okuyorum. (Sen) okuyorsun. (O) okuyor. (Biz) okuyoruz. (Siz) okuyorsunuz. (Onlar) okuyorlar.	(Јас) читам. (Ти) читаш. (Тој) чита. (Таа) чита. (Тоа) чита. (Ние) читаме. (Вие) читате. (Тие) читаат.
(Ben) okudum. (Sen) okudun. (O) okudu. (Biz) okuduk. (Siz) okudunuz. (Onlar) okudular.	(Јас) прочитав. (Ти) прочита. (Тој) прочита. (Таа) прочита. (Тоа) прочита. (Ние) прочитавме. (Вие) прочитавте. (Тие) прочитаа.
(Ben) okumuşum. (Sen) okumuşsun. (O) okumuş. (Biz) okumuşuz. (Siz) okumuşsunuz. (Onlar) okumuşlar.	(Јас) сум читал. (Ти) си читал. (Тој) читал. (Таа) читала. (Тоа) читало. (Ние) сме читале. (Вие) сте читале. (Тие) читале.

3. Подметот (субјектот) во турскиот и во македонскиот јазик

Подметот (*тур. özne*), кој може да именува или да посочува, обично се дефинира како вршител на дејство кое е изразено со предикатот. Но подметот, освен што може да биде вршител на дејството во активните реченици обично со преодните глаголи (*Mira pasta yiyor. / Мира јаде торта.*), може да биде предизвикувач на дејството (*Ateş evi yaktı. / Огнот ја изгоре куќата.*), трпител на дејството во пасивната реченица (*Çocuklar tatile gönderildi. / Децата беа испратени на одмор.*), носител на психофизички процес и состојба (*Öğrenci uzun zaman hastadır ve sınavlardan korkmaktadır. / Ученикот долго боледува и чувствува страв од испитите.*), носител на особина (*Kız güzeldir ve onun yazma kabiliyeti var. / Девојката е убава и има талент за пишување.*) и место на вршење на дејството (*Kulağım ağrıyor. / Увото ме боли.*).

Во најголем број случаи со природот се јавува подметот (субјектот) кој ја диктира формата на природот. Подметот и во турскиот и во македонскиот јазик кој е во номинатив обично се јавува кон почетокот на реченицата.

Местоположбата на подметот во реченицата	
турски јазик	македонски јазик
Tina kuş gördü. <i>подмет: Tina</i> <i>предмет: kuş</i> <i>прирок: gördü</i>	Тина виде птица. <i>подмет: Тина</i> <i>прирок: виде</i> <i>предмет: птица</i>

Подметот и во турскиот и во македонскиот јазик најчесто може да биде: именски, заменски, придавски и броен подмет.

Типови подмети во турскиот и во македонскиот јазик				
	<i>Именски подмет</i>	<i>Заменски подмет</i>	<i>Придавски подмет</i>	<i>Броен подмет</i>
<i>тур.јаз.</i>	Çocuklar büyüyorlar.	Onlar büyüyorlar.	Küçükler büyüyorlar.	İkisi büyüyorlar.
<i>мак.јаз.</i>	Децата растат.	Тие растат.	Малите растат.	Двете растат.

Во речениците може формално да нема подмет, но него можеме да го откриеме од формата на глаголот, односно природот.

Пронаоѓање на подмет од формата на природот во реченица без формален подмет			
	<i>Прирок</i>	<i>Прашања за подмет</i>	<i>Подмет</i>
<i>тур.јаз.</i>	Çiziyorsun.	Kim çiziyor?	Sen.
<i>мак.јаз.</i>	Црташ.	Кој црта?	Ти.

4. Предметот (објектот) во турскиот и во македонскиот јазик

Како неопходен реченички член во реченицата се јавува предметот (објектот; *тур. јаз. nesne*) затоа што одредени реченици не можат да се комплетираат без него. Предметот во македонскиот јазик обично се наоѓа на крајот на реченицата, а во турскиот јазик на средината на реченицата.

Местоположбата на предметот во реченицата	
турски јазик	македонски јазик
Kız süt içecek. <i>подмет: kız</i> <i>предмет: süt</i> <i>прирок: içecek</i>	Девојчето ќе пие млеко . <i>подмет: девојчето</i> <i>прирок: ќе пие</i> <i>предмет: млеко</i>

Во турскиот јазик има: неопределен (номинативен) предмет и определен (акузативен) предмет, а додека во македонскиот јазик разликуваме три вида предмет: директен (акузативен) предмет, индиректен (дативен) предмет и предлошки предмет (предмет со предлог).

Видови предмети во турскиот јазик		
	Реченица со неопределен (номинативен) предмет	Реченица со определен (акузативен) предмет
тур. јаз.	Öğrenci, kitap okuyor.	Öğrenci, kitabı okuyor.
превод	Ученикот чита книга.	Ученикот ја чита книгата.

Видови предмети во македонскиот јазик			
	Реченица со директен (акузативен) предмет	Реченица со индиректен (дативен) предмет	Реченица со предлошки предмет
мак. јаз.	Миле пиел чај .	Ана ѝ дава цвет на Миа .	Таа верува во нив .
превод	Mile çayı içti.	Ana, Mia'ya çiçek verdi.	O, onlara inanıyor.

4.1. Неопределениот предмет во турскиот јазик (тур. belirtisiz nesne) се наоѓа во падежот номинатив. Неопределениот (номинативен) предмет во турскиот јазик секогаш се јавува со преодни глаголи и одговара на прашањата: *ne?*. Пр. *Ne gördün?* / Што виде? *Öğrenci gördüm.* / Видов ученик. *Ne okudun?* / Што прочита? *Kitap okudum.* / Прочитав книга.

4.2. Определениот предмет во турскиот јазик (тур. belirtili nesne) кој е означен со суфиксите за акузатив е корелат за директниот (акузативен) предмет во македонскиот јазик. Определениот (акузативен) предмет во турскиот јазик секогаш се јавува со преодни глаголи и одговара на прашањата: *kimi?* (за лице во еднина), *kimleri?* (за лице во множина), *neyi?* (за предмет во еднина), *neleri?* (за предмет во множина). Пр. *Kimi gördün?* *Maya 'yı gördüm.* / Кого виде? Ја видов Маја. // *Kimleri gördün?* *Onları gördüm.* / Кого сè виде? Нив ги видов. // *Neyi buldun?* *Kalemi buldum.* / Што најде? Моливот го најдов. // *Neleri buldun?* *Kalemleri buldum.* / Што сè најде? Моливите ги најдов. Во турскиот јазик заменките кои ги добиле суфиксите за акузатив, во реченицата имаат функција на определен предмет. *Kimi gördün?* *Onu gördüm.* *Neyi buldun?* *Onu buldum.* / Кого виде? Него го видов. Што пронајде? Тоа го пронајдов.

Определен (акузативен) предмет во турскиот јазик				
тур. јаз.	заменка	заменка во падежот акузатив	реченица со акузативен предмет	
	Ben	Beni	Beni gördü.	
	Sen	Seni	Seni gördü.	
	O	Onu	Onu gördü.	
	Biz	Bizi	Bizi gördü.	
	Siz	Sizi	Sizi gördü.	
	Onlar	Onları	Onları gördü.	
Директен (акузативен) предмет во македонскиот јазик				
мак. јаз.	заменка	долга заменска форма за директен предмет	кратка заменска форма за директен предмет	реченица со долга и кратка заменска форма за директен предмет
	јас	мене ме	ме	Мене ме виде. / Ме виде.
	ти	тебе те	те	Тебе те виде. / Те виде.
	тој	него го	го	Него го виде. / Го виде.
	таа	неа ја	ја	Неа ја виде. / Ја виде.
	тоа	него го	го	Него го виде. / Го виде.
	ние	нас нè	нè	Нас нè виде. / Нè виде.
	вие	вас ве	ве	Вас ве виде. / Ве виде.
	тие	нив ги	ги	Нив ги виде. / Ги виде.

4.3. Директниот (акузативен) предмет во македонскиот јазик е оној член во реченицата врз кој директно преминува дејството на прирокот. Во македонскиот јазик директниот предмет се јавува без предлози. Директниот предмет често се јавува со двовалентни преодни глаголи во активна реченица и го покажува трпителот (поднесувачот) на дејството. Директниот предмет одговара на прашањата: *кого?* (за лице) *што?* (за предмет). Во македонскиот јазик заменките имаат долги и кратки форми за директен предмет. Овие долги и кратки заменски форми за директен предмет можеме самостојно да ги употребиме во кратки, елиптички искази. Пр. *Ја* виде Маја? *Ја* видов. / *Maya'yı gördün mü? Onu gördüm.* Важна карактеристика на македонскиот јазик е удвојувањето на директниот предмет. Удвојување има кога директниот предмет во вид на именка или долга заменска форма за директен предмет ќе се употреби со кратката заменска форма. Кратката заменска форма за директен предмет се јавува како удвоен предмет кога директниот предмет е определен, односно кога предметот е лично име, членувана именка или долга заменска форма на директниот предмет. Пр. *Ја* видов *Маја*. / *Maya'yı gördüm. // Ја* видов *девојката*. / *Kızı gördüm. // Ја* видов *неа*. *Неа ја* видов. / *Onu gördüm.*

Пронаоѓање на директен (акузативен) предмет во турскиот јазик			
	<i>Реченица со директен (акузативен) предмет</i>	<i>Прашања за директен предмет</i>	<i>Директен предмет</i>
<i>тур. јаз.</i>	Beni seviyor. Seni seviyor. Onu seviyor. Bizi seviyor. Sizi seviyor. Onları seviyor. Çocukları seviyor. Tatlıyı seviyor. Tatlıları seviyor.	Kimi seviyor? Kimi seviyor? Kimi seviyor? Kimi seviyor? Kimi seviyor? Kimleri seviyor? Kimleri seviyor? Neyi seviyor? Neleri seviyor?	Beni. Seni. Onu. Bizi. Sizi. Onları. Çocukları. Tatlıyı. Tatlıları.
Пронаоѓање на директен (акузативен) предмет во македонскиот јазик			
	<i>Реченица со директен (акузативен) предмет</i>	<i>Прашања за директен предмет</i>	<i>Директен предмет</i>
<i>мак. јаз.</i>	Мене ме сака. Тебе те сака. Него го сака. / Неа ја сака. Нас нè сака. Вас ве сака. Нив ги сака. Сака деца . Сака слатки .	Кого сака? Кого сака? Кого сака? Кого сака? Кого сака? Кого сака? Кого сака? Што сака?	Мене. Тебе. Него. / Неа. Нас. Вас. Нив. Деца. Слатки.

4.4. Индиректниот предмет во македонскиот јазик е оној член во реченицата кон кој е насочено дејството. Во македонскиот јазик индиректниот предмет се јавува со предлогот *на*. Пр. Мајката *им* купи тетратки *на децата*. Индиректниот предмет изразен со долгите или кратките заменски форми за индиректен предмет се употребуваат без предлог. Пр. *Вам* ви рече. *Ви* рече. / *Size söyledi.* Индиректниот предмет се јавува често со тровалентни преодни глаголи. Индиректниот предмет одговара на прашањата: *кому му?* или *на кого?*. Пр. *Кому му* рече? *На кого му* рече? *Им* реков *на студентите*. *Ним* *им* реков. Во македонскиот јазик заменките имаат долги и кратки форми за индиректен предмет. Овие долги и кратки заменски форми за индиректен предмет можеме самостојно да ги употребиме во кратки, елиптички искази. Пр. *Им* рече *на студентите?* *Им* реков. / *Öğrencilere söyledin mi? Onlara söyledim.* Важна карактеристика на македонскиот јазик е удвојувањето на индиректниот предмет. Удвојување имаме кога индиректниот предмет во вид на именка или долга заменска форма за индиректен предмет ќе се употреби со кратката заменска форма. Кратката заменска форма за индиректен

предмет се јавува како удвоен предмет кога индиректниот предмет е определен, односно кога предметот е лично име, членувана именка или долга заменска форма на индиректниот предмет. Пр. *Ѓ* реков на *Маја*. *Ѓ* реков на *девојката*. / *Maya'ya* söyledim. // *Ѓ* реков *нејзе*. *Нејзе* *Ѓ* реков. / *Ona* söyledim.

Во турскиот јазик нема индиректен (дативен) предмет како термин. Македонскиот индиректен (дативен) предмет во турскиот јазик обично се предава со дативната форма на именките или заменките. Пр. Тој *им* телефонира на *колегите*. / О, *meslektaşlarına* telefon etti. Тој *им* телефонира *ним*. / О, *onlara* telefon etti.

Долги и кратки заменски форми за индиректен (дативен) предмет во македонскиот				
	заменка	долга заменска форма за индиректен предмет	кратка заменска форма за индиректен предмет	реченица со долга и кратка заменска форма за индиректен предмет
<i>мак. јаз.</i>	јас ти тој таа тоа ние вие тие	мене ми тебе ти нему му нејзе ѝ нему му нам ни вам ви ним им	ми ти му ѝ му ни ви им	Мене ми рече. / Ми рече. Тебе ти рече. / Ти рече. Нему му рече. / Му рече. Нејзе ѝ рече. / Ѓ рече. Нему му рече. / Му рече. Нам ни рече. / Ни рече. Вам ви рече. / Ви рече. Ним им рече. / Им рече.
Заменки во датив во турскиот јазик				
	заменка	заменка во датив		реченица со заменка во датив
<i>тур. јаз.</i>	ben sen o biz siz onlar	bana sana ona bize size onlara		Bana söyledi. Sana söyledi. Ona söyledi. Bize söyledi. Size söyledi. Onlara söyledi.

Пронаоѓање на индиректен (дативен) предмет			
	реченица со индиректен (дативен) предмет	прашање за индиректен предмет	индиректен предмет
<i>мак. јаз.</i>	Му пишува на другарот . Мене ми пишува. Тебе ти пишува. Нему му пишува. / Нејзе ѝ пишува. Нам ни пишува. Вам ви пишува. Ним им пишува.	Кому му пишува? На кого му пишува?	На другарот . Мене . Тебе . Нему . / Нејзе . Нам . Вам . Ним .
<i>тур. јаз.</i>	Çocuklara yazıyor. Bana yazıyor. Sana yazıyor. Ona yazıyor. Bize yazıyor. Size yazıyor. Onlara yazıyor.	Kimlere yazıyor? Kime yazıyor?	Çocuklara . Bana . Sana . Ona . Bize . Size . Onlara .

4.5. Предлошкиот предмет (предмет со предлог) во македонскиот јазик е член во реченицата кој се врзува со прирокот со посредство на сите предлози. Предлошкиот предмет одговара на прашањата што го содржат зборот *кого* или *што* со оној предлог што е употребен во реченицата. Пр. *На кого мислеше таа?* / *O, kimi düşünmüş?* // *Таа мислеше на своите роднини.* / *O, kendi akrabalarını düşünmüş.* // *Таа мислеше на нив.* / *O, onları düşünmüş.* // *Во што веруваше ученикот?* / *Öğrenci neye inanmış?* // *Ученикот веруваше во своето знаење.* / *Öğrenci kendi bilgisine inanmış.*

Во турскиот јазик нема предлошки предмет. Предлошкиот предмет од македонскиот јазик во турскиот јазик се предава со разновидни падежни форми или постпозиции.

5. Прилошките определби во турскиот и во македонскиот јазик

Прилошката (адвербијална) определба (*turp. zarf tümleci, zarf tamlayıcısı*) е реченичен член што дава информации за околностите во кои се врши глаголското дејство изразено со прирокот. Прилошките определби даваат информации за местото, времето, начинот, обемот, причината, целта, условите и слично во кои се вршело, се врши или ќе се врши глаголското дејство. Во турската граматика прилошката определба (*turp. tümleç*) во основата има прилог (*turp. zarf, belirteç*) и затоа се нарекува *zarf tümleci, zarf tamlayıcısı* (прилошка определба). И во обата јазика има соодветна класификација која има допирни точки, но и свои специфичности.

Видови прилошки определби во турскиот јазик	Видови прилошки определби во македонскиот јазик
Прилошка определба за место и насока Yer-yön tümleci (tamlayıcısı) Betigül <i>evde</i> çalışıyor.	Прилошка определба за место Бетиѓул работи <i>дома.</i> / Betigül <i>evde</i> çalışıyor.
Прилошка определба за време Zaman tümleci (tamlayıcısı) Betigül <i>akşamleyin</i> çalışıyor.	Прилошка определба за време Бетиѓул работи <i>навечер.</i> / Betigül <i>akşamleyin</i> çalışıyor.
Прилошка определба за начин Durum tümleci (tamlayıcısı) Betigül <i>özenle</i> çalışıyor.	Прилошка определба за начин Бетиѓул работи <i>вредно.</i> / Betigül <i>özenle</i> çalışıyor.
Прилошка определба за количество Azlık-çokluk tümleci (miktar tamlayıcısı) Betigül <i>az</i> çalışıyor.	Прилошка определба за количество и степен Бетиѓул работи <i>малку.</i> / Betigül <i>az</i> çalışıyor.
Прилошка определба за услов Şart tümleci (tamlayıcısı) Beti <i>fazla çalışırsa</i> , sınavdan geçer. / Бети ако повеќе учи ќе го положи испитот.	Прилошка определба за услов и допуштање <i>И покрај тежкотиите</i> Бети работи. / Zahmetlere rağmen Beti çalışıyor.
Прашална прилошка определба Soru tümleci (tamlayıcısı) Beti <i>neden</i> çalışıyor? / Зошто работи Бети?	Прилошка определба за причина Бети работи <i>од задоволство.</i> / Beti zevkle çalışıyor.

Во турскиот и во македонскиот јазик заеднички прилошки определби се прилошките определби за место, време, начин и количество, а разликата се состои во тоа што турскиот јазик има прашална прилошка определба и показна прилошка определба, а македонскиот јазик содржи прилошка определба за причина и прилошка определба за услов и допуштање.

5.1. Прилошката определба за место во турскиот и во македонскиот јазик го определува местото на дејството искажано со прирокот. Во турскиот јазик прилошката определба за место и насока одговара на прашањата: *Nereye?* / На каде?; *Nerede?* / Каде?; *Nereden?* / Од каде?; *Neve?* / На што?; *Nede?* / Во што?; *Neden?* / Од што?; *Kime?* / Накај кого?; *Kimde?* / Кај кого?; *Kimden?* / Од кого?. Во македонскиот јазик прилошката определба за место и насока одговара на прашањата: *Kade?* / *Nerede?*; *До каде?* / *Nereye kadar?*; *На каде?* /

Nereye?; *Od kade?* / *Nereden?* и сл. Пр. *Beti evde çalışıyor. Betigül nerede çalışıyor? Evde.* / Бетиѓул работи дома. *Kade* работи Бетиѓул? *Дома.*

5.2. Прилошката определба за време во турскиот и во македонскиот јазик дава информации за временските околности на дејството. Во турскиот јазик прилошката определба за време одговара на прашањата: *Ne zaman?* / *Кога?*; *Ne zamandan beri?* / *Од кога?*; *Ne zamana kadar?* / *До кога?*; *Ne kadar?* / *Колку долго?*. Прилошката определба за време во македонскиот јазик одговара на прашањата: *Кога?* / *Ne zaman?*; *Од кога?* / *Ne zamandan beri?*; *До кога?* / *Ne zamana kadar?*; *Колку долго?* / *Ne kadar uzun zaman?* и сл. Пр. *Akşamleyin Betigül evde çalışıyor. Ne zaman Betigül evde çalışıyor? Akşamleyin.* / *Навечер* Бетиѓул работи дома. *Кога* работи дома Бетиѓул? *Навечер.*

5.3. Прилошката определба за начин во турскиот и во македонскиот јазик дава податоци за околностите во поглед на начинот на вршењето на дејството. Прилошката определба за начин во турскиот јазик освен податоци за околностите дава информации и за причината на дејството. Во турскиот јазик прилошката определба за начин одговара на прашањата: *Nasil?* / *Како?*; *Ne şekilde?* / *На кој начин?*; *Hangi durumlarda?* / *Во кои ситуации?*; *Neden?* / *Зошто?*. Прилошката определба за начин во македонскиот јазик одговара на прашањето: *Како?* / *Nasil?*. Пр. *Akşamleyin Betigül evde özenle çalışıyor. Akşamleyin Betigül evde nasıl çalışıyor? Özenle.* / *Навечер* Бетиѓул работи дома *вредно*. *Навечер како* работи дома Бетиѓул? *Вредно.*

5.4. Прилошката определба за количество во турскиот јазик и **прилошката определба за количество и степен** во македонскиот јазик даваат информации за интензитетот на дејството и одговараат на прашањето: *Ne kadar?* / *Колку?*. Пр. *Akşamleyin Betigül evde az, fakat özenle çalışıyor? Akşamleyin Betigül evde özenle ama ne kadar çalışıyor? Az.* / *Навечер* Бетиѓул работи дома *малку*, но *вредно*. *Навечер колку* работи дома *вредно* Бетиѓул? *Малку.*

5.5. Прилошката определба за услов во турскиот јазик и прилошката определба за услов и допуштање во македонскиот јазик даваат информации за условите на дејството и одговараат на прашањето *Hangi şartlarda?* / *Под кој услов?*.

Во турскиот јазик прилошката определба за услов ја содржи наставката за услов -sA (-sa, -se). Пр. *Beti fazla okursa, sınavdan geçer. Beti hangi şartlarda sınavdan geçer? Fazla okursa.* / Бети, ако повеќе учи, ќе го положи испитот. Под кој услов Бети ќе го положи испитот? Ако повеќе учи.

Во македонскиот јазик прилошката определба за услов и допуштање може да се илустрира со следниот пример: *И покрај тежкотиите*, навечер Бети работи дома малку, но вредно од задоволство. *Под кој услов* навечер Бети работи дома малку, но вредно од задоволство? *И покрај тежкотиите.* / *Zahmetlere rağmen Beti evde az fakat özenle zevkten çalışıyor. Hangi şartlarda akşamleyin Beti evde az fakat özenle zevkten çalışıyor? Zahmetlere rağmen.*

5.6. Прашалната прилошка определба во турскиот јазик го определува дејството на глаголот преку прашална форма. Пр. *Beti neden çalışıyor?* / *Зошто* Бети работи? Во македонскиот јазик како термин не постои прашална прилошка определба.

5.7. Прилошката определба за причина во македонскиот јазик дава податоци за причината и целта на дејството и одговара на прашањата: *Зошто?* / *Neden?*; *Од која причина?* / *Hangi sebepten dolayı?*; *Со која цел?* / *Hangi amaçla?*. Во турскиот јазик како термин нема прилошка определба за причина. Прилошката определба за причина од македонскиот јазик во турскиот јазик семантички се предава со прилошката определба за начин и одговара на прашањето: *Neden?* / *Зошто?* Пр. *Навечер* Бети работи дома малку, но вредно *од задоволство*. *Зошто* навечер Бети работи дома малку, но вредно? *Од задоволство.* / *Akşamleyin Beti evde az, fakat zevkten özenle çalışıyor. Neden Beti akşamleyin evde az fakat özenle çalışıyor? Zevkten.*

6. Резиме

Во турскиот и во македонскиот јазик прирокот и подметот се главни реченични членови, а предметот и прилошката определба се неопходни реченични членови. Прирокот во турскиот јазик најчесто се стреми кон крајот на реченицата. Местоположбата на прирокот во македонскиот јазик е релативно слободна. Подметот и во обата јазика обично се стреми кон

почетокок на реченицата. Како неопходен член во реченицата се јавува предметот кој во турскиот јазик обично е на средината на реченицата, а во македонскиот јазик е релативно слободен во однос на збороредот. Неопходен реченичен член е и прилошката определба која во турскиот јазик секогаш се наоѓа пред прирокот, а во македонскиот зависно од видот може да се наоѓа и пред и по прирокот.

Познавањето на граматичката структура на реченицата во македонскиот и во турскиот јазик им овозможува на корисниците да пишуваат коректни текстови и да прават солидни преводи на обата јазика.

III. ВИДОВИ РЕЧЕНИЦИ ВО ТУРСКИОТ ЈАЗИК И НИВНИТЕ ЕКВИВАЛЕНТИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

1. Дефинирање на реченицата во турските и во македонските граматика

Постојат бројни дефиниции за реченицата во светската, турската и македонската лингвистика. Од лингвистичкиот речник на Рикард Симеон (1969: 256) ги издвоивме следните дефиниции според кои реченицата е: „а) строго одредена форма која одговара потполно на формата на логичкиот суд; б) збор или збир од зборови кои изразуваат довршена мисла при што таа треба да се сфати пошироко опфаќајќи го и тоа што не е мисла, односно е чувство, знаење, желба, наредба, прашање и чудо; в) низа на зборови распределени граматички и синтаксички на тој начин што создаваат граматички целосна единица на смислата; г) секој завршен исказ или соопштение; д) граматички и интонациски оформена говорна единица создадена според законите на одреден јазик, а е главно средство за оформување, изразување и искажување на мислите.“ Според Дејвид Кристал (1985: 220): „Реченицата е најголема структурна единица во граматичката организација на јазикот“.

Лејла Карахан (2012: 9) во својата синтакса на турскиот јазик истакнува: „Зборот или низата од зборови што изразуваат мисла, чувство, состојба или настан изразувајќи суд се нарекува реченица“.³¹ Според Мустафа Озкан и Вејси Севинчли (2012: 116): „Реченицата е комплетна низа од зборови кои изразуваат суд (релативно довршена мисла) и кога се изговара или слуша, не остава простор за прашање.“³² Лилјана Минова-Ѓуркова (2000: 151) во својата Синтакса на македонскиот јазик ја дава следната дефиниција: „Реченицата е синтаксичка единица организирана според синтаксичката шема на даден јазик и со еден лексички показател на предикативноста – личноглаголска форма – прирок (предикат) како свој конститутивен член“. Според Симон Саздов (2008: 22) „реченицата е предикативна синтаксичка единица со едно предикативно јадро, односно со еден прирок“. Олга Мишеска-Томиќ (1995: 103) смета дека „реченицата може да се дефинира како низа на зборови кај кои доминира односот на предикативноста.“ Зузана Тополињска (2008: 15) реченицата ја дефинира на морфосинтаксички план како морфосинтаксичка конструкција: „Минималната јазична порака ја крстивме исказ, а во реченицата гледаме прототипен исказ, т.е. исказ конституиран од финитна глаголска форма.“ Истата авторка, во друго дело (З. Тополињска, 1995: 5) наведува дефиниција за реченицата во која, исто така, главно место му припаѓа на предикатот: „Речениците претставуваат основна синтаксичка форма на исказите. А исказот, т.е. минималното јазично коминике, задолжително – по наше мислење – ги содржи следниве семантички компоненти: – главен (надреден, доминантен) предикат, т.е. релација чие постоење е предмет на соодветната комуникација, – аргументи имплицирани (т.е. задолжително барани) од страна на главниот предикат, т.е. термини на релацијата, што ги посочуваат поврзаните со неа делови од светот, – информација што временски ја детерминира (определува) релацијата (темпорална детерминација), – информација што просторно ја детерминира релацијата (локална детерминација), – информација за ставот на говорителот спрема вистинитоста (усогласеноста со фактите) на соопштуваните содржини (модална информација), – информација за ситуационата, прагматичка мотивираност на коминикето, т.е. прагматичка информација.“

Дискусиите во светската лингвистика за реченицата од аспект на идентификацијата и класификацијата сè уште продолжуваат и се применуваат различни критериуми. Турските и македонските граматика имаат различни описи за поимот реченица и различни критериуми за класификување на речениците. Бидејќи ова е турско-македонска контрастивна анализа, за појдовна точка се зедоа критериумите на класификација на речениците во турските граматика, се дадоа нивните еквиваленти во македонскиот јазик, но при ова се објасни како се класификуваат и како се опишуваат речениците во македонските граматика. Во турскиот јазик

³¹ Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine *cümle* denir.

³² Başka bir ifadeyle cümle, söz söylenirken ya da dinlenirken soruya yer bırakmayacak biçimde tam olarak - haber ya da dilek yoluyla- yargı bildiren kelimeler dizisidir.

речениците се класификуваат според: видот на прирокот во реченицата, значењето на прирокот во реченицата, местото на прирокот во реченицата и структурата на реченицата. Во овој труд, од овој аспект се разгледани видовите реченици во турскиот јазик и се дадени нивните еквиваленти во македонскиот јазик.

2. Видови реченици според видот на прирокот во турскиот јазик и нивните еквиваленти во македонскиот јазик

Прирокот е основен член на реченицата во турскиот и во македонскиот јазик. Според видот на прирокот во турскиот јазик има глаголски и именски реченици.

Во турскиот јазик прирокот може да биде глаголски и именски. Глаголскиот прирок содржи глагол во лична форма, а именскиот прирок се состои од именски збор и помошниот глагол *сум* (тур. *ek fiil, i-, imek*). Затоа во турскиот јазик, според видот на прирокот имаме глаголски и именски реченици.

Глаголските реченици во турскиот јазик се образуваат со прирок составен од глагол. Секој вид дејство и состојба се изразува со глаголска реченица. Прирокот составен од еден глагол во лична форма, а претставен преку прости глаголски форми (сегашно време / *şimdiki zaman*, сегашно-идно време / *geniş zaman*, минато определено време / *belirli geçmiş zaman*, минато неопределено време / *belirsiz geçmiş zaman*, идно време / *gelecek zaman*, наложителен начин / *gereklilik kipi*, желбен начин / *istek kipi*, заповеден начин / *gereklilik kipi*) се нарекува *прост глаголски прирок*. Пр.

Elif iki gün önce bir şiir yazdı. / Елиф пред два дена напиша песна.

Şimdi Elif şiiri sınıfta okuyor. / Сега Елиф песната ја чита во одделението.

Gelecek ay bu şiir yayınlanacak. / Следниот месец песната ќе се објави.

Elif şiiri biraz düzeltmeli. / Елиф треба малку да ја коригира песната.

Şiir yayınlanırsa Elif sevinecek. / Ако се објави песната Елиф ќе се радува.

Глаголскиот прирок образуван од еден глагол претставен преку прости глаголски форми (*basit kipler*) и помошниот глагол *сум* (тур. *ek fiil, i-, imek*) кој се јавува во минато определено време (*idi*), минато неопределено време (*imiş*) и условен начин (*ise*) се нарекува *сложен глаголски прирок*. Простите глаголски форми (*basit kipler*) со помошниот глагол *сум* (тур. *ek fiil, i-, imek*) во минато определено време *idi* (*ek fiilin belirli geçmiş zamanı*) го образуваат *раскажаното сложено време и начин во сложениот глаголски прирок* (*hikâye birleşik kipi*, англ. *imperfect, pluperfect*). Пр.

Onlar geçmişte çok geziyorlardı. / Во минатото тие многу шетаа. (*geziyorlardı/ geziyorlar idi*: сложен глаголски прирок; *geziyorlar*: проста глаголска форма, сегашно време; *idi*: помошниот глагол *сум/ тур. i-* во минато определено време).

Простите глаголски форми (*basit kipler*) со помошниот глагол *сум* (тур. *ek fiil, i-, imek*) во минато неопределено време *imiş* (*ek fiilin belirsiz geçmiş zamanı*) го образуваат *прекажаното сложено време и начин во сложениот глаголски прирок* (*rivayet birleşik kipi*, англ. *dubitative, narrative*). Пр.

Geçen yıl, onlar, Fransa'da geziyorlarmış. / Минатата година тие шетале во Франција. (*geziyorlarmış / geziyorlar imiş*: сложен глаголски прирок; *geziyorlar*: проста глаголска форма, сегашно време; *miş*: помошниот глагол *сум / тур. i-* во минато неопределено време).

Простите глаголски форми (*basit kipler*) со помошниот глагол *сум* (тур. *ek fiil, i-, imek*) во условен начин *ise* (*ek fiilin şartı*) го образуваат *условното сложено време и начин во сложениот глаголски прирок* (*şart birleşik kipi*, англ. *conditional*). Во турскиот јазик простата глаголска форма со помошниот глагол *сум* (*тур. i-*) во условен начин *ise* се јавува како сложен глаголски прирок обично во елиптични реченици. Пр.

Yazın onlar çok geziyorlarsa... / Лете ако тие многу шетаат... (*geziyorlarsa / geziyorlar ise*: сложен глаголски прирок; *geziyorlar*: проста глаголска форма, сегашно време; *ise*: помошниот глагол *сум / тур. i-* во условен начин)

Именските реченици во турскиот јазик се формираат со прирок составен од именски збор или именска зборовна група (синтагма) и помошниот глагол *сум* (тур. *ek fiil, i-, imek*) во

сегашно и сегашно-идно време, минато определено време (idi), минато неопределено време (imiş) и условен начин (ise). Пр.

Ben sekreterim. / Јас сум секретарка.

Sen müdür idin. / Ти беше директор.

O, öğretmen imiş. / Тој бил наставник.

Прироците што не ја содржат наставката на помошниот глагол сум имаат значење на сегашно-идно време (geniş zaman). Пр. O, mutlu. / Таа е среќна.

Кај овие и кај други природи, за да се засили нивното значење или за да им се даде значењето можност или веројатност, може да се додаде наставката за трето лице еднина од помошниот глагол сум во сегашно и сегашно-идно време: -DIR (-dır, -dir, -dur, -dür, -tır, -tir, -tur, -tür). Пр. O, mutludur. / Таа е среќна.

Прирокот и да не ја содржи наставката на помошниот глагол сум, таа се чувствува од значењето на реченицата. Ова посебно се забележува кај именски реченици составени со var (мак. има) и yok (мак. нема). Пр.

Burada sadece çalışan öğrenci var. / Тука има само вредни ученици.

Burada tembел öğrenci yok. / Тука нема мрзеливи ученици.

Еквивалент на глаголските реченици од турскиот јазик во македонскиот јазик се речениците кои содржат глаголски прирок, а корелат на именските реченици од турскиот јазик во македонскиот јазик се речениците кои имаат глаголско-именски прирок.

Во македонскиот јазик, речениците може да имаат глаголски прирок и глаголско-именски прирок. Глаголскиот прирок содржи глагол во лична форма, а глаголско-именскиот прирок се состои од глагол-врска и именски дел.

Глаголскиот прирок во македонскиот јазик, може да биде прост и сложен. Прирокот составен од еден глагол во лична форма, а претставен преку *прости глаголски форми* (сегашно време, минато определено несвршено време и минато определено свршено време) и *сложени глаголски форми* (минато неопределено несвршено време, минато неопределено свршено време, предминато време, идно време, минато-идно време, идно прекажано време, *има-конструкции*, *сум-конструкции*) се нарекува *прост глаголски прирок*. Пр.

Милан и Сања ја редат библиотеката. / Milan ve Sanya kütüphaneyi düzenliyorlar.

Милан прочита многу романи. / Milan çok roman okudu.

Сања читаше најмногу раскази. / Sanya en çok öykü okumuş.

Ние сме ги прочитале тие книги. / Biz o kitapları okumuşuz.

Догодина ќе читаме поетски книги. / Gelecek yıl şiir kitapları okuyacağız.

Глаголскиот прирок образуван од два глагола се нарекува *сложен глаголски прирок* кај кој првиот глагол е претставен со *фазен глагол*, *модален глагол* или *глагол од типот успее*, а вториот глагол се јавува во *да-конструкција* (да-конструкција > да + глаголска форма во сегашно време).

Фазниот глагол во сложениот глаголски прирок означува една фаза од глаголското дејство односно почеток, продолжување или престанок (почне, почнува, продолжи, продолжува, заврши, завршува, престане, престанува). Пр.

Дрвјата почнаа да цутат. / Ağaçlar çiçeklenmeye başladı. (почнаа да цутат: сложен глаголски прирок, почнаа: фазен глагол, да цутат: да-конструкција).

Модалниот глагол во сложениот глаголски прирок означува можност, желба и слично (може, мора, сака, смее, треба). Пр.

Лалињата и зумбулите треба да расцветаат. / Laleler ve sümbüller açmalılar. (*треба да расцветаат*: сложен глаголски прирок, *треба*: модален глагол, *да расцветаат*: да-конструкција).

Глаголот од типот *успее* во сложениот глаголски прирок се јавува со глаголите *успева*, *настојува*, *се обидува*, *се мачи*, *се труди*. Пр.

Секој се труди на свој начин да ја почувствува пролетта. / Herkes kendince ilk baharı hissetmeye çabılıyor. (*се труди да почувствува*: сложен глаголски прирок, *се труди*: глагол од типот успее, *да почувствува*: да-конструкција).

Глаголско-именскиот прирок во македонскиот јазик е составен од глагол врска или глагол копула и именски дел. Во македонскиот јазик како глагол врска или глагол копула се јавува глаголот сум, но и некои други глаголи како *биде/бидува*, *стане/станува*,

остане/останува и др. Именскиот дел на глаголско-именскиот прирок го носи значењето на прирокот. Глаголско-именскиот прирок може да биде прост или сложен. Прирокот составен од глагол врска и именски дел се нарекува *прост глаголско-именски прирок*. Пр.

Петар и јас *сме спортисти*. / Petar ve ben sporcuuz. (*сме спортисти*: прост глаголско-именски прирок, *сме*: глагол врска, *спортисти*: именски дел)

Петар *е висок*. Јас *сум низок*. / Petar, yüksek boyludur. Ben kısa boyluyum. (*е висок*, *сум низок*: прост глаголско-именски прирок, *е*, *сум*: глагол врска, *висок*, *низок*: именски дел претставен со придавките *висок*, *низок*)

На фотографијата *сме ние*. / Fotoğrafta biziz. (*сме ние*: прост глаголско-именски прирок, *сме*: глагол врска, *ние*: именски дел претставен со заменката *ние*).

Прирокот составен од два глагола и именски дел се нарекува *сложен глаголско-именски прирок* кај кој првиот глагол е претставен со *фазен глагол*, *модален глагол* или *глагол од типот усее*, вториот глагол е сум во *да-конструкција* и именски дел. Пр.

Ние *сакаме да бидеме спортски репортери*. // Biz spor muhabiri olmak istiyoruz. (*сакаме да бидеме спортски репортери*: сложен глаголско-именски прирок, *сакаме*: е првиот глагол кој е модален глагол, *да бидеме*: е вториот глагол кој е сум во да-конструкција, *спортски репортери*: именски дел).

3. Видови реченици според значењето на прирокот во турскиот јазик и нивните еквиваленти во македонскиот јазик

Во турскиот јазик значењето на една реченица може да биде потврдно или одречно. Но, потврдните и одречните реченици може да имаат и дополнително прашално значење. Во некои турски граматика во оваа класификација се вбројуваат заповедните и извичните реченици.

Во македонскиот јазик овој вид реченици се обработува обично во рамките на *модална карактеристика на реченицата*. Модалноста го изразува односот меѓу содржината на реченицата и надворешнојазичната ситуација, бидејќи говорителот, исказот претставен со реченица и надворешнојазичната ситуација се меѓусебно поврзани. Во македонските граматика модалноста обично се дефинира како израз на ставот на говорителот за односот меѓу тоа што го соопштува и стварноста. Во зависност од комуникативната цел говорителот со одредена реченица може да заземе различни ставови кон стварноста (надворешнојазичната ситуација): да соопшти, да потврди, да одобри, да негира (одрече), да праша, да заповеда, да искаже желба, воодушевување, чудење и друго. За оваа цел говорителот може да користи расказни, прашални, заповедни и желбени реченици кои може да бидат потврдни и одречни.

Во турските и во македонските граматика, според комуникативната цел или целта на говорителот и значењето на исказот, основни и заеднички се потврдните, одречните и прашалните реченици кои имаат еквивалент во македонскиот јазик.

Потврдните реченици во турскиот јазик (olumlu cümle) изразуваат дека прирокот во реченицата се реализирал. *Потврдните именски реченици* се градат со именски прирок образуван со помошниот глагол сум (тур. ek fiil, i-, imek) и изразуваат потврдно значење. Пр.

Auşe, başarılı bir öğrencidir. / Ајше е успешна студентка.

Потврдните глаголски реченици што се образуваат со глаголски прирок соопштуваат дејства што се извршиле во минатото, што се реализираат во сегашноста и што ќе се случат во иднината. Пр.

Murat, geçen yıl çok okudu. / Мурат минатата година многу учеше.

Murat bu yıl da çok iyi notlar alıyor. / Мурат и оваа година добива многу добри оценки.

Murat gelecek yıl Türkiye'ye gidecek. / Мурат следната година ќе оди во Турција.

Одречните реченици во турскиот јазик (olumsuz cümle) изразуваат дека прирокот во реченицата не поседува или нема одредени својства или дека не се реализирал. *Одречните именски реченици* се градат со именски прирок кој ги содржи негативните зборови *değil* (мак. не) или *yok* (мак. нема) и соопштуваат дека нешто не се поседува или дека нема одредени својства. Пр.

Gülşen, bu yıl başarılı bir öğrenci değil. / Ѓулшен оваа година не е успешна студентка.

Onun iyi notları yok. / Таа нема добри оценки.

Одречните глаголски реченици што се образуваат со глаголски прирок ги добиваат наставките за негација -mA, -mAz и соопштуваат дејства што не се извршиле во минатото, што не се реализираат во сегашноста и што нема да се случат во иднина. Пр.

Melis geçen yıl çok okumadı. / Мелис минатата година многу не учеше.

Melis bu yıl derse gelmiyor. / Мелис оваа година не доаѓа на часови.

Melis bu yıl burs bile kazanamadı. / Мелис оваа година не доби ниту стипендија.

O, gelecek yıl Türkiye'ye gitmeyecek. / Таа, следната година не ќе оди во Турција.

Прашалните реченици во турскиот јазик (soru cümlesi) имаат за цел по пат на прашање да добијат одговор и информација. Прашалните реченици се формираат со прашалната наставка mı (mı?, mi?, mu?, mü? / дали?, ли?, зар?, зарем?), прашалните придавки (kaç?/колку?, kaçınıcı?/кој по ред?, kaçar?/по колку?, hangi?/кој?, ne?/што?, nasıl?/каков?, nice?/колку?, neredeki?/каде?), прашални заменки (kim?/кој?, kimler?/кои?, ne?/што?, neler?/што сè?, hangi?/кој?, hangileri?/кои сè?), прашални прилози (ne?/што?, nasıl?/како?, niçin?/поради што?, niye?/зошто?), а во разговорниот јазик и со акцентирање. Пр.

Sizin köy bize uzak mı? / Дали вашето село е далеку до кај нас?

Hangi köyden geleceksiniz? / Од кое село ќе дојдете?

Nasıl geleceksiniz? / Како ќе дојдете?

Niçin otobüsle gelmiyorsunuz? / Зошто не доаѓате со автобус?

Neden arabayla gelmek istiyorsunuz? / Зошто сакате да дојдете со автомобил?

Kim size kılavuz olacak? / Кој ќе биде ваш водич?

Ali? Ali'den kılavuz olur mu? / Али? Зарем од Али бидува водич?

Еквивалент на потврдните, одречните и прашалните реченици од турскиот јазик се потврдните, одречните и прашалните реченици во македонскиот јазик.

Потврдните реченици во македонскиот јазик изразуваат дека прирокот во реченицата се реализирал. *Потврдните глаголско-именски реченици* се градат со глаголско-именски прирок и изразуваат потврдно значење. Пр.

Zoran е трудољубив студент. / Zoran, çalışkan bir öğrencidir.

Потврдните глаголски реченици што се образуваат со глаголски прирок соопштуваат дејства што се извршиле во минатото, што се реализираат во сегашноста и што ќе се случат во иднината. Пр.

Ana минатата година многу учеше. / Ana geçen yıl çok okudu.

Ana и оваа година многу учи. / Ana bu yıl da çok okuyor.

Ana и следната година многу ќе учи. / Ana gelecek yıl da çok okuyacak.

Одречните реченици во македонскиот јазик изразуваат дека прирокот во реченицата не поседува или нема одредени својства или дека не се реализирал. *Одречните глаголско-именски реченици* се градат со глаголско-именски прирок кој го содржи негативниот збор *не* (тур. değil) или *нема* (тур. yok) и соопштуваат дека нешто не се поседува или дека нема одредени својства. Пр.

Сашо оваа година *не е* активен студент. / Şaşı, bu yıl aktif bir öğrenci değil.

Тој *нема* добри домашни задачи. / Onun iyi ev ödevleri yok.

Одречните глаголски реченици што се образуваат со глаголски прирок го добиваат зборот за негација *не* и соопштуваат дејства што не се извршиле во минатото, што не се реализираат во сегашноста и што нема да се случат во иднина. Пр.

Mia минатата година многу работеше. / Mia geçen yıl çok çalıştı.

Mia оваа година не доаѓа редовно на работа. / Mia bu yıl işe devamlı gelmiyor.

Mia оваа година не отиде ниту на одмор. / Mia bu yıl tatile bile gitmedi.

Прашалните реченици во македонскиот јазик имаат за цел по пат на прашање да добијат одговор и информација. Прашалните реченици се формираат со прашалните честички (дали, ли, зар/ mı?, асаба?), прашални заменки (кој?/kim?, што?/ne?, чиј?/kimin?), прашални придавки (каков?/nasıl?, колкав?/ne kadar?, kaç?), прашални заменски прилози (каде?/nerede?, кога?/ne zaman?, како?/nasıl?, колку?/ne kadar?, nice?), а во разговорниот јазик и со прашална интонација. Пр.

Дали Мери ќе дојде? / Meri gelecek mi?

Маја ли ќе помогне? / Maya yardım edecek mi?

Зар Виолета дипломира? / Violeta mezun oldu mu?
Кој дошол? / Kim gelmiş?
Што донела Драгана? / Dragana ne getirmiş?
Кој ќе биде ваш ученик? / Kim sizin öğrenciniz olacak?
Тони? / Toni? Каде е Тони? / Toni nerede?

4. Видови реченици според местото на прирокот во реченицата и нивните еквиваленти во македонскиот јазик

Во **турскиот јазик** прирокот главно се наоѓа на крајот на реченицата, бидејќи во турската синтакса главниот член обично доаѓа на крајот. Иако ова е специфичност на турската синтакса, збороредот во турскиот јазик се смета за слободен. Местото на прирокот, зависно од содржината на дискурсот, може да се менува во рамките на реченицата и може да дојде на крајот, средината или на почетокот на реченицата. Во турските граматика речениците според местото на прирокот во реченицата се делат на: реченици во кои прирокот доаѓа на крајот на реченицата и реченици во кои прирокот се наоѓа во внатрешноста на реченицата. *Речениците во кои прирокот доаѓа на крајот на реченицата* (son yüklemli cümle) во турските граматика се нарекуваат правилни реченици (kurallı cümle, düz cümle). Според нас, овој термин не е соодветен бидејќи сите реченици, без разлика дали прирокот се наоѓа на крајот на реченицата или на некој друг дел, можат да бидат правилни. Во овие реченици најблискиот збор до прирокот е член што сакаме да го потенцираме. Пр. *Boro evden çıkıyor.* / Боро од дома излегува. *Речениците во кои прирокот се наоѓа во внатрешноста на реченицата* (iç yüklemli cümle) во турските граматика се нарекуваат инверзивни реченици (devrik cümle). Овој вид реченици се употребуваат за да дојде на преден план одредено значење, а особено се користат во разговорниот јазик и во уметничката литература. Пр. *Boro çıkıyor evden.* / Боро излегува од дома. Бидејќи прирокот во турскиот јазик се јавува во сите позиции, ние видовите реченици според местото на прирокот во реченицата ќе ги поделиме на: *реченици во кои прирокот доаѓа на крајот на реченицата, реченици во кои прирокот се наоѓа во внатрешноста на реченицата и реченици во кои прирокот доаѓа на почетокот на реченицата.* Пр.

Canan kütüphaneye gidiyor. / Џанан во библиотека оди.
Kütüphaneye Canan gidiyor. / Во библиотека Џанан оди.
Kütüphaneye gidiyor Canan. / Во библиотека оди Џанан.
Canan gidiyor kütüphaneye. / Џанан оди во библиотека.
Gidiyor kütüphaneye Canan. / Оди во библиотека Џанан.
Gidiyor Canan kütüphaneye. / Оди Џанан во библиотека.

Во **македонскиот јазик** прирокот може да биде на почетокот на реченицата, во внатрешноста на реченицата или на крајот на реченицата. Во македонските граматика секогаш се нагласува дека збороредот во македонскиот јазик е слободен. Прирокот во македонскиот јазик може да се најде во следните позиции во рамките на една реченица:

Борис оди во кино. / Boris gidiyor sinemaya.
Во кино оди Борис. / Sinemaya gidiyor Boris.
Борис во кино оди. / Boris sinemaya gidiyor.
Во кино Борис оди. / Sinemaya Boris gidiyor.
Оди во кино Борис. / Gidiyor sinemaya Boris.
Оди Борис во кино. / Gidiyor Boris sinemaya.

5. Видови реченици според структурата во турскиот јазик и нивните еквиваленти во македонскиот јазик

Во **турскиот јазик**, речениците според структурата се делат на прости реченици (basit cümle), сложени реченици (birleşik cümle) и непотполни реченици (eksiltili/ kesik cümle).

Простите реченици во турскиот јазик (basit cümleler) се состојат од еден прирок. Пр. *Auşe, temurdur.* / Ајше е службеничка.

Aylin kız kardeşine mektup yazıyor. / Ајлин ѝ пишува писмо на својата сестра.

Türkçeyi öğrenirken eğleniyoruz. / Учејќи го турскиот се забавуваме.

Сложените реченици во турскиот јазик (birleşik cümleler) се состојат од повеќе природи. Сложените реченици обично се состојат од една главна и од една или повеќе споредни реченици. Пр.

Necla ve Bariye çevirmen olacak çünkü Türkçeyi ve Makedonca'yı iyi biliyorlar. / Нецла и Барије ќе бидат преведувачки, бидејќи добро го знаат турскиот и македонскиот јазик.

Onu sorumlu olacak, sandık. / Мислевме дека тој ќе биде одговорен.

Çok çalış ki başarılı olasın. / Многу работи за да бидеш успешен.

Pasta'yı tattık, beğendik, satın aldık. / Тортата ја вкусивме, ни се допадна, ја купивме.

Ayten yorgun fakat mutlu. / Ајтен е заморна, но среќна.

Kızlar – siz de bilirsiniz – bu filmi sever. / Девојките – и вие знаете – го сакаат овој филм.

Непотполни реченици во турскиот јазик (eksiltili / kesik cümleler) се реченици во кои, главно, не е употребен прирок, но читателот или слушателот го сфаќа од контекстот. Овој вид реченици се чести во разговорниот јазик. Пр.

Hangi ülkeleri seviyorsun? Türkiye, Makedonya, Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan gibi ülkeleri... / Кои земји ги сакаш? Земјите како Турција, Македонија, Грција, Бугарија, Србија...

Еквивалент на простите реченици, сложените реченици и непотполните реченици од турскиот јазик се простите реченици, сложените реченици и елиптичните (непотполни) реченици во македонскиот јазик.

Во **македонскиот јазик**, речениците според структурата се делат на прости и сложени реченици. Во голем број македонски граматика се прави разлика меѓу прости и проширени реченици, но во оваа контрастивна граматика за прости реченици ги сметаме сите реченици што содржат еден прирок, без оглед на бројот на другите членови.

Простите реченици во македонскиот јазик се состојат од еден прирок. Пр.

Андон е лекар. / Andon, doktordur.

Тој работи во државна болница. / O, devlet hastanesinde çalışıyor.

Сложените реченици во македонскиот јазик се состојат од повеќе природи, а најмалку од два прирока. Според бројот на природите се определува бројот на простите реченици од кои е составена сложената реченица. Простите реченици кои влегуваат во составот на сложената реченица се нарекуваат дел-реченици. Според односот на дел-речениците, сложените реченици ги делиме на: независносложени реченици и зависносложени реченици. Кај независносложените реченици, сите дел-реченици се независни и самостојно изразуваат одредена информација. Пр.

Ученикот седи на клупата и гледа во таблата. / Öğrenci sırada oturuyor ve kara tahtaya bakıyor.

Тој го слуша наставникот, а неговиот другар Миле нешто пишува. / O, öğretmeni dinliyor fakat onun arkadaşı Mile bir şeyler yazıyor.

Невена ќе дојде на време на час или ќе задоцни. / Nevena zamanında derse gelecek veya gecikecek.

Кај зависносложените реченици, една дел-реченица е независна, а другите дел-реченици се зависни. Пр.

Откако ја прочита книгата, Тео ѝ ги раскажа настаните на сестра си. (Главна дел-реченица е: Тео ѝ ги раскажа настаните на сестра си. Зависна дел-реченица е: откако ја прочита книгата.) / Kitabı okuduktan sonra, Teo olayları kız kardeşine anlattı.

Тео не отиде на училиште затоа што беше болен. (Главна дел-реченица е: Тео не отиде на училиште. Зависна дел-реченица е: затоа што беше болен.) / Teo okula gitmedi çünkü hastalandı.

Тео читаше книга за да си ги заборава болките. (Главна дел-реченица е: Тео читаше книга. Зависна дел-реченица е: за да си ги заборава болките.) / Ağrılarımı unutmak için Teo kitap okuyordu.

Ако Тео верува во лекарот, ќе оздрави брзо. (Главна дел-реченица е: Ќе оздрави брзо. Зависна дел-реченица е: Ако Тео верува во лекарот.)

Елиптичните реченици (непотполни реченици) во македонскиот јазик се еквивалент на непотполните реченици (eksiltili/ kesik cümleler) во турскиот јазик, а се карактеризираат со

испуштање на некои нејзини делови кои се разбираат од контекстот и ситуацијата. (Лилјана Минова-Гуркова, 2000: 227). Пр.

Каде отиде Боро? Во библиотека. / Boro nereye gitti? Kütüphaneye.

Дали ќе чита книга? Да. / Kitap okuyacak mı? Evet.

Ве молам и вие појдете во библиотека. Добро. / Lütfen siz de kütüphaneye gidiniz. Pekî.

6. Резиме

Во светската лингвистика дефинициите за реченицата и класификацијата на речениците сè уште се предмет на многу дискусии. Во турските граматика за синтаксата на турскиот јазик и во македонските граматика за синтаксата на македонскиот јазик сè уште имаме различни гледишта. Под реченица во турскиот и во македонскиот јазик се подразбира исказ кој изразува релативно довршена мисла преку низа од зборови меѓу кои предикатот е конститутивен член. Турските и македонските граматика имаат различни критериуми за класификација на видовите реченици, но истите содржини постојат и во двата јазика. Од овие причини, при разгледувањето на видови реченици во турскиот и во македонскиот јазик, се задржавме на заедничките карактеристики. Речениците во турскиот јазик се разгледани од аспект на: видот на прирокот во реченицата, значењето на прирокот во реченицата, местото на прирокот во реченицата и структурата на реченицата и при ова се дадени нивните еквиваленти во македонскиот јазик.

Според видот на прирокот во реченицата, во турскиот јазик имаме глаголски реченици и именски реченици, кои во македонскиот јазик се предаваат со глаголски реченици и глаголско-именски реченици. Пр. Aktan yüzüyor. Aktan yüzücüdür. / Актан плива. Актан е пливач.

Според значењето на реченицата, во турскиот јазик постојат потврдни, одречни и прашални реченици кои како еквивалент во македонскиот јазик ги имаат потврдните, одречните и прашалните реченици. Пр. Yana müzik dinliyor. Yana müzik dinlemiyor. Yana müzik dinliyor mu? / Јана слуша музика. Јана не слуша музика. Дали Јана слуша музика?

Според местото на прирокот во реченицата, во турскиот јазик имаме реченици во кои прирокот се наоѓа на почетокот на реченицата, во внатрешноста на реченицата или на крајот на реченицата. Во македонскиот јазик прирокот ги има истите позиции во рамките на реченицата. Ова е резултат на слободниот збороред во турскиот и во македонскиот јазик кој примарно има комуникативна функција, а секундарно има стилска функција. Пр. Elena Türkiye'ye gidiyor. Elena gidiyor Türkiye'ye. Gidiyor Elena Türkiye'ye. / Елена во Турција оди. Елена оди во Турција. Оди Елена во Турција.

Според структурата на реченицата, во турскиот јазик се разликуваат прости реченици, сложени реченици и непотполни реченици чии еквиваленти во македонскиот јазик се простите реченици, сложените реченици и елиптичните (непотполни) реченици. Пр. Caner futbolcudur. Milena bilgisayarci olacak çünkü bilgisayarları çok seviyor. Kim gelecek? Alen. / Џанер е фудбалер. Милена ќе биде компјутерист, бидејќи многу ги сака компјутерите. Кој ќе дојде? Ален.

Од гореизложеното може да се заклучи дека синтаксата на турскиот и на македонскиот јазик изгледаат многу различно, видовите реченици во турските и во македонските граматика се различно класификувани, но истите значења и содржини постојат и во двата јазика.

**ТУРСКО-МАКЕДОНСКО-АНГЛИСКИ РЕЧНИК НА ЛИНГВИСТИЧКИ
И ГРАМАТИЧКИ ТЕРМИНИ**

ТУРСКИ	МАКЕДОНСКИ	АНГЛИСКИ
A		
abartma	хипербола	hyperbole
açıklama cümlesi	апозиција	apposition
ad (isim)	именка	substantive, noun
ad çekimi (isim çekimi)	деклинација на именка	declension
adıl (zamir)	заменка	pronoun
adillaşma	прономинализација	pronominalisation
adlaşma (isimleşme)	номинализација	nominalisation
alfabe • Kiril alfabesi • Latin alfabesi	азбука, алфабет • кирилска азбука • латинска азбука	alphabet • cyrillic alphabet • latin alphabet
ağız	локален говор	local language
al- (aktar-)	зајмува	borrow
alan (dal)	област, сфера	area
alıcı	примач	addressee
alıntı	цитат	citation
alıntı yap-	цитира	cite
alıntı	зајмување	borrowing
alıntı kelime	позајмен збор, заемка	loan word, borrowed word
alomorf (değişken şekil, biçim bilimsel deęişke, bir şeklin varyantları)	аломорф	allomorph
alofon (değişken ses, sesbirimsel deęişke, bir sesin varyantları)	алофон	allophone
alt anlamlı	хипоним	hyponym
alt anlamlılık	хипонимија	hyponymy
alt ulam (alt kategori)	поткатегорија	subcategory
anlam • anlam genişlemesi • anlam daralması • anlam deęişimi • geniş anlam • mecazi anlam • temel anlam • uzak anlam	значење • проширување на значење • стеснување на значење • промена на значење • широко значење • фигуративно значење • основно значење • маргинално значење	meaning, sense, signification • semantic extension • semantic restriction • semantic change • broad sense • figurative meaning • basic meaning • marginal meaning
anlam bilimi • üretici anlam bilimi	семантика • генеративна семантика	semantics • generative semantics
anlam birimcik	сема	seme
anlam birimcik demeti	семема	sememe
anlamsal (semantik)	семантички	semantic
anlatım • dolaysız anlatım • dolaylı anlatım	говор • директен говор • индиректен говор	speech • direct speech • indirect speech
anlatım (ifade, söyleyiş)	експресија	expression
anlatım bilimi (stilistik)	стилистика	stylistic
anlatımsal	експресивен	expressive

• anlatım işlevi	• експресивна функција	• expressive function
argo	арго, сленг, вулгаризам	argo, slang, vulgarism
arkaik (eski) • eski kelime	архаичен • архаичен збор	archaic • archaic word
artzaman	дијахронија	diachrony
art zamanlı	дијахрониски	diachronic
atasözü	пословица	proverb
ayırıcı • ayırıcı özellik	дистинктивен • дистинктивна карактеристика	distinctive • distinctive feature
ayrışma	диференцијација	differentiation
B		
bağdaşıklık	кохезија	cohesion
bağlantı (ilişki)	однос	relation
bağlantılama	врска, поврзаност	connection
bağlaç • ayırıştırıcı bağlaç	сврзник • дисјунктивен сврзник, разделен сврзник	conjunction • disjunctive conjunction
bağlam	контекст	context
bağlantı (ilişki)	однос	relation
bağlantılama	врска, поврзаност	connection
bağlantılı diller (bitişken diller)	аглутинативен јазик	agglutinative languages
bağlayıcı ünlü	поврзувачки вокал	connecting vowel
bağlayıcı ünsüz	поврзувачки консонант	intervocalic euphonic consonant
bağlılık	хипотакса	hypotaxis
basit cümle (yalın cümle)	проста реченица	simple sentence
basit kelime (yalın kelime)	прост збор	simple form
basit zaman	просто време	simple tense
basma kalıp söz	клише	cliché
belâgat (retorik)	реторика	rhetoric
belgili	одреден, определен, дефинитивен	definite
belgisiz (belirsiz)	неодреден, неопределен	indefinite
belirli	определен	definite
belirli nesne	определен предмет, директен предмет	defined direct object
belirsiz geçmiş zaman (duyulan geçmiş zaman)	минато неопределено време	past indefinite
belirsiz nesne	неопределен предмет, неопределен објект	nondefined direct object
belirtme	детерминација	determination
belirtme durumu (akuzatif, belirtme hâli, yükleme durumu)	падежот акузатив, акузатив	accusative case
belirteç (zarf)	прилог	adverb
belirtici gösterge	индекс	index
belirtke (belirti)	сигнал	signal
belirtme	детерминација	determination
benzeşme , benzeşim • ilerleyici benzeşme • gerileyici benzeşme	асимилација • прогресивна ~ • регресивна ~	assimilation • progressive assimilation • regressive assimilation

benzeşmezlik (aykırılışma, başkalaşma, disimilasyon)	дисимилација	dissimilation, differentiation
betimle-	опишува	describe
betimsel	дескриптивен	descriptive
biçem (üslup)	стил	style
biçem bilimi (üslup bilimi, stilistik)	стилистика	stylistics
biçim • temel biçim	форма • основна форма	form • canonical form
biçim bilimi (biçim bilgisi, şekil bilgisi, morfoloji)	морфологија	morphology
biçim birimi (morfem)	морфема	morpheme
biçim bilimsel değişke	аломорф	allomorph
biçimcilik (formalizm)	формализам	formalism
bildiri (ileti, mesaj)	порака	message
bildirme kipi	темпорален глагол, индикатив	indicative
bilgi	информација	information
bilim dili (ilim dili)	јазик на науката, научен јазик	scientific language
bireysel dil (kişi ağzı)	идиолект	idiolect
birim	единица	unit
birleşik cümle	сложена реченица	compound sentence
birleşik fiil	сложен глагол	compound verb
birleşik kelime (sözcük)	сложен збор	compound word
birleşik zamanlı kip	сложено време	compound tense
birleşim (birleştirme)	соединување, составување	combination
bitmiş fiil (çekimli fiil)	финитен глагол, флективен глагол, конјугиран глагол	finite verb
bitmişlik zamanı	перфект	perfect
boğumlanma (telaffuz, artikülasyon)	артикулација, изговор	articulation
bölümlene (parçalara ayırma)	делење, разделување	segmentation
budun dil bilimi	етнолингвистика	ethnolinguistics
büküm	флексија	flection
bükümlü diller	флективни јазици	flexional languages
bulunma durumu (lokatif, kalma durumu, kalma hâli)	локатив	locative case
bütünce	корпус	corpus
büyük ünlü uyumu	палатална хармонија	palatal harmony
С		
canlı	жив	animate
cansız	нежив	inanimate
cevap	одговор	answer
cins (cinsiyet) • eril cins • dişi cins, dişil • nötr, yansız	род • машки род • женски род • среден род	gender • masculine gender • feminine gender • neuter gender
cinsiyetsiz	среден род, неутрален род	neuter
cümle (tümce) • devrik cümle • eksiltili/kesik cümle	реченица • инверзивна реченица • елиптична реченица	sentence • sentence inversion • elliptic/elliptical sentence

<ul style="list-style-type: none"> • emir cümlesi • iç cümle • olumlu cümle • olumsuz cümle • öznesiz cümle • soru cümlesi • temel cümle, ana cümle • ünlem cümlesi • yan cümle, yardımcı cümle • cümlelerin unsuru • cümlelerin temel ögesi 	<ul style="list-style-type: none"> • заповедна реченица • епентеза • потврдна реченица • одречна реченица • реченица без подмет • прашална реченица • основна реченица • извична реченица • зависна реченица • член на реченица • главен член на реченицата 	<ul style="list-style-type: none"> • imperative sentence • epenthesis • affirmative sentence • negative sentence • impersonal sentence • interrogative sentence • main clause • exclamatory sentence • subordinate clause • sentence constituent • main component/constituent of the sentence
cümle bilgisi (söz dizimi, sentaks)	синтакса	syntax
cümlelerin bağlaçsız birleşimi	паратакса	parataxis, coordination
Ç		
çağrı işlevi	апелативна функција	appellative function
çağrışım	асоцијација	association
çağrışımsal	асоцијативен	associative
çatı • etken çatı • edilgen çatı • ettirgen çatı • işteş çatı • dönüşlü çatı	залог • активен залог • пасивен залог • фактитивен залог • реципрочен залог • повратен залог	voice • active voice • passive voice • factitive voice • reciprocal voice • reflexive voice
çek- (isim)	деклинира	decline
çek- (fiil)	конјугира	conjugate
çekim • ad çekimi, isim çekimi	деклинација • деклинација на именка	declension • noun declension
çekim • fiil çekimi, eylem çekimi	конјугација • конјугација на глагол	conjugation, conjugate • conjugation
çekim eki	инфлективен афикс	inflectional affix
çekimli • çekimli biçim	конјугиран • конјугирана форма	conjugate • conjugated form
çeşitli	разновиден, различен	various
çeviri • edebi çeviri • motamot çeviri • serbest çeviri • harfi harfine çeviri	превод • литературен превод • превод верен на оригиналот • слободен превод • буквален превод	translation • literary translation • interlinear translation • loose translation • word for word translation
çevir-	преведува	translation
çevirme yazı	транслитерација	transliteration
çevirmen	преведувач	translator
çevrilemez	непреводлив	untranslatable
çevriyazı (çeviri yazı, fonetik yazı, ses yazısı)	транскрипција	transcription
çift dudak ünsüzü	билабијален консонант	bilabial consonant
çıkma durumu (ablatif, ayrılma durumu, ayrılma hâli)	аблатив	ablative
çizgisellik	линеарност	linearity
çoğul, çokluk	множина	plural

çok anlamlı	полисемичен	polysemic
çok anlamlılık	полисемија	polysemy
çokluk eki	афикс за множина	plural ending
çözme	дешифрирање	decoding
çözümle-	анализира	analyse, analyze
çözümleme • söylem çözümlenmesi	анализа • анализа на дискурс	analysis • discourse analysis
D		
dağılımcılık	дистрибуција	distributionalism
daralma (büzülme)	стеснување	contraction
dar ünlü	тесен вокал	narrow vowel
değişke	варијанта	variant
değişken • değişken vurgu	променлив, менлив • променлив акцент	variable • variable stress
değişken ses (alofon, bir fonemin varyantları)	алофон	allophone
değişken şekil (alomorf, bir şeklin varyantları)	аломорф	allomorph
değişkenlik	варијација	variation
değişmece (mecaz)		figure, trope
derece • eşitlik derecesi • en üstünlük derecesi • karşılaştırma derecesi, üstünlük derecesi	степен • степенот екватив • степенот суперлатив • степенот компарација	degree • equative degree • superlative degree • degree of comparison, comparative degree
denetleme (yoklama)	верификација, проверка	verification
derin yapı	длабинска структура	deep structure
devimsel	динамички	dynamic
devrik cümle	инверзивна реченица	sentence inversion
deyim	идиом, фраза	idiom, phrase
deyim bilimi	фразеологија	phraseology
dil • ana dili • bilim dili, ilim dili • edebiyat dili, edebi dil • günlük konuşma dili • çözümleyici dil • milli dil • ortak dil • ölü dil • ulusal dil • yabancı dil • yaşayan dil	јазик • мајчин јазик • јазик на науката • литературен јазик • секојдневен јазик • аналитичен јазик • национален јазик • заеднички јазик • мртов јазик • национален јазик • странски јазик • жив јазик	language • native language • scientific language • literary language • everyday language • analytic language • national language • common language • dead language • national language • foreign language • living language
dil ailesi	јазично семејство	language family
dil bilgisel • dil bilgisel cins • dil bilgisel kural • dil bilgisel küme	граматички • граматички род • граматичко правило • граматичка категорија	grammatical • grammatical gender • grammatical rule • grammatical category
dil bilgisi (gramer) • karşılaştırmalı dil bilgisi • kuralcı dil bilgisi • üretici dil bilgisi	граматика • компаративна граматика • нормативна граматика • генеративна граматика	grammar • comparative grammar • normative grammar • generative grammar

• durum dil bilgisi • tarihî gramer • tasvirici dil bilgisi	• граматика на падежи • историска граматика • дескриптивна граматика	• case grammar • historical grammar • descriptive grammar
dil bilimci (lengüist)	лингвист	linguist
dil bilimi (lengüistik) • genel dil bilimi • işlevsel dil bilimi • karşılaştırmalı dil bilimi	лингвистика • општа лингвистика • функционална лингвистика • компаративна лингвистика	linguistics • general linguistics • functional linguistics • comparative linguistics
dil dışı	екстралингвистички	extra-linguistics
dilek-şart kipi	десидератив	desiderative
dilsel topluluk	јазична заедница	speech community
dilsel tutumluluk	јазична економија	language economy
dinleyici (alıcı)	слушател	listener
dişi • dişil, dişi cins	женски • женски род	female • feminine
diyalog (ikili konuşma)	дијалог	dialogue
dizge (sistem)	систем	system
dizi (paradigma)	парадигма	paradigm
dizim	синтагма	syntagm
dizin	индекс	index
doğru (kurallara uygun) • doğru söyleyiş	правилен • правилен изговор	correct • correct pronunciation
dolaylı • dolaylı anlatım • dolaylı nesne	индиректен • индиректен говор • индиректен предмет	indirect • indirect speech • indirect object
dolaysız • dolaysız anlatım	директен • директен говор	direct • direct speech
dönüşlü çatı	повратен залог, рефлексивен залог	reflexive
dönüşlü eylem (dönüşlü fiil)	повратен глагол	reflexive verb
dönüşlülük zamiri	повратна заменка	reflexive pronoun
dönüşüm	трансформација	transformation
dural	статичен, непроменлив	static
durum • durum dil bilgisi	падеж • граматика на падежи	case • case grammar
durum takısı	падежна наставка	case ending
duyulan geçmiş zaman (belirsiz geçmiş zaman)	минато неопределено време	past indefinite
düğüm	јазол	node
düzanlam	денотација, означување	denotation
düzdeğişmece	метонимија	metonymy
E		
edat	постпозиција	postposition
edebî dil	литературен јазик	literary language
edebiyat	литература	literature
edilgen (pasif)	пасив	passive
edilgen çatı	пасивен залог	passive voice
edim bilimi	прагматика	pragmatics
edim dil bilimi	прагмалингвистика	pragmalinguistics
edimsöz	илокуција	illocution
eğretileme	метафора	metaphor

ek • durum eki • çokluk eki • iyelik eki • eksiz • yapım eki • küçültme eki • işlek olmayan ek	афикс • падежна наставка • наставка за множина • наставка за присвојност • без афикс • деривациски афикс • деминутивна наставка • непродуктивна наставка	affix • case ending • plural ending • possessive suffix • affixless • derivational affix • diminutive suffix • unproductive suffix
ekleme	додавање	addition
ek-fiil	предикативен глагол	predicative verb, copulative verb
eksilti (eksiltim)	елипса	ellipsis
eksiltili cümle (kesik cümle)	елиптична реченица	elliptique clause
emir	заповед	command
emir cümlesi	заповедна реченица	imperative sentence
emir kipi	заповеден начин	imperative mood
en az çaba ilkesi (en az çaba kuralı)	принцип на најмал отпор, правило на најмал отпор	principle of least effort
eril cins	машки род	masculine gender
eski (arkaik)	архаичен	archaic
eski kelime	архаичен збор	archaic word
eş adlılık (eş seslilik,sesteşlik)	хомонимија	homonymy
eş anlamlılık	синонимија	synonymy
eş değer • çeviri eş değeri	еквивалент • преводен еквивалент	equivalent • translation equivalent
eş değerlilik	еквиваленција	equivalence
eş sesli (sesteş, homonim)	хомоним	homonym
eş seslilik (sesteşlik)	хомонимија	homonymy
eş zamanlılık	синхронија	synchrony
eşitlik (ekvatif)	екватив	equative
eşitlik derecesi	степенот екватив	equative degree
eşitlik durumu (ekvatif, eşitlik hâli)	падежот екватив	equative case
etimoloji (köken bilimi)	етимологија	etymology
etken çatı	активен залог	active voice
etken fiil	активен глагол	active verb
ettirgen çatı	каузативен залог, фактитивен залог	causative voice, factitive voice
ettirgen fiil	каузативен глагол, фактитивен глагол	causative verb, factitive verb
eylem (fiil)	глагол	verb
eylem çekimi (fiil çekimi)	конјугација на глагол	conjugation
eylem kökü (fiil kökü)	глаголски корен	verbal root
ezgi	мелодија	melody
F		
fiil (eylem) • birleşik fiil • geçişli fiil • etken fiil • ettirgen fiil • hareket fiilleri	глагол • сложен глагол • преоден глагол • активен глагол • каузативен глагол • глаголи на дејство	verb • complex verb • transitive verb • active verb • causative verb • verbs of motion

• kalış fiilleri	• глаголи на состојба	• verbs of state
fiil (eylem) • fiil kökü • fiil tabanı, fiil gövdesi • fiil cümlesi	глаголски • глаголски корен • глаголска основа • реченица со глаголски прирок	verbal • verbal root • verbal stem • verbal sentence
fiil çekimi	конјугација на глагол	conjugation
filolog (dilci)	филолог	philologist
filoloji (dilcilik)	филологија	philology
fonem (ses birimi)	фонема	phoneme
fonetik (ses bilgisi) • deneyli ses bilgisi	фонетика • експериментална фонетика	phonetics • experimental phonetics
fonoloji (ses bilimi, görevsel ses bilimi)	фонологија	phonology
G		
geçişli • geçişli fiil	преоден, транзитивен • преоден (транзитивен) глагол	transitive • transitive verb
geçişsiz • geçişsiz fiil	непреоден • непреоден глагол	intransitive • intransitive verb
geçmiş zaman	минато време	past tense
gelecek zaman	идно време	future tense
geniş ünlü	широк вокал	wide vowel, low vowel
gereklilik kipi	наложителен начин, нецеситатив	necessitative
girişim	интерференција	interference
göçüşme	метатеза	metathesis
gönderge	референт	referent
gönderge işlevi	референцијална функција	referential function
gönderici	испраќач на порака, говорител	addresser
görünüş	аспект, вид	aspect
gösteren	знак	signifier
gösterici (gösteren, gösterme) • gösterme zamiri • gösterme sıfatı	показна • показна замена • показна придавка	demonstrative • demonstrative pronoun • demonstrative adjective
gösterge	знак	sign
gösterge bilimi	семиологија	semiology, semiotics
gösterilen	значење	signified
gösterici	деиктичен	deictic
gösterim	деиксис	deixis
gövde	основа	stem
gramer (dil bilgisi)	граматика	grammar
grup (öbek)	група	group
gündelik dil	колоквијален јазик	colloquial language, colloquial speech
H		
halk dili	народен јазик	colloquial speech
harf • büyük harf • küçük harf	буква • голема буква • мала буква	letter • capital letter • small letter
harf çevrimi	транслитерација	transliteration
hece • kapalı hece	слог • затворен слог	syllable • closed syllable

• açık hece	• отворен слог	• open syllable
hikâye birleşik zamanı	имперфект, раскажано сложено време	imperfect, pluperfect
İ		
iç ek	инфикс	infix
içerik	содржина	content
iki dilli	билингвален, двојазичен	bilingual
iki dillilik	билингвалност, двојазичност	bilingual, bilingualism
ikileme (tekrarlama)	редупликација, хендијада	reduplication
ikiz ünlü (çift ünlü)	двоен вокал, двогласник, дифтонг	diphthong
ikiz ünsüz	двоен консонант, геминат	geminate consonant
ilerlemiş (gelişmiş)	напреден	advanced
iletişim (bildirişim, bağlantı)	комуникација	communication
ilgeç	предлог	preposition
ilgi durumu (genitif)	генитивен падеж	genitive case
imlâ (yazım)	правопис, ортографија	orthography, spelling
ince ünlü	мек вокал, преден вокал	front vowel
indeks (dizin)	индекс	index
isim (ad) • birleşik isim • cins isim • somut isim • soyut isim • topluluk ismi (adı)	именка • сложена именка • општа именка • конкретна именка • апстрактна именка • колективна именка	substantive, noun • compound noun • common noun • concrete noun • abstract noun • collective noun
isim çekimi (ad çekimi)	деклинација на именка	declension
istek kipi	оптатив, желбен начин	optative mood
işaretsiz	немаркиран	unmarked
işlev	функција	function
işteş çatı	реципрочен залог	reciprocal
işteş fiil	реципрочен глагол	reciprocal verb
iyelik eki	афикс за присвојност, присвоен афикс	possessive suffix
К		
kalin ünlü	тврд вокал, заден вокал	back vowel
kalma durumu (lokatif, bulunma durumu, bulunma hâli)	падежот локатив	locative
karşılaştırma	споредување, компарација	comparison
karşıt anlamlı (zıt anlamlı)	антоним	antonym
karşıt anlamlılık (zıt anlamlılık)	антонимија	antonymy
karşıtsal • karşıtsal çözümleme • karşıtsal dil bilimi	контрастивен • контрастивна анализа • контрастивна лингвистика	contrastive • contrastive analysis • contrastive linguistics
kavram	поим, концепт, идеја	concept, notion
kavram alanı	семантичко поле	conceptual/semantic field
kelime • alıntı kelime, ödünç alınmış~ • birleşik kelime • kelime gövdesi	збор • позајмен збор, заемка • сложен збор • основа на збор	word • loan word, borrowed word • compound word • word base

• yaygın kelime • yeni kelime	• распространет збор • неологизам	• common word • neologism
kelime bilimi	лексикологија	lexicology
kelime düzeni (sözcük dizilişi) • serbest kelime dizilişi	збороред • слободен збороред	word order • free word order
kelime grubu	зборовна група, синтагма	wordgroup
kelime sınıfı	зборовна класа	word class
kesme işareti	апостроф	apostrophe
kılınış	начин на дејство, вид дејство	manner of action
kısa ünlü	краток вокал	short vowel
kesme işareti	апостроф	apostrophe
kip	глаголски начин	mood, mode
kişi, şahıs • birinci kişi • ikinci kişi • üçüncü kişi	лице • прво лице • второ лице • трето лице	person • first person • second person • third person
kişi zamiri (şahıs zamiri, kişi adılı)	лична замена	personal pronoun
kişi ağzı	идиолект	idiolect
konu	тема	theme, topic
konus-	разговара	converse
konuşma	зборување	speech
konuşma dili	разговорен јазик	spoken language, colloquial language
konuşma tarzı	разговорен стил	colloquial style
konusucu	говорител	speaker
koşaç	копула	copula
kök	корен	root
köken	етимон	etymon
köken bilimi (etimoloji)	етимологија	etymology
kullan-	употребува	use
kullanılmış	употребен	used
kullanım • kullanım sıklığı • kelime kullanışı	користење, употреба • фреквенција на употреба • употреба на зборот	usage • frequency of occurrence • usage of word
kural • seçme kuralı	правило • правило на избор	rule • selection rule
kurucu	составен (дел)	constituent
kuruluş	конструкција, градба	construction
küçük ünlü uyumu	мала вокална хармонија, лабијална асимилација	labial harmony, labial assimilation
kültür	култура	culture
küme (sınıf, grup, ulam) • cins kümesi	категиорија • категорија род	category • category of gender
L		
lehçe	дијалект	dialect
lehçe bilimi	дијалектологија	dialectology
M		
mastar	инфинитив	infinitive
mecaz	метафора	metaphor

mecazi anlam (eğreti anlam)	метафоричко значење	metaphorical meaning
mesaj (bildiri, ileti)	порака	message
miktar zarfı (azlık-çokluk zarfı)	прилог за количество	adverb of quantity
N		
nesne • belirtili nesne • belirtisiz nesne • dolaysız nesne • dolaylı nesne	предмет, објект • определен предмет • неопределен предмет • директен предмет • индиректен предмет	object • defined direct object • nondefined direct object • direct object • indirect object
niteleme zarfı (niteleme belirteci)	прилог за начин	adverb of manner
noktalı virgöl	точка и запирка (знак)	semicolon
O		
olumlu cümle	потврдна реченица, афирмативна реченица	affirmative sentence
olumsuz cümle	одречна реченица, негативна реченица	negative sentence
olumsuzluk	одрекување, негација	negation
ortak dil	заеднички јазик	common language
Ö		
öge (unsur)	елемент	element
öğretim (öğretme)	образование	education
ölçünlü dil (standart dil)	стандарден јазик	standard language
ön ek	префикс	prefix
ön ünlü (ince ünlü)	мек вокал, вокал од преден ред	front vowel
örnek	пример	example
örnekseme (yakıştırma)	аналогија	analogy
örtmece (güzel adlandırma)	еуфемизам	euphemism
özel ad bilimi	ономастика	onomastics
özel ad bilimci	ономастичар	onomast
özel dil	сленг	vocational slang
özet	резиме	summary
özne • sözde özne	подмет, субјект • граматички подмет	subject • grammatical subject
özne yüklem uygunluğu	согласување меѓу подмет и прирок	concord agreement
R		
rivayet birleşik zamanı	дубитатив, наратив	dubitative, narrative
S		
sayı • asıl sayı	број • кардинален број	number • cardinal number
seçme	избор, селекција	choice, selection
seçme kuralları	правило на избор	selection rules
ses bilgisi (fonetik)	фонетика	phonetics
görevsel ses bilimi (fonoloji)	фонологија	phonology
ses	глас	sound
ses birimi (fonem)	фонема	phoneme

sesbirimsel deęişke	алофон	allophone
seslem (hece)	слог	syllable
seslenme durumu	падејот вокатив	vocative case
sıfat (ön ad) • birleşik sıfat • niteleme sıfatı • belirtme sıfatı • gösterme (işaret) sıfatı • sayı sıfatı • üleştirme sayı sıfatı	придавка • сложена придавка • квалитативна придавка • односна придавка • показна придавка • бројна придавка • дистрибутивна бројна придавка	adjective • compound adjective • qualitative adjective • determinative adjective • demonstrative adjective • numeral adjective • distributive numeral adjective
sıfat-fiil (ortaç, partisip)	глаголска придавка, партицип	participle
sıfır biçim birimi	нултна морфема	zero morpheme
sınıf (küme) • kelime sınıfı	класа, група • класа на зборови	class • word class
sınıflandır-	класификува	classify
sınıflandırılmış	класификуван	classified
sıralı	координиран	coordinative
sıralı cümle	координирана реченица	coordinate sentence
silme	бришење	deletion
simge	симбол	symbol
son ek	суфикс	suffix
soru	прашање	interrogative
soru eki	прашална наставка	interrogative particle
soru işareti	прашалник (знак)	question mark
söyle-	артикулира	articulate
söylem	дискурс, говор	discourse, speech
söylem çözümlenmesi	анализа на дискурс	discourse analysis
söyleyim	дикција	diction
söyleyiş	изговор	pronunciation
söz	исказ	utterance
söz dizimsel işlev	синтаксичка функција	syntactic function
söz edimi	говорен акт, говорен чин	speech act
söz varlığı (kelime hazinesi)	вокабулар	vocabulary
sözce	израз, исказ	expression
sözcük (kelime)	збор	word
sözcük bilimi (kelime bilimi)	лексикологија	lexicology
söz dizimi (cümle bilgisi, sentaks)	синтакса	syntax
söz dizimsel bileşen (sentaktik öge)	синтаксичка компонента	syntactic component
söz edimi	говорен акт, говорен чин	speech act
sözlük	речник	dictionary, lexicon
sözlük bilgisi (leksikografi)	лексикографија	lexicography
sözlük birimi	лексема	lexeme
sözlüksel anlam	лексичко значење	lexical meaning
sözsəl	вербален, устен	verbal
standart dil (ölçünlü dil)	стандарден јазик	standard language
Ş		
şart (koşul)	услов	condition
şart cümlesi	условна реченица	conditional sentence
şart kipi (koşul kipi)	условен начин	conditional mood

şimdiki zaman • yinelenmeli şimdiki zaman	сегашно време, презент • итеративен презент, повторлива сегашност	present • iterative present
T		
taban	основа	basis, base
tanımlık • belirli tanımlık	член • определен член	article • definite article
tarz	начин	mood, mode
tasvirici gramer	дескриптивна граматика	descriptive grammar
tek anlamlılık	еднозначност, моносемија	monosemy
tekil (teklik)	еднина	singular
tekrarlama (ikileme)	редупликација, хендијада	reduplikation
temel cümle (ana cümle)	основна реченица, главна реченица	main clause
terim	термин	term
tipik	типичен	typical
tipik olmayan	нетипичен	atypical
tırnak işareti	наводници	quotation marks
ton (ezgi)	интонација	intonation
toplum dil bilimi	социолингвистика	sociolinguistics
tutarlılık	кохерентност, доследност	coherence
tümce (cümle)	реченица	sentence
tümdengelim	дедукција	deduction
tümevarım	индукција	induction
türemiş • türemiş isim • türemiş fiil • türemiş kelime/sözcük • türemiş sıfat • türemiş zarf	деривиран • деривирана именка • деривиран глагол • деривиран збор • деривирана придавка • деривиран прилог	derived • derived noun • derived verb • derived word • derived adjective • derived adverb
türetme (türeme)	зборообразување, деривација	word formation, derivation
U		
ulam	категорија	category
ulusal dil	национален јазик	national language
uyaran	стимуланс, поттик	stimulus
uyum (çakışma)	конгруенција	congruence
uzlaşım	конвенција, договор	convention
Ü		
ünlem	извик	interjektion
ünlem cümlesi	извична реченица	exclamatory sentence
ünlü (vokal) • bağlayıcı ünlü • dar ünlü • geniş ünlü • ön (ince) ünlü • art (kalın) ünlü • yuvarlak ünlü • düz ünlü • kısa ünlü • uzun ünlü	самогласка, вокал • поврзувачки вокал • тесен вокал • широк вокал • преден вокал • заден вокал • заокружен вокал • незаокружен (рамен) вокал • краток вокал • долг вокал	vowel • connecting vowel • closed vowel, narrow vowel • low vowel • front vowel • back vowel • rounded vowel • unrounded vowel • short vowel • long vowel

ünlü uyumu	вокална хармонија	vowel harmony
ünsüz (konsonant) • bağlayıcı ünsüz • dış ünsüzü • dış-damak ünsüzü • dış-dudak ünsüzü • dış-eti ünsüzü • dış dudak ünsüzü • dudak ünsüzü • çift dudak ünsüzü • sert (ötümsüz) ünsüz • yumuşak (ötümlü) ünsüz • ön damak ünsüzü • art damak ünsüzü • yardımcı ünsüz	консонант, согласка • поврзувачки консонант • дентален консонант • алвео-палатален ~ • лабио-дентален ~ • алвеоларен (венечен) ~ • денталнолабијален ~ • лабијален консонант • билабијален консонант • безвучен консонант • звучен консонант • палатален консонант • веларен консонант • помошен консонант	consonant • intervocalic euphonic ~ • dental consonant • alveo-palatal consonant • labio-dental consonant • alveolar consonant • dentilabial consonant • labial consonant • bilabial consonant • voiceless consonant • voiced consonant • palatal consonant • velar consonant • intervocalic euphonic consonant
ünsüz uyumu	консонантска хармонија	consonant harmony
üretici anlam bilimi	генеративна семантика	generative semantics
üretici (üretken) dilbilgisi	генеративна граматика	generative grammar
üslup bilimi (biçem bilimi)	стилистика	stylistics
üstdil	метајазик	metalanguage
üstdil işlevi	метајазична функција	metalinguistic function
V		
vasita durumu (enstrümantal, vasita hâli)	падежот инструментал	instrumental case
virgül	запирка	comma
vokal	вокал, самогласка	vowel
vurgu • kelime vurgusu	акцент • акцент на збор	stress • word stress
Y		
yabancı kelime	странски збор	borrowed word
yakıştırma	аналогија	analogy
yalın durum (nominatif, yalın hâl)	падежот номинатив	nominative case
yan anlam	секундарно значење	connotation, secondary meaning
yan cümle (yardımcı cümle)	зависна реченица, субординантна реченица	subordinate clause
yanıt (tepki)	одговор, реакција	response
yansıma	ономатопеја	onomatopoeia
yansız (kelime)	неутрален (збор)	neuter
yapı	структура	structure
yapım eki	зборообразувачки афикс, деривациски афикс	derivational affix
yapısalcılık	структурализам	structuralism
yardımcı fiil	помошен глагол	auxiliary verb
yazı birimi	графема	grapheme
yazın (şiiirsel, sanat) işlev	поетска функција	poetic function
yazım (imlâ)	правопис, ортографија	orthography, spelling
yeğinlik	интензитет, јачина	intensity
yer zarfı (yer belirteci)	прилог за место	adverb of place

yorum	коментар, толкување	rheme, comment
yumuşama	омекнување, озвучување	softening
yönelme durumu (datif, yönelme hâli)	падежот датив	dative case
yöntem	метод	method
yüklem • birleşik eylem yüklemi	прирок, предикат • сложен глаголски прирок	predicate • verbal compound predicate
yüzeysel yapı	површинска структура	surface structur
Z		
zaman	време	tense
zaman zarfı (zaman belirteci)	прилог за време	adverbe of time
zamir (adıl) • belirsizlik zamiri • kişi zamiri • dönüşlülük zamiri • gösterme (işaret) zamiri • soru zamiri	заменка • неопределена заменка • лична заменка • повратна заменка • показна заменка • прашална заменка	pronoun • indefinite pronoun • personal pronoun • reflexive pronoun • demonstrative pronoun • interrogative pronoun
zarf (belirteç) • azlık-çokluk (miktar) zarfı • durum (nitelik) zarfı • soru zarfı • yer-yön zarfı • zaman zarfı	прилог • прилог за количество • прилог за начин • прашален прилог • прилог за место • прилог за време	adverb • adverb of quantity • adverb of manner • interrogative adverb • adverb of place • adverb of time
zarf-fiil (ulaç, gerundium)	глаголски прилог, герундиум	gerund
zarf tümleci	прилошка определба	adverbial complement
zıt anlamlı (karşit anlamlı)	антоним	antonym
zıt anlamlılık (karşit anlamlılık)	антонимија	antonymy

**МАКЕДОНСКО-ТУРСКО-АНГЛИСКИ РЕЧНИК НА ЛИНГВИСТИЧКИ
И ГРАМАТИЧКИ ТЕРМИНИ**

МАКЕДОНСКИ	ТУРСКИ	АНГЛИСКИ
А		
аблатив	ablatif, çıkma durumu, ayrılma durumu, ayrılma hâli	ablative
аглутинативен јазик	bağlantılı diller, bitişken diller	agglutinative languages
адресант (испраќач на порака)	gönderici	addresser
адресат (примач на порака)	alıcı	recipient
азбука, алфавет • кирилска азбука • латинска азбука	alfabe • Kiril alfabesi • Latin alfabesi	alphabet • cyrillic alphabet • latin alphabet
активен глагол	etken fiil	active verb
активен залог	etken çatı	active voice
акузатив	akuzatif, belirtme durumu, yükleme durumu, yükleme hâli	accusative
акцент • акцент на збор	vurgu • kelime vurgusu	stress • word stress
акцентиран слог	vurgulu hece	stressed syllable
аломорф	alomorf, değişken şekil, biçimbilimsel değişke, bir şeklin varyantları	allomorph
алофон	alofon, değişken ses, sesbirimsel değişke, bir sesin varyantları	allophone
анализа • анализа на дискурс	çözümleme • söylem çözümlenmesi	analysis • discourse analysis
анализира	çözümle-	analyse, analyze
аналитичен јазик	çözümleyici dil	analytic language
аналогија	örnekseme, yakıştırma	analogy
антоним	zıt anlamlı, karşıt anlamlı	antonym
антонимија	zıt anlamlılık, karşıt anlamlılık	antonymy
апелативна функција	çağrı işlevi	appellative function
апозиција	açıklama cümlesi	apposition
апостроф	kesme işareti	apostrophe
арго (сленг)	argo	argo, slang
артикулација (изговор)	boğumlanma, telaffuz, artikülasyon	articulation
артикулира (изговара)	telaffuz et-, söyle-	articulate
архаичен • архаичен збор	eski, arkaik • eski kelime	archaic • archaic word
асимилација • лабијална асимилација • прогресивна асимилација • регресивна асимилација	benzeşim, benzeşme • küçük ünlü uyumu • ilerleyici benzeşme, • gerileyici benzeşme	assimilation • labial assimilation • progressive assimilation • regressive assimilation
асоцијација	çağrışım	association
асоцијативен	çağrışımsal	associative
аспект (вид)	görünüş, durum	aspect
афикс • афикс за множина	ek • çokluk eki	affix • plural ending

• афикс за присвојност • без афикс	• iyelik eki • eksiz	• possessive suffix • affixless
Б		
билабијален консонант	çift dudak ünsüzü	bilabial consonant
билингвален (двојазичен)	iki dilli	bilingual
билингвизам (двојазичност)	iki dillilik	bilingual, bilingualism
број • кардинален број	sayı • asıl sayı	number • cardinal number
бришење	silme	deletion
буква • голема буква • мала буква	harf • büyük harf • küçük harf	letter • capital letter • small letter
В		
варијанта	değişke	variant
варијација	değişkenlik	variation
вербален (устен)	sözel	verbal
верификација (проверка)	denetleme, yoklama	verification
вокабулар	söz varlığı, kelime hazinesi	vocabulary
вокал (самогласка) • тесен вокал • широк вокал • преден вокал • заден вокал • заокружен вокал • незаокружен (рамен) вокал • краток вокал • долг вокал	vokal, ünlü • dar ünlü • geniş ünlü • ön (ince) ünlü • art (kalın) ünlü • yuvarlak ünlü • düz ünlü • kısa ünlü • uzun ünlü	vowel • closed vowel, narrow vowel • low vowel • front vowel • back vowel • rounded vowel • unrounded vowel • short vowel • long vowel
вокална хармонија	ünlü uyumu	vowel harmony
врска (поврзаност)	bağlantılama	connection
вулгаризам	argo	vulgarism
Г		
геминат (двоен консонант)	ikiz ünsüz	geminate consonant
генеративна граматика	üretici (üretken) dil bilgisi	generative grammar
генеративна семантика	üretici anlam bilimi	generative semantics
генитив	genitif, ilgi durumu, ilgi hâli	genitive case
герунд (глаголски прилог)	gerundium, zarf-fiil, ulaç	gerund
глагол • преоден глагол • глаголи на дејство • глаголи на состојба • активен глагол • сложен глагол	fiil, eylem • geçişli fiil • hareket fiili • kalış fiili • etken fiil • birleşik fiil	verb • transitive verb • verbs of motion • verbs of state • active verb • complex verb
глаголска основа (основа на глагол)	fiil tabanı, fiil gövdesi, eylem tabanı, eylem gövdesi	verbal stem
глаголска придавка (партицип)	partisip, sıfat-fiil, ortaç	participle
глаголски • глаголски корен • глаголски начин • реченица со глаголски прирок	fiil ile • fiil kökü, eylem kökü • kip • fiil cümlesi, eylem cümlesi	verbal • verbal root • mood, mode • verbal sentence

глаголски прилог (герунд)	gerundium, zarf-fiil, ulaç	gerund
глас	ses	sound
говор • директен говор • индиректен говор	anlatım • dolaysız anlatım • dolaylı anlatım	speech • direct speech • indirect speech
говорен акт (говорен чин)	söz edimi	speech act
говорител	konuşucu	speaker
граматика • граматика на падежи • историска граматика • компаративна граматика • нормативна граматика	gramer, dil bilgisi • durum dil bilgisi • tarihî gramer • karşılaştırmalı dil bilgisi • kuralcı dil bilgisi	grammar • case grammar • historical grammar • comparative grammar • normative grammar
граматичка категорија	dilbilgisel küme	grammatical category
граматички • граматички род • граматичко правило	dilbilgisel • dil bilgisel cins • dil bilgisel kural	grammatical • grammatical gender • grammatical rule
група	grup, öbek	group
Д		
дедукција	tümdengelim	deduction
деиксис	gösterim	deixis
деиктичен	gösterici	deictic
деклинација • дефлекција на именка	çekim • ad çekimi, isim çekimi	declension • noun declension
деклинира	çek-	decline
делење (разделување)	bölümleme, parçalara ayırma	segmentation
денотација (означување)	düzanlam	denotation
дериwација (зборообразување)	türeme, türetme	derivation
дериwациски афикс	yapım eki	derivational affix
дериwациски суфикс	yapım eki	derivational suffixes
дериwиран • дериwиран збор • дериwиран глагол • дериwирана именка • дериwирана придавка • дериwиран прилог	türemiş • türemiş kelime/sözcük • türemiş fiil • türemiş isim • türemiş sıfat • türemiş zarf	derived • derived word • derived verb • derived noun • derived adjective • derived adverb
десидератив	dilek-şart kipi	desiderative
дескриптивен • дескриптивна граматика	betimsel • tasvirici gramer, betimlemeli dil bilgisi	descriptive • descriptive grammar
детерминација	belirtme	determination
дешифрирање	çözme	decoding
дијалект	lehçe	dialect
дијалектологија	lehçe bilimi	dialectology
дијалог	diyalog, ikili konuşma	dialogue
дијахронија	art zaman	diachrony
дијахрониски • дијахрониска лингвистика	art zamanlı, artsüremli • artsüremli dilbilim	diachronic • diachronic linguistics
дикција	söyleyim	diction
динамички	devimsel	dynamic
директен • директен говор	dolaysız • dolaysız anlatım	direct • direct speech

дисимилација	benzeşmezlik, aykırılışma, başkalaşma, disimilasyon	dissimilation, differentiation
дискурс (говор)	söylem	discourse, speech
дистинктивен • дистинктивна карактеристика	ayırıcı • ayırıcı özellik	distinctive • distinctive feature
дистрибуција	dağılımcılık	distributionalism
диференцијација	ayırılma	differentiation
дифтонг (двоен вокал, двогласник)	ikiz ünlü, çift ünlü	diphthong
длабинска структура	derin yapı	deep structure
додавање	ekleme	addition
долг вокал	uzun ünlü	long vowel
дубитатив	rivayet birleşik zamanı	dubitative
Е		
единица	birim	unit
еднина	tekil, teklik	singular
еднозначност (моносемија)	tek anlamlılık	monosemy
екватив	eşitlik, ekvatif	equative
еквивалент • преводен еквивалент	eş değer çeviri eş değeri	equivalent translation equivalent
еквиваленција	eş değerlilik	equivalence
експресивен • експресивна функција	anlatımsal • anlatım işlevi	expressive • expressive function
експресија	anlatım, ifade, söyleyiş	expression
екстралингвистички	dil dışı	extra-linguistics
елемент	öge	element
елипса	eksilti, eksiltilim	ellipsis
епентеза	iç cümle	epenthesis
епитет	sıfat	epithet
етимологија	etimoloji, köken bilimi	etymology
етимон	köken	etymon
етнолингвистика	budun dil bilimi	ethnolinguistics
еуфемизам	örtmece, güzel adlandırma	euphemism
Ж		
жаргон	argo	jargon
женски • женски род	dişi • dişil, dişi cins	female • feminine
жив	canlı	animate
З		
зависна реченица (субординантна реченица)	yan cümle, yardımcı cümle	subordinate clause
заеднички јазик	ortak dil	common language
заемка (позајмен збор)	alıntı kelime, ödünç alınmış kelime	loan word, borrowed word
зајмува	al-, aktar-	borrow
зајмување	alıntı	borrowing
залог • активен залог • пасивен залог • фактитивен залог	çatı • etken çatı • edilgen çatı • ettirgen çatı	voice • active voice • passive voice • factitive voice

• реципрочен залог • повратен залог	• iştēş çatı • dönüşlü çatı	• reciprocal voice • reflexive voice
заменка • лична заменка • повратна заменка • показна заменка • прашална заменка • неопределена заменка	adıl, zamir • kişi zamiri • dönüşlülük zamiri • gösterme (işaret) zamiri • soru zamiri • belirsizlik zamiri	pronoun • personal pronoun • reflexive pronoun • demonstrative pronoun • interrogative pronoun • indefinite pronoun
запирка	virgül	comma
заповед	emir	command
заповеден начин	emir kipi	imperative mood
заповедна реченица	emir cümlesi	imperative sentence
збор • основа на збор • сложен збор • распространет збор	kelime, sözcük • kelime gövdesi • birleşik kelime • yaygın kelime	word • word base • compound word • common word
зборовна група (зборовна синтагма)	kelime grubu	wordgroup
зборовна класа	kelime sınıfı	word class
зборообразување (деривација)	türetme	word formation, derivation
зборообразувачки афикс (деривациски афикс)	yapım eki	derivational affix
збороред • слободен збороред	kelime düzeni, sözcük dizilişi • serbest kelime dizilişi	word order • free word order
зборување	konuşma	speech
знак	gösterge	sign
знак (со кој се искажува значење)	gösteren	signifier
значење (на збор) • основно значење • широко значење • маргинално значење • фигуративно значење • проширување на значење • стеснување на значење • промена на значење	anlam • temel anlam • geniş anlam • uzak anlam • mecazi anlam • anlam genişlemesi • anlam daralması • anlam değişimi	• meaning, sense, signification • basic meaning • broad sense • marginal meaning • figurative meaning • semantic extension • semantic restriction • semantic change
значење	gösterilen	signified
И		
идиолект	bireysel dil, kişi ağzı	idiolect
идно време	gelecek zaman	future tense
идиом (фраза)	deyim	idiom, phrase
избор (селекција)	seçme	choice, selection
извик	ünlem	interjection
извична реченица	ünlem cümlesi	exclamative sentence
изговор	söyleyiş	pronunciation
илокуција	edimsöz	illocution
именка • сложена именка • општа именка • конкретна именка • апстрактна именка • колективна именка	ad, isim • birleşik isim • cins ad, cins isim • somut isim • soyut isim • topluluk adı	substantive, noun • compound noun • common noun • concrete noun • abstract noun • collective noun

имперфект	hikâye birleşik zamanı	imperfect
инверзивна реченица	devrik cümle	sentence inversion
индекс	1. belirtici gösterge 2. indeks, dizin	index
индикатив (темпорален глагол)	bildirme kipi	indicative, indicative mood
индиректен • индиректен говор • индиректен предмет	dolaylı • dolaylı anlatım • dolaylı nesne	indirect • indirect speech • indirect object
индукција	tümevarım	induction
интерференција	girişim	interference
интонација	ton, ezgi	intonation
инфикс	iç ek	infix
инфинитив	mastar	infinitive
инфлективен афикс	çekim eki	inflectional affix
информација	bilgi	information
исказ	söz	utterance
исказ (израз)	sözce	expression
Ј		
јазик • секојдневен јазик • странски јазик • жив јазик • мртов јазик • литературен јазик • мајчин јазик • заеднички јазик • официјален јазик • научен јазик • национален јазик	dil • günlük konuşma dili • yabancı dil • yaşayan dil • ölü dil • edebiyat dili, edebi dil • anadil • ortak dil • resmî dil • bilim dili • milli dil	language • everyday language • foreign language • living language • dead language • literary/standard language • mother tongue, native ~ • common language • official language • scientific language • national language
јазична економија	dilsel tutumluluk	language economy
јазична заедница	dilsel topluluk	speech community
јазично семејство	dil ailesi	language family
јазол	düğüm	node
К		
категирија • категорија род	grup, sınıf, küme, ulam • cins kümesi	category • category of gender
каузативен глагол (фактитивен глагол)	ettirgen fiil	causative verb, factitive verb
каузативен залог (фактитивен залог)	ettirgen çatı	causative voice, factitive voice
класа (група)	sınıf, küme	class
класа на зборови	kelime sınıfı	word class
класификува	sınıflandır-	classify
класификуван	sınıflandırılmış	classified
клише	basma kalıp söz	cliché
колективна именка	topluluk adı	collective noun
колоквијален јазик	gündelik dil	colloquial language, colloquial speech
компарација (степен компарација)	üstünlük derecesi, karşılaştırma derecesi	comparative degree

комуникација	iletişim, bildirişim, bağlantı	communication
конвенција (договор)	uzlaşım	convention
конгруенција	uyum, çakışma	congruence
конјугација • конјугација на глагол	çekim • fiil çekimi, eylem çekimi	conjugation, conjugate • conjugation
конјугира	çek- (fiil)	conjugate
конјугиран • конјугирана форма	çekimli • çekimli biçim	conjugate • conjugated form
консонант (согласка) • поврзувачки консонант • дентален консонант • алвеопалатален ~ • лабиодентален ~ • алвеоларен (венечен) ~ • денталнолабијален ~ • лабијален консонант • билабијален консонант • безвучен консонант • звучен консонант • палатален консонант • веларен консонант • помошен консонант	konsonant, ünsüz • bağlayıcı ünsüz • dış ünsüzü • dış-damak ünsüzü • dış-dudak ünsüzü • dış-eti ünsüzü • dış dudak ünsüzü • dudak ünsüzü • çift dudak ünsüzü • sert (ötümsüz) ünsüz • yumuşak (ötümlü) ünsüz • ön damak ünsüzü • art damak ünsüzü • yardımcı ünsüz	consonant • intervocalic euphonic ~ • dental consonant • alveo-palatal consonant • labio-dental consonant • alveolar consonant • dentilabial consonant • labial consonant • bilabial consonant • voiceless consonant • voiced consonant • palatal consonant • velar consonant • intervocalic euphonic consonant
консонантска хармонија	ünsüz uyumu	consonantal harmony
конструкција (градба)	kuruluş	construction
контрастивен • контрастивна анализа • контрастивна лингвистика	karşıtsal • karşıtsal çözümleme • karşıtsal dil bilimi	contrastive • contrastive analysis • contrastive linguistics
контекст	bağlam	context
концепт	kavram	concept, notion
координиран	sıralı	coordinative
координирани реченици	sıralı cümle	coordinate sentence
копула	koşaç	copula
корен	kök	root
користење (употреба)	kullanım	usage
корпус	bütünce	corpus
кохезија	bağdaşıklık	cohesion
кохерентност (доследност)	tutarlılık	coherence
краток вокал	kısa ünlü	short vowel
култура	kültür	culture
Л		
лексема	sözlük birimi	lexeme
лексикографија	leksikografi, sözlük bilgisi	lexicography
лексикологија	kelime bilimi, sözcük bilimi	lexicology
лексичко значење	sözlüksel anlam	lexical meaning
лингвист	dil bilimci, lengüist	linguist
лингвистика • компаративна лингвистика • функционална лингвистика • општа лингвистика	lengüistik, dil bilimi • karşılaştırmalı dil bilimi • işlevsel dil bilimi • genel dil bilimi	linguistics • comparative linguistics • functional linguistics • general linguistics
линеарност	çizgisellik	linearity
литература	edebiyat	literature

литературен јазик	edebî dil	literary/standard language
лице • прво лице • второ лице • трето лице	kişi, şahıs • birinci kişi • ikinci kişi • üçüncü kişi	person • first person • second person • third person
лична замена	kişi zamiri, şahıs zamiri, kişi adılı, şahıs adılı	personal pronoun
локален говор	ağız	local language
локатив	lokatif, bulunma durumu, bulunma hâli	locative
М		
мала вокална хармонија (лабијална асимилација)	küçük ünlü uyumu	labial harmony
машки род	eril cins	masculine gender
мек вокал (преден вокал)	ince ünlü	front vowel
мелодија	ezgi	melody
метајазик	üstdil	metalanguage
метајазична функција	üstdil işlevi	metalinguistic function
метатеза	göçüşme	metathesis
метафора	eğretileme, mecaz	metaphor
метафоричко значење	mecazi anlam, eğreti anlam	metaphorical meaning
метод	yöntem	method
метонимија	düzdeğişmece	metonymy
минато време	geçmiş zaman	past tense
минато неопределено време	belirsiz geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman	past indefinite
минато определено свршено време	belirli geçmiş zaman	past definite
множина	çoğul, çokluk	plural
морфема	biçim birimi, morfem	morpheme
морфологија	morfoloji, biçim bilimi, biçim bilgisi, şekil bilgisi	morphology
Н		
наводници	tırnak işareti	quotation marks
наложителен начин (нецеситатив)	gereklilik kipi	necessitative
напреден	ilerlemiş, gelişmiş	advanced
народен јазик	halk dili	colloquial speech
наставка • падежна наставка	ek • durum eki	ending • case ending
национален јазик	ulusal dil	national language
начин (глаголски)	kip	mood
начин на дејство (вид дејство)	kılınış	manner of action
негација	olumsuzluk	negation
немаркиран	işaretsiz	unmarked
нежив	cansız	inanimate
неодреден (неопределен)	belgisiz, belirsiz	indefinite
неологизам	yeni kelime	neologism
неопределен предмет (неопределен објект)	belirsiz nesne	nondefined direct object
непреводлив	çevrilemez	untranslatable

непреоден • непреоден глагол	geçişsiz • geçişsiz fiil	intransitive • intransitive verb
нетипичен	tipik olmayan	atypical
неутрален (збор)	yansız (kelime)	neuter
номинализација	adlaşma	nominalisation
нултна морфема	sıfır biçim birimi	zero morpheme
О		
област (сфера)	1. alan, dal 2. bölge	area
образование	öğretim, öğretme	education
одговор	cevap	answer
однос	bağlantı, ilişki	relation
одреден (определен, дефинитивен)	belgili	definite
одрекување (негација)	olumsuzluk	negation
одречна реченица (негативна реченица)	olumsuz cümle	negative sentence
озвучување (омекнување)	yumuşama	softening
ономастика	özel ad bilimi	onomastics
ономастичар	özel ad bilimci	onomast
ономатопеја	yansıma	onomatopoeia
опишува	betimle-	describe
определен	belirli	definite
определен предмет (директен предмет)	belirli nesne	defined direct object
оптатив (желбен начин)	istek kipi	optative mood
основа (образувана со зборообразувачки наставки)	gövde	stem
основна реченица (главна реченица)	temel cümle, ana cümle	main clause
П		
падеж	durum	case
падежна наставка	durum takısı	case ending
падежот акузатив	akuzatif, belirtme durumu, yükleme durumu	accusative case
падежот вокатив	seslenme durumu	vocative case
падежот генитив (генитивен падеж)	genitif, ilgi durumu, ilgi hâli	genitive case
падежот датив	datif, yönelme durumu, yönelme hâli	dative case, directional case
падежот екватив	ekvatif, eşitlik durumu, eşitlik hâli	equative case
падежот инструментал	enstrümantal, vasıta durumu, vasıta hâli	instrumental case
падежот локатив	lokatif, bulunma durumu, kalma durumu, kalma hâli	locative case
падежот номинатив	nominatif, yalın durum, yalın hâl	nominative case
палатална хармонија	büyük ünlü uyumu	palatal harmony
парадигма	dizi, paradigma	paradigm
паратакса	cümlelerin bağlaçsız birleşimi	parataxis, coordination
пасив	edilgen, pasif	passive

пасивен залог	edilgen çatı	passive voice
пауза	durak	pause
перфект	bitmişlik zamanı	perfect
повратен глагол	dönüşlü fiil, dönüşlü eylem	reflexive verb
повратна заменка	dönüşlülük zamiri	reflexive pronoun
поврзувачки вокал	bağlayıcı ünlü	connecting vowel
поврзувачки консонант	bağlayıcı ünsüz	intervocalic euphonic consonant
подмет (субјект) • граматички подмет	özne • sözde özne	subject • grammatical subject
показна • показна придавка • показна заменка	gösterici, gösteren • gösterme sıfatı • gösterme zamiri/adılı	demonstrative • demonstrative adjective • demonstrative pronoun
полисемија	çok anlamlılık	polysemy
полисемичен	çok anlamlı	polysemic
помошен глагол	yardımcı fiil, yardımcı eylem	auxiliary verb
порака	mesaj, bildiri, ileti	message
пословица	atasözü	proverb
постпозиција	edat	postposition
потврдна реченица (афирмативна реченица)	olumlu cümle	affirmative sentence
поткатогија	alt ulam, alt kategori	subcategory
правилен • правилен изговор	doğru, kurallara uygun • doğru söyleyiş	correct • correct pronunciation
правило • правило на избор	kural • seçme kuralı	rule • selection rule
правопис (ортографија)	yazım, imlâ	orthography, spelling
прагмалингвистика	edim dil bilimi	pragmalinguistics
прагматика	edim bilimi	pragmatics
прашална наставка	soru eki	interrogative particle
прашалник (знак)	soru işareti	question mark
прашање	soru	interrogative
превод • превод верен на оригиналот • буквален превод • слободен превод • литературен превод	çeviri • motamot çeviri • harfi harfine çeviri • serbest çeviri • edebi çeviri	translation • interlinear translation • word for word/literal ~ • loose translation • literary translation
преведува	çevir-	translation
преведувач	çevirmen	translator
предикативен глагол	ek-fiil	predicative verb, copulative verb
предлог	ilgeç	preposition
предмет (објект) • определен предмет • неопределен предмет • директен предмет • индиректен предмет	nesne • belirtili nesne • belirtisiz nesne • dolaysız nesne • dolaylı nesne	object • defined direct object • nondefined direct object • direct object • indirect object
презент • итеративен презент, повторлива сегашност	şimdiki zaman • yinelemeli şimdiki zaman	present • iterative present
преоден (транзитивен)	geçişli	transitive
преоден глагол (транзитивен глагол)	geçişli fiil, geçişli eylem	transitive verb

префикс	ön ek	prefix
придавка • сложена придавка • квалитативна придавка • односна придавка • показна придавка • бројна придавка • дистрибутивна бројна придавка	sıfat, ön ad • birleşik sıfat • niteleme sıfatı • belirtme sıfatı • gösterme (işaret) sıfatı • sayı sıfatı • üleştirme sayı sıfatı	adjective • compound adjective • qualitative adjective • determinative adjective • demonstrative adjective • numeral adjective • distributive numeral adjective
прилог • прилог за време • прилог за количество • прилог за место • прилог за начин • прашален прилог	belirteç, zarf • zaman zarfı • azlık-çokluk (miktar) zarfı • yer-yön zarfı • durum (nitelik) zarfı • soru zarfı	adverb • adverb of time • adverb of quantity • adverb of place • adverb of manner • interrogative adverb
прилошка определба	zarf tümleci	adverbial complement
примач	alıcı	recipient
пример	örnek	example
принцип на најмал отпор (правило на најмал отпор)	en az çaba ilkesi, en az çaba kuralı	principle of least effort
прирок • сложен глаголски прирок	yüklem • birleşik eylem yüklemi	predicate • verbal compound predicate
променлив (менлив) • променлив акцент	değişken • değişken vurgu	variable • variable stress
проминализација	adillaşma	pronominalisation
прост збор	basit kelime, yalın kelime	simple form
проста реченица	basit cümle, yalın cümle	simple sentence
просто време	basit zaman	simple tense
Р		
разговара	konuş-	converse
разговорен јазик	konuşma dili	spoken language, colloquial language
разговорен стил	konuşma tarzı	colloquial style
разновиден (различен)	çeşitli	various
рамен вокал	düz ünlü	unrounded vowel
раскажано сложено време	hikâye birleşik zamanı	imperfect, pluperfect
реакција	yanıt, tepki	response
редупликација (хендијада)	ikileme, tekrarlama	reduplication
резиме	özet	summary
реторика	belâgat, retorik	rhetoric
референт	gönderge	referent
референцијална функција	gönderge işlevi	referential function
рефлексивен залог (повратен залог)	dönüşlü çatı	reflexive voice
реципрочен глагол	işteş fiil	reciprocal verb
реципрочен залог	işteş çatı	reciprocal voice
реченица • главна реченица • декларативна реченица • заповедна реченица • одречна реченица • потврдна реченица	cümle, tümce • temel cümle • bildirim cümlesi • emir cümlesi • olumsuz cümle • olumlu cümle	sentence, clause • main clause • declarative sentence • imperative sentence • negative sentence • affirmative sentence

<ul style="list-style-type: none"> • прашална реченица • извична реченица • реченица без подмет • елиптична реченица • член на реченица • главен член на реченица 	<ul style="list-style-type: none"> • soru cümlesi • ünlem cümlesi • öznesiz cümle • eksiltili cümle, kesik cümle • cümlenin unsuru • cümlenin temel ögesi 	<ul style="list-style-type: none"> • interrogative sentence • exclamatory sentence • impersonal sentence • elliptic (elliptical) sentence • sentence constituent • main component/constituent of the sentence
речник	sözlük	dictionary, lexicon
род <ul style="list-style-type: none"> • без род • машки род • женски род • среден род 	cins, cinsiyet <ul style="list-style-type: none"> • cinsiyetsiz • eril cins • dişi cins, dişil • nötr, yansız 	gender <ul style="list-style-type: none"> • genderless • masculine gender • feminine gender • neuter gender
С		
самогласка (вокал)	ünlü	vowel
сврзник <ul style="list-style-type: none"> • дисјунктивен сврзник (разделен сврзник) 	bağlaç <ul style="list-style-type: none"> • ayrıştırıcı bağlaç 	conjunction <ul style="list-style-type: none"> • disjunctive conjunction
сегашно време (презент)	şimdiki zaman	present tense
секундарно значење	yan anlam	secondary meaning, connotation
сема	anlambirimcik	seme
семантика	anlam bilimi	semantics
семантички	anlamsal, semantik	semantic
семантичко поле	kavram alanı	conceptual/semantic field
симбол	simge	symbol
семема	anlam birimcik demeti	sememe
семиологија	gösterge bilimi	semiology, semiotics
сигнал	belirtke, belirti	signal
синоним	eş anlamlı	synonym
синонимија	eş anlamlılık	synonymy
синтагма	dizim	syntagm
синтакса	sentaks, cümle bilgisi, söz dizimi	syntax
синтаксичка функција	söz dizimsel işlev	syntactic function
синтаксичка компонента	söz dizimsel bileşen, sentaktik öge	syntactic component
синхронија	eş zamanlılık	synchrony
систем	dizge, sistem	system
сленг	özel dil	slang
слог <ul style="list-style-type: none"> • отворен слог • затворен слог • акцентиран слог • делење на слогови 	hece, seslem <ul style="list-style-type: none"> • açık hece • kapalı hece • vurgulu hece • hecelere ayırma 	syllable <ul style="list-style-type: none"> • open syllable • closed syllable • stressed syllable • divide into syllables
сложен	birleşik	compound
сложен глагол	birleşik fiil	compound verb
сложен збор	birleşik kelime, birleşik sözcük	1. compound word 2. complex word
сложена реченица	birleşik cümle	compound sentence
сложено време	birleşik zamanlı kip	compound tense
слушател	dinleyici, alıcı	listener

согласка (консонант)	ünsüz, konsonant	consonant
согласување меѓу подмет и прирок	özne yüklem uygunluğu	concord agreement
содржина	içerik	content
соединување (составување)	birleşim, birleştirme	combination
составен (дел)	kurucu	constituent
социолингвистика	toplumdilbilim	sociolinguistics
споредба	karşılaştırma	confrontation
споредува	karşılaştır-	compare
споредување (компарација)	karşılaştırma	comparison
среден род (неутрален род)	cinsiyetsiz, nötr	neuter
стандарден јазик	standart dil, ölçünlü dil	standard language
статичен (непроменлив)	dural	static
степен • степенот екватив • степенот суперлатив • степенот компарација, степен на споредување	derece • eşitlik derecesi • en üstünlük derecesi • karşılaştırma derecesi, üstünlük derecesi	degree • equative degree • superlative degree • degree of comparison, comparative
стеснување	daralma, büzülme	contraction
стил	biçem, üslup	style
стилистика	biçem bilimi, üslup bilimi, anlatım bilimi, stilistik	stylistics
стимуланс (поттик)	uyaran	stimulus
странски збор	yabancı kelime	borrowed word
структура	yapı	structure
суфикс • деминутивен суфикс • непродуктивен суфикс • присвоен суфикс	son ek • küçültme eki • işlek olmayan son ek • iyelik eki	suffix • diminutive suffix • unproductive suffix • possessive suffix
Т		
тврд вокал (заден вокал)	kalın ünlü	back vowel
тема	konu	theme, topic
термин	terim	term
тесен вокал	dar ünlü	narrow vowel
типичен	tipik	typical
точка и запирка (знак)	noktalı virgöl	semicolon
транскрипција	çevriyazı, çeviri yazı, fonetik yazı, ses yazısı	transcription
транслитерација	harf çevrimi	transliteration
трансформација	dönüşüm	transformation
У		
употреба • употреба на зборот • фреквенција на употреба	kullanım, kullanma • kelime kullanılışı • kullanım sıklığı	usage • usage of word • frequency of occurrence
употребен	kullanılmış	used
употребува	kullan-	use
услов	şart, koşul	condition
условен начин	şart kipi, koşul kipi	conditional mood
условна реченица	şart cümlesi, koşullu cümle	conditional sentence

Ф		
фактитивен глагол	ettirgen fiil	factitive verb
фактитивен залог	ettirgen çatı	factitive voice
филолог	filolog, dilci	philologist
филологија	filoloji, dilcilik	philology
финитен глагол (флективен глагол, конјугиран глагол)	bitmiş fiil, çekimli fiil	finite verb
флексија	büküm	flection
флективни јазици	bükümlü diller	flexional languages, inflecting languages
фонема	fonem, ses birimi	phoneme
фонетика • експериментална фонетика	fonetik, ses bilgisi • deneyli ses bilgisi	phonetics • experimental phonetics
фонологија	görevsel sesbilim	phonology
форма • основна форма	biçim • temel biçim	form • canonical form
формализам	biçimcilik	formalism
фразеологија	deyim bilimi	phraseology
функција	işlev	function
Х		
хипербола	abartma	hyperbole
хипоним	alt anlamlı	hyponym
хипонимија	alt anlamlılık	hyponymy
хипотакса	bağlılık	hypotaxis
хомоним	eş sesli, sesteş, homonim	homonym
хомонимија	eş seslilik, sesteşlik	homonymy
Ц		
цитат	alıntı	citation
цитира	alıntı yap-	cite
цитиран	alıntı yapılmış	cited
Ч		
член • определен член	tanımlık • belirli tanımlık	article • definite article
Ш		
широк вокал	geniş ünlü	wide vowel, low vowel

KORISTENA LITERATURA

I. Literatura na latiniца

1. Akalın, Halûk Şükrü; Toparlı, Recep; Korkmaz, Zeynep; Gözaydın, Nevzat; Zülfikar, Hamza; Yücel, Bilâl; Yıldız, Bayram; Ayık, Emrullah; Tekeli, Safa; Aksu, Tezcan Belgin; Gültekin, Beyza; Yılmaz, Eyövge Betül. (2005). *Yazım Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
2. Akalın, Halûk Şükrü; Toparlı, Recep; Gözaydın, Nevzat; Zülfikar, Hamza; Argunşah, Mustafa; Demir, Nurettin; Aksu, Tezcan Belgin; Gültekin, Beyza. (2009). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
3. Akbayır, Sıddık. (2011). *Dil ve Diksiyon - Yazılı ve Sözlü Anlatım Bozuklukları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
4. Aksan, Doğan. (2009). *Her Yönüyle Dil – Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
5. Aksan, Doğan. (2011). *Türkçenin Zenginlikleri, İncelikleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
6. Aksoy, Asım Ömer. (1989). *Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
7. Aktaş, Şerif; Gündüz, Osman. (2009). *Yazılı ve Sözlü Anlatım* (okuma-dinleme-konuşma-yazma). Ankara: Akçağ Yayınları.
8. Aydemir, Ahmet İbrahim. (2010). *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
9. Aydın, Münire. (2002). *Çocuk İsimleri Ansiklopedisi*. İstanbul: Seda Yayınları.
10. Aysan, Advije; Tuncay, Selma. (1997). *Kadın-Erkek Adları Sözlüğü*. Ankara: Doruk Yayınları.
11. Ayverdi, İlhan; Topaloğlu, Ahmet. (2007). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
12. Banguoğlu, Tahsin. (1990). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
13. Barın, Erol; Demir, Celal. (2006). *Türk Dil Bilgisi 1 – Ses Bilgisi*. Ankara: Öncü Kitap.
14. Bayraktar, Nesrin. (2004). *Türkçede Fülimsiler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
15. Bajraktarević, Fehim. (1962). *Osnovi turske gramatike*. Beograd: Naučna knjiga.
16. Caferoğlu, Ahmet. (1984). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
17. Čaušević, Ekrem. (1996). *Gramatika suvremenoga turskog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
18. Çavuşev, İsmail. (2001). *Çağdaş Türk Dilbilgisi*. Sofya: Radar Print.
19. Demir Aslan, Sema. (2008). *Türkçede İsteme Kipliği, Semantik - Pragmatik Bir İnceleme*. Ankara: Grafiker Yayınları.
20. Demir, Nurettin; Yılmaz, Emine. (2011). *Türkçe Ses Bilgisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
21. Demir, Nurettin; Yılmaz, Emine; Gencan, Nejat. (2011). *Türkçe Biçim Bilgisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
22. Deny, Jean. (1995). *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi)*. Türkçeye Çeviren: Oytun Şahin. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
23. Deny, Jean. (2012). *Türk Dil Bilgisi - Modern Türk Dil Bilgisi Çalışmalarının Kapsamlı İlk Örneği*. Türkçeye çeviren: Ali Ulvi Elove. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
24. Doğan, Enfel. (2012). *Türkçe Cümle Bilgisi I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
25. Eker, Süer. (2010). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
26. Ercilasun, B. Ahmet. (2011). *Başlangıçtan Günümüze Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
27. Ergin, Muharrem. (1998). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
28. Ersoy, Feyzi. (2016). *Türkiye Türkçesinde Kelime Tahlilleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
29. Friedman, Victor. (1977). *The Grammatical Categories of the Macedonian Indicative*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers, Inc.
30. Đindić, Slavoljub. (1991). *Udžbenik turskog jezika*. Beograd: Naučna knjiga.
31. Gencan, Nejat Tahir. (1992). *Dilbilgisi*. İstanbul: Kanaat Yayınları.
32. Göker, Osman. (1986). *Üniversite Öğrencileri için Türkçe Kitabı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.
33. Grönbech, K. (1995). *Türkçenin Yapısı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
34. Gülensoy, Tuncer. (2010). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
35. Günay, Doğan V. (2007). *Sözcükbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

36. Gürzap, Can. (2009). *Söz Söyleme ve Diksiyon*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
37. Hatiboğlu, Vecihe. (1982). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
38. Hengirmen, Mehmet. (1995). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
39. Huber, Emel. (2008). *Dilbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
40. Kahraman, Tahir. (1996). *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
41. Karaağaç, Günay. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
42. Karaağaç, Günay. (2010). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
43. Karaağaç, Günay. Yavuzer, Hayati. (2011). *Yükseköğretimde Türk Dili ve Kompozisyon*. Ankara: Okutman Yayıncılık.
44. Karahan, Leyla. (1998). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ.
45. Kahraman, Tahir. (1996). *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
46. Kardaş, Nevin; Önen, Salih; Duman, Mesut; Fidan, Ahmet; Gökdemir, Sevgi; Erkıran, Hanifi; Koç, Hasan; Terzi, Yılmaz; Korkmaz, Alaaddin; Korkmaz, Müjgân; Akyüz, Zeki; Yurt, Necati; Ulugtekin, Murat; Güzel, Osman; A. Görsoy, Şakir; Demirsoy, Hilmi; Başbuğ, Namiye. (1995). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük. 1. 2. 3.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
47. Kaya, Nesrin; Oyar, Ahmet; Topaloğlu, Yüksel; Durmuş, Oğuzhan; Özden, Muharrem; Özden, Ersin. (2007). *Üniversiteler için Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Kriter Yayınlar.
48. Korkmaz, Zeynep. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
49. Korkmaz, Zeynep. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar. I. II.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
50. Korkmaz, Zeynep. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri - Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
51. Korkmaz, Zeynep; Ercilasun, Ahmet; Gülensoy, Tuncer; Parlatır, İsmail; Zülfikar, Hamza; Birinci, Necat. (2012). *Türk Dili ve Kompozisyon*. Bursa: Ekin Yayınevi.
52. Kristal, Dejvid. (1985). *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit.
53. Kusevska, Marija. (2013). *Contrastive Analysis of English and Macedonian*. Stip: Goce Delcev University.
54. Leontik, Mariya. (2014). *Temel Türkçe Dil Bilgisi*. Skopje.
55. Lunt, G. Horace. (1952). *A grammar of the Macedonian language*. Скопје: Државно книгоиздателство на Народна Република Македонија.
56. Mareš Václav František. (1994). *Makedonská gramatika*. Skopje: MANU.
57. Minissi, Nullo. Kitanovski, Naum. Cinque. U. (1982). *The Phonetics of Macedonian*. Napoli: Istituto Universitario Orientale.
58. Okay, Gökdal. (1996). *Adlar Sözlüğü*. Ankara: Saypa Yayınevi.
59. Okumuş, Fatih. (2004). *Çocuk İsimleri Ansiklopedisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
60. Özkan, Mustafa. (2010). *İnsan, İletişim ve Dil*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
61. Özkan, Mustafa; Sevinçli Veysi. (2012). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
62. Özkan, Mustafa. Pilancı Hülya. (2012). *Türkçe Cümle Bilgisi. I-II.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
63. Özkan, Mustafa; Tören, Hatice; Esin, Osman. (2013). *Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
64. Özkan, Mustafa. (2013). *Türkçe Cümle Bilgisi II*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
65. Özsoy, Sumru; Balcı, Ayla; Turan, Deniz Ümit. (2012). *Genel Dilbilim 1*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
66. Özsoy, Sumru; Emeksiz, Erk Zeynep; Turan, Deniz Ümit. Uzun, Leyla. (2013). *Genel Dilbilim 2*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
67. Öztürk, Deniz. *Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*. (2008). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
68. Simeon, Rikard. (1969). *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica Hrvatska.

69. Teker Duran, Ahmet; Erol, Ertan; Yaman, Ertuğrul; Bacanlı, Eyüp; Küçükbasmacı, Gülten; Toman, Hümeysra; Parlak, Hatice; Yılmaz, Kazım; Temur, Nezir; Eker, Süer; Gedik, Sadi; Aslan, Selma; Durmuş Işınacı, Tuba. (2009). *Üniversiteler için Türk Dili El Kitabı*. Ankara: A Grafiker Yayınları.
70. Toklu, Osman Mehmet. (2009). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
71. Tomić, Mišeska Olga. (1995). *Jezik i jezici*. Novi Sad: Futura publikacije.
72. Tseng, Lan-ya. (2002). *Türkiye Türkçesinde Orta Hece Düşmesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
73. *Türk Gramerinin Sorunları – Bildiriler*. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
74. *Türkçenin Çağdaş Sorunları*. Editörler: Gülsevin Gürer, Boz Erdoğan. (2006). Ankara: Gazi Kitabevi.
75. *Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Üzerine Konuşmalar*. (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
76. Türkyılmaz, Fatma. (1999). *Tasarlama Kiplerinin İşlevleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
77. User, Şirin Hatice. (2006). *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
78. Uslu, Mustafa. (2007). *Ansiklopedik Türk Dili ve Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Yağmur Yayınları.
79. Uzun, Engin Nadir. (2000). *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
80. Uzun, Mehmet. (2009). *Tahsin Yücel'in Kumru ile Kumru ve Dönüşüm Eserlerinde -(°)yor Eki*. Adana: Çukurova Üniversitesi. (докторска дисертација во периодика)
81. Üstünova, Kerime. (2008). *Türkiye Türkçesi Ad İşletimi (biçim bilgisi)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
82. Yaman, Ertuğrul. (1981). *Diksiyon I-II*. İstanbul: YA-PA.
83. Vardar, Berke. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
84. Yavuz, Kemal; Yetiş, Kâzım; Birinci, Necat. (1998). *Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
85. Yelten, Muhammet; Açıkgöz, Halil. (2008). *Kelime Grupları*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
86. Yılmaz, Gül. (2004). *Çocuk İsimleri Sözlüğü*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
87. Zülfikar, Hamza. (1980). *Yabancılar için Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Türkçe Kursu Yayınları.
88. Zülfikar, Hamza. (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
89. Zülfikar, Hamza. (2012). *Doğru Yazma ve Konuşma Bilgileri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
90. Zülfikar, Hamza. (2015). *Söz Varlığı, Yazım ve Anlatım Açısından Türkçedeki Gelişmeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
91. (2014). *Birleşik Fiil - Bildiriler ve Tartışmalar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

II. Литература на кирилица

1. Ахмед, Октај. (2008). *Вовед во морфологија на турскиот јазик*. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
2. Богданоска, Билјана. *За матуранти македонски јазик и литература*. Скопје: Бомат Графикс.
3. Бојковска, Стојка. Ѓуркова, Минова Лилјана. Пандев, Димитар. Цветковски Живко. (1988). *Македонски јазик за средното образование*. Скопје: Просветно дело.
4. Бојковска, Стојка. Ѓуркова, Минова Лилјана. Пандев, Димитар. Цветковски Живко. (2008). *Опита граматика на македонскиот јазик*. Скопје: Просветно дело.
5. Бугарски, Ранко. (2001). *Јазици*. Превод од српски: Весна Крстевска. Скопје: Еин-Соф.
6. Видоески Божо, Димитровски Тодор, Конески Кирил, Тошев Крум, Скаловска Угринова Рада. (1970). *Правопис на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Просветно дело.
7. Видоески Божидар, Димитровски Тодор, Конески Кирил, Скаловска - Угринова Рада. (1998). *Правопис на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Просветно дело.
8. Гълъбов, Гълъб. (1964). *Грамматика на турския език*. София: Наука и изкуство.
9. Демирај, Шабан. (1994). *Балканска лингвистика*. Скопје: Логос-А.

10. Дикро, Освалд. Тодоров, Цветан. (1994). *Енциклопедиски речник на науките за јазикот 1, 2*. Скопје: Детска радост.
11. Димкова, Пановска Искра. (2010). *Практикум по правопис со правоговор на македонскиот литературен јазик*. Скопје: УКИМ
12. Ѓорѓиоска, Жаклина. Макаријоска, Лилјана. (2015). *Македонскиот јазик во средното образование*. Скопје.
13. Ѓуркова, Минова Лилјана. (2000). *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Магор.
14. Ѓуркова, Минова Лилјана. (2003). *Стилистика на современиот македонски јазик*. Скопје: Магор.
15. Евроска, Топлиска Катица. (2014). *Предлогот в(о) во современиот македонски јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
16. (2009) *Зборник на трудови од научниот собир „Балкански јазичен светоглед“*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
17. (2011) *Зборник на трудови од научниот собир „Стандарднојазичната норма и македонскиот јазик - Јазикот и идентитетот“*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
18. Иванов. Н. С. (1977). *Курс турецкой грамматики*. Ленинград: Издательство Ленинградского университета.
19. Јанушева, Виолета. (2017). *Стандарден македонски јазик*. Битола: Универзитет „Св. Климент Охридски“, Педагошки факултет.
20. Карапејовски, Бобан. (2012). *Дистрибуцијата на заменските клитики во македонскиот јазик*. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“: Скопје. (магистерски труд во периодика)
21. Кепески, Круме. (1985). *Граматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Просветно дело.
22. Конески, Блаже. (1986). *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Култура.
23. Конески, Блаже. (1987). *Граматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Култура.
24. Конески, Блаже. (2001). *Историска фонологија на македонскиот јазик*. Скопје: МАНУ-Култура.
25. Конески, Кирил. (1999). *Правописен речник на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Просветно дело.
26. Кононов, А. Н. (1956). *Граматика современного турецкого литературного языка*. Москва-Ленинград: Академия наук СССР.
27. Мареш, Вацлав Франтишек. (2008). *Компаративна фонологија и морфологија на македонскиот јазик*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
28. Николиќ, Арсова Лидија. (1980). *Категоријата време во англискиот и македонскиот глаголски систем*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ (докторска дисертација во периодика).
29. Николовска, Виолета. (2012). *Македонски јазик со култура на изразувањето*. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“.
30. Николовска, Виолета. (2012). *Култура на изразувањето*. Скопје.
31. Николовска, Виолета. (2012). *Современите теории за реченицата и македонската реченица. Македонистика, II*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
32. Николовска, Виолета. (2015). *Речник на термини од науката за јазикот*. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“.
33. Панзова, Виолета. (1996). *Универзалната граматика и македонскиот јазик*. Скопје: Епоха.
34. Панчевска, Ангелина. (2004). *Системот на показните заменки во македонскиот и полскиот јазик*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.
35. Савицка, Ирена. Спасов, Људмил. (1997). *Фонологија на современиот македонски стандарден јазик*. Скопје: Детска радост.
36. Саздов, Симон. (2007). *Современ македонски јазик 1, 2, 3, 4*. Скопје: Табернакул.

37. Саздов, Симон. (2007). *Феминитивите во македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Менора.
38. (2010) *'Сегашност' како лингвистички поим - Граматички средства за изразување 'сегашност' во словенските и во балканските јазици*. Уредник: Зузана Тополињска. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
39. Симоска Силвана. (2010). *Контрастивни проучувања – Сложени именки во германскиот и во македонскиот јазик*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Филолошки факултет „Блаже Конески“.
40. Спасов, Људмил. Митиќ, Катеина. (2009). *Практикум по фонетика и фонологија на современиот македонски стандарден јазик со вежби од правописот и правоговорот*. Скопје: Боро Графика.
41. Станојоски, Игор. (2015). *Усвојување на македонскиот јазик како странски*. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“.
42. Тантуровска, Лидија (2005). *Директниот и индиректниот објект во македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
43. Томиќ, Мишеска Олга. (1997). *Помошниот глагол сум и има. Педесет години на македонската наука за јазикот*. Скопје: МАНУ.
44. Тополињска, Зузана. (1995). *Македонските дијалекти во Егејска Македонија. Синтакса. Том 1*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
45. Тополињска, Зузана. (1997). *Македонските дијалекти во Егејска Македонија. Синтакса. Том 2*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
46. Тополињска, Зузана. (1999). *Полски - македонски: граматичка конфронтација. 2. Прозодија*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
47. Тополињска, Зузана. (2000). *Полски - македонски: граматичка конфронтација. 3. Студии од морфосинтаксата*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
48. Тополињска, Зузана. (2001). *Полски - македонски: граматичка конфронтација. 5. Реченица во реченица*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
49. Тополињска, Зузана. (2003). *Полски – македонски: граматичка конфронтација. 6. Синтаксичка деривација*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
50. Тополињска, Зузана. (2008). *Полски – македонски: граматичка конфронтација. 8. Развитие на граматичките категории*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
51. Тополињска, Зузана. (2009). *Македонски-полски: граматичка конфронтација. 9. Негација*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
52. Христовски, Александар. (1995). *Граматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје.
53. Цветковски, Живко. (2001). *Сум како полнозначен глагол? Зборник на трудови од собирот Македонската лексикологија и лексикографија*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
54. Џамбазова, Петрова Снежана. (2008). *Збороредот во рамките на именската група во прозата на Славко Јаневски*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
55. (1986). *Правопис на македонскиот литературен јазик со правописен речник*. Скопје: Просветно дело.
56. (2015). *Правопис на македонскиот јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
57. (2017). *Правопис на македонскиот јазик*. Второ издание. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Култура.

БИОГРАФИЈА НА МАРИЈА ЛЕОНТИЌ

Марија Леонтиќ е родена на 12.5.1967 год. во Истанбул. Дедото по таткова линија, Димитрија Леонтиќ (1903 – 1983) кој е роден во македонското село Врбен и кој се оженил со Марија Филиповиќ, која израснала во македонското село Кокорница, откако им се родила ќерката Живка, одлучил како печалбар да замине во Истанбул. На почетокот неколкупати во годината одел во селото, а потоа и сопругата и ќерката ги зел во Истанбул. Живка од мајка си Марија и од бабата по таткова линија, Ана, имала време да го научи разговорниот македонски јазик. Другите деца, Владимир, Ана и Кристина, се родиле во Истанбул. Димитрија, во квартот Емирѓан на Истанбул, на почетокот печел леб во фурна, а потоа ги разнесувал улица по улица. Во 1940 година, кога неговата сопруга Марија (1899 – 1940) починала во Истанбул, Димитрија решил со децата Живка, Владимир, Ана и Кристина да остане во Истанбул. Неговиот син Владимир и ќерките Живка и Кристина учеле во шестгодишно грчко училиште, а ќерката Ана починала на мала возраст. Дома се зборувало на грчки и турски јазик, а Димитрија Леонтиќ го читал и пишувал османско-турскиот, а ги знаел и српскиот и албанскиот, кои, покрај македонскиот, се зборувале во селото. Владимир Леонтиќ (22.10.1934 –) на 10 јули 1966 година се оженил со Иванка Ч'к'р'к (2.12.1941 –) која е родена во Едрене. Иванка Ч'к'р'к со татко си Јованчо, мајка си Василка и браќата Филип и Танаш одгледувале жито, сончоглед, зеленчук и овошје на нивите близу до реката Мериц. Таткото и мајката на Иванка учеле во грчко училиште, татко ѝ го знаел османско-турскиот, нејзините браќа Филип и Танаш учеле во бугарско училиште, а самата завршила петгодишно турско училиште. Дома се зборувало на бугарски, грчки и турски јазик. Иванка, откако се омажила, продолжила да живее во Истанбул, во квартот Емирѓан. Во Истанбул на Владимир и на Иванка им се родиле ќерките Марија и Васка. Владимир Леонтиќ со сопругата и со ќерките решил да се врати во Македонија. Додека да најде работа, сопругата и ќерките ги оставил кај баба им Василка во Едрене. Марија, кога имала шест години, учела прво одделение во Едрене. На овој начин Марија Леонтиќ од мала возраст порасна во средина во која се зборуваат различни јазици.

Во 1974, година кога дојдоа во Македонија, во Скопје како Македонци никој од семејството не го знаеше македонскиот јазик. Владимир Леонтиќ кратко време работеше во Скопје, но бидејќи не беше доволно за да го издржува своето семејство, замина во Германија како печалбар. Семејството остана во Скопје и тука им се роди синот Зоран. Владимир Леонтиќ, во Германија, во фабриката од колегите и од разговорниците го научи разговорниот германски јазик, а од македонските гастарбајтери разговорниот македонски јазик.

Марија Леонтиќ за една година требаше да го научи македонскиот јазик. Мајка ѝ од книгите за основно образование прво самата го учеше македонскиот јазик, а потоа ја учеше ќерка си, која за неколку месеци го научи македонскиот. Марија Леонтиќ на седум години одеше во градинка, а на осум години повторно се запиша во прво одделение. Основно училиште заврши во „Кочо Рацин“, а гимназија во „Зеф Љуш Марку“ во Скопје. Според една теорија, ако едно дете непрекинато до деветтата година зборува еден јазик, доживотно не го заборава. Оваа теорија не ја знаеја ниту Марија ниту нејзиното семејство. За да го научи македонскиот јазик добро, неколку години читаше и зборуваше само на македонски, а во

околината немаше турски деца или деца кои зборуваат турски. На овој начин со текот на времето го заборави турскиот, а во меморијата ѝ останаа околу сто зборови.

Во учебната 1987 – 1988 година се запиша на Катедрата за турски јазик и книжевност на Филолошкиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје и повторно почна да го учи турскиот јазик. Во 1992 година дипломира на Катедрата за турски јазик и книжевност. По овој период паралелно почна да го употребува турскиот и македонскиот јазик и дома и на работа бидејќи сфати колку е ова важно за владеење на јазиците на исто или слично ниво. Ова искуство го пренесе и во книгите кои ги подготви во зрелиот период. Од 1993 година до 2000 година работеше како асистент на Катедрата за турски јазик и книжевност. Во овој период одржуваше вежби по Современ турски јазик, Фонетика на современиот турски јазик, Морфологија на современиот турски јазик и Синтакса на современиот турски јазик.

Во 2003 година ја одбрани магистерската теза под наслов „Турските елементи во македонските имиња и презимиња“ на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“. Во 2009 година на истиот факултет ја одбрани докторската дисертација под наслов „Турските суфикси во македонскиот јазик, со паралели од македонската патронимија и топонимија“.

Сега работи како наставен кадар на Групата за турски јазик и книжевност на Филолошкиот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип. На оваа група ги предава предметите: Современ турски јазик, Фонетика на современиот турски јазик, Морфологија на современиот турски јазик, Синтакса на современиот турски јазик, Контрастивна граматика на турскиот и на македонскиот јазик, Преведување од турски на македонски, Преведување од македонски на турски, Техники на преведување и сл.

Марија Леонтиќ пишува научни написи за турскиот јазик и книжевноста, за контрастивната граматика на турскиот и на македонскиот јазик, за преведувањето и учествува на симпозиуми, конференции и конгреси. Во последните неколку години ги комплетира и објавува книгите кои со години ги подготвуваше. Досега ги објави следниве книги:

1. Leontik, Mariya - Леонтиќ, Марија. (2012). *Türkçe-Makedonca Konuşma Kılavuzu 1, Türk transkripsiyonu ile – Турско-македонски разговорник 1, со турска транскрипција*. - Скопје. ISBN 978-608-65464-0-3

2. Leontik, Mariya - Леонтиќ, Марија. (2013). *Makedonca-Türkçe Konuşma Kılavuzu 1, Makedon transkripsiyonu ile - Македонско-турски разговорник 1, со македонска транскрипција*. - Скопје. ISBN 978-608-65464-2-7

3. Леонтиќ, Марија; Селман, Нејат. – Leontik, Mariya; Selman, Neyat. (2013). *Основен турско-македонски речник - Temel Türkçe-Makedonca Sözlük*. - Скопје. ISBN 978-608-65464-3-4

4. Леонтиќ, Марија. (2013). *Фонетика и фонологија на современиот турски јазик*. УГД - Скопје. ISBN 978-608-4708-68-1

5. Леонтиќ, Марија. (2013). *Практикум по фонетика и фонологија на современиот турски јазик*. УГД - Скопје. ISBN 978-608-4708-69-8

6. Leontik, Mariya. (2014). *Temel Türkçe Dil Bilgisi*. Skopje. ISBN 978-608-65464-4-1

7. Leontik, Mariya. – Леонтиќ, Марија. (2015). *Gel Türkçeyi ve Makedoncayı Sevelim Gel Türkçeyi ve Makedoncayı Öğrenelim! – Дојди да ги сакаме турскиот и македонскиот, дојди да ги научиме турскиот и македонскиот! A1-A2* - Скопје. ISBN 978-608-65464-5-8(13)

За подобро меѓусебно запознавање на турската книжевност во Македонија и на македонската книжевност во Турција прави книжевни преводи од турски на македонски и од македонски на турски. Како резултат на своето залагање во полето на преведувањето во 2002 година е примена во Сојузот на литературни преведувачи на Македонија. Досега ѝ се објавени следниве преведени книги:

1. Ülker, Çiğdem. – Улкер, Чидем. (1994). *Makedonlar için Türkçe – Научете турски*. Метафорум – Штип. (Превод: Леонтиќ Марија, Ахмед Октај)

2. Јалвач, Урал. (2000). *Чајилница Алуџура*. Детска радост – Скопје. (Превод: Леонтиќ Марија)

3. Акбаш, Али. (2000). *Птичја софра*. Детска радост – Скопје. (Препев: Леонтиќ Марија)

4. Хикмет, Назим. (2003). *Лирика*. Трибина македонска – Скопје. (Препев: Леонтиќ Марија, Селман Нејат)
5. Илхан, Атила. (2003). *Лирика*. Бата пресс – Скопје. (Препев: Леонтиќ Марија, Селман Нејат)
6. Demirağ, Fikret; Kansu, Mehmet. – Демираг, Фикрет; Кансу, Мехмет. (2003). *Kıbrıslı Türk Şiiri – Кипарска турска поезија*. Огледало – Скопје. (Препев: Леонтиќ Марија, Емин Рифат)
7. İsmail, Viba. – Исмаил, Биба. (2003). *Seni İçimde Doğuracağım – Ке те родам во себе*. Блесок – Скопје (Препев: Леонтиќ Марија, Нејат Селман)
8. Ваумак, Осман. – Бајмак, Осман. (2003). *Bir Gün Daha – Уште еден ден*. Kosova Basımevi - Prizren. (Препев: Леонтиќ Марија)
9. Ваумак, Осман. – Бајмак, Осман. (2003). *Bir Gün Daha – Уште еден ден*. Блесок – Скопје. (Препев: Леонтиќ Марија)
10. Nesin, Aziz; Alptekin, Berat Ali. – Несин, Азиз; Алптекин, Берат Али. (2006). *Türk Havyan Masalları – Турски приказни за животните*. Бата пресс – Скопје. (Превод: Леонтиќ Марија)
11. Бехрамоглу, Атаол. (2007). *Модар вез – нова турска поезија*. Струшки вечери на поезијата – Струга. (Препев: Леонтиќ Марија, Емин Илхами, Емин Рифат, Ахмед Октај, Асимов Мерал)
12. Külebi, Cahit. – Кулеби, Цахит. (2007). *Lirik – Лирика*. Бата пресс – Скопје. (Препев: Леонтиќ Марија)
13. Muhiç, Ferid. (2008). *Zirve*. BENGÜ Yayınları – Ankara. (Препев: Леонтиќ Марија)
14. Akbaş, Ali. – Акбаш, Али. (2008). *Kuş Sofrası – Птичја софра*. ТОПЕР – Скопје. (Препев: Леонтиќ Марија)
15. Nesin, Aziz; Alptekin, Berat Ali. – Несин, Азиз; Алптекин, Берат Али. (2008). *Türk Havyan Masalları – Турски приказни за животните*. Бата пресс – Скопје. (Превод: Леонтиќ Марија)
16. Pertev, Raşit. – Пертев, Рашит. (2009). *Yüzyılın Ozanı – Поет на столетието*. Огледало – Скопје. (Препев: Леонтиќ Марија)
17. Erden, Aysu; Mutlu, Ayten. – Ерден, Ајсу; Мутлу, Ајтен. (2010). *Mozaik – Мозаик*. ПЕН, ПОЕТИКИ – Скопје. (Препев: Леонтиќ Марија, Емин Илхами);
18. Erden, Aysu; Aral, İnci. – Ерден, Ајсу. Арал, Инци. (2010). *Mozaik – Мозаик*. ПЕН, ПОЕТИКИ – Скопје. (Превод: Леонтиќ Марија, Емин Илхами, Емин Рифат, Ахмед Октај, Исмаил Ѓулхинал, Селим Талат)
19. Кансу, Мехмет. (2011). *Прозни минијатури*. Огледало – Скопје. (Превод: Леонтиќ Марија, Емин Илхами, Емин Рифат, Хусејин Зејнеп, Бајрам Есад).
20. Mutlu, Ayten. – Мутлу, Ајтен. (2011). *Uzun Gemide Akşam – Ноќ на долгиот брод*. Бата пресс – Скопје (Препев: Леонтиќ Марија).
21. Karabulut, Özcan – Карабулут, Озџан. (2011). *Aşkın Halleri – Состојби на љубовта*. ТОПЕР – Скопје (Превод: Леонтиќ Марија).
22. Hikmet, Nazım - Хикмет, Назим. (2012). *Son Şiirleri – Последни песни*. Бата пресс – Скопје (Препев: Леонтиќ Марија, Селман Нејат)
23. Ural, Yalvaç – Урал, Јалвач. (2014). *Alısura Çayevi – Чајилница Алуцура*. Аутопринт – Скопје (Превод: Марија Леонтиќ)
24. Ural, Yalvaç – Урал, Јалвач. (2014). *Akıllı Minik ile Obur – Умната Миничка и Лакомко*. Аутопринт – Скопје (Превод: Марија Леонтиќ)
25. Ural, Yalvaç – Урал, Јалвач. (2014). *Kulağımdaki Küçük Çan – Малото свонче во моето уво*. Аутопринт – Скопје. (Препев: Марија Леонтиќ)

ISBN 978-608-244-580-9